

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAU

Volumul XXXIV

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAU

1994

vol. XXXIV

Centrul de Informare
și Documentare Economică

București, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactori: Adelina BIGICĂ, Haritina BUȘTIUC, Ortansa CIUTACU,
Mircea FĂȚĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACȘU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIȚULESCU

Prezentare grafică, machetare și tehnoredactare: Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN,
Mihaela PINTICĂ, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice
"Costin C. Kirițescu". Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-166-7

Apărut 2014

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI
ECONOMICE "COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

1994
vol. XXXIV

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

volumul XXXIV

ALTE LUCRĂRI ALE INSTITUTELOR, 1994	1
--	----------

FORMAREA ȘI REPARTIZAREA VENITURILOR ȘI AVERILOR ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE SPRE ECONOMIA DE PIAȚĂ	3
---	----------

Capitolul 1

1.1. Producția, valoarea adăugată brută și produsul intern brut	7
1.2. Societățile și cvasisocietățile nefinanciare	16
1.3. Gospodăriile populației	18
1.4. Administrația publică	20

Capitolul 2

VENITURILE ȘI CHELTUIELILE AGENȚILOR ECONOMICI	22
2.1. Venituri, cheltuieli, rezultate financiare și eficiență pe total economie și pe principalele sale ramuri	22
2.2. Destinațiile date profitului net pe ansamblul economiei și pe principalele sale ramuri	27

Capitolul 3

VENITURILE ȘI CHELTUIELILE POPULAȚIEI	32
3.1. Veniturile și cheltuielile familiilor de salariați	33
3.2. Veniturile și cheltuielile familiilor de țărani	40
3.3. Veniturile și cheltuielile familiilor de pensionari de asigurări sociale	43

Capitolul 4

VENITURILE ȘI CHELTUIELILE STATULUI ȘI ALE ALTOR ENTITĂȚI PUBLICE	50
4.1. Indicatori financiari și corelații macroeconomice. Unele comparații internaționale	50
4.2. Unele probleme legate de proveniența resurselor financiare publice	53
4.3. Unele probleme legate de destinația cheltuielilor publice	58

Capitolul 5

EVOLUȚIA AVERILOR; MUTAȚII ÎN STRUCTURA ACESTORA	61
--	----

5.1. Repartizarea activului total și a profitului total aparținând agenților economici, pe forme de proprietate	61
5.2. Investiții străine de capital.....	63
5.3. Mijloacele fixe ale întreprinderilor pe total economie și în principalele ramuri ale acesteia	66
5.4. Mijloacele fixe în agricultură	68
ÎNCHEIERE	72
 TRANSFORMAREA PROPRIETĂȚII, A SISTEMULUI ECONOMIC-SOCIAL ȘI DEZVOLTAREA PIEȚELOR.....	79
ANEXE	81
 POLITICI MONETARE ȘI FISCALE	113
POLITICA MONETARĂ	117
I. OBIECTIVELE ȘI INSTRUMENTELE POLITICII MONETARE	117
1. Obiectivele generale ale politicii monetare	117
1.1. Stabilitatea prețurilor	117
1.2. Ocuparea forței de muncă.....	119
1.3. Creșterea economică	120
1.4. Stabilizarea balanței de plăți	121
2. Probleme fundamentale ale politicii monetare.....	121
2.1. Divergențe/incompatibilități între obiective.....	121
2.2. Dilema regulii fixe sau politici discreționare	123
3. Obiectivele intermediare ale politicii monetare	123
3.1. Oferta de bani din economie	124
3.2. Creditul	126
3.3. Rata dobânzii	126
3.4. Cursul de schimb al monedei naționale	127
4. Instrumentele politicii monetare	127
4.1. Operațiunile pe piața monetară.....	128
4.2. Mecanismul scontării.....	132
4.3. Rezervele obligatorii.....	136
4.4. Alte instrumente de politică monetară.....	137
II. MECANISMUL DE TRANSMISIE AL POLITICILOR MONETARE: CE RELEVĂ EXPERIENȚA POSTBELICĂ MONDIALĂ	140
1. Contextul istoric	140
2. Evoluția politicii monetare în ultimele două decenii	142

3. Uniunea Europeană: principalele trăsături și implicații pentru politica monetară.....	146
III. POLITICA MONETARĂ ÎN ROMÂNIA POSTCOMUNISTĂ: O PRIVIRE CRITICĂ	148
1. Politica monetară	148
2. Politica valutară.....	153
3. Corelații între politica monetară și a cursului de schimb	163
IV. ORIENTĂRI DE PERSPECTIVĂ PRIVIND POLITICA MONETARĂ.....	170
1. Interdependența dintre reformă, restructurarea economică și politica monetară	170
2. Proiecții privind principalele variabile monetare	178
POLITICA FISCALĂ.....	180
1. Obiectivele reformei impozitelor	180
2. Reforma impozitului pe venitul personal și a impozitului pe veniturile corporațiilor	185
2.1. Impozitul pe venitul personal.....	186
2.2. impozitul pe venitul corporațiilor.....	187
3.1. Efectele asupra prețurilor	193
3.2. Efecte asupra forței de muncă	194
3.3. Efectele asupra economisirii	195
3.4. Efecte în alocarea resurselor	196
3.5. Efecte asupra inovării.....	196
3.6. Unele cerințe pentru ca ratele scăzute de impozitare să determine creșterea economică.....	197
4. Structura cheltuielilor guvernamentale	198
4.1. Cheltuielile de capital	201
4.2. Ajustarea cheltuielilor pentru bunuri și servicii	202
4.3. Cheltuielile cu transferurile și subvențiile	203
5. Răspunsul politicii fiscale la șocuri	204
5.1. Răspunsurile politicii fiscale la o creștere a veniturilor	204
5.2. Răspunsurile politicii fiscale la o scădere a veniturilor.....	205
POVERTY PATTERN AND ALTERNATIVES FOR THE PROTECTION OF THE POOR IN POST-COMMUNIST ROMANIA	209
I. PRECARIOUS LIVING CONDITIONS IN THE ROMANIAN COMMUNIST REGIME	213
II. DRAMATIC FALL IN THE LIVING STANDARD DURING THE POST-COMMUNIST PERIOD. SIGNIFICANT INDICATORS.....	216

III. THE SIZE OF POVERTY. MAIN SOCIAL CATEGORIES AFFECTED BY THE SCOURGE OR POVERTY	219
IV. SOCIAL SAFETY NET. POSSIBLE OPTIONS AND GUIDELINES	223
REFERENCES AND FOOTNOTES	228

***ROMANIA'S ASSOCIATION WITH EUROPEAN UNION.
INTEGRATION PERSPECTIVES..... 231***

1. INTRODUCTION.....	235
2. FOREIGN TRADE REFORM.....	237
3. THE MAIN TRADE PROVISIONS OF THE EUROPE AGREEMENT.....	240
4. OTHER PROVISIONS OF THE EUROPE AGREEMENT.....	242
5. THE TRADE BETWEEN ROMANIA AND THE EU	244
6. SOME POSSIBLE FUTURE ISSUES IN THE TRANSITION TOWARD ECONOMIC INTEGRATION OF ROMANIA INTO THE EU.....	248
7. CONCLUSIONS AND FINAL REMARKS	251
INDEX DE AUTORI.....	253

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

ALTE LUCRĂRI ALE INSTITUTELOR

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

**FORMAREA ȘI REPARTIZAREA
VENITURILOR ȘI AVERILOR
ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE
SPRE ECONOMIA DE PIAȚĂ**

Prof. N.N. CONSTANTINESCU, membru al Academiei Române
Prof. Iulian VĂCĂREL, membru corespondent al Academiei Române

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

Capitolul 1

1.1. Producția, valoarea adăugată brută și produsul intern brut.....	7
1.2. Societățile și cvasisocietățile nefinanciare	16
1.3. Gospodăriile populației	18
1.4. Administrația publică.....	20

Capitolul 2

VENITURILE ȘI CHELTUIELILE AGENȚILOR ECONOMICI	22
2.1. Venituri, cheltuieli, rezultate financiare și eficiență pe total economie și pe principalele sale ramuri.....	22
2.2. Destinațiile date profitului net pe ansamblul economiei și pe principalele sale ramuri.....	27

Capitolul 3

VENITURILE ȘI CHELTUIELILE POPULAȚIEI	32
3.1. Veniturile și cheltuielile familiilor de salariați.....	33
3.2. Veniturile și cheltuielile familiilor de țărani	40
3.3. Veniturile și cheltuielile familiilor de pensionari de asigurări sociale	43

Capitolul 4

VENITURILE ȘI CHELTUIELILE STATULUI ȘI ALE ALTOR ENTITĂȚI PUBLICE	50
4.1. Indicatori financiari și corelații macroeconomice. Unele comparații internaționale	50
4.2. Unele probleme legate de proveniența resurselor financiare publice	53
4.3. Unele probleme legate de destinația cheltuielilor publice	58

Capitolul 5

EVOLUȚIA AVERILOR; MUTAȚII ÎN STRUCTURA ACESTORA.....	61
5.1. Repartizarea activului total și a profitului total aparținând agenților economici, pe forme de proprietate	61
5.2. Investiții străine de capital.....	63
5.3. Mijloacele fixe ale întreprinderilor pe total economie și în principalele ramuri ale acesteia	66
5.4. Mijloacele fixe în agricultură	68
ÎNCHEIERE	72

Capitolul 1

FORMAREA ȘI REPARTIZAREA VENITURILOR

1.1. Producția, valoarea adăugată brută și produsul intern brut

Evoluția producției, ca activitate socialmente organizată pentru crearea de bunuri și servicii, prezintă o importanță deosebită pentru înțelegerea problemelor privitoare la formarea și repartizarea veniturilor în țara noastră în perioada de după 1989.

În acest context, interesează volumul producției, elementele sale componente, structura sa de ramură, contribuția fiecărei ramuri la crearea valorii adăugate brute și, respectiv, a produsului intern brut și, nu în ultimul rând, utilizarea pe care o capătă produsul intern brut.

Volumul și structura producției materiale arată în ce măsură aceasta asigură satisfacerea nevoilor de consum și de dezvoltare ale societății, inclusiv participarea la schimburile comerciale internaționale, iar produsul intern brut indică mărimea resurselor proprii de care dispune economia națională pentru atingerea obiectivelor sociale, economice, de apărare, securitate etc., stabilite de către factorii de decizie.

În perioada 1989-1993, volumul și structura producției au prezentat următoarea evoluție¹:

	în miliarde lei, prețuri curente				
	1989	1990	1991	1992	1993
Producție	2 075,5	2 091,8	5 512,7	15 060,3	15 144,3
Consum intermediar	1 354,4	1 303,7	3 446,5	9 090,8	9 117,9
Valoare adăugată brută	721,1	788,1	2 066,1	5 969,5	6 026,4

Exprimați în prețuri constante (1989), indicatorii respectivi prezintă următoarea evoluție:

	1989	1990	1991	1992	1993
Producție	2 075,5	1 768,6	1 544,7	1 377,1	1 384,8
Consum intermediar	1 354,4	1 065,0	924,4	818,2	820,6
Valoarea adăugată brută	721,1	703,6	620,8	560,1	565,5

Reducerea producției, în perioada considerată, cu 33,3% a antrenat o diminuare a valorii adăugate brute de 21,6%. Cele mai drastice scăderi ale producției și valorii adăugate brute s-au înregistrat în anii 1990-1992, după cum se poate vedea din datele de mai jos:

¹ Cifrele provin din lucrarea Comisiei Naționale pentru Statistică referitoare la produsul intern brut, determinat prin metoda de producție.

	în % față de anul precedent			
	1990	1991	1992	1993
Producție	85,2	87,3	89,2	100,6
Consum intermediar	78,6	86,8	88,5	100,3
Valoare adăugată brută	97,6	88,2	90,2	101,0

Datele de mai sus arată că, în 1993, declinul producției a fost stopat și s-a obținut o foarte ușoară creștere față de anul precedent.

Privită sub aspect economic, producția exprimată în prețuri curente prezintă următoarea structură:

	în % față de total				
	1989	1990	1991	1992	1993
Producție	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Consum intermediar	65,3	62,3	62,5	60,4	60,2
Valoare adăugată brută	34,7	37,7	37,5	39,6	39,8

În întreaga perioadă de referință, consumul intermediar (de materii prime, materiale, combustibili și energie) a avut o pondere sensibil mai mare în valoarea producției obținute, decât valoarea adăugată brută (valoarea nou creată plus uzura capitalului fix), fapt determinat, pe de o parte, de structura de ramură a producției, iar pe de alta, de eficiența activității desfășurate în întreprinderi.

Datele de mai sus scot în evidență, însă, și un fenomen pozitiv, și anume o ușoară tendință de îmbunătățire de la un an la altul a raportului dintre valoarea adăugată brută și consumul intermediar. Dacă în 1989 de pe urma unui leu consum intermediar se obținea o valoare adăugată brută de 0,53 lei, în 1993 această din urmă valoare se ridica la 0,66 lei. Aceasta s-a datorat, pe de o parte, modificărilor intervenite în structura de ramură a producției, liberalizării prețurilor și inflației, iar pe de alta, modului în care au fost utilizați factorii de producție.

Modificările înregistrate în structura de ramură a producției și a elementelor sale componente - consum intermediar și valoare adăugată - rezultă din datele cuprinse în tabelul nr. 1.1.

Așadar, în perioada considerată, s-au înregistrat următoarele mutații în structura de ramură a producției: au crescut ponderile în totalul producției la agricultură, silvicultură și piscicultură (cu 5,8 unități procentuale), comerț, hoteluri și restaurante (cu 1,7 u.p.), transport, poștă, telecomunicații (cu 0.14 u.p.), bănci și asigurări (cu 1,5 u.p.), alte ramuri (cu 0,2 u.p.) și administrație publică (cu 0,2 u.p.); s-au redus ponderile la industrie (cu 7,3 u.p.) și construcții (cu 2,4 u.p.). Mutațiile intervenite în structura producției și a consumului intermediar au antrenat creșteri sau scăderi ale valorii adăugate brute, după caz. Din jocul acestor mutații, influențate în mare măsură de mișcarea prețurilor și de inflație, au rezultat îmbunătățiri ale raportului dintre valoarea adăugată brută și consumul intermediar în industrie, construcții, comerț, hoteluri, restaurante, administrație publică și înrăutățiri în transporturi, poștă, telecomunicații, bănci, asigurări și alte ramuri.

Tabelul nr. 1.1

**Structura de ramură a producției, consumului intermediar
și a valorii adăugate brute; raportul dintre valoarea adăugată
brută și consumul intermediar pe anii 1989 și 1993**

Ramura	1989				1993			
	Producție	Consum intermediar	Valoare adăugată brută	Val. adăug. brută* Cons. Intermediar	Producție	Consum intermediar	Valoare adăugată brută	Val. adăug. brută* Cons. Intermediar
	în % față de total				în % față de total			
Industria	63,3	69,7	51,2	0,39	56,0	64,9	42,5	0,43
Agricultură, silvicultură, piscicultură	10,9	8,2	16,0	1,03	16,7	13,6	21,5	1,04
Construcții	7,4	8,1	6,1	0,40	5,0	5,0	5,0	0,67
Comerț, hoteluri, restaurante	5,7	5,3	6,4	0,64	7,4	4,3	12,1	1,86
Transporturi, poșta, telecomunicații	4,5	2,9	7,5	1,36	4,8	3,6	6,7	1,24
Bănci, asigurări	0,8	0,1	2,3	23,86	2,3	0,4	5,2	9,02
Alte ramuri	4,9	2,6	9,4	1,95	5,1	3,2	8,0	1,65
Administrație publică	2,5	2,3	2,8	0,65	2,7	2,1	3,6	1,13
P.I.S.B.	-	0,9	-1,6	-	-	3,1	-	4,6
T O T A L	100,0	100,0	100,0	0,53	100,0	100,0	100,0	0,66

* Raportul dintre valoarea adăugată brută și consumul intermediar se calculează pe baza mărimilor absolute ale celor doi indicatori.

** Ajustare pentru producția imputată de servicii bancare.

Sursa: Calculat pe baza datelor furnizate de către Comisia Națională pentru Statistică.

Pentru a avea o imagine completă despre rezultatele activității desfășurate, este necesar a se lua în considerare, pe lângă valoarea adăugată brută, și impozitele percepute asupra producției și, respectiv, subvențiile acordate pe produse, adică produsul intern brut. Aceasta, deoarece producția se valorifică la prețurile pieței, care cuprind și impozit pe circulația mărfurilor (sau taxă pe valoarea adăugată), accize și taxe vamale, iar în unele cazuri, aceasta este subvenționată de stat.

În cele ce urmează, prezentăm volumul și structura produsului intern brut, în prețuri curente, în perioada 1989-1993.

Tabelul nr. 1.2

Volumul și structura produsului intern brut (în prețuri curente)

	1989		1990		1991		1992		1993	
	în mld. lei	în %	în mld. lei	în %	în mld. lei	în %	în mld. lei	în %	în mld. lei	în %
Valoarea adăugată brută	721,1	90,1	788,1	91,9	2 066,1	93,7	5 969,5	98,1	6 026,4	98,0
Impozite pe producție										
- subvenții pe produse	78,9	9,9	69,7	8,1	137,8	6,3	114,0	1,9	124,0	2,0
Produs intern brut	800,0	100,0	857,8	100,0	2 203,9	100,0	6 083,5	100,0	6 150,4	100,0

Sursa: Conturile Naționale întocmite de Comisia Națională pentru Statistică.

Exprimat în prețuri constante (1989), produsul intern brut a prezentat următoarea evoluție:

Tabelul nr. 1.3

Volumul produsului intern brut (în prețuri constante) și dinamica acestuia

	1989	1990	1991	1992	1993
în mld.lei prețuri 1989	800,0	755,1	657,5	591,4	597,9
în % față de 1989	100,0	94,4	82,2	73,9	74,7

Sursa: Conturile Naționale întocmite de Comisia Națională pentru Statistică.

Așadar, în perioada considerată, produsul intern brut, în termeni reali, a suferit o puternică diminuare (de 25,3%), care a afectat toate domeniile vieții social-economice.

După trei ani de scăderi drastice, în 1993 produsul intern brut a cunoscut o ușoară creștere față de anul anterior, ceea ce marchează un început al procesului de redresare macroeconomică. O evoluție asemănătoare, adică o ușoară creștere a acestui important indicator, se estimează și pentru anul 1994.

Destinațiile date produsului intern brut, stabilit după metoda cheltuielilor, în perioada de referință, sunt prezentate în tabelul nr. 1.4.

Tabelul nr. 1.4

Utilizarea produsului intern brut în prețuri anuale

	în % față de produsul intern brut				
	1989	1990	1991	1992	1993
Produsul intern brut	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1. Consumul final	70,5	79,2	75,9	76,1	74,9
- al gospodăriilor populației	57,9	65,0	60,1	61,4	62,0
- al administrațiilor publice și private	12,6	14,2	15,8	14,7	12,9
2. Formarea brută de capital	26,8	30,3	28,0	32,3	30,2
- formarea brută de capital fix	29,9	19,8	14,4	17,0	16,0
- variația stocurilor	-3,1	10,5	13,6	15,3	14,1
3. Export net	2,7	-9,5	-3,9	-8,3	-5,1

Sursa: Calculat de noi pe baza datelor furnizate de Comisia Națională pentru Statistică.

Din datele de mai sus, se desprind câteva concluzii extrem de importante.

1. Resursele produsului intern brut, realizat în perioada 1990-1993, nu au acoperit integral nevoile sociale de consum și de dezvoltare ale României, ceea ce a condus la efectuarea de importuri mai mari decât exporturile.

2. Față de anul 1989, luat ca bază, ponderea consumului final în PIB a înregistrat crește cu 4,4 - 9,3 unități procentuale, localizate atât la gospodăriile populației, cât și la administrațiile publică și privată.

3. În condițiile în care, în prețuri constante, PIB a scăzut în 1990, consumul final al gospodăriilor populației, ca pondere în PIB, a înregistrat un veritabil puseu, explicabil și prin dorința legitimă a întregii colectivități și a factorilor de răspundere de a trece, după Revoluție, la un regim de viață normal. În anii următori, ponderea acestui consum în produsul intern brut în descreștere a fost ceva mai mică, dar a rămas superioară nivelului înregistrat în 1989.

4. Consumul administrațiilor publică și privată a cunoscut și el creșteri (ca pondere în PIB), dar mai temperate decât cele ale gospodăriilor populației. Aceste creșteri au fost determinate de ridicarea (sau-ignorarea) restricțiilor privind aprovizionarea instituțiilor publice cu bunuri și servicii; această creștere a fost influențată și de înființarea, după 1989, a numeroase partide și formațiuni politice, organizații sindicale, uniuni, asociații și fundații profesionale, științifice, culturale, filantropice etc. — expresie a trecerii la democrație, la pluripartidism.

5. Formarea brută de capital (ca raport față de PIB) în toți anii de după Revoluție s-a situat la un nivel superior (cu 1,2- 5,5 u.p.) față de cel realizat în 1989, ceea ce la prima vedere ar putea fi interpretat ca o materializare a preocupării pentru dezvoltare social-economică. În realitate, cifrele respective ascund stări de lucruri profund negative, cu implicații deloc neglijabile pe termen mijlociu și lung, sesizabile în urma analizei structurii acestui important indicator economic.

6. În condiții normale, partea covârșitoare a formării brute de capital vizează capitalul fix și numai o parte redusă stocurile de valori materiale, care cresc sau scad ca volum, de la un an la altul, după caz. În România, formarea brută de capital fix a scăzut ca pondere în PIB de la 29,9% în 1989 la 16,1% în 1993, ca urmare a sistării construcției unor obiective economice, social- culturale, locuințe etc. începute și a diminuării drastice a fondurilor alocate pentru investiții în anii următori. Reducerea la minimum a efortului investițional s-a răsfrânt, după cum era de așteptat, asupra volumului și calității producției, asupra exportului, ca și a condițiilor de muncă și de viață ale populației.

7. Paralel cu diminuarea investițiilor destinate sporirii capitalului fix, a avut loc creșterea excesivă, scăpată de sub control și contraproductivă a stocurilor materiale în economie, ceea ce imobilizează o importantă porțiune, a capitalului circulant. De la o pondere de -3,1 % în PIB a variației stocurilor în 1989, aceasta a crescut la 14,1 % în 1993. Creșterea exagerată a stocurilor a fost determinată de mai mulți factori, printre care: sistarea investițiilor la numeroase obiective a atras după sine imobilizarea de fonduri în investiții neterminate pe șantiere, formarea de mari stocuri de producție neterminată sau de produse finite la producători ori în bazele de desfacere; alte stocuri s-au format ulterior în fabricile și uzinele care au produs fără contracte și comenzi ferme, în speranța că vor găsi, totuși, clienți în țară sau peste hotare; după desființarea Consiliului de Ajutor Economic Reciproc, o bună parte din produsele destinate țărilor membre ale acestuia au rămas în stoc, neputând fi plasate pe alte relații; alte produse de natura mijloacelor de producție destinate pieței interne n-au

mai putut fi valorificate din lipsa fondurilor de investiții; nici producția de bunuri de consum nu și-a găsit integral și la timp desfacerea la unele produse din cauza scăderii puterii de cumpărare a populației sau a concurenței produselor de import.

8. De la o balanță comercială excedentară în 1989, s-a trecut la balanțe deficitare în anii care au urmat. Întrucât producția internă s-a redus vertiginos în anii 1990-1992, aceasta a condus, pe de o parte, la diminuarea exportului, iar pe de alta, la majorarea volumului importului. Este de remarcat că nu întotdeauna bunurile importate au fost strict necesare economiei naționale, de bună calitate sau la prețuri competitive. Unele dintre acestea au afectat negativ producția autohtonă industrială și agricolă, asigurând, în schimb, câștiguri deloc neglijabile importatorilor și intermediarilor.

Comparativ cu alte țări, România se situează printre țările cu cele mai ridicate consumuri finale și cele mai scăzute alocări de PIB pentru formarea brută de capital fix. Astfel, din cele 35 de țări pentru care dispunem de date pe anul 1991 numai în trei consumul final al populației depășea 70%, și anume: Egipt 80,8%, Venezuela 71,2% și Grecia 70,6%. Alte țări aflate în perioada de tranziție aveau consumuri finale ale populației mai mici decât noi: fosta Republică Cehă și Slovacă 47,1%, Polonia 53,9%, Ungaria 61,7%. Țările industrializate înregistrau, de asemenea, valori mai mici la acest indicator; Norvegia 51,8%, Danemarca 51,9%, Germania 53,8%, Suedia 54,2%, Austria 54,9%, Finlanda 55,3%, Japonia 57,0%, Elveția 58,4%, Olanda 59,4%, Franța 60,3%, Marea Britanie 63,9% și S.U.A. 68,8%. Țările asiatice, cu evoluții spectaculoase pe plan economic, atrag atenția prin ponderile reduse ale consumului final al populației în PIB: Singapore 43,4%, Republica Coreea 52,7% și Thailanda 59,2%.

Consumul final al administrației publice variază în limite relativ largi. Valori reduse prezintă Polonia (7,4%), Egipt (8,9%), Venezuela (8,9%), Japonia (9,4%), Singapore (10,5%), Ungaria (10,7%) și Republica Coreea (10,8%), iar valori ridicate - fosta Republică Cehă și Slovacă (30,7%), Israel (28,7%), Suedia (27,0%), Danemarca (25,1%), Finlanda (24,9%), Norvegia (22,1%) și Regatul Unit (21,2%). În această a doua grupă, serviciile de învățământ, sănătate, cultură etc. sunt în mai mare proporție finanțate de la buget.

În ceea ce privește formarea brută de capital fix, numai o singură țară - fosta Republică Cehă și Slovacă - prezintă un indicator mai mic decât România (9,8%). Cele mai mari valori se înregistrează în Singapore (39,9%), Republica Coreea (38,0%), Thailanda (35,5%), Japonia (30,6%), Portugalia (26,3%), Austria (25,1%), Spania (24,1%), Elveția (23,3%) și Israel (23,0%).

O analiză retrospectivă arată că țările care au alocat formării brute de capital fix o parte importantă din PIB și au utilizat cu eficiență potențialul lor material, tehnic și uman au realizat performanțe deosebite pe linia creșterii economice și a îmbunătățirii condițiilor de viață ale populației.

Pentru a înțelege mai bine procesele care au loc în economia noastră națională, în perioada de tranziție, cu privire la formarea și repartizarea veniturilor, ne vom referi în cele ce urmează la distribuirea și redistribuirea produsului intern brut, și, în primul rând, a valorii adăugate brute.

Resursele produsului intern brut sunt supuse unui proces complex de distribuire-redistribuire între participanții la formarea și utilizarea acestuia. Participanții la care ne referim constituie întreprinderi, instituții, organizații și alte persoane juridice, precum și persoane fizice, grupate în cadrul sistemului conturilor naționale, în mai multe sectoare, astfel: a) unitățile producătoare de bunuri și servicii destinate pieței, organizate sub formă de regii autonome și societăți comerciale, cu sau fără personalitate juridică. Aceste unități - agenți economici - alcătuiesc sectorul societăților și cvasisocietăților nefinanciare; b) gospodăriile populației, inclusiv întreprinderile individuale, care desfășoară activitate economică nefinanciară (producție industrială și agricolă, construcții, comerț, prestări de servicii etc.); c) băncile, casele de economii și de schimb valutar, societățile de asigurare, reasigurare și intermediere, adică instituțiile financiare; d) organele puterii și administrației de stat, centrale și locale, organele judecătorești, precum și instituțiile publice care desfășoară activitate de învățământ, sănătate, cultură, artă, apărare, securitate sau de altă natură, pentru uzul populației, iar nu pentru piață. Toate aceste organe și instituții formează sectorul administrației publice; e) cultele religioase, sindicatele, partidele și formațiunile politice, asociațiile, uniunile și fundațiile profesionale, științifice, culturale, sportive, filantropice etc. fără scop lucrativ și care alcătuiesc sectorul administrației private. La acestea se adaugă ceea ce se numește restul lumii, care vizează operațiunile (transferurile) dintre persoane fizice și juridice rezidente și nerezidente.

Societățile și cvasisocietățile nefinanciare își procură veniturile, în principal, din vânzarea producției, la care se adaugă, în unele cazuri, subvenții primite de la buget.

Remunerarea salariaților constituie forma de bază a veniturilor care revin gospodăriilor populației. Aici intră salariile și alte forme de retribuire (prime, sporuri și indemnizații în bani ori avantaje în natură) achitate angajaților; contribuțiile unităților și salariaților la fondurile de protecție socială (asigurări sociale, fondul de ajutorare a șomerilor, pensia suplimentară etc.); transferurile primite de la celelalte sectoare; veniturile realizate de populație din proprietate (chirii, arenze, dobânzi, dividende etc.); veniturile realizate de întreprinzătorii individuali din activitatea producătoare de bunuri și servicii pentru piață.

Resursele instituțiilor financiare provin din dobânzile încasate de la beneficiarii de credite, prime de asigurare, comisioane, venituri pentru servicii specifice prestate clienților, venituri din proprietate ș.a., din care se acoperă dobânzile bonificate depunătorilor, indemnizațiile și sumele asigurate achitate asiguraților, alte cheltuieli ale instituțiilor financiare.

Resursele administrației publice provin, în principal, din prelevări obligatorii - impozite, taxe, contribuții etc. - la bugetul de stat și la celelalte bugete, iar resursele administrației private din contribuții voluntare încasate de la diverse persoane fizice sau juridice.

Valoarea adăugată brută, care asigură peste 90% din resursele produsului intern brut, se repartizează pe sectoarele menționate mai sus în următoarele proporții:

Tabelul nr. 1.5

Repartizarea valorii adăugate brute pe sectoare instituționalizate

Anul	Valoare adău- gată brută (mld. lei prețuri curente)	Sectoare					Unitate fictivă*
		Societăți și cvasisocietăți nefinanciare	Gospodăriile populației	Instituții financiare și de asigurări	Administrație publică	Administrație privată	
		În procente față de valoarea adăugată brută					
1989	721,1	76,3	14,2	2,3	8,2	0,7	-1,6
1990	788,1	71,6	17,8	2,9	9,5	0,6	-2,5
1991	2 066,1	70,8	18,6	2,8	9,6	0,5	-2,3
1992	5 969,5	69,8	20,3	5,2	8,8	0,4	-4,5

* Deoarece producția imputată de servicii bancare nu poate fi repartizată pe tipuri de utilizatori, ea este destinată, global, consumului intermediar al unei unități speciale numite "unitate fictivă". Aceasta are o producție nulă, un consum intermediar egal cu valoarea producției imputate de servicii bancare și o valoare adăugată brută egală, dar de semn contrar cu aceasta.

Sursa: Calculat de noi pe baza Conturilor Naționale, întocmite de Comisia Națională pentru Statistică.

Partea covârșitoare a valorii adăugate brute - de 70% și peste din total - se realizează, așadar, în societățile și cvasisocietățile nefinanciare; în ordine descrescândă, urmează gospodăriile populației, apoi administrația publică, instituțiile financiare și de asigurări și, în final, administrația privată, cu ponderi din ce în ce mai reduse. Creșterea ponderii unor sectoare în valoarea adăugată brută și descreșterea ponderii altora au fost determinate de restrângerea activității economice a întreprinderilor și de înrăutățirea rezultatelor înregistrate de acestea; de creșterea numărului întreprinzătorilor privați care desfășoară activități lucrative în mod individual sau ajutați de membrii lor de familie; de amplificarea prestațiilor oferite populației de către unități ale administrației publice, ca și de extinderea rețelei de bănet comerciale, case de schimb valutar și societăți de asigurare-reasigurare private.

Formele și proporțiile în care valoarea adăugată brută a venit participanților la procesul de distribuire-redistribuire și utilizare a produsului intern brut sunt arătate în tabelul nr. 1.6.

Tabelul nr. 1.6

Structura valorii adăugate brute distribuite

Anul	Valoarea adău- gată brută (în mld.lei prețuri curente)	Remunerarea salariaților	din care salarii și alte indemnizații brute a)	Cotizații la fondurile de protecție socială b)	Alte impozite legate de producție c)	Alte subvenții de exploatare d)	Excedent brut de exploatare e)
în % față de valoarea adăugată brută							
1989	721,1	53,7	46,7	7,0	7,4	-4,6	43,4
1990	788,1	56,2	47,4	8,8	7,8	-8,4	44,4
1991	2066,1	46,2	36,2	10,0	8,3	-4,2	49,8
1992	5969,5	42,3	30,7	11,6	7,8	-5,1	55,0

- a) salariile primite direct de angajați, inclusiv primele, sporurile și avantajele în natură, exclusiv impozitul pe salarii, contribuțiile salariaților pentru pensia suplimentară, precum și cele care alimentează fondul de ajutor de șomaj.
- b) vărsămintele stabilite în sarcina unităților și, respectiv, a salariaților, către instituțiile care efectuează prestații sociale, la fondul de ajutor de șomaj, la pensia suplimentară etc.
- c) în alte impozite legate de producție se includ: impozitul pe salarii, impozitul pe clădiri, taxele asupra mijloacelor de transport, taxele de timbru și alte taxe.
- d) alte subvenții de exploatare sunt sumele acordate de la buget pentru acoperirea pierderilor.
- e) excedentul brut de exploatare reprezintă partea din valoarea nou creată rămasă după remunerarea salariaților și plata impozitelor legate de producție.

Sursa: Calculat de noi pe baza Conturilor Naționale întocmite de Comisia Națională pentru Statistică.

Partea din valoarea adăugată brută care a revenit nemijlocit salariaților sub formă de salarii nete și contribuția la fondurile de protecție socială a avut o evoluție sinuoasă: în unii ani ea a depășit 50% din total, în timp ce în alții ea a coborât sub acest nivel. Alte impozite legate de producție au manifestat tendință de creștere relativă, iar subvențiile pentru acoperirea pierderilor din activitatea întreprinderilor, după puseul înregistrat în 1990, s-au redus la jumătate. Excedentul brut de exploatare a manifestat o tendință de creștere relativă, determinată mai cu seamă de modificarea legislației privind relațiile financiare ale întreprinderilor cu bugetul de stat după 1989.

Din excedentul brut de exploatare, întregit cu veniturile nete din proprietate ale întreprinderilor (dobânzi, taxe asupra terenurilor și activelor nemateriale închiriate pentru exploatare, dividende și alte venituri) și din operațiuni de asigurare-reasigurare, se suportă impozitele pe venit și pe avere (activul net), contribuțiile sociale și alte transferuri fără contrapartidă. Din venitul disponibil brut astfel determinat, se finanțează consumul final, public și privat. Soldul acestei operațiuni - economia brută - poate să acopere integral necesarul de fonduri pentru investiții și creșterea stocurilor de produse și mărfuri sau numai o parte din acesta.

Dacă economia brută este mai mare decât formarea brută de capital, țara în cauză are capacitatea necesară de a face export de capital; în situație inversă, aceasta este obligată să se îndatoreze peste graniță pentru a-și finanța obiectivele sale de dezvoltare.

România, de la o capacitate excedentară de finanțare a formării brute de capital în 1989, a trecut, din anul următor, la o finanțare parțial externă.

După această succintă prezentare a resurselor care fac obiectul distribuirii și redistribuirii între sectoarele instituționalizate, ne vom referi la evoluția indicatorilor macroeconomici ai sectoarelor cu cele mai mari ponderi în valoarea adăugată brută. Aceasta, pentru a înțelege mai bine locul pe care îl ocupă sectoarele respective în repartizarea și utilizarea elementelor componente ale produsului intern brut.

1.2. Societățile și cvasisocietățile nefinanciare

În acest sector, cu cea mai mare contribuție la crearea de valoare nouă din economie, o parte din valoarea adăugată brută revine salariaților întreprinderilor producătoare de bunuri și servicii destinate pieței, ca remunerare a muncii, fie direct, sub formă de salarii nete, fie indirect, sub forma protecției sociale realizate prin instituții specializate pe seama contribuțiilor vărsate de întreprinderile în cauză și de salariații acestora la bugetul asigurărilor sociale, la fondul de ajutor de șomaj, la pensia suplimentară etc.; o altă parte din valoarea adăugată ajunge la buget sub forma impozitelor nete legate de producție. Este vorba de impozitele pe salarii, pe clădiri și terenuri și de taxele asupra mijloacelor de transport, de timbru ș.a., din care s-au dedus subvențiile de exploatare primite de la stat. Partea care rămâne după efectuarea acestor transferuri către salariați (salarii nete și contribuții pentru protecția socială) și către buget (impozite legate de producție) minus subvențiile de exploatare reprezintă excedentul brut de exploatare al sectorului în cauză. Acest excedent (beneficiu brut din activitatea de bază) se majorează (sau se diminuează, după caz), cu soldul veniturilor provenind din dobânzi, dividende ș.a., după cum sumele încasate din aceste surse sunt mai mari sau mai mici decât cele plătite terților.

Din excedentul de exploatare, corectat cu aceste venituri, se suportă impozitele pe venit și patrimoniu care alimentează fondurile bugetare, gestionate de sectorul administrației publice. Suma rămasă după plata acestor impozite reprezintă economia brută a sectorului, din care se finanțează formarea brută de capital și creșterea stocurilor. Economia brută poate acoperi integral cele două destinații, menționate sub denumirea de formare brută de capital fix și creșterea stocurilor (adică necesarul de resurse pentru finanțarea investițiilor și majorarea fondului de rulment) sau numai o parte din acestea. Dacă resursele depășesc necesitățile, disponibilul poate fi fructificat de întreprinderile în cauză prin depunere la bănci, iar în situația inversă, necesarul de resurse poate fi completat prin împrumuturi contractate pe piață.

În funcție de raporturile existente între indicatorii mai sus menționați, se pot face judecăți de valoare privind activitatea sectorului în ansamblu, rezultatele obținute, contribuția acestuia la formarea veniturilor (resurselor) celorlalte sectoare și capacitatea sa financiară de a-și asigura propria dezvoltare.

În tabelul nr. 1.7. sunt cuprinși indicatorii macroeconomici ai acestui sector, inclusiv corelațiile dintre ei.

Tabelul nr. 1.7

**Indicatorii macroeconomici ai sectorului
"Societăți și cvasisocietăți nefinanciare", calculat în prețuri curente**

Nr. crt.	Indicatori	Unitatea de măsură	1989	1990	1991	1992
1.	Valoarea adăugată brută	mld.lei	549,8	564,5	1462,0	4 170,4
2.	Remunerarea salariaților	- " -	332,2	372,8	755,0	2 001,6
2.1.	Ponderele remunerării salariaților în valoarea adăugată brută	procente	60,4	66,0	51,7	48,0
3.	Impozite legate de producție minus subvenții de exploatare	mld. lei	13,9	-13,2	50,0	49,0
3.1.	Ponderele impozitelor nete legate de producție în valoarea adăugată brută	procente	2,5	-2,3	3,4	1,2
4.	Excedent brut de exploatare	mld.lei	203,7	204,9	657,0	2 119,8
4.1.	Ponderele excedentului brut de exploatare în valoarea adăugată brută	procente	37,1	36,3	44,9	50,8
5.	Venituri nete obținute de întreprinderi (dobânzi, dividende etc.)	mld. lei	-18,1	-27,1	-70,0	-423,1
6.	Impozit pe venit și patrimoniu	- " -	160,1	47,9	110,5	285,1
7.	Economie brută	- " -	6,8	119,7	476,5	1 411,5
8.	Formare brută de capital fix	- " -	211,8	154,3	233,9	830,6
9.	Variația stocurilor	- " -	-26,7	74,3	260,0	885,9
10.	Necesar de finanțare	- " -	-29,1	-69,0	-15,1	-196,7
11.	Rata valorii adăugate brute (a)	procente	31,2	33,5	34,1	36,4
12.	Rata excedentului fix (b)	- " -	37,1	36,3	44,9	50,8
13.	Rata economiei brute (c)	- " -	3,3	58,4	72,5	66,6
14.	Rata de autofinanțare (d)	- " -	84,3	69,8	96,9	88,5
15.	Rata de investiție (e)	- " -	38,5	27,3	16,0	19,9

a) rata valorii adăugate brute exprimă raportul dintre valoarea adăugată brută și producție.

b) rata excedentului brut exprimă raportul dintre excedentul brut de exploatare și valoarea adăugată brută.

c) rata economiei brute exprimă raportul dintre economia brută și excedentul brut de exploatare.

d) rata de autofinanțare exprimă raportul dintre economia brută plus transferurile nete de capital și formarea brută de capital fix plus variația stocurilor.

e) rata de investiție exprimă raportul dintre formarea brută de capital fix și valoarea adăugată brută.

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică.

Așadar, cea mai mare parte a valorii adăugate brute create în acest sector a revenit salariaților sub formă de salarii și alte indemnizații nete, precum și de protecție socială. Ca tendință, remunerarea salariaților crește de la 60,4% în 1989 la 66,0% în 1990, după care scade brusc la 51,7% în 1991 și ajunge la 48,0 % în 1992.

Relațiile cu administrația publică s-au realizat prin intermediul bugetului de stat, în dublu sens. Pe de o parte, sectorul a vărsat la buget impozite legate de producție care au reprezentat 8,5% din valoarea adăugată brută în 1989, 9,4% în anii 1990 și 1991 și 8,6% în 1992), iar pe de altă, sectorul a primit subvenții pentru acoperirea pierderilor, mai ales în industriile minieră, energie și metalurgie care au crescut ca pondere în valoarea adăugată brută de la 6% în 1989, la 11,7% în 1990, după care au coborât până la 7,4% în 1992).

Partea din valoarea adăugată brută creată în acest sector, rămasă după remunerarea salariaților și acoperirea impozitelor nete legate de producție adică excedentul brut de exploatare, a înregistrat valori importante, cu tendință de creștere începând cu anul 1991.

Privit prin prisma ratei valorii adăugate brute, acest sector manifestă o ușoară tendință de îmbunătățire după 1989.

Indicatorii rata excedentului brut, rata economiei brute și rata de autofinanțare prezintă unele ameliorări după 1989, ca urmare, în principal, a modificării legislației privind relațiile financiare dintre întreprinderi și bugetul de stat. S-a trecut de la sistemul vărsării la buget a beneficiilor rămase după acoperirea nevoilor proprii ale întreprinderilor, la sistemul participării acestora la buget cu o parte din profitul realizat, sub formă de impozite, indiferent dacă suma rămasă - economia brută - asigură sau nu finanțarea investițiilor proprii și majorarea fondului de rulment.

Rata de investiții arată o situație îngrijorătoare, și anume de scădere a ponderii investițiilor în valoarea adăugată brută.

1.3. Gospodăriile populației

Acest sector ocupă locul al doilea, după societățile și cvasisocietățile nefinanciare, în crearea de valoare nouă (14%-20% din total). La acest proces participă întreprinzătorii individuali care produc bunuri și servicii pentru piață, inclusiv gospodăriile țărănești individuale. Numărul acestora a crescut sensibil după 1989, ca urmare a aplicării legii fondului funciar și a legii privind liberalizarea activităților private în domeniul micilor întreprinzători. Cea mai mare parte a valorii adăugate brute, create de acești întreprinzători individuali, rămâne în cadrul sectorului ca excedent de exploatare brut, deoarece impozitul legat de producție este simbolic.

Gospodăriile populației își procură, însă, cea mai mare parte a veniturilor lor din salariile primite din diverse sectoare (mai ales de la societățile și cvasisocietățile nefinanciare) și din prestațiile sociale primite prin intermediul

asigurărilor sociale, al fondului de ajutor de șomaj etc. La acestea, se adaugă veniturile nete încasate de populație din dobânzi, dividende etc.

Din totalul veniturilor realizate din sursele menționate mai sus, se suportă impozitele pe venit și patrimoniu datorate bugetului și se obține venitul disponibil brut, care se utilizează în cadrul sectorului pentru consum și formare brută de capital fix (investiții).

În tabelul nr. 1.8., sunt prezentați indicatorii macroeconomici ai sectorului "Gospodăriile populației".

Tabelul nr. 1.8

**Indicatorii macroeconomici ai sectorului
"Gospodăriile populației", calculați în prețuri curente**

Nr. crt.	Indicatorii	Unitatea de măsură	1989	1990	1991	1992
1.	Valoarea adăugată brută	mld.lei	102,6	140,6	384,1	1 212,7
2.	Excedentul brut de exploatare	- " -	101,3	138,8	365,6	1 159,4
3.	Salarii nete primite	- " -	336,5	373,6	747,6	1 797,3
4.	Prestații sociale primite	- " -	50,8	69,4	206,3	675,3
5.	Dobânzi, dividende și alte venituri nete primite	- " -	4,1	4,4	13,8	21,5
6.	Impozit pe venit și patrimoniu	- " -	-5,6	-6,3	-4,1	-7,1
7.	Alte transferuri curente nete fără contrapartidă	- " -	10,0	7,1	16,4	42,4
8.	Venit disponibil brut	- " -	497,6	588,0	1 345,4	3 657,6
9.	Consum final	- " -	463,4	557,7	1 323,7	3 736,6
10.	Economia brută	- " -	33,8	30,4	21,7	-79,0
11.	Formare brută de capital fix	- " -	4,4	10,8	82,8	95,1
12.	Variația stocurilor	- " -	-1,2	11,9	35,0	29,7
13.	Transferuri de capital	- " -	-7,2	-	2,8	6,5
14.	Capacitate (+) necesar(-) de finanțare	- " -	23,3	7,7	- 93,2	-197,4
15.	Rata de economie a)	procent	6,8	5,2	1,6	-4,9
16.	Rata de economie financiară b)	procent	4,7	1,3	x	-5,4

a) rata de economie exprimă raportul dintre economia brută și venitul disponibil brut.

b) rata de economie financiară exprimă raportul dintre capacitatea de finanțare și venitul disponibil brut.

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică.

Din datele de mai sus, rezultă că, în condiții de inflație, venitul disponibil brut al sectorului, în prețuri curente, a crescut de la un an la altul, dar mai lent decât consumul final al acestuia. Ca urmare, economia brută a fost în continuă scădere atât ca mărime absolută, cât și ca mărime relativă. În anii 1989 și 1990, sectorul "Gospodăriile populației" a avut capacitate de finanțare a formării brute de capital (investiții, stocuri etc.), iar din 1991 necesarul de resurse pentru finanțare întrece disponibilitățile sectorului. Nevoia sporită de resurse pentru formarea brută de capital a fost determinată, pe de o parte, de achiziționarea de către populația urbană, de locuințe din fondul de stat, cu plata eşalonată, iar pe de alta, de creșterea stocului de produse agricole la gospodăriile

țărănești, după privatizarea pământului. Cu toate acestea, se poate spune că formarea brută de capital a avut dimensiuni modeste în perioada de referință. Cauza principală a acestei stări de lucruri o constituie nivelul scăzut al veniturilor sectorului "Gospodăriile populației". În ceea ce privește impozitele pe venit și patrimoniu, acestea au avut o pondere scăzută în venitul disponibil brut al sectorului ca urmare a scutirii pe timp de trei ani de impozit pe venitul agricol a gospodăriilor țărănești, în baza legii fondului funciar.

Salariile nete primite de populație au marcat creșteri nominale ca urmare a măsurilor reparatorii luate după Revoluție, a compensărilor și indexărilor operate pe măsura creșterii prețurilor la bunuri și servicii.

Paralel cu creșterea salariilor nete, au sporit și prestațiile sociale de care a beneficiat populația, sub formă de pensii, indemnizații și ajutoare de asigurări sociale pentru bătrânețe, incapacitate de muncă, șomaj, maternitate, alocații pentru copii etc.

Analiza structurii prestațiilor sociale reliefează faptul, că în timp ce pensiile de bătrânețe și invaliditate, indemnizațiile de maternitate, de boală și pe perioada concediului pentru creșterea copilului până la un an, precum și ajutorul de șomaj au sporit, alocațiile pentru copii și ajutoarele pentru mamele singure au scăzut.

În ceea ce privește structura consumului populației, aceasta va fi prezentată în capitolul 3.

1.4. Administrația publică

Sectorul astfel denumit participă la procesul de distribuie - redistribuire a resurselor prin intermediul sistemului bugetar și al fondurilor speciale extrabugetare. El prelevă la fondurile publice impozite, taxe, contribuții, amenzi, penalizări etc. de la agenții economici (sectorul societăți și cvasisocietăți nefinanciare), bănci și societăți de asigurare (sectorul instituții financiare) și persoane fizice (sectorul "Gospodăriile populației") și dirijează către acestea pensii, indemnizații, ajutoare și alte prestații sociale, subvenții de exploatare, alocații pentru investiții și alte transferuri fără contrapartidă. Dimensiunile și structura acestor redistribuiri se pot vedea în tabelul nr. 1.9.

Indicatorii de mai jos reflectă modificările intervenite în legislația fiscală pe linia impozitelor directe (pe salarii și pe profit), ca și a impozitelor indirecte pe circulația mărfurilor și accize); majorările succesive ale contribuțiilor pentru asigurările sociale și pentru constituirea fondului de ajutor de șomaj; măsurile pentru reducerea treptată a subvențiilor legate de producție și de import, ca și cele îndreptate spre limitarea pierderilor înregistrate de întreprinderi acoperite de la buget.

Pentru mai buna înțelegere a problemelor legate de formarea, repartizarea și utilizarea veniturilor în țara noastră în ultimii patru ani, în cele ce urmează vor fi examinate: a) veniturile, cheltuielile și rezultatele financiare ale agenți-

lor economici pe baza bilanțurilor contabile; b) veniturile și cheltuielile populației pe baza bugetelor de familie și a altor surse de informație; c) veniturile și cheltuielile statului și ale altor entități publice pe baza bugetelor și a altor planuri financiare.

Tabelul 1.9

Indicatorii macroeconomici ai sectorului Administrație publică

Nr. crt.	Indicatorii	În mld. lei prețuri curente			
		1989	1990	1991	1992
0	1	2	3	4	5
1.	Valoarea adăugată brută	58,8	74,7	198,0	526,8
2.	Remunerarea salariaților	48,5	62,3	165,4	436,2
3.	Impozite legate de producție și import	6,0	7,3	27,6	83,5
4.	Excedent brut de exploatare	4,3	5,0	5,0	7,1
5.	Impozite legate de producție și import + + impozite pe venit și proprietate ¹⁾	318,8	230,4	504,5	1 381,5
6.	Cotizații sociale efective primite	58,3	77,0	226,1	637,5
7.	Alte venituri și transferuri curente nete	28,0	20,1	25,1	87,2
8.	Prestații sociale acordate	82,7	98,9	208,2	543,2
9.	Subvenții de exploatare și de import	36,6	100,3	167,8	765,4
10.	Venit disponibil brut	289,7	133,1	384,8	815,7
11.	Consum final	93,2	114,3	333,9	861,1
0	1	2	3	4	5
12.	Economie brută	196,5	18,8	50,8	-45,4
13.	Formarea brută de capital fix	21,3	4,4	-2,9	88,1
14.	Variația stocurilor	3,2	3,5	5,7	2,2
15.	Alte transferuri de capital nete	-101,4	-46,8	54,6	164,5
16.	Capacitate (+) necesar (-) de finanțare	70,5	-28,1	102,6	28,8

¹⁾ Impozitele de la rândul 5 pe anul 1991 nu cuprind impozitul pe capital, inclus în poziția 15.

²⁾ Subvențiile pentru investiții acordate au fost incluse în poziția 15.

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică.

Capitolul 2

VENITURILE ȘI CHELTUIELILE AGENȚILOR ECONOMICI

2.1. Venituri, cheltuieli, rezultate financiare și eficiență pe total economie și pe principalele safe ramuri

În capitolul anterior au fost abordate problemele formării, repartizării și utilizării veniturilor societăților și cvasisocietăților nefinanciare, privite ca sector instituționalizat în cadrul conturilor naționale. În cele ce urmează, vor fi examinate problemele întreprinderilor, ale agenților economici în totalitatea lor, indiferent de forma juridică de organizare, de forma de proprietate asupra capitalului social, de profilul activității pe care o desfășoară și de ramura economică din care fac parte. În consecință, cifrele privind veniturile, cheltuielile și rezultatele financiare ale întreprinderilor vor fi, evident, diferite ca volum (mai mari) decât cele ale societăților comerciale și ale regiilor autonome, cu sau fără personalitate juridică, cu activitate de producție.

În cazul de față, aria de investigație cuprinde toate întreprinderile care întocmesc bilanț contabil propriu și îl înaintează Ministerului Finanțelor spre examinare și centralizare. Numărul acestora a crescut de la 60 799 unități în 1991, la 154 341 în 1992 și la 243 762 în 1993.

Veniturile realizate pe surse de proveniență și cheltuielile aferente acestora sunt cuprinse în tabelul nr. 2.1.

Tabelul nr. 2.1

Veniturile și cheltuielile întreprinderilor realizate în perioada 1991-1993 (în prețuri curente)

Nr. crt.	Specificarea veniturilor și cheltuielilor	1991		1992		1993	
		în mld. lei	în % față de total	în mld. lei	în % față de total	în mld. lei	în % față de total
1.	Venituri totale	6 367,3	100,0	1 5524,1	100,0	45 536,4	100,0
	din care:						
1.1.	Venituri din activitatea de bază	5 835,8	91,6	14 143,9	91,1	41 324,7	90,8
1.2.	Venituri din alte activități	465,0	7,3	1 092,8	7,0	3 120,3	6,9
1.3.	Venituri financiare	66,7	1,0	263,3	1,7	988,5	2,2
1.4.	Alte venituri	-	-	24,1	0,2	102,9	0,2
2.	Cheltuieli totale	5 865,5	100,0	14 328,1	100,0	42 559,2	100,0
	din care:						
2.1.	Cheltuieli aferente veniturilor din activități de bază	5 179,5	88,3	12 388,2	86,5	36 850,5	86,6
2.2.	Cheltuieli aferente veniturilor din alte activități	440,8	7,5	1 000,8	7,0	2 822,4	6,6
2.3.	Cheltuieli financiare	53,4	1,0	500,4	3,5	1 621,7	3,8
2.4.	Cheltuieli care se scad direct din venituri	153,8	3,0	433,7	3,0	1 264,6	3,0

Sursa: Datele au fost extrase din bilanțul contabil centralizat pe total economie de către Ministerul Finanțelor prin Centrul de Tehnologie Informației Financiare.

Așadar, activitatea de bază procură aproximativ 91% din totalul veniturilor, alte activități -7%, iar diferențele de curs valutar, dobânzile încasate și alte venituri - 2%; structura cheltuielilor este foarte apropiată de aceea a veniturilor.

Întreprinderile cuprinse în analiză și-au încheiat activitatea în felul următor:						
	1991		1992		1993	
	Număr unități	în % față de total	Număr unități	în % față de total	Număr unități	în % față de total
Total	60 799	100,0	154 341	100,0	243 762	100,0
din care:						
- cu beneficii	57 470	94,5	142 473	92,3	215 859	88,6
- cu pierdere	3 329	5,5	11 863	7,7	27 903	11,4

Atrage atenția faptul că întreprinderile nerentabile au crescut și ca număr și ca pondere în total, ceea ce a influențat negativ rezultatele financiare înregistrate pe ansamblul economiei.

Quantumul profitului realizat pe total economie (ca diferență între profitul întreprinderilor rentabile și pierderile celor nerentabile) și repartizarea acestuia pe ramuri sunt prezentate în tabelul nr. 2.2.

Tabelul nr. 2.2

**Repartizarea profitului realizat în perioada 1991-1993,
pe principalele ramuri ale economiei**

Nr. crt.	Ramura	1991		1992		1993	
		în mld. lei	în % față de total	în mld. lei	în % față de total	în mld. lei	în % față de total
1.	Total economie națională	152,7	100,0	499,1	100,0	2 202,5	100,0
din care:							
2.	Industrie	98,1	64,3	172,4	34,6	820,9	37,3
3.	Agricultură și silvicultură	9,9	6,5	19,4	3,9	59,7	2,7
4.	Construcții	7,3	4,8	41,4	8,3	162,2	7,4
5.	Foraj-geologie	0,2	0,1	0,7	0,1	5,5	0,2
6.	Transporturi și telecomunicații	-0,5	-0,4	4,6	0,9	-5,5	-0,3
7.	Comerț interior și exterior	18,0	11,8	193,2	38,7	780,1	35,4
8.	Alte ramuri	27,3	17,9	67,3	13,5	379,6	17,2
9.	Discrepanțe statistice	-7,6	-5,0	-	-	-	-

Sursa: Calculat de noi pe baza datelor din bilanțul contabil centralizat pe total economie de Ministerul Finanțelor.

În decurs de numai doi ani, ramurile de bază ale economiei - industria și agricultura-silvicultura - și-au redus ponderile în profitul economiei, în timp ce comerțul și construcțiile au avut o evoluție diametral opusă.

Pentru a înțelege mai bine semnificația acestor mutații, vom prezenta, în tabelul nr. 2.3., repartizarea activelor totale ale economiei pe principalele sale ramuri.

Tabelul nr. 2.3

Repartizarea activului total al economiei pe principalele ramuri ale acesteia, în perioada 1991-1993

Nr. crt.	Ramura	1991		1992		1993	
		în mld. lei	în % față de total	în mld. lei	în % față de total	în mld. lei	în % față de total
1.	Total economie națională	6 434,7	100,0	33 334,6	100,0	50 353,2	100,0
din care:							
2.	Industrie	3 138,5	48,8	18 592,8	55,8	25 690,7	51,0
3.	Agricultură și silvicultură	858,1	13,3	3 330,4	10,0	4 971,4	9,9
4.	Construcții	205,0	3,2	864,9	2,6	1 458,0	2,9
5.	Foraj-geologie	8,8	0,1	73,6	0,2	99,8	0,2
6.	Transporturi și telecomunicații	464,3	7,2	4 137,6	12,4	5 225,7	10,4
7.	Comerț interior și exterior	909,5	14,1	2 632,0	7,9	6 906,4	13,7
8.	Alte ramuri	850,5	13,3	3 703,3	11,1	6 001,2	11,9

Sursa: Calculat de noi pe baza datelor din bilanțul centralizat pe total economie de Ministerul Finanțelor.

Din corelarea informațiilor furnizate de tabelele nr. 2.2. și nr. 2.3., rezultă tendințe contradictorii. Astfel, în anul 1993, deși industria deținea o pondere în activul total al economiei mai mare (+2,2 u.p.) decât în 1991, ea participa la profitul total al economiei într-o proporție cu mult mai mică (- 27,0 u.p.); agricultura și silvicultura își reduceau ponderea atât în activul total al economiei (-3,4 u.p.), cât și în profitul acesteia (-3,8 u.p.), dar într-o măsură mai mare la acest din urmă indicator; construcțiile, deși înregistrau o ușoară reducere a ponderii lor în activul economiei (-0,3 u.p.), ele își majorau ponderea în profitul acesteia (+2,6 u.p.); comerțul intern și extern. În condițiile în care cunoștea o ușoară reducere a ponderii sale în activul economiei (-0,4 u.p.), își sporea sensibil ponderea în profitul economiei (+23,6 u.p.).

Aceste evoluții contradictorii demonstrează că, în anii 1991-1993, între ramurile economiei noastre naționale s-au produs mutații importante atât în ceea ce privește repartizarea activelor, cât și a rezultatelor financiare obținute cu ajutorul acestora. Deplasarea unei mari părți a beneficiilor de la industrie și agricultură către comerț și construcții evidențiază o îngrijorătoare înrăutățire a eficienței cu care este folosit capitalul fix și circulant al unui mare număr de întreprinderi. Cu 61% din activul total al economiei naționale, întreprinderile industriale și cele agricole și silvice, împreună luate, abia realizează 40% din profitul total al economiei, în timp ce întreprinderile de comerț și construcții care dețin sub 17% din activul total al economiei, participă cu aproape 43% la profitul acesteia.

Faptul că ramura comerțului deține o pondere mai mare în profitul economiei naționale decât în activul total al acesteia are două explicații. Prima constă în rotația mai rapidă a capitalului comercial decât a celui plasat în activități productive, în industrie sau agricultură. Săvârșind mai multe rotații în de-

curs de un an, capitalul din comerț asigură agentului economic o masă mai mare de profit decât o poate face un capital de mărime egală plasat în afaceri, în industrie sau agricultură, cu un circuit de două, trei ori mai lung. Aceasta, chiar și atunci când rata profitului inclus în adaosul comercial este la nivelul celei cuprinse în prețul de vânzare practicat de către industriaș sau de întreprinzătorul din agricultură.

Cea de-a doua explicație rezidă în faptul că la numeroase produse cerea continuă să fie mai mare decât oferta, ceea ce permite agentului economic din comerț să practice adesea adaosuri comerciale exagerat de mari, fără teama că ar putea să cadă victimă a concurenței neloiale.

În construcții, contractele se încheie, de regulă, cu o clauză care permite constructorului să actualizeze devizul în urma majorărilor de prețuri, tarife și salarii. În felul acesta, chiar dacă inițial prețul de deviz cuprindea un profit rezonabil, pe parcursul realizării lucrării, care durează luni sau ani de zile, profitul poate crește peste limitele normale, scăpând de sub controlul beneficiarului lucrării.

Pentru cuantificarea eficienței cu care au fost folosite resursele proprii și cele împrumutate de către întreprinderi, vom utiliza doi indicatori, și anume: unul care exprimă raportul dintre profitul realizat și activul total, iar celălalt - raportul dintre profitul realizat și cheltuielile totale care au concurat la obținerea acestuia.

Acești indicatori, calculați pe ansamblul economiei și pe principalele sale ramuri, sunt cuprinși în tabelul nr. 2.4.

Tabelul nr. 2.4

Indicatori de eficiență înregistrați pe ansamblul economiei naționale și pe principalele sale ramuri în perioada 1991-1993

(în procente)

Nr. crt.	Ramura	Raportul dintre profitul realizat și activul total			Raportul dintre profitul realizat și cheltuielile totale care au concurat la obținerea acestuia		
		1991	1992	1993	1991	1992	1993
0	1	2	3	4	5	6	7
1.	Total economie națională	2,37	1,50	4,37	2,60	3,48	5,17
2.	- Industrie	3,13	0,93	3,20	3,73	2,94	4,45
3.	- Agricultură și silvicultură	1,15	0,58	1,20	2,02	1,44	1,41
4.	- Construcții	3,61	4,79	11,12	3,34	7,00	9,15
5.	- Foraj-geologie	2,27	0,95	5,51	2,38	1,92	5,20
0	1	2	3	4	5	6	7
6.	- Transporturi și telecomunicații	-0,11	0,11	-0,11	-0,23	0,71	-0,32
7.	- Comerț interior și exterior	1,98	7,34	11,30	1,12	4,54	6,95
8.	Alte ramuri	2,32	1,82	6,32	2,87	4,27	7,54

Sursa: Calculat de noi pe baza datelor din bilanțul centralizat pe total economie de Ministerul Finanțelor.

Așadar, în 1993, raportul dintre profitul realizat și activul total a fost de circa 3,5 ori mai ridicat în comerț și construcții decât în industrie, iar raportul dintre profitul realizat și cheltuielile totale - de 1,6-2,1 ori. Între indicatorii de eficiență menționați mai sus, înregistrați în ramurile comerț și construcții, pe de o parte, și agricultură și silvicultură, pe de alta, decalajul a fost și mai mare.

La realizarea de beneficii modice și chiar de pierderi de către numeroase întreprinderi industriale au contribuit: declinul accentuat al producției la o serie întreagă de produse din lipsă de comenzi la intern și la export; scumpirea materiilor prime, materialelor, combustibilului și energiei din import, ca urmare a deprecierii leului în raport cu dolarul; scăderea productivității muncii și nerespectarea unei corelații judicioase între creșterea productivității muncii și creșterea salariilor; creșterea exagerată a prețului la unele materii prime și materiale de producție internă în condițiile unei inflații galopante, ale liberalizării prețurilor și ale inexistenței unei concurențe loiale între agenții economici; creșterea ratei dobânzii la creditele bancare; menținerea la un nivel ridicat a cheltuielilor de regie, slăbirea disciplinei tehnologice ș.a.

Pentru ilustrarea acestor afirmații vom da câteva exemple¹. Producția industrială obținută în 1993 a reprezentat numai 46,6% față de nivelul anului 1989, iar în unele subramuri ea se situa la cote și mai scăzute. În același an, capacitățile de producție la o serie de produse importante erau folosite în proporții extrem de scăzute; dintre acestea, cităm: vagoane pentru transportul "mărfurilor 6,4%, radioreceptoare 9,1%, excavatoare 18,1%, unt 17,8%, conserve din pește 28,4%, autoturisme de oraș tip Olcit 11,8%, celuloză și semiceluloză 31,6%, ciment 33,1%, îngrășăminte chimice cu azot 37,8%, anvelope tip autocamion 41,1%, țigări supus la prelucrare 42,6%, carne tăiată în abatoare 43,7%, țesături din lână și tip lână 46,4%, tractoare 51,0%, rulmenți grei 52,2%, mobilier din lemn 61,3%, cocs metalurgic 61,9%, sodă calcinată 63,3%, cărbune-extras 68,4%, oțel brut Martin 87,1 % ș.a.m.d.

Indiferent dacă restrângerea producției a fost determinată de factori obiectivi sau subiectivi, endogeni sau exogeni, aceasta nu a făcut decât să încarce costurile de producție ale produselor obținute și să reducă profitul agenților economici ori să-i conducă la pierderi, să afecteze câștigurile salariaților, interesele consumatorilor, să greveze întreaga economie națională.

Ca urmare a involuției producției în industrie, în agricultură și construcții, s-a restrâns activitatea în transporturi și s-a diminuat volumul desfacerilor de mărfuri. Astfel, volumul mărfurilor transportate pe toate căile - feroviare, rutiere, maritime, fluviale, aeriene și prin conducte - reprezenta, în 1993, numai 35,5% față de realizările anului 1990, iar parcursul mărfurilor - 38,8%; în același interval de timp, numărul călătorilor transportați scăzuse la 61,5%, iar parcursul călătorilor se redusese la 72,2%².

¹ Vezi Comisia Națională pentru statistică, *Evoluția economico-socială a României în anul 1993*, aprilie 1994, p. 58-63.

² Vezi Comisia Națională pentru statistică, *Evoluția economico-socială a României în anul 1993*, aprilie 1994, p. 70.

În aceste condiții, raportul dintre cheltuielile și veniturile totale, pe ansamblul economiei naționale, s-a înrăutățit de la un an la altul. Datele din tabelul nr. 2.5. arată cum a evoluat indicatorul cheltuieli totale la 1000 lei venituri totale, pe ansamblul economiei și pe principalele sale ramuri, în intervalul 1991-1993.

Tabelul nr. 2.5

Evoluția indicatorului cheltuieli totale la 1000 lei venituri totale, pe ansamblul economiei și pe principalele sale ramuri, în perioada 1991-1993

(în lei)				
Nr. crt.	Ramura	1991	1992	1993
0	1	2	3	4
1.	Total economie națională	921	923	935
2.	Industrie	885	909	934
3.	Agricultură și silvicultură	920	940	967
0	1	2	3	4
4.	Construcții	937	894	907
5.	Foraj-geologie	955	963	950
6.	Transporturi și telecomunicații	975	962	995
7.	Comerț interior și exterior	968	933	927
8.	Alte ramuri	939	925	919

Sursa: Calculat de noi pe baza datelor din bilanțul contabil centralizat pe total economie de Ministerul Finanțelor.

În urma deficiențelor și greutăților din perioada de tranziție, indicatorul cheltuieli totale la 1000 de lei venituri totale s-a înrăutățit, în 1993 comparativ cu 1991, în ramurile: industrie (+49 lei), agricultură și silvicultură (+47 lei) și transporturi și telecomunicații (+20); în același timp, s-au înregistrat îmbunătățiri în comerț (-41 lei), construcții (-30 lei), alte ramuri (-20 lei) și foraj-geologie (-5 lei).

În anul 1993, cele mai mici cheltuieli la o mie de lei venituri s-au înregistrat în ramurile: construcții (907 lei), alte ramuri (919 lei) și comerț (927 lei); ramurile cu cele mai slabe performanțe au fost: transporturile și telecomunicațiile (995 lei/1000), agricultura și silvicultura (967 lei), forajul - geologia (950 lei) și industria (934 lei).

2.2. Destinațiile date profitului net pe ansamblul economiei și pe principalele sale ramuri

Redresarea situației economice a țării presupune accelerarea procesului de restructurare, re tehnologizare și modernizare a ramurilor și subramurilor, a întreprinderilor și a tehnicilor și tehnologiilor folosite. Investițiile de capital ar putea conduce la creșterea producției, sporirea exportului, crearea de noi locuri de

muncă, creșterea productivității muncii și a veniturilor salariale, îmbunătățirea eficienței economice, stabilizarea leului. Or, aceasta presupune promovarea unei politici manageriale pe termen lung care să favorizeze dezvoltarea, efectuarea de investiții în obiective productive orientate în mare măsură spre export.

Repartizarea profitului net pe diferite destinații, în perioada 1991-1993, prezentată în tabelul nr. 2.6., permite utile judecăți de valoare cu privire la calea urmată până acum în diverse ramuri ale economiei.

Din analiza destinației date profitului net se degajă două tendințe diametral opuse: una de diminuare sistematică a părții rezervate dezvoltării și alta de sporire cu regularitate a părții repartizate acționarilor (asociațiilor, cooperativelor) cu titlu de dividend. Dimensiunile acestor reduceri/majorări, în intervalul 1991-1993, au fost următoarele: în industrie -10,7 u.p. și +13,2 u.p.; în agricultură și silvicultură -6,6 u.p. și +8,6 u.p.; în construcții -11,5 u.p. și +23,3 u.p.; în transporturi și telecomunicații -21,8 u.p. și +10,0 u.p., iar în comerț -1,0 u.p. și +2,3 u.p.

Așadar, în perioada în care întreprinderile aveau nevoie stringentă de resurse pentru finanțarea restructurării, re tehnologizării și modernizării, iar apelul la credite bancare pe termen mijlociu și lung era limitat din cauza nivelului ridicat al dobânzilor, organele de decizie competente, în toc să sporească (sau cel puțin să mențină la nivelul din 1991) prelevările de beneficii la fondul pentru dezvoltare, le-au redus, pentru a putea majora, astfel, dividendele distribuite acționarilor (asociațiilor, cooperativelor).

Tabelul nr. 2.6

**Repartizarea profitului net pe destinații, pe ansamblul economiei
și pe principalele sale ramuri, în perioada 1991-1993**

Ramura/Destinația	(în % față de total)		
	1991	1992	1993
0	1	2	3
Total economie	100,0	100,0	100,0
1. Participarea salariaților la profit	10,3	4,9	3,4
2. Fond de dezvoltare	45,8	39,2	38,5
3. Surse proprii de finanțare	-	-	3,1
4. Vărsăminte la buget din profitul regiilor autonome	2,0	4,8	2,4
5. Dividende	36,4	46,5	48,2
6. Alte repartizări	5,5	4,6	4,4
Industria	100,0	100,0	100,0
1. Participarea salariaților la profit	14,2	7,8	5,7
2. Fond de dezvoltare	52,3	43,6	41,6
3. Surse proprii de finanțare	-	-	5,7
4. Vărsăminte la buget din profitul regiilor autonome	3,1	7,7	3,7
5. Dividende	26,9	38,2	40,1
6. Alte repartizări	3,5	2,7	3,2
Agricultură și silvicultură	100,0	100,0	100,0
1. Participarea salariaților la profit	13,0	7,4	6,1

0	1	2	3
2. Fond de dezvoltare	52,2	44,6	45,6
3. Surse proprii de finanțare	-	-	2,2
4. Vărsăminte la buget din profitul regiilor autonome	0,7	3,4	1,3
5. Dividende	30,7	37,2	39,3
6. Alte repartizări	3,4	7,4	5,5
Construcții	100,0	100,0	100,0
1. Participarea salariaților la profit	13,9	4,0	2,8
2. Fond de dezvoltare	46,9	42,4	35,4
3. Surse proprii de finanțare	-	-	1,8
4. Vărsăminte la buget din profitul regiilor autonome	0,1	0,6	0,1
5. Dividende	32,4	49,6	55,7
6. Alte repartizări	6,7	3,4	4,2
Foraj-geologie	100,0	100,0	100,0
1. Participarea salariaților la profit	12,4	9,7	9,6
2. Fond de dezvoltare	46,1	49,5	49,7
3. Surse proprii de finanțare	-	-	-
4. Vărsăminte la buget din profitul regiilor autonome	-	-	-
5. Dividende	39,9	40,7	40,0
6. Alte repartizări	1,6	0,1	0,7
Transporturi și telecomunicații	100,0	100,0	100,0
1. Participarea salariaților la profit	8,4	6,0	3,8
2. Fond de dezvoltare	59,3	30,9	37,5
3. Surse proprii de finanțare	-	-	0,5
4. Vărsăminte la buget din profitul regiilor autonome	3,9	31,4	20,0
5. Dividende	26,4	27,3	36,4
6. Alte repartizări	2,0	4,4	1,8
Comerț interior și exterior	100,0	100,0	100,0
1. Participarea salariaților la profit	3,0	1,6	1,3
2. Fond de dezvoltare	32,9	35,5	31,9
3. Surse proprii de finanțare	-	-	2,7
4. Vărsăminte la buget din profitul regiilor autonome	0,1	0,2	0,3
5. Dividende	55,7	56,4	58,0
6. Alte repartizări	8,3	6,3	5,8
Alte ramuri	100,0	100,0	100,0
1. Participarea salariaților la profit	8,3	4,2	2,9
2. Fond de dezvoltare	40,6	33,5	45,6
3. Surse proprii de finanțare	-	-	1,0
4. Vărsăminte la buget din profitul regiilor autonome	2,6	7,6	3,5
5. Dividende	38,4	50,0	42,5
6. Alte repartizări	10,1	4,7	3,5

Sursa: Calculat de noi pe baza datelor din bilanțul centralizat pe total economie de Ministerul Finanțelor.

Prelevările la fondul de participare a salariaților la profit și alte repartizări legale au avut ponderi reduse și în continuă scădere. Din anul 1993 au început să se facă prelevări și pentru completarea resurselor proprii de finanțare, dar în proporții modeste.

Datele referitoare la repartizarea profitului net al agenților economici pe forme de proprietate, cuprinse în tabelul nr. 2.7., evidențiază anumite particularități demne de relevat.

Tabelul nr. 2.7

**Repartizarea profitului net pe destinații, pe ansamblul economiei
pe forme de proprietate, în perioada 1991-1993**

Forma de proprietate/Destinația	(în % față de total)		
	1991	1992	1993
Proprietate de stat	100,0	100,0	100,0
1. Participarea salariaților la profit	14,2	9,3	9,2
2. Fond de dezvoltare	53,1	42,9	40,7
3. Surse proprii de finanțare	-	-	1,8
4. Vărsăminte la buget din profitul regiilor autonome	3,1	10,7	17,2
5. Dividende	26,5	35,4	30,1
6. Alte repartizări	3,1	1,7	0,0
Proprietate mixtă	100,0	100,0	100,0
1. Participarea salariaților la profit	2,4	3,8	7,4
2. Fond de dezvoltare	33,1	43,6	46,3
3. Surse proprii de finanțare	-	-	2,4
4. Vărsăminte la buget	-	-	-
5. Dividende	56,8	46,7	41,2
6. Alte repartizări	7,7	3,9	2,7
Proprietate privată	100,0	100,0	100,0
1. Participarea salariaților la profit	0,9	0,7	0,8
2. Fond de dezvoltare	31,1	35,1	35,9
3. Surse proprii de finanțare	-	-	3,7
4. Vărsăminte la buget	-	0,2	-
5. Dividende	58,8	57,1	54,3
6. Alte repartizări	9,2	6,9	5,3
Proprietate cooperatistă	100,0	100,0	100,0
1. Participarea salariaților la profit	24,4	18,5	19,0
2. Fond de dezvoltare	41,7	37,7	31,2
3. Surse proprii de finanțare	-	-	3,0
4. Vărsăminte la buget	-	0,1	0,2
5. Dividende	15,7	21,5	23,0
6. Alte repartizări	18,2	22,2	23,6

Sursa: Calculat de noi pe baza datelor din bilanțul centralizat pe total economie de Ministerul
Finanțelor.

Pe ansamblul întreprinderilor proprietate de stat, prelevările la fondul de dezvoltare se situează peste nivelul mediu realizat pe întreaga economie (în 1993 de 40,7% față de 38,5%), dar marchează o descreștere mai accentuată decât fa aceasta (-12,4 u.p. față de -7,3 u.p.); excepție de la această evoluție face numai sectorul foraj-geologie, în care se înregistrează o oarecare creștere a prelevărilor la acest fond (+3,4 u.p.); distribuirile sub forma dividendelor situează întreprinderile proprietate de stat mult sub nivelul mediu înregistrat pe economie în 1993 (30,1% față de 48,2%) cu o tendință moderată de creștere (+3,6 u.p.); vărsămintele la buget din profitul regiilor autonome sporesc simțitor (+14,1 u.p.).

În întreprinderile proprietate mixtă nivelul prelevărilor din profitul net (a fondul de dezvoltare este mas ridicat decât la cele de stat (46,3% față de 40,7% în 1993) și au o evoluție ascendentă (+7,2 u.p.), localizată la transpor-

turi și telecomunicații (+22.0 u.p) și la alte ramuri (+27,5 u.p.), care acoperă reducerile de la celelalte ramuri; partea din profit repartizată acționarilor (asociațiilor) este superioară celei din sectorul de stat (41,2% față de 30,1% în 1993), dar cunoaște o reducere accentuată (-15,6 u.p.), localizată la transporturi și telecomunicații, construcții, comerț și alte ramuri; participarea salariaților la profit prezintă o ușoară creștere (+5,0 u.p.), în toate ramurile, în afară de agricultură și silvicultură.

Pe ansamblul întreprinderilor private, cea mai mare parte a profitului net se distribuie acționarilor (asociaților) sub forma dividendelor (54,3% în 1993, nivel sensibil mai ridicat decât în celelalte forme de proprietate), dar cu tendință de reducere (cu 4,3 u.p. față de 1991).

Sectorul cooperatist prezintă următoarele trăsături specifice: în comparație cu celelalte forme de proprietate, realizează cele mai mici prelevări la fondul de dezvoltare (19,0% în 1993, în descreștere cu 10,5 u.p. față de 1991) și totodată cele mai mici repartizări cu titlu de dividende (23,0% în 1993, în creștere cu 7,3 u.p.); asigură cea mai substanțială participare a salariaților la profit (19,0% din profitul net în 1993, în scădere cu 5,4 u.p.); alte repartizări de profit îl situează, de asemenea, cu mult peste nivelul celorlalte forme de proprietate (23,6% în 1993, în creștere CU 5,4 u.p.).

Așadar, problema optimizării repartizării profitului net - în scop de dezvoltare sau de consum (acordare de dividende, participarea salariaților la profit, premii etc.) - este de actualitate la toate formele de proprietate. Modul în care fiecare agent economic o va rezolva, va influența mersul întregii noastre economii, accelerându-l sau încetinindu-l.

Capitolul 3

VENITURILE ȘI CHELTUIELILE POPULAȚIEI

În perioada de tranziție spre economia de piață, veniturile bănești ale populației au fost puternic influențate de o serie de factori cu acțiune durabilă sau conjuncturală. Este vorba de numărul populației active, gradul de ocupare și repartizarea acesteia pe ramuri ale economiei naționale, numărul mediu al salariaților și mutațiile intervenite în structura de ramură a acestora; numărul pensionarilor și al celorlalte categorii de beneficiari de protecție socială; durata legală și cea efectivă a timpului de lucru în întreprinderi și instituții; productivitatea muncii; raportul dintre creșterea veniturilor nominale și creșterea prețurilor și tarifelor; raportul dintre prețurile de export și cele de import; evoluția cursului de schimb valutar ai leului etc.

Astfel, populația activă ocupată pe ansamblul economiei naționale s-a redus de la 10 945,7 mii persoane în 1989 la 10.062 mii în 1993, adică cu 8,1 %. În același timp, s-au produs o serie de deplasări ale populației ocupate de la o ramură la alta¹. Ca urmare, în perioada 1990-1993 s-au redus ponderile persoanelor ocupate în industrie (cu 7,8 u.p.), transporturi (cu 1,4 u.p.) și alte ramuri în totalul economiei (cu 0,6 u.p.) și au sporit, în schimb, ponderile celor ocupate în agricultură (cu 7,3 u.p.), comerț (cu 0,8 u.p.), tranzacții imobiliare și alte servicii (cu 0,7), învățământ (cu 0,6 u.p.), administrație publică și apărare, asistență socială obligatorie (cu 0,4 u.p.), activități financiare, bancare și de asigurări (cu 0,2 u.p.).

Potrivit recensământului din 7 ianuarie 1992, populația țării număra 22 385 707 persoane, care formau 7.288.676 gospodării. Gruparea populației pe gospodării, în funcție de categoria socio-economică a capului gospodăriei, este redată în tabelul nr. 3.1.

În cele ce urmează vom prezenta veniturile și cheltuielile familiilor de salariați (de la poziția 1 din tabel), de țărani (poziția 2) și pensionari (poziția 5). Am optat pentru aceste trei categorii de gospodărit, deoarece sunt cele mai numeroase (împreună formează 93,1 % din numărul total al gospodăriilor și 92,9% din totalul populației) și pentru că veniturile și cheltuielile lor se urmăresc prin bugete de familie de către Comisia Națională pentru Statistică.

Este de precizat că nu este vorba de gospodării omogene de salariați, țărani sau pensionari, ci de gospodării în care capul acestora este un salariat, un agricultor individual (un membru al unei asociații agricole) sau un pensionar. Altfel spus, fiecare gospodărie poate avea printre membrii săi persoane salariale, persoane ocupate în agricultură, liber profesioniști, meseriași, pensionari,

¹ *Anuarul statistic al României*, 1993 și date operative ale Comisiei Naționale pentru Statistică.

elevi-studenți etc. Ca urmare și veniturile gospodăriilor respective provin din diverse îndeletniciri și capătă destinații corespunzătoare nevoilor membrilor acestora.

Tabelul nr. 3.1

Gospodării ale populației grupate după categoria socio-economică a capului gospodăriei la recensământul din 7 ianuarie 1992

Nr. crt.	Categoria socio-economică a capului gospodăriei	Gospodării ale populației		Total persoane în gospodărie		Nr. mediu al persoanelor pe o gospodărie
		număr	în % față de total	număr	în % față de total	
1.	Personal salariat de conducere și de specialitate; personal salariat administrativ, comercial și din servicii, muncitor salariat	3 529 467	48,4	12 474 893	55,7	3,534
2.	Agricultor individual, membru al unei asociații agricole	572 983	7,9	186 381	8,3	3,253
3.	Patron, liber profesionist, meseriaș și comerciant particular	69 690	1,0	255 452	1,2	3,666
4.	Personal al cooperativelor meșteșugărești și de consum; altă categorie de persoană activă	160 466	2,2	547 405	2,4	3,411
5.	Pensionar	2 679 067	36,8	6 476 613	28,9	2,417
6.	Altă categorie de persoană pasivă	277 003	3,7	767 533	3,5	2,771
7.	Total general	7 288 676	100,0	22 385 707	100,0	3,071

Sursa: Calculat pe baza datelor din Anuarul statistic al României 1993, Comisia Națională pentru Statistică, p. 110-110.

3.1. Veniturile și cheltuielile familiilor de salariați

Salariații - categoria cea mai numeroasă în cadrul populației ocupate - s-au redus ca număr mediu de la 7 997,1 mii persoane în 1989, la 6 672 mii în 1993, adică cu 16,6%. Reducerile cele mai mari s-au produs în industrie, transporturi și comerț; în celelalte ramuri s-au înregistrat fie reduceri mici, fie creșteri numerice nesemnificative. Ca urmare, în structura de ramură a salariaților s-au produs mutații mai mult sau mai puțin importante: în construcții, comerț, hoteluri și restaurante, tranzacții imobiliare și alte servicii s-au înregistrat diminuări ale ponderilor lor în numărul total al salariaților, iar în învățământ, sănătate, administrație publică și asistență socială obligatorie, activități financiare, bancare și asigurări etc. au avut loc oarecare majorări.

Datorită dificultăților mari cu care s-a confruntat economia noastră națională în ultimii ani, numărul șomerilor (la finele anului) a crescut de la 337 440 în 1991, la 929 019 în 1992, la 1 164 705 în 1993 și 1 212 026 la 18 iulie 1994,

ceea ce reprezintă o rată medie a șomajului de 3,0%, 8,4%, 10,2% și respectiv 10,6%.

Paralel cu reducerea numărului salariaților s-a înregistrat și o diminuare a productivității muncii realizate, în diverse ramuri ale economiei naționale. Așa, de exemplu, în industrie, productivitatea muncii pe un salariat realizată în 1993 era cu 23,4% inferioară celei din 1990. Reduceri ale acestui indicator mai mari decât media s-au înregistrat în industria alimentară și băuturi (-41,5%), celuloză, hârtie, carton (-39,7%), prelucrarea petrolului, cocsificarea cărbunelui și tratarea combustibililor nucleari (-39,4%), metalurgie (-37,2%), prelucrarea cauciucului și maselor plastice (-34,1%), chimie, fibre sintetice și artificiale (-33,4%), prelucrarea lemnului (-33,1%), mașini și aparate electrice (-31,2%), mijloace ale tehnicii de calcul și de birou (-27,9%) etc.

Diminuări ale productivității muncii s-au înregistrat și în celelalte ramuri ale economiei naționale.

Veniturile salariale au mai fost influențate, pe de o parte, de scăderea producției și prestărilor de servicii (și implicit a valorii nou create în întreprinderi), iar pe de altă parte, de creșterea vertiginoasă a prețurilor de consum. În tabelul nr. 3.2, este prezentată evoluția veniturilor salariale medii pe total economie.

Tabelul nr. 3.2

**Evoluția veniturilor salariale medii pe total economie
(indici octombrie 1990 = 100)**

Data	Venituri salariale medii brute	Venituri salariale medii nete	Venituri salariale medii nete corectate cu variația prețurilor de consum
31 decembrie 1991	363,8	346,3	77,9
31 decembrie 1992	1 020,4	955,5	71,8
31 decembrie 1993	3 243,9	2 967,5	56,4

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică, Evoluția economico-socială a României în anul 1993, aprilie 1994, p. 71.

Așadar, în perioada care s-a scurs de la prima acțiune de liberalizare a prețurilor, din octombrie 1990, și până la finele lunii decembrie 1993, veniturile salariale medii brute au sporit de 32,4 ori, iar cele medii nete - de 30 de ori. Veniturile salariale nete, corectate cu influența majorării prețurilor de consum, aveau o putere de cumpărare, la finele lunii decembrie 1993, de numai 56,4% față de octombrie 1990.

În tabelul nr.3.3., se arată nivelul venitului mediu lunar pe ansamblul economiei și pe principalele ramuri ale acesteia.

Tabelul nr. 3.3

**Nivelul venitului salarial mediu lunar, pe ansamblul economiei
și pe principalele ramuri ale acesteia**

A = în lei

	1990		1991		1992		1993	
	brut	net	brut	net	brut	net	brut	net
Total	3944	3384	9244	7489	25472	20172	78347	61102
din care								
Agricultură	4215	3616	8231	6742	21122	16917	64172	50830
Industrie extractivă	5163	4429	13647	10883	41206	31690	128170	98997
Industrie prelucrătoare	3752	3219	8733	7088	24208	19264	73044	57532
Energie electrică și termică, gaze și apă caldă	4627	3969	12552	10020	41241	31778	136256	100077
Construcții	4531	3887	9893	7981	28244	22269	81680	63715
Transporturi	4398	3773	11011	8862	33269	26008	94507	72827
Comerț cu ridicata și cu amănuntul	3447	2957	8409	6846	19477	15626	60399	47838
Hoteluri și restaurante	3315	2844	7155	5872	19378	15505	60811	48250
Învățământ	3803	3262	9118	7408	23012	18323	65933	52324
Sănătate și asistență socială	3736	3205	9816	7983	24805	19791	69586	55144
Administrație publică	4711	4041	10617	8565	24151	19094	71308	56004

B = în procente față de media pe economie

Media pe total economie	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
din care:								
Agricultură	106,9	106,9	89,0	90,0	82,9	83,9	81,9	83,2
Industrie extractivă	130,9	130,9	147,6	146,3	161,8	157,1	163,6	162,0
Industrie prelucrătoare	95,1	95,1	94,5	94,6	95,0	95,5	93,2	94,2
Energie electrică, termică, gaze și apă caldă	117,3	117,3	135,8	133,8	161,9	157,5	174,0	163,8
Construcții	114,9	114,9	107,0	106,6	110,9	110,4	104,3	104,3
Transporturi	111,5	111,5	119,1	118,3	130,6	129,0	120,6	119,2
Comerț cu ridicata și cu amănuntul	87,4	87,4	91,0	91,4	76,5	77,5	77,1	78,3
Hoteluri, restaurante	84,1	84,0	77,4	78,4	76,1	76,9	77,6	79,0
Învățământ	96,4	96,4	98,6	98,9	90,3	90,8	84,2	85,6
Sănătate și asistență socială	94,7	94,7	106,2	106,2	97,4	98,1	88,8	90,2
Administrație publică	119,4	119,4	114,9	114,4	94,8	94,7	91,0	91,7

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică, Evoluția economico-socială a României în anul 1993, aprilie 1994, p.73

Prin urmare, în anul 1993, între venitul salarial brut mediu lunar cel mai ridicat (de 136 256 lei în ramura energie electrică și termică, gaze și apă caldă) și cel mai scăzut (de 60 399 lei în comerțul cu ridicata și amănuntul) a existat un decalaj de 2,26 la 1, față de 1,56 la 1 în 1990 (între 5 163 de lei în industria extractivă și 3 315 lei în hoteluri și restaurante).

Peste media înregistrată pe economie, în 1993, s-au situat ramurile energie electrică și termică, gaze și apă caldă (+74,0%), industria extractivă (4-63,6%), transporturile (+ 20,6%) și construcțiile (+ 4,3%), iar sub aceasta - comerțul cu ridicata și cu amănuntul (- 22,9%), hotelurile și restaurantele (- 22,4%), agricultura (-18,1%), învățământul (- 15,8%), sănătatea și asistența socială (11,2%), administrația publică (-9,0%) și industria prelucrătoare (-6,8%).

Analiza retrospectivă a acestor niveluri arată că, în perioada considerată, creșteri față de media pe economie s-au produs în ramurile energie electrică și termică, gaze și apă caldă (+ 56,7 unități procentuale), industrie extractivă (+ 32,7 u.p.) și transporturi (+9,1 u.p.), iar diminuări - în agricultură (-25,0 u.p.), administrație publică (-20,4 u.p.), învățământ (- 12,2 u.p.), construcții (-10,6 u.p.), comerț (-10,3 u.p.), sănătate și asistență socială (-6,9 u.p.), hoteluri și restaurante (-6,5 u.p.) și industrie prelucrătoare (-1,9 u.p.).

Cifrele de mai sus îndeamnă la reflecții și la analize aprofundate cu privire la criteriile de ierarhizare a salariilor pe profesii și meserii și, în funcție de structura personalului, pe ramuri și subramuri ale economiei. Semne de întrebare ridică, spre exemplu, salariile medii brute din învățământ și sănătate - asistență socială, care ocupă locurile 7 și 8 pe o scară cu 11 trepte. Nu sunt oare subapreciate importanța și răspunderea personalului didactic și al celui medico-sanitar, de vreme ce salariile medii brute în cele două ramuri se situează abia la jumătatea salariului mediu realizat în ramura energie electrică și termică, gaze și apă caldă? Recentele hotărâri sau propuneri ale executivului cu privire la ierarhizarea salariilor personalului din instituțiile bugetare și din regiile autonome par să confirme acest lucru. Dar și aceste reglementări, aprobate sau propuse, sunt supuse criticii de către specialiști, ca și de către sindicate.

Pentru a avea o imagine mai completă despre mărimea și structura veniturilor și cheltuielilor familiilor de salariați, în perioada 1990 - trimestrul I 1994, vom utiliza informațiile cuprinse în bugetele de familie.

Din datele de mai jos, rezultă că veniturile totale nominale ale unei familii de salariați au procurat în medie 70%- 90% din totalul resurselor financiare ale acesteia, cu tendință de diminuare a acestei ponderi; restul resurselor a reprezentat disponibilități în numerar la începutul perioadei de referință, sume retrase din depozitele constituite la C.E.C. sau la bănci ori împrumuturi (credite) contractate.

Dacă în perioada 1990-1993, veniturile totale au acoperit cheltuielile aferente și a rezultat și un anumit excedent, în trimestrele întâi ale anilor 1993 și 1994, veniturile nu au mai acoperit integral cheltuielile perioadelor respective, pentru diferență apelându-se la resurse economisite anterior sau la împrumuturi, care presupun economii viitoare.

În tabelul nr. 3.5., sunt prezentate câteva corelații între veniturile și cheltuielile familiilor de salariați.

Tabelul nr. 3.4

Veniturile și cheltuielile familiilor de salariați

A = venituri medii lunare pe o familie

Categorii de venituri și cheltuieli	1990		1991		1992		1993		1993		1994	
	lei	%	lei	%	lei	%	lei	%	trim I	%	trim I	%
I. Venituri totale nominale (+)	7805	88,2	19338	89,6	50704	71,8	153117	77,1	75472	70,2	2231169	74,9
din care:												
Venituri bănești ⁺⁾	6947	78,5	17141	79,4	44185	62,6	130899	65,9	68519	63,8	228621	74,1
Din total, venituri din:												
a) salarii	5743	64,9	14719	68,2	37724	53,5	109099	54,9	58949	54,9	195420	63,3
b) muncă în agricultură, meserii, transport și alte												
venituri din muncă	1164	13,2	2981	13,8	8954	12,7	30117	15,2	10453	9,7	15431	5,0
c) alocații pentru copii, pensii, burse, ajutoare	566	6,4	946	4,4	2098	3,0	5194	2,6	2942	2,7	9285	3,0
II. Împrumuturi, credite, sume retrase de la CEC, bănci etc.	1045	11,8	2253	10,4	3559	5,0	6236	3,1	5031	4,7	8207	2,7
III. Sold de numerar la începutul perioadei	...	...	...	...	16315	23,2	39422	19,8	26959	25,1	69190	22,4
Total (I+II+III)	8850	100,0	21591	100,0	70578	100,0	198775	100,0	107463	100,0	308566	100,0

B - Cheltuieli medii lunare pe o familie

I. Cheltuieli totale ⁺⁾	6858	77,5	18572	86,0	48775	69,1	146762	73,8	83725	77,9	278130	90,1
din care:												
Cheltuieli bănești ⁺⁾	6209	70,2	16709	77,4	42359	60,0	126008	63,4	66744	62,1	218446	70,6
din total:												
1. Cheltuieli de consum	6165	69,7	13994	64,8	37262	52,8	113248	57,0	65323	60,8	218695	70,9
a) consum alimentar	3048	34,4	7189	33,2	20616	29,5	65939	33,2	38300	35,6	132742	43,0
b) mărfuri nealimentare	2251	25,4	5357	24,8	12708	18,0	43194	21,7	20393	19,0	56505	18,3
c) servicii	866	9,8	1448	6,7	3738	5,3	13138	6,6	6630	6,2	29449	9,5
2. Cumpărări de animale, păsări, furaje	126	1,4	239	1,1	572	0,8	1378	0,7	1077	1,0	3151	1,0
3. Locuințe, construcții și terenuri	...	...	669	3,1	856	1,2	589	0,3	1039	1,0	364	0,1
4. Impozit pe salarii, alte impozite, taxe, contribuții, asigurări	267	3,0	3219	14,9	8964	12,7	27003	13,6	2632	2,4	51134	16,6
II. Restituiri de împrumuturi, credite, sume, depuse la CEC, bănci	1992	22,5	3019	14,0	4084	5,8	8003	4,0	5938	5,5	12825	4,2
III. Sold numerar și diferența de stoc la sfârșitul perioadei	...	...	806	3,7	17719	25,1	44009	22,2	17800	16,6	17611	5,7
Total (I+II+III)	8850	100,0	21591	100,0	70578	100,0	198775	100,0	107463	100,0	308566	100,0

⁺⁾ Inclusive contravaloarea bunurilor și serviciilor primite gratuit și cu preț redus de la unitățile publice, mixte, cooperatiste.

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică, Bugetul de venituri și cheltuieli, familii de salariați pe anii 1990-1993 și trim. I 1993 și 1994.

Tabelul nr. 3.5

Corelații între veniturile și cheltuielile familiilor de salariați

Nr. crt.	Indicatori	mii lei					
		1990	1991	1992	1993	1993 trim. I	1994 trim. I
1.	Venituri totale nominale	7805	19338	50704	153117	75472	231189
2.	Cheltuieli totale	6858	18572	48775	146762	83725	278130
3.	Soldul dintre venituri și cheltuieli (3=1-2)	+947	+766	+1929	+6355	-8253	-46961
4.	Resurse retrase de la CEC și bănci și împrumuturi contracte	+1045	+2253	+3559	+6236	+5031	+8207
5.	Disponibil în numerar la începutul perioadei	...	...	+16315	+39422	+26959	+69190
6.	Total resurse rămase după acoperirea cheltuielilor (6=3+4+5)	+1992	+3019	+21803	+52013	+23737	+30436
7.	Restituiri de împrumuturi și depuneri de bani la bănci și CEC	-1992	-3019	-4084	-8003	-5938	-12825
8.	Disponibil în numerar la finele perioadei (8=6-7)	-	-	+17719	+44010	+17799	+17611
9.	Total resurse (venituri + disponibil la începutul perioadei + resurse nete atrase)	6858	18572	66494	190772	101524	295741
10.	Pondere disponibil la finele perioadei în totalul resurselor ($\frac{8 \times 100}{9}$)	-	-	26,6	23,1	17,5	6,0

Sursa: Calculat pe baza datelor bugetelor de venituri și cheltuieli (tabelul 3.4).

Faptul că după 1992 a scăzut ponderea sumelor în numerar aflate la dispoziția familiilor de salariați în totalul resurselor acestora constituie o dovadă a dificultăților tot mai mari pe care acestea le întâmpină în acoperirea cheltuielilor de consum, a obligațiilor fiscale și a rambursării împrumuturilor ajunse la scadență din veniturile realizate în perioada considerată.

Așa cum s-a arătat mai sus, în cadrul cheltuielilor totale, cheltuielile de consum au ponderea cea mai mare (între 52,8% în 1992 și 70,9% în trimestrul I 1994). În condițiile în care veniturile bănești ale familiilor de salariați au scăzut ca putere de cumpărare de la un an la altul¹, prezintă interes cunoașterea structurii respectivelor cheltuieli, care este redată în tabelul nr. 3.6.

¹ În tabelul nr. 3.2. se arată că, la 31 decembrie 1993, veniturile salariale medii nete corectate cu variația prețurilor de consum reprezentau numai 56,4% din nivelul acestora înregistrat în octombrie 1990.

Tabelul nr. 3.6

Structura cheltuielilor de consum ale familiilor de salariați

Categorii de cheltuieli	(în % față de total)					
	1990	1991	1992	1993	1993 trim. I	1994 trim. I
Total,	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
din care:						
Consum alimentar și băuturi	49,4	51,4	55,9	58,2	58,6	60,7
Îmbrăcăminte și încălțăminte	17,3	16,8	13,7	11,6	11,8	9,9
Locuință și înzestrarea cu bunuri	15,3	12,3	12,0	12,9	12,0	13,4
Medicamente și îngrijire medicală	1,0	1,0	1,0	1,0	1,3	1,2
Transport și telecomunicații	6,9	6,7	6,5	6,4	6,4	5,9
Cultură, învățământ, educație	5,3	7,9	6,7	5,3	5,6	4,2
Alte cheltuieli de uz personal	4,8	4,7	4,2	4,6	4,8	4,7

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică, **Bugetele de familie pe anii 1990-1993 și trimestrele I ale anilor 1993 și 1994.**

Așadar, în condițiile unor venituri bănești, în prețuri comparabile, sensibil reduse ca volum, cea mai mare parte a cheltuielilor de consum a fost destinată consumului alimentar și băuturilor. Sporirea ponderii acestei categorii de cheltuieli (cu 11,3 u.p.) a făcut necesară reducerea ponderii cheltuielilor pentru alte bunuri de consum și servicii cu cerere mai elastică, și anume: îmbrăcăminte și încălțăminte (-7,4 u.p.), locuințe și înzestrare cu bunuri (-1,9 u.p.), transporturi și telecomunicații (-1,0 u.p.), cultură, învățământ și educație (-1,1 u.p.) etc.

Structura cheltuielilor de consum a fost influențată și de reducerea treptată a subvențiilor acordate de la buget.

Impozitul pe salarii, alte impozite și taxe directe, contribuțiile și primele de asigurare au absorbit între 16,6% (în 1991) și 22,1% (în trim. I 1994) din totalul veniturilor nominale ale familiilor de salariați. Dacă la acestea se adaugă și impozitele indirecte (impozitul pe circulația mărfurilor/taxa pe valoarea adăugată, taxele vamale și accizele), incluse în prețurile (tarifele) bunurilor (serviciilor) achiziționate de populație, ponderea acestei categorii de cheltuieli nu este deloc neglijabilă.

Reamintim aici faptul că prin introducerea taxei pe valoarea adăugată s-a extins sfera de aplicare a acestui impozit pe consum la cvasitotalitatea bunurilor de consum și de folosință îndelungată, iar bunurile și serviciile de primă necesitate pentru populație, scutite de t.v.a., conțin, totuși, în prețurile (tarifele) lor, elemente de t.v.a. percepute la materiile prime și materialele utilizate la producerea acestora. Față de această situație, considerăm necesară efectuarea unei anchete sociale pe un eșantion reprezentativ de familii, pentru stabilirea gradului de fiscalitate suportat de populație, pe categorii sociale și pe grupe (clase) de venituri.

3.2. Veniturile fi cheltuielile familiilor de țărani

Începând din anul 1990, veniturile obținute din agricultură au fost puternic influențate de trecerea celei mai mari părți a terenurilor agricole în proprietatea gospodăriilor individuale fără o pregătire, o îndrumare și o supraveghere atentă din partea organelor competente. Printre factorii care au avut o acțiune negativă asupra suprafețelor cultivate, a recoltelor obținute, a costurilor de producție și a veniturilor realizate de producătorii agricoli, atât în sectorul vegetal cât și în cel zootehnic, se numără: lipsa inventarului necesar gospodăriilor agricole individuale pentru a efectua lucrările agricole cu mijloace mecanizate, pe suprafețe mici și dispersate teritorial; tarifele ridicate practicate la lucrările agricole executate cu mașini și tractoare și lipsa (sau insuficiența) carburanților în perioadele optime de însămânțare sau recoltare; lipsa resurselor financiare pentru aprovizionarea producătorilor individuali cu îngrășăminte chimice, fertilizatori, semințe selecționate, tractoare și mașini agricole, imposibilitatea folosirii integrale a sistemelor de irigații în perioadele și zonele afectate de secetă, din cauza distrugerii multora dintre acestea (sustragerea țevelor și dalelor, colmatarea canalelor etc.) ori a costului ridicat al apei furnizate; distorsiunile existente între prețurile produselor industriale destinate agriculturii (tractoare, mașini și agregate agricole, îngrășăminte etc.) și cele ale produselor agricole practicate de întreprinderile de achiziții (cereale, plante tehnice, legume, cartofi, fructe ș.a.), lipsa unei protecții adecvate a producătorilor agricoli autohtoni împotriva concurenței produselor de import, achiziționate la preț de dumping și nu arareori de proastă calitate (zahăr, vin, ulei, cartofi, cereale, unt ș.a.); întârzierile în punerea în posesie a țăranilor, în eliberarea titlurilor de proprietate și în aplanarea litigiilor ivite între persoanele îndreptățite să primească pământ etc.

Pentru a estima consecințele acestor greutăți și carențe, este suficient de spus că, față de perioada 1986-1989, în anii 1990-1993 suprafața cultivată a fost mai mică în medie cu 546 mii ha anual (-5,6%); s-au folosit mai puține îngrășăminte chimice (- 48%) și naturale (-54,3%); s-a redus parcul de tractoare și mașini agricole aflat în exploatare; s-a micșorat sensibil (la circa o treime) suprafața terenurilor irigate din cea amenajată în acest scop; producția cumulată a fost mai mică la cereale boabe cu 10 mil. de tone (-15,5%), la floarea soarelui cu 332 mii tone (-11,1%), la sfecla de zahăr cu 9,6 mil. de tone (-43,1%), la cartofi cu 6 mil. de tone (-34,5%), la legume cu 5,5 mil. de tone (-35,4%), la lapte de vacă cu 15,4 mil. hl. (-8,5%), la produse de carne cu 1 mil. de tone (-11,6%), la lână cu 27331 tone (-20,0%) și la ouă cu 3254 mil. bucăți (-10,7%)¹.

Scăderea producției vegetale și animale, în perioada de referință, a atras după sine diminuarea valorii adăugate brute în agricultură și, evident, micșorarea, în termeni reali, a veniturilor producătorilor agricoli.

¹ Calculat pe baza datelor din Anuarul statistic al României 1993 și a datelor operative furnizate de Comisia Națională de Statistică pe 1993.

În tabelul nr. 3.7., sunt prezentate veniturile și cheltuielile familiilor de țărani, pe baza datelor extrase din bugetele de familie întocmite de Comisia Națională pentru Statistică, pe anii 1990-1993.

Tabelul nr. 3.7

Veniturile și cheltuielile familiilor de țărani

A. Venituri medii lunare pe o familie								
Categorii de venituri și cheltuieli	1990		1991		1992		1993	
	lei	%	lei	%	lei	%	lei	%
0	1	2	3	4	5	6	7	8
I. Venituri totale nominale *)	5828	96,9	12016	97,5	27262	69,3	91900	75,9
din care:								
Venituri bănești *)	3092	51,4	5532	44,9	13383	34,0	38942	32,2
Din total, venituri din:								
a) salarii	450	7,5	1005	8,2	2147	5,5	5725	4,7
b) munca în agricultură, meserii, transport și alte venituri din muncă *)	4839	80,4	10212	82,9	23249	59,1	78880	65,1
c) alocații pentru copii, pensii, burse, ajutoare	336	5,6	464	3,8	1007	2,6	3494	2,9
II. Împrumuturi, credite, sume retrase de la CEC, bănci etc.	189	3,1	302	2,5	461	1,2	1001	0,8
III. Sold numerar la începutul perioadei	...	...	...	...	11605	29,5	28184	23,3
Total (I+II+III)	6017	100,0	12318	100,0	39328	100,0	121086	100,0
B. Cheltuieli medii lunare pe o familie								
I. Cheltuieli totale *)	4713	78,3	9820	79,7	27077	68,8	82657	68,3
din care:								
Cheltuieli bănești *)	2811	46,7	4981	40,4	11888	30,2	35518	29,3
din total:								
1. Cheltuieli de consum	4202	69,8	8771	71,2	24827	63,1	75850	62,6
a) consum alimentar	2815	46,8	6265	50,9	18653	47,4	57932	47,8
b) mărfuri nealimentare	1072	17,8	1901	15,4	4504	11,5	12688	10,5
c) servicii	316	5,3	605	4,9	1670	4,2	5230	4,3
2. Cumpărări de animale, păsări, furaje	255	4,2	472	3,8	978	2,5	2371	2,0
3. Locuințe, construcții și terenuri	...	...	...	...	...	...	147	0,1
4. Impozit pe salarii, alte impozite, taxe, contribuții, asigurări	68	1,1	315	2,6	660	1,7	1708	1,4
II. Restituiri de împrumuturi, credite, sume depuse la CEC etc.	1304	21,7	2499	20,3	1009	2,6	2111	1,7
III. Sold în numerar și diferența de stoc la sfârșitul perioadei	...	...	...	...	11242	28,6	36317	30,0
Total (I+II+III)	6017	100,0	12318	100,0	39328	100,0	121086	100,0

*) Inclusive contravaloarea bunurilor și serviciilor primite gratuit și cu preț redus de la unitățile publice, mixte, cooperatiste.

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică, **Bugetul de venituri și cheltuieli, familii de țărani pe anii 1990-1993.**

Prin urmare, veniturile totale nominale ale unei familii de țărani au procurat în medie 69%-97% din totalul resurselor financiare ale acestora și manifestă tendință de diminuare relativă; celelalte resurse au reprezentat disponibilități în numerar la începutul fiecărui an, sume retrase din depozitele constituite la C.E.C. sau la bănci ori credite contractate.

În general, veniturile totale au acoperit integral cheltuielile totale, rezultând și unele disponibilități, după cum reiese din tabelul nr. 3.8.

Tabelul nr. 3.8

Corelația între veniturile și cheltuielile familiilor de țărani

(lei)

Nr. crt.	Indicatori	1990	1991	1992	1993
0	1	2	3	4	5
1.	Venituri totale nominale	5828	12016	27262	91900
2.	Cheltuieli totale	4713	9820	27077	82657
3.	Soldul dintre venituri și cheltuieli (3=1-2)	+1115	+2196	+185	+9243
4.	Resurse retrase de la CEC și bănci și credite contractate	+189	+302	+461	+1001
5.	Disponibil în numerar la începutul perioadei	...	...	+11605	+28184
6.	Total resurse rămase după acoperirea cheltuielilor (6=3+4+5)	+1304	+2498	+12251	+38428
7.	Restituire de credite și depuneri la CEC și la bănci	-1304	-2499	-1009	-2111
8.	Disponibil în numerar la finele perioadei (8=6-7)	—	—	+11242	+36317
9.	Total resurse (venituri+disponibil la începutul perioadei+resurse nete atrase)	4713	9819	38319	118974
10.	Pondere disponibilului la finele perioadei în totalul resurselor ($\frac{8 \times 100}{9}$)	—	—	29,3	30,5

Sursa: Calculat pe baza datelor bugetelor de venituri și cheltuieli ale familiilor de țărani cuprinse în tabelul nr.3.7.

În condițiile în care veniturile familiilor de țărani, exprimate în termeni reali, s-au redus de la un an la altul, și structura cheltuielilor acestora s-a modificat. În tabelul nr. 3.9. prezentăm structura cheltuielilor de consum - cea mai importantă categorie de cheltuieli, înscrisă în bugetele de familie.

Tabelul nr. 3.9

Structura cheltuielilor de consum ale familiilor de țărani

	(în % față de total)			
Categorii de cheltuieli	1990	1991	1992	1993
Total	100,0	100,0	100,0	100,0
din care:				
- Consum alimentar și băuturi	67,0	71,4	75,1	76,4
- Îmbrăcăminte și încălțăminte	11,9	9,9	7,3	6,1
- Locuință și înzestrarea cu bunuri	12,7	10,6	10,5	11,0
- Medicamente și îngrijire medicală	0,9	0,8	0,8	0,7
- Transport și telecomunicații	2,9	2,7	2,6	2,2
- Cultură, învățământ, educație	2,1	2,2	1,9	1,6
- Alte cheltuieli de uz personal	2,5	2,4	1,8	2,0

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică. **Bugetele de familie pe anii 1990-1993.**

Disponând de venituri tot mai mici - ca putere de cumpărare - familiile de țărani au afectat cea mai mare parte a resurselor lor - între 67,0% și 76,4% - consumului alimentar și băuturilor. Sporirea ponderii acestei categorii de cheltuieli, în decurs de numai trei ani, cu 9,4 unități procentuale, s-a realizat pe calea reducerii cheltuielilor pentru alte bunuri și servicii, și anume: îmbrăcăminte și încălțăminte (-5,8 u.p.), locuință și înzestrare cu bunuri (-1,7 u.p.), transport și telecomunicații (-0,7 u.p.), cultură, învățământ, educație (-0,5 u.p.), medicamente și îngrijire medicală (-0,2 u.p.) și alte cheltuieli de personal (- 0,5 u.p.).

În ceea ce privește impozitele și taxele directe, contribuțiile și primele de asigurare, acestea au fost modice. În condițiile scutirii de impozit a veniturilor agricole ale gospodăriilor țărănești pe timp, de trei ani, acestea au reprezentat numai 1,4% - 2,6% din totalul veniturilor nominale ale familiilor de țărani. În realitate, gradul de fiscalitate la care este supusă țărănimea este mai ridicat, dacă luăm în considerare și impozitele Indirecte suportate de aceasta: impozitul pe circulația mărfurilor/taxa pe valoarea adăugată, taxele vamale ș.a., care încarcă prețurile tuturor produselor industriale indigene sau din import, începând cu tractoarele și mașinile agricole materialele de construcție, combustibilii ș.a. și terminând cu bunurile de consum utilizate de familiile de țărani.

3.3. Veniturile și cheltuielile familiilor de pensionari de asigurări sociale

Așa cum s-a arătat mai sus, la recensământul din 1992 au fost înregistrate 2 679 067 de gospodării, al căror cap de gospodărie era un pensionar și care numărau 6 476 613 membri. Dată fiind importanța acestei categorii socio-economice, în tabelul nr. 3.10. vom prezenta câteva date privind numărul pensionarilor pe sisteme de protecție socială.

Tabelul nr. 3.10

Numărul mediu al pensionarilor pe categorii

	(mii persoane)					
	1989	1990	1991	1992	1993	1994 trim. II
1. Pensionari de asigurări sociale	2232,5	2494,9	2942,9	3126,4	3177	3327,7
din care:						
- pentru muncă depusă și limită de vârstă	1547,2	1800,8	2220,8	2318,2	2306	...
- pentru pierderea capacității de muncă (invaliditate)	204,4	204,1	218,7	259,2	304	...
- de urmaș	480,9	490,0	503,4	549,0	567	...
2. Pensionari I.O.V.R.	70,3	66,9	65,8	64,7	62	58,7
3. Beneficiari de ajutor social	38,1	34,5	30,7	26,7	22	20,0
4. Pensionari agricultori total	1006,7	1007,4	1016,2	998,9	1139	1458,0
din care:						
- foști membri CAP	982,8	985,4	995,9	978,6	...	...
- cu gospodărie individuală	23,9	22,0	20,3	20,3	...	...

Sursa: *Anuarul Statistic al României 1993, Comisia Națională pentru Statistică; Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Realizări și perspective în domeniul protecției sociale, Buletinul nr.2/1994 al Guvernului României, p.53.*

Din datele de mai sus, se desprind următoarele concluzii: la finele anului 1993, numărul pensionarilor (inclusiv al beneficiarilor de ajutor social) se cifra la 4 760 mii persoane, ceea ce reprezintă 20,9% din populația țării; în intervalul 1989-1993 numărul mediu al pensionarilor a crescut cu 952 mii, adică cu 27,6%; ca pondere, pensionarii de asigurări sociale ocupă locul cel mai important în numărul total de pensionari (69,4% în 1993), după care urmează pensionarii agricultori (28,8%), apoi pensionarii I.O.V.R. (1,3%) și în final beneficiarii de ajutor social (0,7%).

Evoluția numărului mediu al pensionarilor de asigurări sociale, comparativ cu aceea a salariaților, în perioada 1989-1993, se poate observa din datele de mai jos (mii persoane)¹:

	1989	1990	1991	1992	1993
Pensionari de asigurări sociale (fără agricultori)	2232,5	2494,9	2942,9	3126,4	3177
Salariați	7997,1	8102,2	7389,5	6525,8	6672
Raportul dintre numărul mediu al salariaților și cel al pensionarilor de asigurări sociale	3,6/1	3,2/1	2,5/1	2,1/1	2,1/1

¹ Datele pe 1989-1992 din *Anuarul statistic al României 1993*, iar pe 1993 - date operative de la Comisia Națională pentru Statistică.

Creșterea sensibilă a raportului de dependență demografică, în ultimii patru ani, se explică, pe de o parte, prin ieșirea la pensie, în condiții derogatorii, a unui mare număr de persoane, iar pe de alta, prin reducerea numărului salariaților, ca urmare a pierderii locurilor lor de muncă. Reamintim că, la finele lunii decembrie 1993, numărul șomerilor înregistrați era de 1164,7 mii.

În perioada de referință, paralel cu numărul pensionarilor, au evoluat și pensiile medii lunare ale acestora, după cum se poate vedea din tabelul nr. 3.11.

Tabelul nr. 3.11

Evoluția pensiilor medii lunare pe categorii de pensionari

(în lei)				
Categorii de pensionari	1 990	1991	1992	1993
1. Pensionari de asigurări sociale (fără agricultori)	1 575	3 340	8 724	26 990
A. Pensia pentru muncă depusă și limită de vârstă	1 788	3 600	9 573	30 080
- cu vechime integrală în muncă	2 125	3 960	10 781	33 587
B. Pensia pentru pierderea capacității de muncă	1 419	2 968	7 540	23 455
C. Pensia de urmași	859	2 356	5 696	16 311
2. Pensionari I.O.V.R.	726	2 160	5 607	16 516
3. Beneficiari de ajutor social	715	1 598	4 649	13 403

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică, *Evoluția economico-socială a României în anul 1993, aprilie 1994, p.73.*

Concomitent cu creșterea nominală a pensiilor lunare, a avut loc un proces de erodare sistematică a puterii de cumpărare a acestora, ca urmare a inflației, după cum se poate vedea din tabelul nr. 3.12.

Tabelul nr. 3.12

Evoluția pensiilor de asigurări sociale de stat

Data	Quantumul pensiei medii lunare	Indici octombrie 1990=100	Pensia medie corectată cu variația prețurilor de consum (în %)
31 decembrie 1991	5 083	330,1	74,3
31 decembrie 1992	12 876	835,5	62,8
31 decembrie 1993	43 830	2 846,2	54,1

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică, *Evoluția economico-socială a României în anul 1993, aprilie 1994, p.72.*

Așadar, pensia medie Sunară de asigurări sociale a crescut, în perioada octombrie 1990-31 decembrie 1993, în expresie nominală de 28,5 ori, dar ca putere de cumpărare ea s-a diminuat cu 45,9%. Reamintim că, în același interval de timp, veniturile salariale medii brute au sporit de 32,4 ori (iar cele nete de 29,7 ori), iar puterea lor de cumpărare s-a redus cu 43,6%. Aceste cifre arată că, cu toate indexările și compensările operate, raportul dintre pensii și salarii s-a înrăutățit. Este adevărat că, în 1993, s-a ajuns ca raportul dintre pensia medie lunară și salariul mediu net să crească de la 63,8% (în 1992) la 71,7% (în 1991 acest raport era de 67,9%).

În cele ce urmează, vom prezenta mărimea și structura veniturilor și cheltuielilor familiilor de pensionari de asigurări sociale de stat (tabelul nr. 3.13.).

Veniturile totale nominale ale unei familii de pensionari au procurat între 67,1% și 92,8% din totalul resurselor financiare ale acesteia și au manifestat o pronunțată tendința de diminuare relativă; disponibilul în numerar ia început de perioadă, sumele retrase din depozitele constituite la CEC sau la bănci, precum și sumele împrumutate au reprezentat celelalte resurse bănești care au alimentat bugetele familiilor de pensionari.

În perioada 1990-1993, veniturile totale nominale au acoperit integral cheltuielile totale ale familiilor de pensionari, rezultând și un anumit disponibil. În trimestrele întâi ale anilor 1993 și 1994, cheltuielile totale au depășit veniturile totale, pentru diferență fiind necesar să se apeleze la alte surse. Corelațiile dintre veniturile și cheltuielile familiilor de pensionari sunt înfățișate în tabelul nr. 3.13.

Faptul că în anii cuprinși în analiză rata economiei a fost redusă (6,0% în 1990, 2,7% în 1991, 5,1% în 1992 și 9,0% în 1993), iar în unele trimestre puternic negativă (-26,8% în trim. I 1993 și -20,0% în trim. I 1994) denotă că gospodăriile pensionarilor de asigurări sociale au o capacitate de acoperire a nevoilor de trai extrem de redusă.

Quantumul redus al veniturilor pe care le realizează îi determină să-și consacre cea mai mare parte a resurselor acoperirii cheltuielilor de consum, iar în cadrul acestora - consumului alimentar. Pentru ilustrarea mutațiilor intervenite în structura cheltuielilor de consum ale gospodăriilor pensionarilor, prezentăm datele cuprinse în tabelul nr. 3.15.

Tabelul nr. 3.13

**Veniturile și cheltuielile familiilor de pensionari
de asigurări sociale de stat**

A. Venituri medii lunare pe o familie

Categoriile de venituri și cheltuieli	1990		1991		1992		1993		1993 trim. I		1994 trim. I	
	lei	%	lei	%	lei	%	lei	%	lei	%	lei	%
I. Venituri totale nominale ¹⁾	3478	92,8	7128	90,6	19911	69,6	64702	73,3	23746	61,8	100680	67,6
din care:												
Venituri bănești ¹⁾	2961	79,0	5790	73,6	15824	55,3	50715	57,5	25519	66,4	100726	67,6
Din total, venituri din:												
a) pensii de asigurări sociale	2416 ²⁾	64,4	4626	58,8	12732	44,5	40532	45,9	20253	52,7	83657	56,1
b) muncă în agricultură, meserii, transport și alte venituri din muncă ¹⁾	823	22,0	1973	25,1	5859	20,5	19457	22,1	1424	3,7	6250	4,2
c) ajutoare și alte încasări din fondurile sociale de consum	...	...	80	1,0	262	0,9	612	0,7	239	0,6	4922	3,3
II. Împrumuturi, credite, sume retrase de la CEC, bănci etc.	271	7,2	742	9,4	1106	3,9	2277	2,6	1470	3,8	3453	2,3
III. Sold numerar la începutul perioadei	...	...	...	...	7587	26,5	21256	24,1	13206	34,4	44874	30,1
Total (I+II+III)	3749	100,0	7871	100,0	28604	100,0	88235	100,0	38422	100,0	149007	100,0

B. Cheltuieli medii lunare pe o familie

I. Cheltuieli totale ¹⁾	3280	87,5	6943	88,2	18938	66,2	59367	67,3	32455	84,5	125869	84,5
din care:												
Cheltuieli bănești ¹⁾	2858	76,2	5763	73,2	14998	52,4	46835	53,1	23353	60,8	91260	61,2
din total:												
1. Cheltuieli de consum	2979	79,5	6118	77,7	17514	61,2	55040	62,4	30510	79,4	118728	79,7
a) consum alimente	1733	46,2	3888	49,4	11712	40,9	36922	41,8	20297	52,8	76843	51,6
b) mărfuri nealimentare	614	18,5	1321	16,8	3528	12,3	10055	11,4	5984	15,6	23636	15,9
c) servicii	552	14,7	910	11,6	2274	7,9	8062	9,1	4229	11,0	18249	12,2
2. Cumpărări de animale, păsări, furaje	82	2,2	141	1,8	414	1,4	1091	1,2	594	1,5	3256	2,2
3. Locuințe, construcții și terenuri	...	...	380	4,8	277	1,0	137	0,2	76	0,2	128	0,1
4. Impozite, taxe, contribuții, asigurări	45	1,2	77	1,0	169	0,6	256	0,3	347	0,9	562	0,4
II. Restituiri de împrumuturi, credite, sume depuse la CEC	468	12,5	928	11,8	1345	4,7	3689	4,2	2317	6,0	8931	6,0
III. Sold numerar și diferență de stoc la sfârșitul perioadei	...	...	...	...	8322	29,1	25180	28,5	3649	9,5	14207	9,5
Total (I+II+III)	3749	100,0	7871	100,0	28604	100,0	88235	100,0	38422	100,0	149007	100,0

¹⁾ Inclusiv contravaloarea bunurilor și serviciilor primite gratuit și cu preț redus de la unitățile publice, mixte și cooperatiste.

²⁾ Inclusiv ajutoare din fondurile sociale de consum.

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică, **Bugetul de venituri și cheltuieli, familii de pensionari de asigurări sociale de stat pe anii 1990-1993 și trim. I 1993 și 1994.**

Tabelul nr. 3.14

**Corelații între veniturile și cheltuielile lunare ale familiilor
de pensionari de asigurări sociale de stat**

de asigurări sociale de stat

(lei)

Nr. crt.	Indicatori	1990	1991	1992	1993	1993 trim. I	1994 trim. II
1.	Venituri totale nominale	3478	7128	19911	64702	23746	100680
2.	Cheltuieli totale	3280	6943	18938	59367	32455	125869
3.	Soldul dintre venituri și cheltuieli (3=1-2)	+198	+185	+973	+5335	-8709	-25189
4.	Resurse retrase de la CEC și bănci și împrumuturi contractate	+271	+742	+1106	+2277	+1470	+3453
5.	Disponibil în numerar la începutul perioadei	...	...	+7587	+21256	+13206	+44874
6.	Total resurse rămase după acoperirea cheltuielilor (6=3+4+5)	+469	+927	+9666	+28868	+5967	+23138
7.	Restituiri de împrumuturi și depuneri la CEC și la bănci	-468	-928	-1345	-3689	-2317	-8931
8.	Disponibil la sfârșitul perioadei	-	-	8321	25179	3650	14207
9.	Total resurse (venituri + disponibil la începutul perioadei + resurse nete atrase)	3281	6942	27259	84546	36105	140076
10.	Ponderea disponibilului la finele perioadei în totalul resurselor ($\frac{8 \times 100}{9}$)	-	-	30,5	29,8	10,1	10,1

Sursa: Calculat pe baza datelor bugetelor de venituri și cheltuieli ale familiilor de pensionari de asigurări sociale de stat, cuprinse în tabelul nr.3.13.

Tabelul nr. 3.15

**Structura cheltuielilor de consum ale familiilor
de pensionari de asigurări sociale**

(în % față de total)

Categorii de cheltuieli	1990	1991	1992	1993	1993 trim. I	1994 trim. I
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
din care:						
- Consum alimentar și băuturi	58,2	63,6	66,9	67,1	66,5	64,7
- Îmbrăcăminte și încălțăminte	8,6	7,4	6,9	5,3	6,2	4,5
- Locuință și înzestrarea cu bunuri	15,8	12,9	12,0	14,6	13,6	16,4
- Medicamente și îngrijire medicală	3,5	3,3	2,9	2,7	3,3	2,7
- Transport și telecomunicații	5,9	5,1	4,6	4,0	3,6	5,8
- Cultură, învățământ, educație	4,6	4,4	4,0	3,6	4,2	3,2
- Alte cheltuieli de uz personal	3,4	3,3	2,7	2,7	2,6	2,7

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică, Bugetele de familie pe anii 1990-1993 și pe trim. I. 1993-1994.

Prin urmare, în perioada considerată consumul alimentar a deținut ponderea hotărâtoare în totalul cheltuielilor de consum și a marcat o tendință constantă de creștere relativă (cu 8,9 unități procentuale între 1990 și 1993). În condițiile reducerii puterii de cumpărare a veniturilor de care dispun, pentru a-și putea satisface nevoile minime de consum alimentar, familiile de pensionari au fost obligate să-și restrângă toate celelalte cheltuieli pentru procurări de bunuri și servicii: îmbrăcăminte și încălțăminte (-3,3 u.p.), locuință și înzestrarea cu bunuri (-1,2 u.p.), medicamente și îngrijire medicală (-0,8 u.p.), transport și telecomunicații (-1,9 u.p.), cultură, învățământ, educație (-1,0 u.p.) și alte cheltuieli de uz personal (-0,7 u.p.).

Capitolul 4

VENITURILE ȘI CHELTUIELILE STATULUI ȘI ALE ALTOR ENTITĂȚI PUBLICE

4.1. Indicatori financiari și corelații macroeconomice. Unele comparații internaționale

Așa cum s-a arătat în capitolul precedent, în procesul de distribuire-redistribuire a produsului intern brut un rol important revine statului, ale căror organe, instituții și organizații alcătuiesc, potrivit terminologiei conturilor naționale, sistemul administrației publice.

Participarea statului, a unităților administrativ-teritoriale și a altor entități publice la constituirea fondurilor de resurse financiare publice și la dirijarea acestora către diverși beneficiari persoane juridice și fizice, pentru consum, formare de capital sau transferuri internaționale, se realizează prin mecanismul bugetului de stat, al bugetelor locale, al bugetului asigurărilor sociale de stat și al fondurilor speciale extrabugetare. La aceste fonduri bugetare și extrabugetare, se concentrează acea parte a produsului intern brut, care este destinată satisfacerii nevoilor sociale, utilitatea și oportunitatea cărora au fost examinate și aprobate de către parlament sau consiliile locale, după caz. Gestionarea resurselor financiare alocate finanțării diferitelor obiective și acțiuni este încredințată guvernului, ministerelor și organelor specializate ale administrației de stat centrale și locale, unităților administrativ-teritoriale etc.

Toate aceste fonduri de resurse financiare publice, constituite în cadrul sau în afara bugetelor menționate, sunt supuse unor norme obligatorii de dimensionare, angajare, gestionare și control, ceea ce le conferă caracterul unui sistem unitar și coerent de fonduri.

În plus, între fondurile de resurse financiare publice se pot efectua transferuri, dar numai în cazurile și în condițiile prevăzute de lege. Altfel spus, sistemul fondurilor de resurse financiare publice funcționează ca un sistem de vase comunicante, în măsura în care fluxurile de la unele fonduri către altele sunt compatibile între ele.

Faptul că, pe de o parte, fiecare fond are sursele și destinațiile sale proprii, iar pe de alta, că între diferitele fonduri există anumite afinități și convergențe, asigură acestor fonduri o unitate în diversitate. Acest lucru permite emiterea de judecăți de valoare cu privire la fiecare fond în parte, precum și la ansamblul acestora.

Când se apreciază mărimea absolută și relativă a totalității fondurilor de resurse financiare publice, pentru a nu deforma realitatea, se impune consoli-

darea resurselor și a cheltuielilor totale, adică eliminarea dublelor înregistrări determinate de transferurile de la un fond la altui.

În tabelul nr. 4.1, sunt cuprinse date cu privire la mărimea resurselor financiare publice totale consolidate și la cheltuielile aferente, comparativ cu aceea a produsului intern brut, în prețuri curente, în perioada 1990-1993.

Tabelul nr. 4.1

**Evoluția resurselor financiare publice totale consolidate
și a cheltuielilor aferente, comparativ cu aceea a produsului intern brut,
în perioada 1990-1993 (indicatorii sunt exprimați în prețuri curente)**

Nr. crt.	Indicatorii	Unit. de măsură	1990	1991	1992	1993
0	1	2	3	4	5	6
1.	Produsul intern brut	mld.lei	857,9	2203,9	6083,5	19737,5
2.	Resurse financiare publice totale consolidate	mld.lei	333,6	913,9	2226,8	6726,7
3.	Venituri fiscale	mld.lei	300,3	732,6	2021,4	6270,6
4.	Cheltuieli publice totale consolidate	mld.lei	325,3	846,2	2505,8	6692,0
5.	Excedent (+) deficit (-)	mld.lei	+8,3	+67,7	-279,0	+34,7
6.	Ponderea resurselor financiare publice totale consolidate în PIB	procente	38,9	41,5	36,6	34,1
7.	Ponderea veniturilor fiscale în PIB	procente	35,0	33,2	33,2	31,8
0	1	2	3	4	5	6
8.	Ponderea cheltuielilor publice totale consolidate în PIB	procente	37,9	38,4	41,2	33,9
9.	Ponderea excedentului (+) deficitului financiar (-) în PIB	procente	+1,0	+3,1	-4,6	+0,2

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică pentru datele privind PIB pe perioada 1990-1993 și Ministerul Finanțelor pentru celelalte date.

Așadar, în perioada 1990-1993 resursele financiare publice totale consolidate și cheltuielile publice aferente au variat între 34,1% și 41,5% din produsul intern brut, cu tendință de descreștere relativă. Cu un asemenea grad de redistribuire a PIB prin intermediul finanțelor publice, România se situează la limita inferioară înregistrată în anii 1989-1990 de țările dezvoltate economic, printre care se numără: S.U.A. (cu 34,6 % la venituri și 36,4% la cheltuieli), Australia (cu 37,2% și respectiv 36,2%), Spania (cu 35,3%) și respectiv 39,3%), Marea Britanie (cu 41,4% și respectiv 40,3% etc.¹ În alte țări industrializate, prin sistemul bugetar și fondurile publice extrabugetare tranzitează o parte sensibil mai mare din PIB. Așa este cazul Suediei (cu 59,4% la venituri și 56,3% la cheltuieli), al Danemarcei (cu 56,7% și respectiv 58,1 %), al Norvegiei (cu 56,9% și respectiv 57,3%), al Olandei (cu 50,9% și respectiv 56,3%) etc.²

¹ Government Finance Statistics Yearbook, 1991, I.M.F.

² Ibidem.

Dintre țările în curs de dezvoltare, unele se apropie ca grad de redistribuire a PIB prin finanțele publice, de țările dezvoltate, în timp ce altele se situează mult sub acest nivel. Din prima categorie fac parte, spre exemplu, Egipt (cu 34,9% la venituri și 42,9% la cheltuieli), Africa de Sud (cu 32,3% și respectiv 35,1%), Malaezia (cu 32,1% și respectiv 33,3%), Chile (cu 30,3% și respectiv 30,6%) etc. În cea de-a doua categorie se încadrează Thailanda (cu 21,3% la venituri și 16,5% la cheltuieli), Argentina (cu 22,2% și respectiv 27,9%), Costa Rica (cu 23,8% și respectiv 26,9%), Indonezia (cu 17,1% și respectiv 19,2%), Myanmar (cu 9,1% și 12,8%), Iran¹ (cu 13,7% și respectiv 17,8%) etc.

Este evident că, cu cât o țară este mai dezvoltată economic, cu atât ea are mai mult posibilități de satisfacere a nevoilor sociale fără să afecteze dezvoltarea și respectiv creșterea economică. Dar acest lucru se poate realiza fie prin intermediul administrației publice, adică prin mecanismul bugetar, ca în țările europene nordice, fie pe o cale mixtă, potrivit căreia o parte din nevoile sociale se acoperă pe seama resurselor publice mobilizate la buget, iar cealaltă parte - pe seama resurselor private, sub forma taxelor școlare, asistenței medicale cu plată, sistemelor de protecție socială realizate de organizații fără scop lucrativ, sistemelor private de pensionare, asigurărilor de sănătate cu contribuția beneficiarilor etc.

Așadar, opțiunea pentru o redistribuire largă a PIB prin finanțele publice, pentru una restrânsă sau pentru alta de proporții intermediare are un caracter politic și ea trebuie să țină seama de gradul de dezvoltare economică a țării, de structura de proprietate din economia națională, de nivelul de trai al populației, de tradiție și de alți factori specifici.

Caracter politic are și modul în care se repartizează veniturile și cheltuielile publice între structurile administrației de stat, acesta reflectând repartizarea atribuțiilor între autoritățile publice situate la diferite eșaloane, precum și raporturile de dependență (de independență) existente între organele ierarhic inferioare și cele superioare pe plan financiar.

Tabelul nr. 4.2. cuprinde date privind repartizarea veniturilor și cheltuielilor publice totale consolidate între administrația publică centrală și cea locală.

Prin urmare, aproximativ nouă zecimi din resursele financiare publice se gestionează la nivelul administrației de stat centrale și numai c zecime la nivelul unităților administrativ-teritoriale. Trecerea unor atribuții de la organele centrale la cele locale de stat, împreună cu resursele de care acestea din urmă au nevoie, ar putea contribui la descentralizarea activității de conducere, la o eventuală mai bună satisfacere a nevoilor cetățenilor.

Datele din tabelul respectiv mai atrag atenția asupra numărului și volumului exagerat de fonduri scoase în afara bugetului. De la patru asemenea fonduri, câte ființau în 1990 (cu o pondere de 8,0% în totalul veniturilor publice consolidate și 4,4% în totalul cheltuielilor), s-a ajuns la 13 în 1994 (cu o ponde-

¹ Ibidem.

re de 20,1% la venituri și 17,8% la cheltuieli). Întărirea controlului asupra modului cum se constituie și utilizează aceste fonduri reclamă reexaminarea dispozițiilor legale în materie în vederea înscrierii lor în buget.

Tabelul nr. 4.2

Repartizarea veniturilor și cheltuielilor publice consolidate între structurile administrației de stat în perioada 1990-1993 (în procente față de total)

	1990		1991		1992		1993	
	Venituri	Cheltuieli	Venituri	Cheltuieli	Venituri	Cheltuieli	Venituri	Cheltuieli
Buget de stat	63,7	64,6	54,4	63,6	61,2	64,9	56,4	61,7
Bugetul asigurărilor sociale de stat	16,0	18,3	18,0	18,8	21,0	16,2	19,6	17,6
Fonduri de protecție socială extrabugetare	4,3	1,6	6,3	1,6	10,8	3,5	10,9	6,0
Alte fonduri speciale extrabugetare	3,7	2,8	17,0	11,5	6,3	15,1	7,7	9,4
Total administrație publică centrală	87,7	87,3	95,7	95,5	99,3	99,7	94,6	94,7
Bugete locale	15,0	15,4	6,4	6,9	9,0	8,0	10,6	10,4
Fonduri speciale extrabugetare	-	-	3,4	3,5	2,0	1,6	-	-
Total administrație publică locală	15,0	15,4	9,8	10,4	11,0	9,6	10,6	10,4
Transferuri între administrații publice	-2,7	-2,7	-5,4	-5,9	-10,3	-9,2	-4,9	-4,9
Total general consolidat	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
în mld. lei	333,6	325,3	913,9	846,2	2226,8	2505,8	6726,7	6692,0

Sursa: Ministerul Finanțelor.

4.2. Unele probleme legate de proveniența resurselor financiare publice

O problemă deosebită legată de fondul de resurse financiare publice consolidate o constituie proveniența veniturilor și destinația pe care acestea o capătă. În tabelul nr. 4.3., este înfățișată structura veniturilor care alimentează fondul consolidat în perioada 1990-1993.

Din datele prezentate, rezultă că veniturile fiscale procură, cu rare excepții (anul 1991), peste 90% din totalul veniturilor publice - proporție uzuală în practica a numeroase țări dezvoltate. La rândul lor, veniturile fiscale se sprijină cu precădere pe impozitele directe - impozite pe veniturile persoanelor fizice, pe profiturile societăților, pe contribuțiile pentru asigurările sociale și alte fonduri de protecție socială etc., care procură 57%-68% din totalul veniturilor publice.

Impozitele indirecte - impozitul pe circulația mărfurilor, taxa pe valoarea adăugată, accizele, taxele vamale etc. - participă cu 23%-32% la formarea veniturilor publice totale.

Tabelul nr. 4.3

**Structurile veniturilor fondului de resurse financiare
publice consolidate, în perioada 1990-1993**

Venituri	(în procente față de total)			
	1990	1991	1992	1993
0	1	2	3	4
Total general venituri	100,0	100,0	100,0	100,0
I. Venituri curente	99,2	92,8	98,0	99,3
1. Venituri fiscale	90,0	80,2	90,8	93,2
a) Impozite directe	57,6	57,3	68,2	65,2
- impozit pe profit	16,9	12,2	14,3	11,2
- impozit pe salarii	17,4	18,3	20,6	19,7
- impozite și taxe de la populație (altele decât impozitul pe salarii)	2,2	0,8	0,6	0,5
- contribuții pentru asigurările sociale	20,3	24,0	28,0	27,6
- contribuții ale agenților economici la fondurile speciale	-	1,0	3,1	3,6
- alte impozite directe	0,9	1,0	1,5	2,4
b) Impozite indirecte		32,4	22,9	22,6
- impozitul pe circulația mărfurilor și accize		30,3	20,0	18,8
- taxa pe valoarea adăugată		-	-	10,8
- taxe vamale		0,4	2,7	3,5
- alte impozite indirecte		1,6	0,3	0,2
2. Venituri nefiscale		9,2	12,6	7,2
II. Venituri din capital		0,8	7,2	2,0

Sursa: Ministerul Finanțelor.

Este de menționat că, începând din 1992, impozitele directe, ca pondere în totalul veniturilor publice, manifestă o tendință de scădere, în timp ce impozitele indirecte evoluează într-o direcție opusă. La aceasta au contribuit, pe de o parte, reducerea impozitului pe profitul societăților (s-a trecut de la impunerea în cote progresive pe tranșe la numai două cote de impunere de 30% și 45%) și a impozitului pe veniturile realizate prin cumul de funcții, iar pe de alta, modificarea regimului impozitului pe circulația mărfurilor pentru a-l apropia de cel al taxei pe valoarea adăugată, apoi înlocuirea respectivului impozit cu taxa pe valoare adăugată și instituirea de accize la un număr de produse.

Potrivit strategiei de reformă economico-socială a programului de guvernare, se are în vedere sporirea mai rapidă a veniturilor din impozitele indirecte decât din cele directe. Preferința pentru impozitele indirecte se degajă și din structura veniturilor fiscale pe 1994. "O trăsătură importantă a veniturilor bugetului de stat pe anul 1994 o constituie înregistrarea unui ritm mai rapid de creștere a impozitelor indirecte (taxa pe valoarea adăugată, accize, taxe vamale și

altele), ajungându-se la tendințe structurale similare cu acelea din țările dezvoltate, respectiv ponderea impozitelor indirecte să reprezinte 51% și să devanseze ponderea impozitelor directe ...", se spune într-un studiu publicat în Buletinul Guvernului din august 1994.

Proporția în care impozitele directe și cele indirecte participă la formarea veniturilor publice - problemă de bază a politicii fiscale - este rezolvată în mod diferit de la o țară la alta, după cum se poate vedea din datele cuprinse în tabelul nr. 4.4.

Tabelul nr. 4.4

**Ponderile principalelor tipuri de impozite directe și indirecte
în totalul veniturilor administrației publice centrale din 19 țări**

(în % față de total venituri publice)							
Țara	Anul de referință	impozite pe venituri și pe profit	Contribuții pentru securitate socială	Total impozite directe principale	impozite pe bunuri și servicii interne	Taxe asupra comerțului și tranzacțiilor internaționale	Total impozite indirecte principale
0	1	2	3	4	5	6	7
1. S.U.A.	1993	51,57	35,57	87,14	3,95	1,58	5,53
2. Australia	1991	64,66	-	64,66	20,52	3,28	23,80
3. Japonia	1990	68,97	-	68,97	16,85	1,33	18,18
4. Noua Zeelandă	1993	58,72	-	58,72	27,47	2,16	29,63
5. Austria	1991	19,60	36,60	56,20	24,69	1,50	26,19
6. Belgia	1991	33,33	36,24	70,07	24,11	0,02	21,13
7. Danemarca	1991	37,32	3,74	41,06	40,31	0,07	40,38
8. Finlanda	1991	32,32	11,41	39,63	45,20	0,84	46,04
9. Franța	1992	17,00	44,39	61,44	26,73	0,01	26,74
10. Germania	1991	15,90	50,94	66,93	27,50	-	27,50
0	1	2	3	4	5	6	7
11. Grecia	1990	21,47	28,84	50,31	42,66	0,08	42,74
12. Italia	1992	35,34	27,35	62,69	28,65	0,02	28,67
13. Marea Britanie	1991	36,29	16,17	52,46	30,69	0,09	30,78
14. Norvegia	1990	16,49	24,05	40,54	34,27	0,47	34,71
15. Olanda	1992	29,74	37,25	66,99	21,29	-	21,29
16. Portugalia	1990	23,46	27,13	50,59	35,04	2,32	37,36
17. Spania	1990	32,04	38,08	70,12	21,99	1,64	23,63
18. Suedia	1992	6,75	38,92	45,67	30,18	0,77	30,95
19. România	1990	18,75	22,68	41,43	32,36	0,54	32,90
	1991	33,67	27,69	61,36	22,18	2,99	25,17
	1992	39,81	32,23	72,04	21,08	3,98	25,06
	1993	31,27	31,56	62,83	24,44	4,48	28,92

Sursa: Government Finance Statistics Yearbook 1993 I.M.F. pentru datele privind cele 18 țări și România pe 1990 și 1991; datele pentru efectuarea calculelor privind ponderile principalelor categorii de impozite în România pe 1992 și 1993 provin de la Ministerul Finanțelor.

Dacă comparăm ponderile impozitelor pe venit și pe profit cu cele ale impozitelor pe bunuri și servicii interne, constatăm că jumătate din țările cuprinse în analiză (exclusiv România) au dat prioritate impozitelor pe venit și pe profit, iar cealaltă jumătate - impozitelor pe consum. Dacă luăm, însă, în consi-

derare atât impozitele pe venit și pe profit, cât și contribuțiile pentru securitate socială și le comparăm cu impozitele pe bunuri interne și pe comerțul și tranzacțiile internaționale cumulate, constatăm că în 17 țări precumpănitoare sunt impozitele directe și numai într-una singură - Finlanda - impozitele indirecte.

În ceea ce ne privește, apreciem ca fiind mai indicată soluția perceperii de impozite directe într-o proporție precumpănitoare, deoarece acestea răspund mai bine cerinței de echitate fiscală decât impozitele indirecte. Impozitele pe bunuri și servicii sunt proporționale cu cheltuielile consumatorilor, dar regressive în raport cu veniturile acestora. Avantajul oferit de nivelul scăzut al cheltuielilor cu așezarea și perceperea impozitelor pe consum nu compensează dezavantajul provocat de faptul că ele împovărează mai afes persoanele cu venituri mici, iar sporirea cotelor antrenează majorări de prețuri și tarife, adică produce efecte inflaționiste.

În plus, potrivit Tratatului de la Maastricht, în statele membre ale Uniunii Europene, spre care ne îndreptăm și noi privirile, impozitele pe consum (taxa pe valoarea adăugată) se stabilesc de către organele comunitare (Consiliul U.E.), în timp ce impozitele directe sunt de competența autorităților naționale. Stabilirea de cote ale taxei pe valoarea adăugată ridicate (mai ridicate decât în alte țări), în perioada premergătoare admiterii în Piața Comună, ar putea distorsiona concurența în cazul în care s-ar schimba regimul actual privind taxa aferentă produselor care fac obiectul exportului și importului.

În cadrul reformei fiscale, în ultimii ani au fost luate măsuri importante vizând introducerea taxei pe valoarea adăugată și a accizelor, a impozitelor pe salarii, pe profit și pe venitul agricol, modificarea impozitelor și taxelor locale, organizarea Gărzii financiare și a altor organe de control financiar.

În continuare, în țara noastră sunt de actualitate introducerea impozitului pe veniturile globale, așezarea pe baze noi a impozitului pe profit, eliminarea unor facilități fiscale care s-au dovedit nu numai discriminatorii, dar și nestimulative pentru atragerea capitalului străin în activități productive, perfecționarea unor reglementări fiscale în vigoare. Cu titlu de exemplu, cităm problema diferențierii (sau nediferențierii) impozitului pe salarii în funcție de numărul persoanelor aflate în întreținerea contribuabilului salariat. De la 1 iulie 1993, la salarii egale se percep impozite egale, ca mărime absolută, indiferent dacă titularul venitului salarial este singur (necăsătorit, divorțat, fără copii în sarcină sau văduv), căsătorit, fără copii (cu soție fără venit sau cu copii ori alte persoane cu care gospodărește împreună) în întreținere. În felul acesta s-a abrogat vechea reglementare care prevedea impunerea majorată (cu 20%) a salariaților fără copii în contextul generalizării alocației de stat pentru copii. Soluția adoptată este cel puțin discutabilă, deoarece se acordă indemnizații (alocații) pentru toți copiii de o anumită vârstă, indiferent de puterea economică a părinților sau întreprinzătorilor lor. În alte țări cu îndelungată experiență în materie - Franța, Germania, S.U.A. ș.a. - se practică o impunere diferențiată a veniturilor salariate în

funcție de numărul persoanelor aflate în întreținere, de vârstă, de capacitatea de muncă și de alte criterii.

Pe linia combaterii evaziunii fiscale s-au obținut, de asemenea, unele rezultate pozitive, după cum se poate vedea din datele cuprinse în tabelul nr. 4.5.

Tabelul nr. 4.5

Impozite încasate și evaziuni fiscale identificate în perioada 1990-1993

Felurile impozitelor	1990			1991			1992			1993		
	Impozite încasate mil. lei	Evaziuni identificate mil. lei	% evaziunilor în impozite	Impozite încasate mil. lei	Evaziuni identificate mil. lei	% evaziunilor în impozite	Impozite încasate mil. lei	Evaziuni identificate mil. lei	% evaziunilor în impozite	Impozite încasate mil. lei	Evaziuni identificate mil. lei	% evaziunilor în impozite
Total	232700	...	...	504400	6265	1,24	1328800	21639	1,63	4167000	260116	6,24
din care:												
1. Impozit pe profit	56400	...	...	111300	2431	2,18	319400	11296	3,54	753600	46761	6,21
2. Impozit pe salarii	58000	...	...	166800	131	0,08	457700	777	0,17	1325000	9202	0,69
3. Impozit pe circulația mărfurilor/Taxa pe valoarea adăugată	101200	...	...	182500	1852	1,01	418500	4351	1,04	1469900	36880	2,51
4. Alte impozite și taxe	17100	116	0,05	43800	1851	4,23	133200	5215	3,92	618500	55087	8,91

Sursa: Ministerul Finanțelor.

Astfel, numărul cazurilor de evaziune constatate a crescut de la 12 110 în 1990 la 316 309 în 1993, iar sumele cu care statul a fost defraudat, identificate de organele de control, au sporit, în perioada de referință, de la 116 milioane de lei la 216 miliarde. În 1994, numărul cazurilor de evaziune constatate și volumul sumelor sustrase prin încălcarea prevederilor legale în materie au înregistrat creșteri importante, comparativ cu anul precedent.

Din analiza datelor Ministerului Finanțelor se degajă câteva concluzii relevante: a) deși în creștere de la un an la altul, volumul evaziunilor constatate a reprezentat, în 1993, numai 6,24% din cuantumul impozitelor și taxelor încasate la buget, ceea ce - după opinia noastră - reprezintă numai o mică parte din evaziunile săvârșite; b) evaziuni se constată și la impozitele directe, ca și la cele indirecte; c) vinovați de acte de evaziune se fac deopotrivă contribuabili persoane fizice și persoane juridice; printre evazionisti persoane juridice se numără societăți comerciale cu capital de stat, mixt și privat, ca și regii autonome; d) deși s-au aplicat majorări de întârziere și amenzi, iar în cazurile de infracțiuni au fost sesizate organele de urmărire penală, aceste sancțiuni nu au descurajat pe unii evazionisti să încalce cu bună știință, în continuare, prevederile legale în materie.

Întrucât o parte mai mare sau mai mică din veniturile realizate (sau averea deținută) de nerezidenți în România și de naționali peste graniță face în

mod frecvent obiectul evaziunii fiscale, este necesar să se acorde o atenție specială acestor categorii de contribuabili și să se urmărească aplicarea corectă a convențiilor pentru evitarea dublei impunerii și prevenirea evaziunii fiscale; se impune, de asemenea, continuarea acțiunii de încheiere de asemenea convenții, cu statele cu care avem relații mai dezvoltate, precum și renegocierea convențiilor în vigoare, încheiate cu ani în urmă, care ne dezavantajează.

4.3. Unele probleme legate de destinația cheltuielilor publice

Analiza cheltuielilor publice totale consolidate scoate în evidență modificările intervenite în structura acestora în perioada 1930-1993, în tabelul nr. 4.6. este prezentată structura acestor cheltuieli în funcție de destinație.

Tabelul nr. 4.6

Structura cheltuielilor publice totale consolidate ale României în perioada 1990-1993

Nr. crt.	Destinația cheltuielilor	(în % față de total)			
		1990	1991	1992	1993
1.	Învățământ	7,8	9,2	8,7	9,4
2.	Sănătate	7,5	8,4	7,9	8,0
3.	Cultură și artă	0,6	0,8	0,7	0,5
4.	Asistență socială	0,3	0,6	0,5	0,6
5.	Alocații și alte ajutoare pentru copii	7,0	3,7	2,3	2,4
6.	Pensii, ajutoare și indemnizații	20,9	19,6	19,3	24,0
7.	Alte cheltuieli social-culturale	-	0,2	...	0,9
8.	Gospodărie comunală și locuințe	4,3	3,4	4,7	5,2
9.	Apărarea națională	9,2	9,3	7,8	6,3
10.	Ordinea publică	1,4	2,2	2,3	3,3
11.	Organe ale autorității publice	1,7	2,6	2,6	3,4
12.	Cercetarea științifică	-	1,5	2,1	1,7
13.	Prospecțiuni și lucrări geologice de cercetare pentru descoperirea de zăcăminte noi	6,1	0,9	0,5	0,1
14.	Industria extractivă, energetică, metalurgică, chimică și alte subramuri ale industriei	9,8	11,5	16,8	12,5
15.	Agricultură, silvicultură, ape, mediu înconjurător	11,0	4,2	10,4	7,9
16.	Transporturi și comunicații	4,9	6,0	5,6	5,3
17.	Alte acțiuni economice	6,1	1,6	1,1	1,2
18.	Dobânzi aferente datoriei publice	-	0,1	0,6	2,1
19.	Alte cheltuieli	1,4	14,2	6,1	5,2
	Total	100,0	100,0	100,0	100,0

Sursa: Calculele au fost efectuate pe baza datelor furnizate de Ministerul Finanțelor.

În perioada de referință, pe primul loc s-au situat cheltuielile cu caracter social-cultural (cu o pondere de 39,4% - 45,6% din total); pe locul al doilea - cheltuielile pentru acțiuni și obiective economice (23,3% - 33,9%); pe locul al treilea - cheltuielile de apărare (6,3% - 9,3%); pe locul al patrulea - cheltuielile pentru ordine publică și autorități publice (3,1% - 7,6%); au urmat cheltuielile pentru gospodărie comunală și locuințe (3,4% - 5,2%), apoi cheltuielile de cercetare și prospecțiuni pentru descoperirea de noi zăcămintе ș.a.

Tendință de creștere relativă au manifestat cheltuielile pentru gospodărie comunală și locuințe, ordine publică și autorități publice; în regres (ca pondere în total) au fost cheltuielile pentru acțiuni și obiective economice și cele de apărare, iar o evoluție sinuoasă au avut cheltuielile pentru acțiuni social-culturale și cele pentru cercetare, prospecțiuni și lucrări geologice.

Unele cheltuieli cu o puternică incidență pe termen lung asupra economiei naționale și a întregii societăți atrag atenția prin modicitatea sumelor ce le sunt alocate în lei, în expresie reală, ca și în raport cu produsul intern brut. Este vorba de cheltuielile pentru învățământ, finanțate din fonduri publice, care în perioada de referință au reprezentat între 2,97% și 3,56% din PIB; de cheltuielile pentru sănătate cu 2,70% - 3,24% din PIB și de cheltuielile pentru cercetare, pentru care s-au acordat alocații și mai mici.

Cu cât mai repede se vor putea dezvolta și perfecționa învățământul, cercetarea științifică și îngrijirea medicală, cu atât mai repede aceste prestații sociale vor putea contribui la revigorarea economiei naționale, la progresul economic și social.

Cheltuielile publice consolidate, privite sub aspect economic, prezintă structura arătată în tabelul nr. 4.7. Majoritatea cheltuielilor publice - 80%-88% din total - au reprezentat cheltuieli curente și numai 9%-20% - cheltuieli de capital.

Tabelul nr. 4.7

Structura, cheltuielilor publice totale consolidate în perioada 1990-1993

	(în % față de total)			
Clasificarea economică	1990	1991	1992	1993
Cheltuieli curente	79,8	84,0	87,6	85,6
Bunuri și servicii	30,5	36,6	32,9	34,9
Cheltuieli de personal	17,9	19,7	17,9	20,1
Cheltuieli materiale	12,6	16,9	15,0	14,8
Subvenții și transferuri	49,3	47,4	54,1	48,6
Subvenții	18,4	20,9	31,3	19,7
Transferuri	30,9	26,4	22,8	28,9
Dobânzi	-	0,1	0,6	2,1
Cheltuieli de capital	20,2	16,0	9,3	13,1
Împrumuturi	-	-	3,1	1,4
Total	100,0	100,0	100,0	100,0

Sursa: Calculat de noi pe baza datelor furnizate de Ministerul Finanțelor.

Cheltuielile curente sunt chemate sa asigure buna funcționare a instituțiilor și autorităților publice, a organelor centrale și locale; să procure (să completeze) veniturile unor categorii sociale (pensii, ajutoare, burse și alte indemnizații) îndreptățite la aceasta, datorită muncii depuse, vârstei înaintate, incapacității de muncă, unor merite deosebite etc.; să subvenționeze anumite produse de primă necesitate, ale căror prețuri nu sunt accesibile unor largi pături ale populației; să încurajeze exportul unor produse, stimularea dezvoltării unor ramuri (subramuri) de interes național sau să acopere o parte din costurile de producție ale unor întreprinderi care lucrează în condiții deosebit de grele; să suporte dobânzile aferente datoriei publice.

Cheltuielilor de funcționare (pentru bunuri și servicii) le revin 30%-37% din totalul cheltuielilor publice, subvențiilor și transferurilor - 47%-54%, iar dobânzilor -1 %-6%,

Trebuie apreciată ca un fapt negativ ponderea mare a subvențiilor de exploatare (31,3% din total în 1992), acordate unor întreprinderi neperformante. Măsurile de reducere a ponderii acestor subvenții în 1993 constituie un indice de intrare în normalitate. Ponderea mare a transferurilor a fost determinată de creșterea exagerată a numărului de pensionari în raport cu numărul de salariați, precum și a numărului de șomeri.

Tot ca un fenomen negativ trebuie interpretată și reducerea drastică a ponderii cheltuielilor de capital (de la 20,2% în 1990 la 9,3% în 1992), în condițiile în care se resimte acut lipsa sălilor de clasă, a aparaturii medicale în unitățile spitalicești, a mijloacelor electronice de calcul în diverse instituții; numeroase localități se confruntă cu lipsa, insuficiența sau calitatea necorespunzătoare a apei potabile; există încă un număr mare de locuințe și construcții cu destinații publice începute de mai mulți ani care se degradează din lipsa fondurilor de investiții.

Așadar, în condițiile în care resursele financiare publice nu acoperă decât parțial nevoile sociale, se impune cu necesitate examinarea critică a tuturor cheltuielilor bugetare și extrabugetare, în vederea eliminării celor nejustificate și a amânării celor care nu sunt de primă urgență; reducerea în continuare a ponderii cheltuielilor curente în favoarea cheltuielilor de capital; creșterea eficienței fiecărui leu cheltuit din fondurile publice; sancționarea aspră a celor care se fac vinovați de proasta gospodărire a resurselor materiale și bănești aparținând statului și instituțiilor sale.

Capitolul 5

EVOLUȚIA AVERILOR; MUTAȚII ÎN STRUCTURA ACESTORA

Mărimea veniturilor agenților economici, ale gospodăriilor populației, ale administrațiilor publice și private și ale instituțiilor financiare, precum și destinația dată acestora influențează atât condițiile de trai ale membrilor societății, cât și agoniseala acestora. Dacă în condițiile unui produs intern brut constant, partea din acesta utilizată pentru consum - fie el public sau privat

- este supradimensionată, iar cea rămasă pentru acumulare (formare de capital), redusă la minimum, lucrul acesta va avea efecte favorabile imediate asupra standardului de viață al populației, dar va îngusta baza dezvoltării economico-sociale viitoare, cu consecințe negative și asupra consumului.

Partea din produsul intern brut utilizată în fiecare an pentru formarea brută de capital se adaugă la cea acumulată de-a lungul deceniilor (și secolelor), sporind astfel averea națiunii, care multiplică șansele progresului, ale prosperității generale.

În țara noastră, începând din anul 1990 averea națională în ansamblu și bunurile și valorile care o compun au fost puternic influențate în ceea ce privește forma de proprietate, modul de gestionare, structura și dinamica acestora. Astfel, a început procesul de trecere de la proprietatea colectivă - de stat și de grup - asupra principalelor mijloace de producție la cea privată - individuală sau asociativă, prin aplicarea legii fondului funciar și privatizarea treptată a întreprinderilor de stat, a locuințelor și altor active aflate în proprietatea statului; s-a trecut de la economia de comandă, excesiv centralizată, la economia de piață; este în curs de desfășurare procesul de adoptare a legilor, de creare a instituțiilor și de aplicare a metodelor de conducere specifice economiei bazate pe libera concurență; se are în vedere deplasarea centrului de luare a unor decizii de la nivelul guvernului și ministerelor la acela al colectivităților locale.

5.1. Repartizarea activului total și a profitului total aparținând agenților economici, pe forme de proprietate

Cele mai palpabile rezultate ale măsurilor luate până în prezent vizează modificarea structurii de proprietate. În cadrul averii naționale, un loc important ocupă activele aparținând agenților economici. Mărimea și repartizarea acestora pe forme de proprietate sunt reflectate în tabelul nr. 5.1.

În anul 1994, procesul de privatizare a continuat cu întreprinderile mici și mijlocii și el va fi accelerat în urma trecerii la marea privatizare, aflată în curs de pregătire.

Tabelul nr. 8.1

**Activul total al economiei naționale și repartizarea acestuia
pe forme de proprietate, în perioada 1991-1993**

Forma de proprietate	(în mld. lei prețuri curente și % față de total)		
	1991	1992	1993
Total economie mld.lei	6 434,7	33 334,6	50 353,2
din care procente	100,00	100,00	100,00
Proprietate de stat	91,53	91,85	56,73
Proprietate mixtă	0,94	2,64	30,61
Proprietate privată	4,99	4,47	11,72
Proprietate cooperatistă	2,51	1,01	0,92
Proprietate obștească	0,03	0,03	0,02

Sursa: Calculat pe baza datelor din bilanțul centralizat pe total economie de Ministerul Finanțelor.

Un interes deosebit prezintă mutațiile intervenite în structura de proprietate la nivelul ramurilor economiei naționale. Dar pentru a înțelege mai bine de ce privatizarea s-a realizat mai rapid în unele ramuri decât în altele, este necesar a prezenta ponderile diferitelor forme de proprietate atât în activul total al unei ramuri, cât și în profitul acesteia. În tabelul nr. 5.2, sunt cuprinse asemenea date referitoare la ramurile care se detașează de media înregistrată pe economie, adică industria, construcțiile și comerțul.

Tabelul nr. 5.2

**Structura de proprietate în ramurile industrie, construcții și comerț,
în perioada 1991-1993 (Ponderi în activul total și în profitul ramurii)**

Ramura/ Forma de proprietate	1991		1992		1993	
	în % față de activul total al ramurii	în % față de profitul ramurii	în % față de activul total al ramurii	în % față de profitul ramurii	în % față de activul total al ramurii	în % față de profitul ramurii
Industria - total	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
din care:						
Proprietate de stat	98,33	91,85	98,13	73,73	59,18	30,54
Proprietate mixtă	0,24	0,61	0,69	4,52	37,08	42,09
Proprietate privată	0,90	6,22	0,82	20,65	3,38	26,29
Proprietate cooperatistă	0,53	1,32	0,36	1,10	0,36	1,08
Construcții - total	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
din care:						
Proprietate de stat	93,92	57,53	86,29	30,43	44,39	20,28
Proprietate mixtă	1,88	1,10	6,44	5,80	35,04	16,89
Proprietate privată	4,10	41,10	7,09	63,53	20,45	62,76
Proprietate cooperatistă	0,10	0,14	0,19	0,05	0,13	0,06
Comerț interior și exterior	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
din care:						
Proprietate de stat	68,15	-185,11	50,46	8,70	27,88	6,55
Proprietate mixtă	2,78	18,33	11,37	11,18	18,07	8,65
Proprietate privată	22,75	255,00	32,62	80,12	51,24	84,30
Proprietate cooperatistă	6,28	12,78	5,52	0,04	2,80	0,49

Sursa: Calculat de noi pe baza datelor din bilanțul centralizat pe total economie de Ministerul Finanțelor.

Cum era și de așteptat, sectorul privat s-a dezvoltat mai repede în comerț, decât în industrie și construcții, deoarece aceste din urmă ramuri solicită investiții mai mari de capital și asigură rentabilități mai mici decât prima. Acolo unde a avut loc privatizarea unor întreprinderi industriale sau de construcții-montaj ori au fost create asemenea întreprinderi de către întreprinzători particulari, au fost selecționate unități mai profitabile decât media pe ramură. Așa se explică faptul că, în anul 1993, în industrie, întreprinderilor private, la o participare de numai 3,38% din activul ramurii, le reveneau 26,29% din profitul acesteia; în construcții, întreprinderile private dețineau 20,45% din activul ramurii, dar realizau 62,76% din profitul acesteia. În comerț, de asemenea, proprietatea privată avea o pondere mai ridicată în profitul ramurii (84,30%) decât în activul acestuia (51,24%).

Proprietatea mixtă ocupă o poziție intermediară între proprietatea de stat și cea privată și ca pondere în activul ramurilor și ca profitabilitate.

Organizațiile cooperatiste ocupă un loc marginal în activele ramurilor și în beneficiile acestora.

5.2. Investiții străine de capital

În legătură cu mărimea și structura averilor în perioada de tranziție, prezintă interes evoluția firmelor înmatriculate în registrul comerțului, forma juridică de organizare a acestora, proveniența și cuantumul capitalului social subscris¹.

Astfel, în perioada decembrie 1990 - august 1994 au fost înmatriculate 425 562 de firme, din care: 384 533 societăți comerciale (90,4% din numărul total ale firmelor înmatriculate), 974 regii autonome (0,2%), 4 109 (1,0%) organizații cooperatiste și 35 946 persoane fizice.

În timp, înmatriculările s-au efectuat astfel: 22,5% din total în perioada decembrie 1990-31 decembrie 1991; 32,3% în 1992; 27,5% în 1993 și 17,7% în lunile ianuarie-august 1994. Din numărul total al firmelor înmatriculate, 97,7% sunt cu capital privat și 2,3% cu capital de stat.

După forma juridică de organizare, societățile comerciale prezintă următoarea structură: 11 945 (3,1% din numărul total) sunt societăți pe acțiuni; 342 247 (89,0%) - societăți cu răspundere limitată; 1 453 (0,4%) - societăți în comandită simplă; una singură este societate în comandită pe acțiuni, iar 28 887 (7,5%) sunt constituite ca societăți în nume colectiv.

În ceea ce privește mărimea capitalului social subscris, aceasta variază în funcție de forma juridică a societății comerciale, de forma de proprietate asupra capitalului, după cum se poate vedea din tabelul nr. 5.3.

¹ Datele referitoare la înmatriculările de firme în registrul comerțului, număr, formă juridică, capital social, dimensiune ș.a. provin de la Camera de Comerț și Industrie a României, Oficiul Național al Registrului Comerțului, Buletinul statistic nr. 11/1994 și Sinteza statistice lunară nr. 33/1994.

Tabelul nr. 5.3

Distribuția societăților pe acțiuni și a societăților cu răspundere limitată înmatriculate pe intervale de capital, în perioada decembrie 1990 - martie 1994

Intervale de capital (în lei)	(în % față de total)		
	Ponderea societăților pe forme juridice și intervale de grupare în totalul societăților cu capital		
	de stat	mixt	privat
Societăți pe acțiuni - total:	100,0	100,0	100,0
până la 1.000.000	0,6	1,1	16,0
între 1.000.001 și 3.000.000	2,6	2,6	15,6
între 3.000.001 și 5.000.000	1,6	3,2	13,7
între 5.000.001 și 7.000.000	3,0	5,0	14,6
între 7.000.001 și 10.000.000	4,4	7,4	9,6
între 10.000.001 și 15.000.000	4,1	5,9	5,2
între 15.000.001 și 20.000.000	6,0	16,7	6,1
între 20.000.001 și 40.000.000	10,9	18,5	7,2
între 40.000.001 și 100.000.000	17,5	6,8	6,5
peste 100.000.000	49,3	32,8	5,5
Societăți cu răspundere limitată - total	100,0	100,0	100,0
până la 100.000	-	5,5	72,1
între 100.001 și 200.000	-	11,2	15,7
între 200.001 și 300.000	1,6	5,7	3,6
între 300.001 și 500.000	22,9	19,6	3,6
între 500.001 și 700.000	19,7	7,9	1,0
între 700.001 și 1.000.000	6,5	6,3	1,4
între 1.000.001 și 2.000.000	14,8	8,7	1,0
între 2.000.001 și 4.000.000	16,4	3,7	0,6
între 4.000.001 și 6.000.000	3,3	3,2	0,3
între 6.000.001 și 10.000.000	8,2	4,9	0,2
peste 10.000.000	6,6	23,3	0,5

Sursa: Camera de Comerț și Industrie a României, *Oficiul Național al Registrului Comerțului*, *Buletin statistic nr. 12/1994 p. 30.*

Din datele de mai sus, rezultă că, în cazul societăților pe acțiuni, cele cu un capital de peste 100 milioane de lei proprietate de stat reprezintă 49,3% din numărul, total, cele cu capital mixt - 32,8%, iar cele cu capital privat - numai 5,5%; societățile cu un capital de până la un milion, proprietate de stat, constituiau 0,6% din numărul total, cele cu capital mixt - 1,1%, iar cele cu capital privat - 16,0%. 31,6% din numărul total al societăților pe acțiuni cu capital privat au un capital subscris de până la trei milioane de lei.

În cazul societăților cu răspundere limitată, cele cu un capital de peste 10 milioane de lei, proprietate de stat, reprezintă 6,6% din numărul lor total, cele cu capital mixt 23,3%, iar cele private numai 0,5%. Atrage atenția faptul că 72,1 % din numărul total al societăților cu răspundere limitată, cu capital privat, au un capital de numai o sută de mii de lei, iar 87,8% - un capital de până la două sute de mii lei.

În totalul societăților înmatriculate în perioada decembrie 1990-august 1994, sunt cuprinse și societățile cu capital străin, în număr de 33 072 (8,6%), cu un capital social subscris de 528,7 mil. lei, din care partea subscrisă în valută se cifrează la 610,8 mil. de dolari SUA.

În topul investitorilor străini se află: Italia cu 102 mil. de dolari, Germania cu 64,8 mil., Franța cu 62,9 mil., S.U.A. cu 42,6 mil., Canada cu 31,9 mil.

O sumară analiză a listei investitorilor străini evidențiază aspecte demne de reținut:

1. În perioada considerată s-a creat un mare număr de societăți cu capital străin (33 072 reprezentând 8,6% din total).
2. Investitorii provin din 133 de state independente și teritorii dependente, situate pe toate cele cinci continente.
3. Investitorii fac parte din toate grupurile de țări: a) țări dezvoltate cu economie de piață (membre ale Uniunii Europene, ale Asociației Europene a Liberului Schimb și ale Organizației de Cooperare și Dezvoltare Economică); b) țări în curs de dezvoltare - și c) țări în tranziție spre economia de piață. Nu lipsesc investitori nici dintre cele mai puțin avansate țări ale lumii, care se bucură de un tratament privilegiat din partea O.N.U., F.M.I., B.I.R.D., A.I.D., G.A.T.T., Uniunea Europeană, A.E.L.S. etc.
4. Investițiile străine de capital sunt modeste nu numai ca mărime absolută, dar și ca mărime medie pe o societate. Capitalul subscris în medie de o societate cu participare străină era, la 31 august 1994, de 18 470 dolari S.U.A. Nici societățile cu capital originar din cele șapte mari puteri industrializate nu se depărtează prea mult de media arătată, și anume: Canada 80 233 de dolari SUA, Marea Britanie 60103; Franța 58 317; S.U.A. 28 018; Italia 27 565, Japonia 26 975 și Germania 14 206. Sensibil mai sus se situează Luxemburg cu 657 492 dolari în medie pe o societate și Lichtenstein cu 168 807 dolari.
5. Dintre țările Vecine, investiții mai importante de capital în țara noastră au făcut: Turcia (29 409,9 mii dolari, adică 4,8% din capitalul subscris în valută); Grecia (12 011,6 mii sau 2,0%); Bulgaria (7 099,1 mii sau 1,2%), Ungaria (5 774 mii sau 0,9%) și Republica Moldova (2 868,6 mii sau 0,5%). Ca investiție medie de capital străin pe o societate, în top se află Bulgaria (cu 60 676 dolari, urmată de Grecia (cu 12 765), Turcia (cu 10 753), Republica Moldova (cu 7 946) și Ungaria (cu 3 749).
6. 8) Investitorii din cele 14 țări cel mai puțin avansate¹ participă cu 376,8 mii de dolari SUA la capitalul a 210 societăți, adică în medie cu 1794 dolari de societate; participarea acestora reprezintă 0,63% din

¹ Este vorba de Sudan, R.A. Yemen, Bangladesh, Guineea, Somalia, Afganistan, Niger, Mauritania, Sierra Leone, Tanzania, Burundi, Etiopia, Guineea Ecuatorială și Tonga.

numărul societăților cu capital străin și 0,06% din capitalul acestora. Investițiile acestor țări variază între 146 mii de dolari (Sudan) și 300 de dolari (Guineea Ecuatorială). Alături de acestea, sunt și alte țări în curs de dezvoltare cu investiții și mai mici (de exemplu Madagascar cu 100 de dolari).

7. Măsurile de stimulare a investițiilor străine de capital, luate de țara noastră, nu și-au atins scopul. Ele au atras investitori mărunți, mai cu seamă în activități de comerț și operații speculative și mai puțin în activități productive, instabilitatea monetară, dezechilibrele macroeconomice, blocajul financiar etc. nu au încurajat capitalul străin să facă investiții mari, pe perioade îndelungate de timp, în activități productive, importante pentru țara noastră. De aceea, se impune reconsiderarea legislației în materie.

5.3. Mijloacele fixe ale întreprinderilor pe total economie și în principalele ramuri ale acesteia

Între bunurile aparținând întreprinderilor, instituțiilor și gospodăriilor populației, mijloacele fixe ocupă un loc deosebit de important, fiind o componentă majoră a avuției naționale. Utilizate ca mijloace de muncă, instalații tehnologice, spații de producție și depozitare, laboratoare, diguri, baraje, căi și mijloace de transport, bază materială pentru învățământ, ocrotirea sănătății, activități culturale, birouri, locuințe etc., mijloacele fixe condiționează desfășurarea activității în toate ramurile economiei naționale. De aceea, volumul, structura, nivelul tehnic, gradul de uzură, fiabilitatea și forma de proprietate ale mijloacelor fixe dau o imagine despre stadiul de dezvoltare al fiecărei țări.

În anul 1993, valoarea mijloacelor fixe pe ansamblul economiei, în prețuri curente, era de 26 583 mld. de lei, din care 93,10% constituia proprietate publică, 3,73% proprietate mixtă, 2,25%, proprietate privată, 0,81 % proprietate cooperatistă și 0,11 % proprietate obștească. Față de anul 1990, se înregistrau creșteri ale ponderii mijloacelor fixe proprietate mixtă (+2,24 u.p.), privată (+1,62 u.p.) și obștească (+0,08 u.p.) și diminuări ale ponderii celor aflate în proprietate publică (-2,90 u.p.) și cooperatistă (-1,02 u.p.)¹.

Structura de ramură și dinamica mijloacelor fixe, în perioada 1990-1993, sunt prezentate în tabelul nr. 5.4.

În anul 1993, industria, transporturile și agricultura dețineau împreună aproape 85% din totalul mijloacelor fixe ale economiei, iar toate celelalte ramuri diferența de 15%. Comparativ cu 1990, și-au sporit ponderile în total: industria (+10,20 u.p.), hotelurile și restaurantele (+0,89 u.p.), comerțul (+0,56 u.p.), construcțiile (+0,53 u.p.), poșta și telecomunicațiile (+0,31 u.p.), activitățile fi-

¹ Datele privind valoarea, forma de proprietate și structura de ramură provin de la Comisia Națională pentru Statistică.

nanciare, bancare și de asigurări (+0,22 u.p.), administrația publică, apărarea și asistența socială obligatorie (+0,07 u.p.); iar descreșteri s-au înregistrat în tranzacții imobiliare și alte servicii (-9,81 u.p.), transporturi (-1,24 u.p.); învățământ (-0,78 u.p.), agricultură (-0,54 u.p.), sănătate și asistența socială obligatorie (-0,29 u.p.), alte ramuri (-0,25 u.p.) și silvicultură (-0,04 u.p.).

Tabelul nr. 5.4

**Mijloacele fixe: repartizare pe ramuri ale economiei naționale,
pe anii 1990 și 1993 și indicii acestora în 1991, 1992 și 1993**

(1990 = 100)

Ramuri	1990		1993		1990 = 100		
	în mld. lei prețuri curente	în % față de total	în mld. lei prețuri curente	în % față de total	1991	1992	1993
Total	3498	100,00	26583	100,00	103,8	106,7	115,1
din care:							
Agricultură	309	8,83	2205	8,29	95,4	100,8	106,9
Silvicultură, exploatarea forestieră și economia vânatului	15	0,43	103	0,39	114,8	128,6	131,2
Industrie	1766	50,49	16134	50,69	104,1	106,3	112,2
Construcții	84	2,40	775	2,92	94,7	98,5	104,5
Comerț	83	2,37	779	2,93	110,8	128,9	139,3
Hoteluri și restaurante	23	0,66	411	1,55	111,6	119,0	152,8
Transporturi	597	17,07	4208	15,83	107,0	109,5	129,4
Poștă și telecomunicații	33	0,94	332	1,25	103,9	108,6	130,2
Activități financiare, bancare și de asigurări	1	0,03	66	0,25	224,1	398,1	1142,5
Tranzacții imobiliare și alte servicii	458	13,09	871	3,28	98,6	93,5	80,5
Administrație publică și apărare, asistență socială obligatorie	21	0,60	177	0,67	195,9	208,2	234,7
Învățământ	36	1,23	119	0,45	98,9	110,8	209,3
Sănătate și asistență socială	17	0,49	52	0,20	105,9	123,4	168,9
Celelalte ramuri ale economiei naționale	55	1,57	351	1,32	92,5	116,2	153,9

1) include energie electrică, termică, gaze și apă.

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică.

În ramurile cu influență hotărâtoare pentru dezvoltarea de ansamblu a economiei, în perioada 1991-1993 mijloacele fixe au cunoscut ritmuri medii anuale modice de dezvoltare, și anume: industria 3,90%, agricultura 2,00%¹, și construcțiile 1,10%. Chiar dacă în alte ramuri s-au înregistrat ritmuri accelerate de creștere a mijloacelor fixe - transporturi și telecomunicații 9,00%, comerț 11,70%, hoteluri și restaurante 15,20%, administrație publică, apărare și asis-

¹ Datele nu arată distrugerile de bunuri produse în agricultură după 1989.

tența socială obligatorie 32,90% etc., acestea nu au putut corecta prea mult situația de ansamblu: pe total economie mijloacele fixe s-au dezvoltat într-un ritm mediu anual de 4,80%. Atrage atenția faptul că cea mai vitregită ramură a fost aceea a tranzacțiilor imobiliare și a altor servicii; aceasta a înregistrat un ritm mediu anual de scădere a mijloacelor fixe de 7,00%, ceea ce agravează problema condițiilor de locuit ale populației.

În industrie, o dinamică mai alertă a mijloacelor fixe s-a înregistrat în subramurile: confecții din textile, blănuri și piele; textilă și produse textile; pielărie, încălțăminte; edituri, poligrafie și reproducerea înregistrărilor pe suport; mobilier, prelucrarea lemnului; alimentară și băuturi; extracția petrolului și gazelor naturale; mașini și echipamente etc. Creșteri mai lente s-au realizat în chimie și fibre sintetice și artificiale; extracția și prepararea cărbunelui; prelucrarea petrolului, cocsificare și tratarea combustibililor; mijloace ale tehnicii de calcul și de birou etc. La extracția și prepararea minereurilor metalifere și la recuperarea deșeurilor indicii de creștere au fost negativi.

Cunoașterea dinamicii sau a ritmurilor medii anuale de creștere a mijloacelor fixe aflate în dotarea ramurilor și subramurilor nu este suficientă pentru a face judecăți de valoare cu privire la starea economiei. Mai trebuie cunoscute și alte elemente, cum ar fi: gradul real de uzură fizică și morală a mijloacelor fixe, starea lor de întreținere și de siguranță în exploatare, durata de funcționare rămasă, valoarea de înlocuire etc.

Din datele de bilanț ale întreprinderilor, centralizate pe ramuri și pe ansamblul economiei, rezultă că, la finele anului 1993, valoarea rămasă a mijloacelor fixe reprezintă: 84,3% din valoarea lor de inventar în industrie, 82,1 % în construcții, 91,2% în transporturi, 92,0% în telecomunicații, 92,9% în comerțul interior ș.a.m.d. Fondul de amortizare constituit indică un grad de uzură al acestora de 7%-18%, adică foarte scăzut. Aceste date creează impresia falsă că întreprinderile din ramurile citate dispun de mijloace fixe, care nu ar trebui să fie înlocuite în viitorul apropiat, întrucât amortizarea s-a făcut la valoarea inițială a mijloacelor fixe, iar duratele de funcționare ale acestora luate în calcul în ultimele două decenii au fost exagerat de lungi, s-a ajuns la constituirea unui fond de amortizare subdimensionat, care nu asigură nici măcar reproducția simplă, în realitate, mijloacele fixe au un grad de uzură fizică mult mai mare și nu arareori sunt învechite sub aspect tehnic, întrucât în ultimii 10-15 ani s-au făcut puține înlocuiri și modernizări de mijloace fixe, apreciem că nevoile de investiții sunt mai mari decât creșterile de mijloace fixe, realizate în ultima perioadă.

5.4. Mijloacele fixe în agricultură

În urma aplicării legii fondului funciar, în agricultură au apărut ori s-au amplificat o serie de probleme specifice ramurii legate de exploatarea pământului de către gospodăriile țărănești individuale, de lipsa sau insuficiența trac-

toarelor și mașinilor agricole de puteri corespunzătoare micilor exploatări, de costul ridicat al creditelor bancare, de involuția șeptelului etc.

Astfel, în repartizarea terenurilor agricole pe forme de proprietate au intervenit modificări esențiale: dacă în 1989, din suprafața agricolă totală a țării 22,2% era deținută de sectorul de stat, 73,2% de sectorul cooperatist și 4,6% de gospodăriile populației, în 1993 sectorul public și mixt deținea 30,1% din total, iar sectorul privat 69,9%. Cooperativele agricole de producție și asociațiile intercooperatiste au fost desființate, iar întreprinderile și fermele agricole de stat au fost reorganizate. Au fost create forme asociative noi - asociații simple (familiale), societăți agricole și societăți comerciale cu capital privat, societăți comerciale și regii autonome cu capital preponderent de stat, exploatări agricole ale domeniului public, precum și gospodării individuale. Structura exploatărilor agricole și principalele caracteristici ale acestora sunt cuprinse în tabelul nr. 5.5.

Tabelul nr. 5.5

Structura exploatărilor agricole și caracteristicile acestora în anul 1993

Tipuri de exploatări agricole/ trăsături caracteristice	1992		1993	
	număr sau ha	în % față de total	număr sau ha	în % față de total
I. Asociații simple (familiale)				
a) Număr total	11499		18176	
b) Suprafață totală (ha)	1791700	12,11	2065391	13,96
c) Număr de familii total	712938		907237	
d) Număr de familii ce revin pe o asociație	62		50	
d) Dimensiune medie (ha)	156		114	
f) Număr de asociații în curs de organizare	798		1476	
II. Societăți agricole conform articolului 5 din Legea nr. 36/1991				
a) Număr total	4050		5205	
b) Suprafață totală (ha)	1915900	12,95	1908024	12,90
c) Număr de familii total	788688		797369	
d) Dimensiune medie (ha)	473		367	
III. Societăți comerciale în condițiile Legii nr. 31/1990 (conform. articolului 3 din Legea nr. 36/1991)				
a) Număr total	575		608	
b) Suprafață totală (ha)	311019	2,10	324897	2,20
c) Număr membri asociați total	29738		36399	
d) Dimensiune medie (ha)	541		534	
e) Număr membri asociați ce revin pe o societate	52		60	
f) Număr în curs de organizare	11		13	
IV Societăți comerciale și regii autonome cu capital preponderent de stat				
a) Număr total	799		799	
b) Suprafață totală (ha)	1833000	12,39	1895610	12,82
V. Gospodării individuale				
a) Număr total de exploatații	2453608		2321034	
b) Suprafață totală (ha)	6379381	43,15	6034688	40,80
c) Suprafață medie (ha)	2,6		2,6	
VI. Exploatații agricole ale domeniului public (cercetare, ministere, primării)				
a) Suprafață totală (ha)	255900	17,30	2561390	17,32
Total suprafață agricolă	14790000	100,00	14790000	100,00

Sursa: Institutul de Economie Agrară al Academiei de Științe Agricole și Silvici.

Sectorul privat este alcătuit din asociații familiale și societăți agricole, care dețin 29,1 % din suprafața agricolă a țării și gospodării individuale, care dețin 40,8% din total

Sectorul de stat și cel mixt cuprinde societăți comerciale și regii autonome cu capital preponderent de stat, precum și exploatări agricole administrate de institute de cercetare, ministere și primării. Asociațiile familiale cu suprafețe de 100-150 ha de teren și societățile agricole și comerciale cu suprafețe de 400-500 ha șt chiar mai mari pot lucra în comun, cu mijloace mecanizate proprii sau închiriate, terenurile pe care le dețin. În schimb, gospodăriile agricole Individuale având o suprafață medie de numai 2,3 ha, întâmpină dificultăți în folosirea tractoarelor și mașinilor agricole aflate din dotarea Agromec-urilor, concepute pentru exploatări de mare întindere. Mai adecvate pentru aceste gospodării sunt tractoarele, mașinile agricole și celelalte agregate de semănat și recoltat special concepute pentru suprafețe mici și dispersate, achiziționate de fermieri sau alți întreprinzători.

La 30 iunie 1994¹, economia națională dispunea de 160 499 tractoare, 99 209 pluguri pentru tractoare, 49 852 grape cu discuri, 21732 semănători pentru cereale păioase și 23 641 pentru culturi prășitoare, 35 115 combine pentru recoltat floarea soarelui ș.a. Din acestea, însă, numai 30%-40% aparțin sectorului privat, iar mijloacele mecanice pentru recoltatul porumbului și florii soarelui, autopropulsate sau tractate, sunt în număr cu totul neînsemnat.

Gradul de dotare a gospodăriilor individuale cu mijloace tehnice de producție, la nivelul anului 1993, poate fi apreciat în lumina câtorva cifre.

Astfel, un tractor revine în medie la 61,5 gospodării, o remorcă de tractor la 81,6 gospodării, un plug (inclusiv plugurile tractate cu forță animală) la 12,2 gospodării, o semănătoare la 52,6 gospodării, o motocositoare la 106,3 gospodării, un autocamion la 405,6 gospodării, iar o căruță la 4,2 gospodării.

Insuficiența mijloacelor mecanice nu poate fi suplinită cu mijloace animale, deoarece și acestea lipsesc sau se află într-un număr redus. Este suficient de spus că numai 4% din gospodăriile individuale dispun de energie mecanică proprie și numai 36,3% - de surse energetice animale. Este îngrijorător faptul că o bovină revine la două gospodării, iar un cal de muncă la 4.

Situația efectivelor de animale s-a deteriorat grav în ultimii ani atât în sectorul privat, cât și (mai ales) în cel de stat, după cum rezultă din datele cuprinse în tabelul nr. 5.6.

În decurs de numai patru ani, șeptelul a cunoscut o diminuare dramatică: comparativ cu 1989, în 1993 numărul bovinelor era mai mic cu 2 694 mii capete (-42,8%), al porcinelor cu 2 409 mii (-20,6%), iar cel al ovinelor și caprinelor cu 4 176 mii (- 25,4%). Păsările ouătoare s-au redus ca număr cu 9 553 mii (-19,3%).

¹ Datele referitoare la dotarea cu mijloace tehnice provin de la ministerul Agriculturii și Alimentației.

Tabelul nr. 5.6

**Situația efectivelor de animale în 1993,
comparativ cu anul 1989, pe total și pe sectoare**

Specii de animale/sectoare	1989	1993	în % 1993 față de 1989
	mii de capete		
Bovine - total	6291	3591	57,2
din care:			
- sector de stat	1144	547	47,8
- sector privat	5147	3050	59,3
Vaci, bivolițe, juninci			
- total	2468	1979	80,2
din care:			
- sector de stat	320	183	57,2
- sector privat	2148	1796	83,6
Porcine - total	11671	9262	79,4
din care:			
- sector de stat	6087	4351	71,5
- sector privat	5584	4911	87,9
Scroafe - total	1023	678	66,3
din care:			
- sector de stat	557	351	63,0
- sector privat	466	327	70,2
Ovine, caprine, total	16452	12276	74,6
din care:			
- sector de stat	2730	1243	45,5
- sector privat	13722	11033	80,4
Oi mame, mioare și capre total	9998	9147	91,5
- sector de stat	1287	791	61,5
- sector privat	8711	8356	95,9
Păsări ouătoare - total	49390	39837	80,7
din care:			
- sector de stat	14471	10383	71,8
- sector privat	34919	29454	84,3

Sursa: Ministerul Agriculturii și Alimentației.

Dacă reducerile de efective localizate în sectorul privat ar putea fi explicate prin lipsa de spațiu de cazare la gospodăriile țărănești pentru animalele preluate de la cooperativele desființate, la sectorul de stat nici măcar această "explicație" nu poate fi invocată: fermele zootehnice și complexe de porcine și păsări și-au păstrat grajdurile, saivanele și halele de producție, dar nu au putut asigura furajele necesare folosirii acestora la capacitate.

Reducerea efectivelor de animale și păsări a condus în mod inevitabil la scăderea producției animaliere, și anume: la carne în viu cu 8,5%, la lapte oaie cu 5,9%, la ouă cu 20% și la lână cu 26,5%.

ÎNCHEIERE

Evoluția veniturilor oricărei societăți depinde în măsură hotărâtoare de dinamica producției, de nivelul costurilor cu care aceasta se realizează, de calitatea produselor și de posibilitățile de desfacere a acestora. Dinamismul producției de bunuri materiale și de servicii imprimă ritmul de creștere a valorii adăugate brute, care ia forma veniturilor agenților economici, ale salariaților și ale statului.

Pentru ca producția să poată crește de la o perioadă la alta, prima condiție ce se cere a fi îndeplinită este aceea a asigurării capitalului fix și circulant, în volumul și structura necesare satisfacerii cererii solvabile de bunuri. Experiența țării noastre, ca și a altor țări aflate în perioada de tranziție, arată că numeroase întreprinderi industriale, pentru a putea supraviețui, trebuie să-și restructureze producția, să-și modernizeze tehnologiile de fabricație, să se adapteze la cerințele pieței interne și externe. Or, multe dintre ele nu dispun de resurse proprii pentru a o face, deoarece lucrează cu beneficii modice sau chiar cu pierdere, iar creditul pe termen mijlociu și lung nu le este accesibil.

Alte întreprinderi, deși nu reclamă fonduri importante de investiții, nu lucrează la capacitatea lor din cauza insuficienței capitalului circulant. Retragera arbitrară a unei părți din mijloacele circulante proprii în 1986 și după, rambursarea părților sociale ale salariaților în 1990, vărsarea la buget a unei părți din diferențele de reevaluare a stocurilor în anii '90, înregistrarea de pierderi care n-au mai fost acoperite ș.a. constituie tot atâtea momente ale decapitalizării întreprinderilor.

Apelul la credite bancare pe termen scurt nu constituie o soluție pentru ieșirea din impas, deoarece băncile nu onorează cererile întreprinderilor care nu prezintă garanții de rambursare, iar atunci când acordă asemenea credite, ele percep dobânzi ridicate, adesea insuportabile pentru multe întreprinderi. În aceste condiții, numeroase unități economice au recurs la singura soluție pe care o aveau la îndemână pentru a-și continua activitatea: au întârziat plata furnizorilor, vărsarea impozitelor la buget, virarea contribuțiilor la diverse fonduri extrabugetare sau achitarea salariilor și altor drepturi de personal propriilor angajați. O asemenea practică, utilizată pe scară din ce în ce mai largă, a generat arierate de ordinul trilioanelor, care paralizează, în mare măsură, activitatea economică. Pot fi imaginate soluții de deblocare selectivă a întreprinderilor performante atrase în lanțul neplăților de partenerii lor de contract. Dar soluția de fond constă în completarea capitalului circulant al fiecărei întreprinderi, prin acordarea de resurse de la Fondul Proprietății de Stat, prin vânzarea de acțiuni, prin emiterea de obligațiuni sau pe altă cale.

Paralel cu aceasta, trebuie acționat pentru îmbunătățirea conducerii întreprinderilor, astfel încât acestea să folosească intensiv capacitățile și spațiile de producție, să reducă la minimum consumurile de materiale și energie, să

realizeze productivități sporite, să restrângă cheltuielile de regie, să elimine cheltuielile neeconomice și să adapteze rapid producția la cerințele pieței.

Există pericolul iminent ca întreprinderile care nu se vor adapta exigențelor economiei de piață și vor continua să lucreze cu costuri ridicate și să ofere produse cu performanțe situate sub standardele europene, să fie eliminate din competiție în urma reducerii taxelor vamale, prevăzute în acordurile încheiate de România cu Uniunea Europeană și cu țările membre ale A.E.L.S.

Pentru a-și asigura menținerea pe piață și prosperitatea, întreprinderile, indiferent de forma de proprietate și de dimensiune, trebuie să promoveze o politică de raționalitate pe termen lung și să nu distribuie, sub formă de dividende, cea mai mare parte a beneficiilor realizate. Ele trebuie să aloce o parte substanțială din acestea finanțării investițiilor productive. Restructurarea, re-tehnologizarea și modernizarea nu se pot face numai cu sume împrumutate, iar dacă se apelează parțial și la asemenea resurse, acestea trebuie rambursate din beneficiile viitoare.

Politica de distribuire a beneficiilor care dă prioritate dezvoltării prezintă avantajul că asigură premise nu numai pentru creșterea potențialului economic al întreprinderii, dar și pentru sporirea treptată a remunerării capitalului, adică pentru majorarea dividendelor cuvenite acționarilor (asociaților).

La fel de importantă și de oportună, ca și efectuarea de investiții productive, ni se pare măsura lichidării imobilizărilor în stocuri exagerate și de prisos de valori materiale și a prevenirii formării altora noi. O asemenea măsură ar putea contribui la asanarea financiară a întreprinderilor și (a creșterea eficienței activității economice desfășurate de acestea. Faptul că, în fiecare an, 10%-15% din produsul intern brut se imobilizează în stocuri de produse fără desfacere, în mărfuri nevandabile și în alte asemenea bunuri materiale, vorbește despre dimensiunea acestei practici contraproductive a numeroase întreprinderi.

În condițiile actuale, în care cheltuielile publice consolidate absorb 34%-35% din produsul intern brut, problema veniturilor nu mai poate fi abordată separat de politica financiară a statului. La discutarea proiectelor bugetului de stat, bugetului asigurărilor sociale de stat, bugetelor locale, ca și a bugetelor rectificative, sunt evocate două probleme indisolubil legate între ele: pe de o parte, se apreciază că sumele alocate finanțării învățământului, ocrotirii medicale, protecției sociale, apărării naționale, susținerii agriculturii ori acțiunilor de gospodărie comunală sunt insuficiente, iar pe de altă parte, că impozitele pe salarii, pe veniturile agricole, pe profit ș.a. sunt împovărătoare.

Abordate izolat, opiniile respective reflectă stări de lucruri reale: nevoi sociale nesatisfăcute sau eforturi fiscale prea mari pentru unele categorii sociale. Dar judecățile de valoare privind cheltuielile publice și prelevările fiscale nu se pot face izolat unele de celelalte.

Nu se pot cheltui mai multe resurse pentru consum decât asigură producția internă, respectiv partea din produsul intern brut destinată consumului

final. Am putea depăși această limită, pe seama împrumuturilor externe, dar o asemenea soluție ar avea consecințe negative incalculabile pe termen lung.

În momentul în care a fost estimat produsul intern brut obținabil pe anul considerat, se pun probleme de opțiuni și priorități, în limitele acestuia. Organele de decizie urmează să stabilească ordinea de prioritate a satisfacerii diferitelor nevoi sociale, în funcție de care se dimensionează alocațiile bugetare pe destinații și pe titulari. Aceste decizii având, însă, un caracter politic, vor fi apreciate în mod diferit de putere și de opoziție.

În privința provenienței resurselor financiare publice, se impune stabilirea unei strategii bine fundamentate, care să definească locul impozitelor directe și al celor indirecte în sistemul nostru fiscal, tipurile de impozite care vor fi folosite și gradul de fiscalitate considerat acceptabil în etapa dată de dezvoltare.

În problemele fiscale este imperios necesar să se țină seama de situația concretă a contribuabililor din țară noastră, de puterea lor economică, de nevoile dezvoltării economice și sociale, ca și de angajamentele asumate de România prin asocierea la Uniunea Europeană, inclusiv de criteriile de convergență pe care trebuie să le îndeplinească țările care doresc să devină membre ale acestei Organizații.

În condițiile actuale, resursele financiare publice ar putea fi sporite prin intensificarea acțiunilor de depistare și sancționare severă a evaziunii fiscale. Rezultatele obținute până acum de organele de control specializate - materializate în evaziuni constatate, echivalente cu 6,24% din impozitele încasate în 1993 - reprezintă numai un început, care poate și trebuie continuat și ameliorat cu perseverență și hotărâre.

Am evocat problema evaziunii fiscale, deoarece ea constituie nu numai un instrument de redistribuire a veniturilor în favoarea celor care o practică și în detrimentul colectivității, dar și un fenomen antisocial, incriminat de lege, în funcție de gravitate, drept contravenție sau infracțiune.

În sfârșit, reiterăm necesitatea efectuării unei anchete pentru a stabili gradul de fiscalitate la diferite categorii sociale, luând în considerare toate formele de impozite, taxe și contribuții directe și indirecte suportate de acestea, precum și veniturile totale ale contribuabililor respectivi. Aceasta, deoarece indicatorul de fiscalitate stabilit în funcție de mărimea veniturilor individuale poate să difere mult față de cel stabilit la nivel național, în funcție de produsul intern brut.

Să trecem, acum, la problema repartizării averilor. Analiza întreprinsă pe baza datelor statistice de care am putut dispune, asupra procesului de formare și redistribuire a veniturilor și averilor în perioada tranziției la economia de piață pune în relief sau confirmă existența unor procese deosebit de importante ce se produc în viața noastră economico-socială.

În primul rând, se constată o reducere în termeni reali deosebit de însemnată a P.I.B. pe ansamblu și pe locuitor, ca urmare a scăderii dramatice a

producției naționale industriale și agricole (vegetale și animale), a activității de turism, precum și a modului în care s-a desfășurat comerțul nostru exterior.

În al doilea rând, s-a înregistrat o scădere alarmantă a capacității de cumpărare a salariilor și pensiilor, precum și o reducere an de an a veniturilor reale ale mării majorități a țăranilor.

În contrast cu acest proces de sărăcire înaintată a peste trei sferturi din populație, s-a dezvoltat, în rândurile unui număr redus de persoane, un fenomen de formare a unor mari averi care ating sau întrec uneori sutele de milioane și chiar miliardele de lei.

În condițiile scăderii deosebit de puternice a P.I.B. și a produsului național net, procesul de îmbogățire s-a desfășurat pe seama redistribuirii veniturilor mării majorități a populației și pe seama sectorului de stat. În judecarea obiectivă a acestui proces de polarizare a societății, un rol deloc neglijabil l-a avut, neîndoios, corupția atât de extinsă.

Ca urmare a desfășurării reformei, se produce un proces de schimbare a structurii sociale, de trecere la o nouă compoziție de clasă a societății. Direcția către care este îndreptată această structură socială a fost arătată chiar de către Guvern. Conform "Strategiei ..." oficiale a Guvernului, acceptată de către Parlament: "Nu se poate conta pe faptul că societatea va dezvolta, prin mecanisme spontane, structuri sociale și ocupaționale adecvate programelor economice guvernamentale. Este, de aceea, necesară intervenția activă în direcționarea și stimularea proceselor sociale, inclusiv prin măsuri legislative și administrative. Cel puțin în această etapă a tranziției, Guvernul trebuie să adopte o strategie de modelare a structurilor sociale în concordanță cu obiectivele pe termen lung ale politicii economice și să acționeze cu consecvență pentru realizarea ei. Principatul proces de transformare a structurilor sociale îl reprezintă, în concepția Guvernului, modificarea raporturilor de proprietate" (p. 106). Structura socială de clasă la care doresc autorii "Strategiei" să ajungă țara cuprinde:

- a) **"o clasă a micilor proprietari"**. În legătură cu ea, "Strategia ..." prevede: "Guvernul va lua măsurile administrative adecvate și va promova legislația necesară pentru promovarea și stimularea evoluției în structura socială a României a clasei micilor proprietari. Această categorie socială formată din micii proprietari de terenuri, bunuri imobiliare - locuințe, ateliere, întreprinderi mici și mijlocii etc. - și de valori (acțiuni, bonuri de stat etc.) se află în curs de constituire ca urmare a tranziției spre economia de piață și, pe termen mediu, va fi predominantă în structura socială" (p. 108);
- b) **"o clasă a celor lipsiți de proprietate"** (p. 108);
- c) **"o clasă a marilor proprietari de capital"** (p. 109).

Clasa celor "lipsiți de proprietate" și clasa "marilor proprietari de capital" se precizează că vor fi numeric mai restrânse (p. 108).

În lumina datelor examinate în prezentul studiu, reiese că atât "clasa celor lipsiți de proprietate", cât și cea a "marilor proprietari de capital" se formează

ză destui de rapid. De altfel "strategia" - precizează că "Guvernul consideră necesară favorizarea proceselor de concentrare a capitalurilor" (p. 109).

Să vedem, acum, care este situația "clasei micilor proprietari" și dacă ea va fi o clasă mijlocie.

Întâi de toate, să încercăm a descifra componența acestei clase.

a) Aici intră, în primul rând, **micii proprietari de terenuri**, ceea ce înseamnă că această clasă cuprinde, înainte de toate, păturile largi de țărani cu proprietate între 0,5 și 2 ha, de fapt niște minigospodării care, de obicei, nu pot asigura existența unei familii. Așa cum arată experiența și se verifică istoricește, asemenea minigospodării nu sunt, de regulă, economicește viabile și se ruinează în procesul concurenței. Astăzi, pentru a se forma prin cumpărare-vânzare - sau prin neplata ipotecii - o proprietate de 100 ha, cum permite legea, este necesar să-și piardă pământul 40-70 de țărani. Or, marea majoritate a proprietăților funciare rurale este formată din numai 0,5 până la 1,5 ha. Deci, în condițiile concurenței (interne și externe), soarta celor mai mulți proprietari rurali este aceea de a îngroșa rândurile "clasei celor lipsiți de proprietate". Este bine să nu se uite că, după reforma agrară din 1921, în ajunul celui de-al doilea război mondial, un milion de țărani ajunseseră deja lipsiți de pământ. Cât privește starea micii gospodării, este cazul să fie amintite cuvintele cunoscutului economist liberal interbelic Victor Slăvescu, scrise în anul 1934: "Dată fiind constituția sa, mica gospodărie poate continua și produce foarte mult timp după ce a încetat să mai fie remuneratorie din punct de vedere contabil, prin degradarea insensibilă a fondului agricol: 1. **degradarea pământului**, căruia nu i s-au restituit la timp principiile nutritive; 2. **degradarea inventarului viu și mort** prin utilizarea excesivă și nerepararea la timp a utilajului, și mai ales; 3. **degradarea biologică progresivă a omului**, principalul factor al producției, nevoit să se mulțumească cu un nivel de trai inferior nevoilor de reconstituire fiziologică". Tendințele arătate de însăși datele actuale cercetate arată că situația marilor mase de țărani trebuie examinată cu cea mai mare atenție și realism, fără prejudecăți, așa cum a făcut-o și V. Stăvescu.

b) În al doilea rând, în clasa micilor proprietari sunt introduși "proprietarii de locuințe". Lăsăm de o parte faptul că în "Strategie ..." proprietarii de locuințe personale sunt puși împreună cu proprietarii apartamentelor de raport și cu proprietarii de mijloace de producție, și ne ocupăm doar de calitatea de "proprietar de locuință". Câți își mai pot cumpăra astăzi un apartament cât de mic? Partea precumpănitoare a salariaților se dovedește în imposibilitate datorită, pe de o parte, creșterii extraordinare a prețului, iar pe de altă parte, scăderii grave a capacității de cumpărare a salariaților. Iar, în această privință, cel mai defavorizat este tineretul pentru care - cu excepția celor ai căror părinți s-au îmbogățit în acești ani sau moștenesc de la cei ce au apartamente -, cumpărarea unei locuințe a devenit de-a dreptul inaccesibilă. Deci, dacă se menține situația, el nu va îngroșa rândurile proprietarilor de locuințe, ci pe acelea ale celor lipsiți de această proprietate.

c) În al treilea rând, în "clasa micilor proprietari" se spunea că vor intra deținătorii de ateliere meșteșugărești, de întreprinderi mici și mijlocii (oare de ce or fi puși în aceeași categorie micii meșteșugari și micii întreprinzători, care lucrează ei înșiși sau cu un număr redus de salariați, și sunt mulți, cu deținătorii întreprinderilor mijlocii care pot avea un mare număr de salariați?). Desigur, după cum se știe, micile unități economice își au rostul lor într-o economie modernă, dar este, de asemenea, bine cunoscut că, atunci când intră în concurență, marea producție internă sau cea externă (prin import) o învinge pe cea mică, înlăturând-o sau transformând-o într-o anexă a sa. Deci, mulți proprietari de ateliere meșteșugărești și de mici întreprinderi vor ajunge, în procesul concurenței, în rândul salariaților (dacă vor găsi de lucru, lipsiți de proprietatea invocată).

d) În al patrulea rând, în "clasa micilor proprietari" se afirmă că vor intra și deținătorii de valori (acțiuni, bunuri de stat etc.). Aceasta înseamnă că majoritatea cetățenilor, viitori proprietari de hârtii de valoare ar trebui, mai întâi, să le dobândească. Or, atunci când salariații și pensionarii sărăcesc prin scăderea drastică a capacității de cumpărare a salariilor și pensiilor, iar acestea servesc, în cea mai mare parte, la cumpărarea alimentelor, ca și atunci când veniturile marii majorități a țăranilor se reduc în termeni reali de la an la an, cum pot ei să cumpere acțiuni într-o cantitate care să le schimbe statutul economico-social? Desigur, se poate spune că, tuturor cetățenilor de la 18 ani în sus, li s-au acordat "certificate de proprietate". Dar acestea nu reprezintă decât câteva salarii medii lunare și, în plus, până acum nu le-au adus nici un dividend. Profiturile respective sunt luate de Fondul Proprietății Private care gestionează partea fiecărui cetățean fără să-l consulte măcar. Sărăciți, încercați continuu de mari lipsuri și nepricepând nimic din mecanismul "certificatelor de proprietate" și nici din activitatea F.P.P., milioane de cetățeni {după unii 2 milioane, iar potrivit Guvernului 6 milioane} au înstrăinat aceste "certificate" mai pe nimic, ceea ce i-a adus deja în situația de deposedați practic de calitatea lor de coproprietari ai unei părți din întreprinderile publice. La rândul ei, încercarea Guvernului de a introduce "cupoane" suplimentare nominative la o valoare nominală nouă, care să țină seama de inflație, nu schimbă esențial situația și nu poate constitui un factor determinant pentru ca cineva să fie cuprins în clasa mijlocie, în ceea ce privește privatizarea prin metoda MEBO, aceasta s-a efectuat doar într-un număr redus de cazuri, iar în aplicarea ei mai departe se invocă numeroase dificultăți.

Așadar, declarația din "Strategia...", după care clasa micilor proprietari va fi preponderentă în structura socială, nu este confirmată de evoluția practică a lucrurilor până acum. Și, în condițiile prelungirii situației actuale, se întrevede posibilitatea preponderenței numerice a cetățenilor lipsiți sau aproape lipsiți de proprietate.

Se impune, deci, o politică în stare să oprească procesul de sărăcire a marii majorități a populației și să se asigure țării o clasă mijlocie reală. Ea trebuie să se reflecte în distribuirea corespunzătoare a veniturilor și averilor în societate.

15 octombrie 1994

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**TRANSFORMAREA PROPRIETĂȚII,
A SISTEMULUI ECONOMIC-SOCIAL
ȘI DEZVOLTAREA PIEȚELOR
- ANEXE -**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Anexa nr.1

Structura pe grupe de vîrstă - total populație și pe sexe

- în % din total

GRUPA DE VÎRSTĂ	TOTAL POPULAȚIE			MASCULIN			FEMININ		
	1977	1992	1994	1977	1992	1994	1977	1992	1994
PÎNĂ la 19 ani	33.2	31.1	28.4	34.3	32.4	29.7	32.0	29.9	27.1
20-24 ani	8.3	9.0	7.7	8.5	9.2	8.1	8.1	8.7	7.3
25-29 ani	7.5	5.5	6.9	7.7	5.7	7.1	7.3	5.3	6.7
30-34 ani	5.9	6.8	5.6	6.0	7.0	5.8	5.7	6.6	5.5
35-39 ani	6.9	7.5	7.7	7.0	7.6	7.8	6.8	7.4	7.6
40-44 ani	7.2	6.7	7.5	7.3	6.8	7.5	7.1	6.6	7.5
45-49 ani	6.8	5.1	6.0	6.9	5.2	5.9	6.7	5.1	6.0
50-54 ani	6.2	5.9	5.7	6.0	5.8	5.6	6.3	6.0	5.8
55-59 ani	3.8	6.0	6.4	3.4	5.8	6.3	4.2	6.1	6.5
60-64 ani	4.2	5.4	5.8	3.8	5.2	5.6	4.6	5.6	6.0
65 și peste	10.0	11.0	12.3	9.1	9.3	10.6	11.2	12.7	14.0

Sursa: Calculat pe baza datelor din: Recensământul populației din 1977, 1992 și din Anchetă asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO), martie 1994, CNS.

Anexa nr.2

**Structura pe grupe de vîrstă - populația activă -
(total și pe sexe)**

- % din total -

GRUPA DE VÎRSTĂ	TOTAL POPULAȚIE ACTIVĂ			MASCULIN			FEMININ		
	1977	1992	1994	1977	1992	1994	1977	1992	1994
Până la 19 ani	5.5	6.8	5.8	5.5	6.9	6.4	5.4	6.8	4.9
20 - 24	13.5	15.8	10.9	13.5	15.8	11.5	13.6	15.8	10.2
25 - 29	13.4	10.5	10.9	13.5	10.6	11.3	13.4	10.4	10.6
30 - 34	10.6	13.2	9.5	10.6	13.0	9.7	10.6	13.5	9.3
35 - 39	12.4	14.7	13.1	12.3	14.3	12.6	12.6	15.1	13.6
40 - 44	12.7	12.9	12.8	12.6	12.7	12.3	12.8	13.1	13.4
45 - 49	11.7	9.3	9.8	11.7	9.3	9.5	11.6	9.4	10.1
50 - 54	9.7	8.4	8.2	9.7	8.9	8.1	9.7	7.8	8.2
55 - 59	4.9	5.1	6.9	4.9	5.3	7.3	4.8	4.7	6.5
60 - 64	2.8	2.0	4.8	3.1	2.2	4.6	2.6	1.7	5.0
65 și peste	2.8	1.3	7.3	2.6	1.0	6.7	2.9	1.7	8.2

Sursa: Recensământul populației din 1977 și 1992; Anchetă asupra forței de muncă din gospodării (AMIGO).
Martie 1994, CNS.

Anexa nr.3

**Structura pe grupe de vîrstă - populație ocupată -
(total și pe sexe)**

- % din total -

GRUPA DE VÎRSTĂ	TOTAL POPULAȚIE OCUPATĂ			MASCULIN			FEMININ		
	1977	1992	1994	1977	1992	1994	1977	1992	1994
Până la 19 ani	5.5	4.4	4.4	5.5	4.7	5.1	5.4	4.1	3.6
20 - 24	13.5	14.7	9.6	13.5	14.8	10.3	13.6	14.7	8.7
25 - 29	13.4	10.6	10.7	13.5	10.6	11.1	13.4	10.5	10.3
30 - 34	10.6	13.6	9.4	10.6	13.4	9.7	10.6	13.9	9.1
35 - 39	12.4	15.4	13.2	12.3	14.9	12.9	12.6	15.8	13.6
40 - 44	12.7	13.6	13.2	12.6	13.3	12.7	12.8	13.9	13.8
45 - 49	11.7	9.9	10.2	11.7	9.8	9.8	11.6	9.9	10.7
50 - 54	9.7	8.9	8.6	9.7	9.4	8.5	9.7	8.4	8.7
55 - 59	4.9	5.4	7.4	4.9	5.6	7.8	4.8	5.1	7.0
60 - 64	2.8	2.1	5.3	3.1	2.4	5.0	2.6	1.8	5.5
65 și peste	2.8	1.4	8.0	2.6	1.1	7.1	2.9	1.9	9.0

Sursa: Recensământul populației din 1977 și 1992; Anchetă asupra forței de muncă din gospodării (AMIGO).
Martie 1994, CNS.

Anexa nr. 4

NOTA**privind diferențele metodologice între "Balanța forței de muncă"
și "Ancheta asupra forței de muncă în gospodăria AMIGO"****1. Potrivit Balanței resurselor de muncă - executată pe baza datelor
din statistica demografică și a informațiilor din surse administrative:**

POPULAȚIA ACTIVĂ - CIVILĂ - OCUPATĂ cuprinde persoanele ce dispun de un loc de muncă ce le permite exercitarea unei activități economico-sociale aducătoare de venit (indiferent de statutul profesional). Nu sunt cuprinse cadrele militare și persoanele asimilate acestora, neangrenate în activități economice (personalul M.Ap.N., M.I., S.R.I., militari în termen, deținuți) precum și salariații organizațiilor politice și obștești.

Categoriile de persoane incluse sunt:

- a) salariați care lucrează într-una din activitățile economiei, naționale, la unități din:
 - sectorul public;
 - sectorul cooperatist (UCECOM și CENTROCOOP);
 - sectorul mixt al economiei (sector public și privat);
 - sectorul privat (agenți economici, administrația asociațiilor de locatari și în gospodăria personale ale populației);
- b) patroni și asociați ai acestora care folosesc în realizarea activității forța de muncă salariată;
- c) lucrători (întreprinzători) pe cont propriu (inclusiv țăranii cu gospodărie individuală), persoane fizice desfășurând activitatea individuală cu sprijinul unora din membrii de familie;
- d) lucrători familiari neremunerați, acționând într-una din activitățile economico-sociale, în sprijinul lucrătorilor pe cont propriu (inclusiv cei cu gospodărie agricolă individuală).

ȘOMERII - cuprind persoanele în vârstă de 18 ani și peste, apte de muncă și în căutarea unui loc de muncă, îndeplinind astfel cumulativ cele trei condiții recomandate de Biroul Internațional al Muncii:

- nu au loc de muncă;
- doresc să lucreze, fiind disponibile să înceapă lucrul;
- caută un loc de muncă (alt loc de muncă sau primul loc de muncă) și au luat măsuri în acest sens prin înscrierea la un birou de plasare.

Prin excepție, în numărul șomerilor se includ și absolvenții instituțiilor de învățământ în vârstă de 16 ani împliniți care *nu* au surse de venit.

POPULAȚIA ACTIVĂ - CIVILĂ - cuprinde populația ocupată și șomerii și constituie oferta potențială de forță de muncă.

POPULAȚIA ÎN PREGĂTIRE PROFESIONALĂ ȘI ALTE CATEGORII DE POPULAȚIE - în vârstă de muncă, reprezintă elevii și studenții în vârstă de muncă la cursuri de zi, femeile casnice, persoanele exceptate din populație ocupată și alte categorii de populație neocupată.

2. Potrivit Anchetei AMIGO:

POPULAȚIA ACTIVĂ din punct de vedere economic cuprinde populația ocupată și șomerii.

POPULAȚIA OCUPATĂ cuprinde toate persoanele de 14 ani și peste care au desfășurat o activitate economică sau socială producătoare de bunuri sau servicii de cel puțin o oră în perioada de referință (o săptămână), în scopul obținerii unor venituri sub formă de salarii, plata în natură sau alte beneficii. S-au adoptat criteriul standard recomandat de BIM "de cel puțin o oră" în definirea populației ocupate pentru asigurarea comparabilității datelor la nivel internațional, precum și din următoarele considerente;

- cuprinderea activităților desfășurate în timp redus, ocazionale sau sezoniere;
- asigurarea corelației între timpul lucrat și volumul producției;
- definirea șomajului ca lipsă totală a muncii;
- evaluarea riguroasă a dimensiunilor subocupării forței de muncă.

În afara persoanelor aflate la lucru, care au un loc de muncă și care în cursul săptămânii de referință au lucrat ca salariați, ca lucrători familiali neremunerați sau în mod independent, se consideră persoane ocupate:

- persoane temporar absente de la lucru în cursul săptămânii de referință care își păstrează legătura formală cu locul de muncă, motivele de absență putând fi: concediul de odihnă, de boală, de maternitate (în limita unei perioade stabilite prin lege), fără plată, de studii, pentru incapacitate temporară de muncă, conflicte de muncă sau grevă, cursuri de perfecționare sau profesionale, suspendarea temporară a lucrului datorită condițiilor meteorologice, proastei conjuncturi economice, penuriei de materii prime sau energie, incidentelor tehnice;
- persoanele care, temporar sau pe o durată nedefinită, nu sunt remunerate, dar cărora nu li s-a desfăcut contractul de muncă;
- persoanele care în cursul săptămânii de referință desfășoară o muncă oarecare, plătită sau aducătoare de venit, chiar dacă sunt în curs de pregătire școlară obligatorie, la pensie sau beneficiază de pensie, sunt înscrise la oficiile de forță de muncă și șomaj, primind sau nu ajutor de șomaj;
- elevii și studenții care lucrează în regim de timp complet sau parțial;
- . - lucrătorii familiali neremunerați, inclusiv cei temporar absenți în cursul săptămânii de referință;
- ucenicii și stagiarii remunerați, care lucrează în regim de timp complet sau parțial;

- membrii forțelor armate (cadre active și militari în termen).

Persoanele care se încadrează în categoria de persoane ocupate sunt deci considerate ca atare, chiar dacă sunt înscrise la oficiile de forță de muncă și șomaj și primesc sau nu ajutor de șomaj, sau alocație de sprijin.

Șomerii în sens BIM sunt persoanele de 14 ani și peste care în cursul perioadei de referință îndeplinesc simultan următoarele condiții:

- nu lucrează, neavând loc de muncă;
- sunt disponibile să înceapă lucrul în următoarele 15 zile;
- sunt în căutarea unui loc de muncă. Sunt incluse de asemenea:
- persoanele fără loc de muncă, disponibile să lucreze, care așteaptă să fie rechemate la lucru sau care au găsit un loc de muncă și urmează să înceapă lucrul la o dată ulterioară perioadei de referință;
- persoanele care în mod obișnuit fac parte din populația inactivă (elevi, studenți, pensionari), dar care au declarat că sunt în căutarea unui loc de muncă și sunt disponibile să înceapă lucrul.

Șomerii înregistrați sunt persoane care au declarat că în perioada de referință erau înscrise la oficiile de forță de muncă și șomaj (OFMS), indiferent dacă primeau sau nu ajutor de șomaj sau alocație de sprijin.

Populația inactivă din punct de vedere economic cuprinde, în accepțiunea anchetei, toate persoanele care n-au lucrat nici cel puțin o oră și nici nu erau șomeri în perioada de referință, aflându-se în una din următoarele situații:

- elevi și studenți;
- pensionari (de toate categoriile);
- casnice (care desfășoară numai activități casnice în gospodărie);
- persoane întreținute de alte persoane sau de stat sau care se întrețin din alte venituri decât cele provenite din muncă (chirii, dobânzi, rente etc).

Au făcut obiectul anchetei toate persoanele din gospodăriile selectate cu domiciliul permanent în România, inclusiv persoanele plecate pentru o perioadă mai îndelungată (de peste 4 luni), dacă acestea păstrează legături familiale cu gospodăria din care fac parte, cum ar fi:

- militari în termen;
- elevii și studenții plecați la studii;
- muncitorii plecați la lucru;
- deținuții și arestații;
- persoanele spitalizate sau aflate temporar în sanatorii pentru tratament sau recuperare.

Persoanele care locuiesc permanent în unități de locuit în comun (cămine de bătrâni, de handicapați, cămine muncitorești, sanatorii etc.) nu au fost cuprinse în anchetă.

Anexa nr.5

Rata de activitate și rata de ocupare a populației în unele țări dezvoltate

- în % -

TARA	RATA DE ACTIVITATE A POPULAȚIEI ACTIVE	RATA DE OCUPARE A POPULAȚIEI TOTALE
AUSTRALIA	73.4 (1991)	44.5 (1991)
CANADA	77.0 (1991)	45.7 (1991)
FINLANDA	76.1 (1991)	47.0 (1991)
FRANTA	66.8 (1991)	38.7 (1991)
GERMANIA	68.8 (1989)	49.1 (1990)
ITALIA	59.8	(1991)
JAPONIA	75.2 (1991)	51.4 (1991)
NORVEGIA	78.5 (1991)	47.2 (1991)
OLANDA	67.6 (1991)	43.3 (1991)
PORTUGALIA	73.8 (1991)	47.8 (1990)
REGATUL UNIT	78.3 (1991)	45.2 (1991)
SPANIA	60.6 (1991)	32.3 (1991)
SUA	78.2 (1991)	46.3 (1991)
SUEDIA	85.4 (1991)	51.3 (1991)

Sursa: Rata de activitate: Statistiques de la population active, 1970 - 1990, OCDE, p.478

Rata de ocupare: Anuarul Statistic al României, 1993, p.837, CNS.

Anexa nr.6

Rata de activitate pe grupe de vîrstă și sexe

- în % -

GRUPA DE VÎRSTĂ	TOTAL POPULAȚIE			DIN CARE:					
				BĂRBAȚI			FEMEI		
	REC.	REC.	AMIGO	REC.	REC.	AMIGO	REC.	REC.	AMIGO
	1977	1992	1994	1977	1992	1994	1977	1992	1994
TOTAL	50.1	45.9	52.3	55.2	51.6	57.5	46.4	41.7	47.3
SUB 15 ANI	0.1	0.2		0.1	0.2		0.1	0.1	
			29.7			35.5			23.8
15 - 19	34.8	36.7		37.5	39.7		31.2	31.7	
20 - 24	81.4	80.9	73.8	87.1	88.6	81.0	73.9	71.7	66.1
25 - 29	90.1	87.6	82.6	97.0	95.8	91.1	81.2	76.5	74.1
30 - 34	90.8	89.5	87.8	97.9	96.7	95.5	82.4	80.6	80.1
35 - 39	90.4	89.7	89.2	97.2	96.5	93.6	83.6	82.2	84.8
40 - 44	88.8	88.2	89.5	95.8	95.9	94.8	81.4	80.2	84.5
45 - 49	85.7	83.3	85.8	93.8	92.8	92.9	77.8	75.6	79.2
50 - 54	78.9	65.5	75.0	88.8	78.8	83.9	74.8	56.1	66.9
55 - 59	64.1	38.8	56.6	78.7	46.9	66.8	65.4	33.8	47.2
60 - 64	33.9	16.7	43.1	44.7	21.9	47.3	31.3	13.6	39.4
65 ȘI PESTE	12.3	5.5	31.1	15.2	5.5	35.7	13.0	7.8	27.8

NOTĂ: Potrivit Anchetei AMIGO 1994, Rata de activitate la grupa de vîrstă 65 și peste apare astfel:

	TOTAL	BĂRBAȚI	FEMEI
65 - 69 ANI	40.6	44.0	37.7
70 - 74 ANI	31.6	36.6	28.4
75 ANI ȘI PESTE	18.5	22.1	16.2

Sursa: Ancheta asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO), martie 1994, date preliminare, CNS - iulie 1994

Anexa nr.7

Rata de ocupare pe grupe de vîrstă și sexe

- în % -

GRUPA DE VÎRSTĂ	TOTAL POPULAȚIE			DIN CARE:					
				BĂRBAȚI			FEMEI		
	REC.	REC.	AMIGO	REC.	REC.	AMIGO	REC.	REC.	AMIGO
	1977	1992	1994	1977	1992	1994	1977	1992	1994
TOTAL	50.06	42.09	48.0	55.21	47.16	53.0	45.06	37.20	43.2
SUB 15 ANI	0.10	0.17		0.09	0.19		0.11	0.16	
			21.0			26.1			15.9
15 - 19	34.83	21.65		37.46	24.56		32.12	18.57	
20 - 24	81.38	69.25	59.8	87.06	75.88	67.6	75.57	62.50	51.4
25 - 29	90.13	80.79	74.4	97.01	87.87	82.7	83.09	73.48	66.1
30 - 34	90.78	84.56	80.0	97.93	90.67	88.2	83.53	78.32	71.6
35 - 39	90.39	85.99	82.7	97.16	91.85	88.0	83.62	80.08	77.5
40 - 44	88.80	85.22	84.7	95.85	92.10	90.4	81.73	78.32	79.3
45 - 49	85.67	80.75	82.1	93.78	89.40	88.3	77.58	72.30	76.2
50 - 54	78.90	63.77	72.4	88.78	76.18	80.7	69.70	52.06	64.9
55 - 59	64.12	37.91	55.7	78.67	45.38	65.4	52.45	31.01	46.7
60 - 64	33.92	16.56	42.9	44.72	21.59	47.1	25.21	12.08	39.3
65 și PESTE	12.28	5.52	31.1	15.19	5.53	35.6	10.04	5.52	27.8

Notă: Potrivit Anchetei AMIGO 1994, Rata de ocupare la grupa de vîrstă 65 ani și peste apare astfel:

	TOTAL	BĂRBAȚI	FEMEI
65 - 69 ANI	40.6	44.0	37.7
70 - 74 ANI	31.6	36.4	28.4
75 ANI și PESTE	18.5	22.1	16.2

Sursa: Ancheta asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO), Martie 1994, Date preliminare CNS, iulie 1994.

Anexa nr.8

Structura populației ocupate pe ramuri ale economiei naționale în anii 1991 - 1994

- % din total -

	1990	1991	1992	1993	Anchete AMIGO (martie 1994)
Agricultură	28.2	28.9	32.1	35.4	38.4
Silv. expl. forestieră, ec.vânatului	0.8	0.8	0.8	0.8	0.5
Piscicultură și pescuit	0.1	0.1	0.1	0.8	0.2
Inds. total	37.9	35.3	31.6	30.1	28.7
Inds. extractivă	2.4	2.6	2.6	2.6	2.4
Inds. prelucrătoare	34.3	31.3	27.4	25.8	24.6
Energ.el.termică, gaze, apă	1.2	1.4	1.6	1.6	1.7
Construcții	5.5	4.6	5.5	5.7	4.1
Comerț	5.0	6.5	7.2	5.8	6.1
Hoteluri și restaurante	1.7	2.0	1.7	1.7	1.3
Transp. și depozitare	6.2	5.5	5.3	4.8	4.0
Postă și telecomunicații	0.9	0.9	0.9	0.9	1.1
Activ. fin. bancare și asig.	0.4	0.4	0.5	0.6	0.7
Tranz. imob. și alte serv.	3.4	2.6	4.2	4.1	1.7
Admin. publ. și apărare, asist. soc. oblig.	0.8	0.9	1.1	1.1	4.1
Învățământ	3.7	4.0	4.1	4.3	4.2
Sănăt. și asist. soc.	2.9	2.9	2.9	3.0	3.2
Alte activ.	2.5	4.6	2.0	1.8	1.7

Notă: pentru anii 1990, 1991, 1992, 1993 - populație ocupată civilă; pentru martie 1994 populație ocupată total (inclusiv membrii forțelor armate, cadre active și militari în termen).

Sursă: Balanța forței de muncă la 1 ianuarie 1990, 1991, 1992, 1993 și 1994. Ancheta asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO), martie 1994. Date preliminare, CNS 1994.

Structura populației ocupate pe sectoare ale economiei în anul 1992

- % din total populație ocupată -

	Agricultură, silvicultură	Industria și Construcții	Servicii
România	33.0	36.9	30.2
Bulgaria	19.0	41.8	56.8
R. Cehă și Slovacă	9.9	43.9	46.2
Polonia	26.2	36.5	47.3
Ungaria	18.2	36.8	45.0
Portugalia	17.9	35.0	47.1
Spania	10.7	33.1	56.2
Belgia	2.7	28.1	69.2
Danemarca	5.5	27.1	67.4
Franța	5.7	29.1	65.2
Germania	5.4	41.7	52.9
Italia	8.8	31.9	59.3
Suedia	3.2	28.2	68.7
Canada	4.5	22.8	72.7
Japonia	6.7	34.5	58.8
S.U.A.	2.9	25.6	71.5

Sursa: Anuarul Statistic al României 1993, CNS, 1993.

Anexa nr.10

Populația ocupată pe grupe de vârstă și activități ale economiei naționale, martie 1994

- % în total -

Activități ale economiei naționale	Populația ocupată	Grupe de vârstă				
		14-24 ani	25-34 ani	35-49 ani	50-64 ani	65 ani și peste
Total	100.0	14.0	20.1	36.7	21.2	8.0
Agricultură	100.0	13.5	10.1	20.4	35.8	20.2
Silvic., exploatare forest. și ec.vânatului	100.0	19.7	20.8	41.7	17.8	-
Piscicultură și pescuit	100.0	18.3	21.0	42.5	18.2	-
Indus.extractivă	100.0	16.2	38.1	33.2	12.5	-
Indus.prelucrat.	100.0	12.0	49.9	9.8	0.3	-
Energ.elec.și termică gaze, apă	100.0	11.2	42.7	13.8	-	-
Construcții	100.0	13.1	24.4	45.0	17.2	0.3
Comert	100.0	16.2	28.6	45.2	9.6	0.4
Hoteluri și restaurante	100.0	21.6	27.6	38.9	11.2	0.7
Transport și depozitare	100.0	3.8	28.5	50.6	12.0	x
Poștă și telecomunicații	100.0	17.1	26.6	43.9	12.4	-
Activit.financiare	bancare și de asig.	100.0	10.8	34.6	41.7	12.9
Tranzacții imobiliare și alte serv.	100.0	6.7	53.7	16.1	x	-
Administrație publică și apărare; asist.soc. obligatorie	100.0	43.6	21.0	26.8	8.1	0.5
Învățământ	100.0	7.4	19.5	52.7	19.9	0.5
Sănătate și asist. socială	100.0	8.2	57.2	16.9	x	-
Alte activități economiei naționale	100.0	14.6	20.8	45.2	17.6	1.8

Sursa: Calculat pe baza datelor din anchete asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO) - martie 1994, rezultate preliminare, C.N.S. 1994, p.32.

Anexa nr.11

Structura salariaților pe ramuri ale economiei după forma de proprietate

- % total salariați -

Activități ale economiei naționale	Salariați	Forme de proprietate				
		Publică	Privată	Mixtă	Cooperatistă	Alte
Total	100.0	87.0	8.8	1.6	2.2	0.4
Agricultură	100.0	82.3	8.5	8.4	0.8	-
Silvicultură, expl. forestieră și ec. vânatului	100.0	98.0	2.0	-	-	-
Piscicultură și pescuit	100.0	94.1	-	5.9	-	-
Indus.extractivă	100.0	99.4	x	0.6	-	-
Indus.prelucrătoare	100.0	89.6	6.2	1.1	3.1	-
Energ. elec. și termică gaze, apă	100.0	100.0	-	-	-	-
Construcții	100.0	78.2	16.0	4.2	1.6	-
Comerț	100.0	50.2	41.6	1.5	6.7	x
Hoteluri și restaurante	100.0	56.4	34.7	5.1	3.8	x
Transport și depozitare	100.0	94.7	4.8	0.2	0.3	-
Poștă și telecomunicații	100.0	85.3	4.2	x	-	-
Activit.finan.bancare și de asig.	100.0	86.2	7.3	2.2	4.3	-
Tranzacții imob.și alte serv.	100.0	89.4	8.7	0.6	1.3	-
Activitate publică și apărare; asist.soc.	100.0	100.0	-	-	-	-
Învățământ	100.0	98.8	0.8	-	x	0.4
Sănătate și asist.socială	100.0	97.2	1.0	x	0.4	1.4
Alte activități ale economiei naționale	100.0	66.9	12.2	x	8.9	12.0

Sursa: Calculat pe baza datelor asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO) - martie 1994, Rezultate preliminare, C.N.S. 1994, p.29

Anexa nr.12

Structura populație ocupate pe ramuri ale economiei după forma de proprietate - martie 1994

- % din total populație ocupate -

Activități de economie națională	Populație ocupată -total-	Forme de proprietate				
		Publică	Privată	Mixtă	Coop.	Alte
Total	100.0	54.8	42.4	1.0	1.6	0.2
Agricultură	100.0	9.7	89.2	1.0	0.1	-
Silvicultură, expl. forest. și ec. vânatului	100.0	94.1	5.9	-	-	-
Piscicultură și pescuit	100.0	86.8	7.8	5.4	-	-
Indus. extractivă	100.0	99.4	x	0.6	-	-
Indus. prelucrăt.	100.0	86.5	9.0	1.1	3.4	-
Energ. el. și term., gaze, apă	100.0	100.0	-	-	-	-
Construcții	100.0	72.8	21.5	3.9	1.8	-
Comert	100.0	39.7	53.4	1.2	5.7	x
Hoteluri și restaurante	100.0	49.7	4.5	3.7	x	-
Transport și depozitare	100.0	90.5	9.0	0.3	0.2	-
Poștă și telecom.	100.0	94.9	5.1	x -	-	-
Activit. finan., bancare și de asig.	100.0	85.6	7.9	2.2	4.3	-
Tranzacții imob. și alte serv.	100.0	13.4	0.6	1.2	-	-
Adm. publică și apărare, asist. soc. obligatorie	100.0	100.0	x	-	-	-
Învățământ	100.0	98.6	1.1	-	x	-
Sănătate și asist. socială	100.0	96.7	1.4	x	0.5	1.4
Alte activități ale ec. naționale	100.0	57.3	23.8	x	8.5	10.4

Sursa: Calculat pe baza datelor din ancheta asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO) - martie 1994, Rezultate preliminare, C.N.S. 1994, p.27.

Anexa nr.13

Structura populației ocupate pe ramuri (activități) economice după statutul profesional

- % din total populației -

Activitățile ec. naționale	Populație ocupată -total-	Statutul profesional				
		Salariat	Patron	Lucrător pe cont propriu	Lucrător familial neremunerat	Membru al unei soc. agricole sau al unei cooperative
Total	100.0	63.0	1.3	18.6	15.2	1.9
Agricultură	100.0	11.7	x	44.7	39.1	4.5
Silvicult. expl. forest. și ec. vânatului	100.0	96.0	x	4.0	-	-
Piscicultură și pescuit	100.0	92.2	x	7.8	-	-
Indus. extractivă	100.0	100.0	-	-	-	-
Indus. prelucrătoare	100.0	96.6	0.7	2.1	0.2	0.4
Energ. el. și termică, gaze, apă	100.0	100.0	-	-	-	-
Construcții	100.0	33.1	0.9	5.2	0.6	0.2
Comert	100.0	79.0	14.3	5.1	1.2	0.4
Hoteluri și restaurante	100.0	88.1	7.1	2.4	2.4	x
Transport și depozitare	100.0	95.6	1.1	3.3	x	-
Postă și telecomunicații	100.0	100.0	x	-	-	-
Activit. financiare, bancare și de asig.	100.0	100.0	-	x	-	-
Tranzacții imob. și alte servicii	100.0	94.8	1.5	2.8	0.9	-
Învățământ	100.0	100.0	x	x	-	-
Sănătate și asist. socială	100.0	99.5	0.5	x	-	-
Alte activități ale economiei naționale	100.0	85.6	1.8	10.5	1.2	0.9

Sursa: Calculat pe baza datelor din Ancheta asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO) - martie 1994, Rezultatele preliminare. C.N.S. 1994, p.25

Anexa nr.14

Structura populației pe grupe de profesii

- % din total -

	Profesii științifice, tehnice și liberale	Direc-tori și cadre administrative supe-rioare	Per-sonal admi-nis. și asimi-lați	Per-sonal comer-cial și vânzăt ori	Lucrăt ori în servi-cii	Agri-cul-tori	Munci-tori non-agricoli	Lucrăt ori neca-lifi-cați
1. Austria (1991)	14,7	5,6	16,1	9,4	10,9	7,1	34,9	1,0
2. Spania (1992)	10,1	1,6	12,2	10,2	13,6	9,4	35,5	2,6
3. Germania (1991)	16,1	3,1	19,6	8,6	10,6	3,4	30,2	2,8
4. Grecia (1990)	12,1	1,5	10,5	10,9	8,9	22,4	28,2	1,7
5. Ungaria (1990)	14,7	8,5	10,3	6,1	3,0	6,0	51,4	-
6. Olanda (1991)	22,2	4,4	16,7	10,0	11,5	4,5	22,2	0,4
7. Portugalia (1992)	12,3	10,9	13,6	7,1	13,7	8,2	32,6	-
8. Slovenia (1991)	15,3	2,2	11,7	6,2	6,7	11,7	36,3	2,5
9. Suedia (1992)	31,9	15,9	15,9	9,2	9,3	3,1	25,7	0,2
10. Turcia (1992)	5,0	1,4	4,4	8,1	7,1	41,5	24,1	0,7
11. S.U.A. (1992)	16,5	11,9	15,4	11,6	13,6	2,9	26,0	0,1
12. Canada (1992)	17,3	12,7	15,9	9,7	13,9	4,9	24,9	-
13. Japonia (1990)	11,5	3,9	18,6	14,4	8,6	6,2	34,2	0,4

Sursa: "Labour Statistical Yearbook 1993", ILO, Geneva.

Populația ocupată pe sexe și grupe de ocupații, martie 1994

- % în total -

Grupe de ocupații	total	Masculin	Feminin
Total	100.0	53.8	46.2
Membri ai corpului legislativ ai executivului, înalți funcționari ai administrației publice, conducători și funcționari superiori din unitățile economico-sociale și politice	100.0	73.3	26.7
Specialiști cu ocupații intelectuale și științifice	100.0	53.9	46.1
Tehnicienii și asimilați	100.0	40.1	59.9
Funcționari	100.0	24.4	75.6
Lucrători operatori și servicii comerț și asimilați	100.0	24.3	75.7
Agricultori și lucrători calificați în agricultură	silvicultură și pescuit	100.0	43.4
Muncitori - meseriași	100.0	70.1	29.9
Alte categorii de ocupații	100.0	73.0	27.0

Sursa: Calculat pe baza datelor Anchetei asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO) - martie 1994, Rezultate preliminare, p.23

Anexa nr.16

Populația ocupată pe grupe de vârstă și de ocupații
martie 1994

- % în total -

Grupe de ocupații	Grupe de vârstă				
	14-24 ani	25-34 ani	35-49 ani	50-64 ani	65 ani și peste
Total	14.0	20.1	36.7	21.2	8.0
Membrii corpului legislativ, ai executivului, înalți funcționari ai administrației publice, conducători și funcționari superiori din unitățile economico-sociale și politice	1.7	18.7	58.2	20.4	1.0
Specialiști cu ocupații intelectuale și științifice	2.6	23.0	55.0	18.7	0.7
Tehnicienii și asimilați	10.0	20.9	54.6	14.2	0.3
Funcționari	10.5	28.5	49.7	11.3	x)
Lucrători operatori în servicii, comerț și asimilați	19.2	30.0	42.0	8.4	0.4
Agricultori și lucrători în agricultură, silvicultură și pescuit	13.9	8.9	17.8	37.2	22.2
Muncitori - meseriași	14.8	29.8	45.4	9.7	0.3
Alte categorii de ocupații	19.7	25.5	41.0	13.5	0.3

Sursa: Calculat pe baza datelor din: Anchetă asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO), martie 1994,
Rezultate preliminare, C.N.S. 1994, p.23.

**STRUCTURA POPULAȚIEI OCUPATE DUPĂ STATUTUL PROFESIONAL, PROGRAMUL DE LUCRU
ȘI NUMĂRUL DE ORE EFECTIV LUCRETE PE SĂPTĂMÎNĂ - MARTIE 1994 -**

- în % -

Statut profesional	Pop. ocup total	DIN CARE:		PROGRAM PARTIAL						PROGRAM COMPLET					
		progr am parțial	progr am complet	TOTAL	DIN CARE:					TOTAL	DIN CARE:				
					sub 11 ore	11-20	21-24	25-30	31 și peste		sub 36 ore	36-39	40 ore	41-45	46 și peste
TOTAL OCUPATI DIN CARE:	T	100	13.3	86.7	100	14.3	31.9	6.7	25.9	21.2	100	16.9	1.6	57.7	1.9
	B	100	9.9	90.1	100	14.1	27.8	7.0	26.0	25.1	100	12.9	1.5	58.8	2.0
	F	100	17.3	82.7	100	14.3	34.6	6.5	25.9	18.7	100	21.9	1.7	56.3	1.7
SALARIAȚI	T	100	2.1	97.9	100	22.5	21.3	7.1	12.0	37.1	100	9.1	0.6	74.2	1.2
	B	100	1.7	98.3	100	22.3	15.0	5.4	13.5	43.8	100	7.5	0.8	72.2	1.5
	F	100	2.7	97.3	100	22.7	27.0	8.6	10.6	31.1	100	11.5	0.4	77.0	0.8
PATRON	T	100	4.7	95.3	100	49.8	-	x	x	50.2	100	5.7	-	20.6	2.1
	B	100	3.1	96.9	100	33.3	-	-	-	66.7	100	6.9	-	18.5	1.6
	F	100	10.9	89.1	100	100	-	x	x	x	100	x	-	27.9	3.5
LUCRĂTOR PE CONT PROPRIU	T	100	29.2	70.8	100	10.8	34.3	7.3	26.7	20.9	100	35.4	4.1	15.7	3.6
	B	100	25.1	74.9	100	11.9	28.9	7.7	27.7	23.8	100	32.0	4.2	17.1	3.6
	F	100	35.0	65.0	100	9.7	39.7	7.0	25.6	18.0	100	40.9	3.9	13.4	3.7
LUCRĂTOR FAMILIAL NEREMUNERAT	T	100	37.6	62.4	100	14.0	33.2	6.0	28.4	18.4	100	40.4	4.4	18.2	3.2
	B	100	40.3	59.7	100	14.4	31.2	6.3	27.2	20.9	100	29.1	2.8	21.0	3.4
	F	100	36.6	63.4	100	13.8	34.1	5.8	28.9	17.4	100	44.3	4.9	17.2	3.2

Statut profesional	Pop. ocup total	DIN CARE:		PROGRAM PARTIAL						PROGRAM COMPLET					
		progr am parțial	progr am complet	TOTAL	DIN CARE:					TOTAL	DIN CARE:				
					sub 11 ore	11-20	21-24	25-30	31 și peste		sub 36 ore	36-39	40 ore	41-45	46 și peste
MEMBRU AL UNEI SOCIETĂȚI AGRICOLE SAU AL UNEI COOPERATIVE	T	100	39.1	60.9	100	24.6	25.3	6.7	28.0	15.4	100	36.4	3.8	24.7	5.1
	B	100	34.9	65.1	100	13.5	28.7	8.6	33.9	15.3	100	28.1	4.6	21.0	4.5
	F	100	42.3	57.7	100	31.8	23.1	5.5	24.2	15.4	100	43.8	3.2	27.9	5.7

Notă: x - Ponderi nesemnificative

Sursa: ANCHETA ASUPRA FORȚEI DE MUNCĂ ÎN GOSPODĂRII (AMIGO), martie 1994, CNS.

Anexa nr.18

Rata de șomaj în unele țări din Europa de Est în perioada 1992 - 1995

- % -

	1992	1993	1994	1995
Bulgaria	15.2	16.3	17	17
Cehia	2.6	3.5	5	7
Ungaria	12.3	12.2	11	11
Polonia	13.6	15.7	16	15
România	8.4	10.2	13	15
Slovacia	10.4	14.4	16	16

Sursa: OCDE

Anexa nr.19

Structura șomerilor pe grupe de vârstă

- % din total -

	1991	1992	1993	1994 ^{x)}
- sub 25 ani	46.4	41.0	42.5	38.3
- 25 - 29 ani	13.1	14.5	15.2	15.8
- 30 - 39 ani	20.0	23.1	21.7	22.9
- 40 - 49 ani	13.2	14.0	13.3	14.9
- 50 - 54 ani	4.7	4.9	5.3	5.8
- peste 55 ani	2.6	2.5	2.0	2.3

^{x)} Estimări

Sursa: MMPS

Anexa nr.20

**Structura șomerilor înregistrați pe categorii socio-profesionale
și grupe de vârstă, 31.III.1994**

- (%) -

	Total șomeri		Muncitori		Studii medii		Studii superioare	
	ambele sexe	femei	ambele sexe	femei	ambele sexe	femei	ambele sexe	femei
Total	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
- sub 25 ani	38.3	40.9	39.5	42.1	32.1	35.7	22.9	24.3
- 25-29 ani	15.8	17.8	15.8	17.9	14.8	16.3	23.1	25.5
- 30-39 ani	22.9	24.3	22.7	24.0	23.1	24.7	32.9	34.9
- 40-49 ani	14.9	12.2	14.1	11.0	20.5	18.2	16.0	12.9
- 50-55 ani	5.8	4.1	5.7	4.0	6.9	4.8	3.7	2.2
- peste 55 ani	2.3	0.9	2.2	1.0	2.6	0.3	1.4	0.2

Sursa: Date MMPS

Anexa nr.21

**RATA ȘOMAJULUI PE GRUPE DE VÂRSTĂ ȘI SEXE
- MARTIE 1994 -**

- în % -

GRUPA DE VÂRSTĂ	TOTAL	DIN CARE	
		BĂRBATI	FEMEI
TOTAL	8.2	7.7	8.7
- 15-19 ani	29.2	26.7	32.9
- 20-24 ani	19.0	16.5	22.2
- 25-29 ani	10.0	9.2	10.9
- 30-34 ani	9.0	7.6	10.7
- 35-39 ani	7.3	6.0	8.6
- 40-44 ani	5.4	4.6	6.2
- 45-49 ani	4.4	5.0	3.8
- 50-54 ani	3.4	3.8	3.0
- 55-59 ani	1.7	2.1	1.1
- 60-64 ani	0.4	0.4	0.4
- 65 și peste	-	-	-

Sursa: AMIGO, martie 1994

Anexa nr.22

Structura șomerilor pe nivele de instruire, grupe de vârstă și meserii
31.III.1994

- % -

	Total	sub 25 ani	25-29 ani	30-39 ani	40-49 ani	50-55 ani	peste 55 ani
I. Muncitori	85.7	39.5	15.8	22.7	14.1	5.7	0.9
- lăcătuș	100.0	43.3	17.6	23.7	11.3	3.0	1.1
- confect. îmbrăcăm.	100.0	29.7	20.9	27.3	12.8	8.6	0.7
- strungar	100.0	43.7	16.5	29.5	8.4	14.0	0.9
- țesător	100.0	30.8	19.1	35.2	12.5	2.1	0.3
- mecanic agricol	100.0	48.2	12.9	14.1	16.2	6.8	1.8
- electrician	100.0	53.3	11.9	20.2	10.0	3.3	1.3
- șofer	100.0	16.3	7.9	21.9	34.0	16.0	3.9
- filator	100.0	29.0	20.2	34.1	14.2	2.2	0.3
- sudor	100.0	38.4	16.2	26.1	14.4	3.8	1.1
- tâmplar manual	100.0	40.6	19.7	20.4	11.1	5.4	2.7
- operator chimist	100.0	58.1	16.4	17.2	6.1	1.8	0.4
- vânzător	100.0	28.0	17.9	27.8	19.2	6.0	1.1
- tricoteur	100.0	26.1	19.9	33.1	15.8	4.4	0.7
- frezor universal	100.0	26.6	19.1	41.5	10.9	1.3	0.6
- zidar tencuitor	100.0	30.6	12.0	18.9	21.6	11.5	5.4
- turnător fontă	100.0	37.4	22.3	23.3	13.9	2.5	0.6
- tractorist	100.0	27.6	9.0	16.7	27.4	14.9	4.4
- zugrav	100.0	25.5	13.6	28.7	20.0	9.8	2.5
- munc. necalificat	100.0	45.1	14.9	18.0	12.5	6.3	3.2
II. Pers. cu studii medii	12.6	32.1	14.8	23.1	20.5	6.9	2.6
- contabil	100.0	36.8	15.1	21.7	20.5	4.4	1.5
- lucrător comercial	100.0	45.7	15.5	20.1	12.9	4.5	1.3
- tehnician agronom	100.0	61.1	12.6	11.9	11.2	2.3	0.9
- tehnician	100.0	17.4	12.2	29.2	29.5	8.2	3.5
- îngrijitor	100.0	11.2	11.4	27.3	29.1	16.0	5.0
- functionar	100.0	53.3	14.5	17.3	10.3	3.5	0.9
- laborant	100.0	37.9	17.5	28.7	13.8	2.1	-
- lucrător gestionar	100.0	15.9	14.6	29.6	24.7	10.9	4.3
- operator date	100.0	22.2	21.8	37.0	15.5	3.1	0.4
- desenator tehnic	100.0	20.2	24.0	37.4	15.1	2.6	0.7
III. Persoane cu studii superioare	1.7	22.1	23.1	32.9	16.0	3.7	1.7
- inginer electronist	100.0	55.8	10.7	21.8	9.6	1.6	0.5
- inginer mecanic	100.0	6.6	39.9	41.3	9.1	2.2	0.9

	Total	sub 25 ani	25-29 ani	30-39 ani	40-49 ani	50-55 ani	peste 55 ani
- subinginer mecanic	100.0	3.6	16.5	50.4	26.9	2.0	0.6
- inginer constructor	100.0	5.9	31.0	46.2	11.4	4.1	1.4
- economist	100.0	12.4	15.3	34.3	26.8	8.4	2.8
- inginer chimist	100.0	10.8	41.8	34.4	10.5	2.3	0.2
- navigator	100.0	46.8	12.3	19.7	13.9	4.2	3.1
- subinginer constructor	100.0	2.3	12.9	47.1	35.3	2.0	0.4
- inginer agronom	100.0	15.6	26.6	28.5	21.7	5.7	1.9
- inginer metalurg.	100.0	5.0	40.6	42.0	6.4	4.0	-
- inginer electronist	100.0	12.0	39.0	36.5	10.0	1.5	1.0
- inginer textile pielărie	100.0	17.7	44.0	26.3	9.7	2.3	-
- analist programator	100.0	22.8	17.9	34.0	22.2	3.1	-
- inginer energetic	100.0	8.8	50.0	28.9	8.8	2.6	0.9
- inginer zootehnist	100.0	7.7	24.8	40.2	17.9	4.3	5.1
- profesor	100.0	38.3	26.1	14.4	13.8	6.9	0.5
- subinginer metalurgist	100.0	2.9	17.5	58.3	20.4	-	0.9
- inginer mine	100.0	8.2	54.6	30.9	5.2	1.1	-
- medic	100.0	-	69.3	28.4	2.3	-	-

Sursa: Date MMPS

Structura șomerilor după durata șomajului total, pe sexe - martie 1994 -

- % -

Grupa de vârstă	Șomeri - total -	Durata șomajului									
		sub 1 lună	1-2 luni	3-5 luni	6-8 luni	9-11 luni	12-17 luni	18-23 luni	24 luni și peste		
Total	100.0	2.7	10.6	27.9	9.3	4.2	100.0	12.4	22.9		
14-24 ani	100.0	1.6	11.4	19.0	17.3	6.4	10.2	15.0	19.1		
25-34 ani	100.0	3.1	8.6	33.9	3.1	2.4	11.9	11.0	26.0		
35-49 ani	100.0	4.5	11.1	36.6	2.4	2.0	8.9	9.2	25.3		
50-64 ani	100.0	2.2	10.1	37.8	x	3.4	4.4	11.2	29.9		
65 ani și peste	100.0	x	-	-	-	-	-	-	x		
MASCULIN	100.0	3.0	12.8	31.2	9.6	3.8	10.0	10.8	18.8		
14-24 ani	100.0	1.2	14.0	23.7	18.5	6.6	9.5	12.1	14.4		
25-34 ani	100.0	3.4	11.1	38.8	2.0	1.9	10.8	0.3	22.7		
35-49 ani	100.0	2.5	9.5	36.3	3.3	3.8	6.2	10.0	28.4		
50-64 ani	100.0	x	9.3	40.3	x	3.6	3.6	17.9	26.0		
65 ani și peste	100.0	-	-	-	-	-	-	-	-		
FEMININ	100.0	2.4	8.4	24.6	9.1	4.5	10.0	14.0	27.0		
14-24 ani	100.0	2.0	8.6	14.0	16.1	6.1	10.9	18.1	24.2		
25-34 ani	100.0	2.8	6.1	29.2	4.1	2.8	13.0	12.6	29.4		
35-49 ani	100.0	2.5	9.5	36.3	3.3	3.8	6.2	10.0	28.4		
50-64 ani	100.0	x	13.1	38.8	-	x	6.5	x	41.6		
65 ani și peste	100.0	-	-	-	-	-	-	-	-		

Sursa: Calculat pe baza datelor din Ancheta forței de muncă în gospodării (AMIGO) - martie 1994.

Anexa nr.24

STRUCTURA POPULAȚIEI DE 14 ANI ȘI PESTE DUPĂ SITUAȚIA ECONOMICĂ, PE SEXE ȘI GRUPE DE VÂRSTĂ - MARTIE 1994 -

- în % -

Situația economică (1)	Pop. totală (2)	Bărbați							Femei									
		Din care :					Total (8)	Din care :					Total (14)	Din care :				
		14-23 (3)	25-34 (4)	35-49 (5)	50-64 (6)	>= 65 (7)		14-24 (9)	25-34 (10)	35-49 (11)	50-65 (12)	>= 65 (13)		14-24 (15)	25-34 (16)	35-49 (17)	50-64 (18)	>= 65 (19)
TOTAL (A+B+C)	100	21.8	15.4	25.8	21.9	15.1	100	23.0	16.0	26.2	21.7	13.1	100	20.7	14.8	25.5	22.1	16.9
A. Pers. ocup.	100	14.0	20.1	36.7	21.2	8.0	100	15.5	20.7	35.4	21.3	7.1	100	12.3	19.4	38.1	21.2	9.0
din care: - nu caută loc de muncă	100	13.2	19.9	37.0	21.7	8.2	100	14.6	20.5	35.8	21.7	7.4	100	26.7	6.2	8.6	27.3	31.2
- caută alt loc de muncă dar nu sunt disponibile să înceapă lucrul	100	22.1	61.2	11.1	5.6	-	100	28.5	50.0	14.2	7.3	-	100	-	100	-	-	-
- caută alt loc de muncă și sunt disponibile să înceapă lucrul	100	38.9	26.5	26.4	8.0	0.2	100	37.4	26.5	27.0	8.9	0.2	100	42.1	26.6	25.2	6.1	-
B. ȘOMERI	100	45.8	23.7	25.4	5.1	-	100	47.1	23.0	23.5	6.3	0.1	100	44.4	24.5	27.3	3.8	-
C. Pers. inactive	100	31.0	6.4	8.4	25.5	28.7	100	35.6	3.9	5.6	25.7	29.2	100	28.1	8.0	10.1	25.4	28.4

Situația economică (1)	Pop. totală (2)	Din care :						Bărbați						Femei					
		Din care :						Total (8)	Din care:					Total (14)	Din care:				
		14-23 (3)	25-34 (4)	35-49 (5)	50-64 (6)	>= 65 (7)	14-24 (9)		25-34 (10)	35-49 (11)	50-65 (12)	>= 65 (13)	14-24 (15)		25-34 (16)	35-49 (17)	50-64 (18)	>= 65 (19)	
din care: - nu caută loc de muncă și nu sunt disponibili să înceapă lucrul	100	29.9	4.9	7.0	27.0	31.2	100	34.9	2.8	4.5	26.5	31.3	26.7	6.2	8.6	27.3	31.2		
- nu caută loc de muncă, dar sunt disponibili să înceapă lucrul	100	41.8	24.0	24.4	9.0	0.8	100	44.3	18.3	21.6	14.7	1.1	40.8	26.5	25.6	6.5	0.6		
- caută un loc de muncă dar nu sunt disponibili să înceapă lucrul	100	57.4	16.6	21.2	4.8	-	100	52.0	17.8	20.1	10.1	-	62.2	15.5	22.3	-	-		

Structura salariilor în unele regii autonome în anul 1993

- % din total -

Nr. crt.	REGIA AUTONOMĂ	SALARIU DE BAZĂ	SPORURI ȘI ADAUSURI
1.	R.A. ROMATSA București	29.7	70.3
2.	R.A. "RENEL" București	51.9	48.1
3.	R.A. Autoritatea Aeronautică Română	62.0	38.0
4.	R.A. Registrul Naval Român	71.0	29.0
5.	R.A. a Huilei România	52.8	47.2
6.	R.A. "PETROM" București	53.6	46.4
7.	R.A. "ROMGAZ" Medias	61.4	38.6
8.	R.A. a Lignitului Tg. Jiu	56.6	43.4
9.	R.A. pentru Metale Rare București	55.2	44.8
10.	R.A. a Tutunului București	68.6	31.4
11.	R.A. Administrația Portului Constanta	61.2	38.8
12.	R.A. "METROREX" București	48.0	52.0
13.	R.A. MULTIPRODUCT București	63.9	36.1
14.	R.A. "ROMPIRO" Făgăraș	58.9	41.1
15.	R.A. a Apelor Minerale București	77.9	22.1
16.	R.A. a Cuprului Deva	62.2	37.8
17.	R.A. a Plumbului și Zincului Baia Mare	60.0	40.0
18.	R.A. "RAMI-DACIA" București	59.6	40.4
19.	R.A. POȘTA-ROMANIA București	59.4	40.6
20.	R.A. RADIOCOMUNICAȚII București	57.5	42.5
21.	R.A. a Imprimeriilor București	68.1	31.9
22.	R.A. SNCFR București	54.0	46.0
23.	R.A. Grupul Industrial al Armatei București	68.7	31.3
24.	R.A. a Sării București	56.8	43.2
25.	R.A. ROMTELECOM București	61.1	38.9
26.	R.A. "RATMIL" București	67.0	33.0
27.	R.A. Inspectoratul General al RADIOCOMUNICAȚIILOR	75.5	24.5
28.	R.A. PLAFAR București	73.5	26.5

Anexa nr.26

**Diferențe ale câștigului salarial mediu net în luna mai 1994,
pe ramuri ale economiei**

	Diferențe absolute (lei/om/lună)	Coef. de ierarhizare (sal.med.pe ec. = 100)
- Petrol și gaze	151679	2.20
- Inst. financiare	89060	1.70
- Energ. electrică	74873	1.59
- Inds. minieră	66834	1.53
- Metalurgie	51536	1.41
- Chimie	20695	1.16
- Transport	15384	1.12
- Mat. de construcții	10084	1.08
- Construcții	7511	1.06
- Total industrie	5547	1.04
- Administrație publică	883	1.01
- Armată	222	1.00
Salariu mediu net/economie	126.464 lei	
- Sănătate și asist. socială	-6468	0.95
- Constr. de mașini	-8193	0.94
- Învățământ	-8726	0.93
- Lemn	-9458	0.93
- Agricultură	-18294	0.86
- Comerț	-25213	0.80
- Hoteluri	-32786	0.74
- Inds. ușoară	-35250	0.72

**Raportul dintre salariul maxim și minim în unele regii autonome
în luna iunie 1994**

Nr. crt.	Regia autonomă	Raportul
1.	R.A. ROMATSA	31.87
2.	R.A. "RENEL" București	7.78
3.	R.A. "PETROM" București	7.63
4.	R.A. "ROMGAZ" Medias	6.53
5.	R.A. a LIGNITULUI Târgu Jiu	5.00
6.	R.A. a HUILEI România	4.54
7.	R.A. a PLUMBULUI și ZINCULUI Baia Mare	7.79
8.	R.A. a CUPRULUI Deva	5.67
9.	R.A. pentru METALE RARE București	3.22
10.	R.A. a SĂRII București	4.87
11.	R.A. a APELOR MINERALE București	2.37
12.	R.A. "RATMIL" București	8.64
13.	R.A. "ROMPIRO" Păgăras	4.92
14.	R.A. "PLAFAR" București	3.69
15.	R.A. "S.N.C.F.R." București	7.62
16.	R.A. "METROREX" București	8.13
17.	R.A. "REGISTRUL NAVAL ROMAN"	8.10
18.	R.A. "AUTORITATEA AERONAUTICĂ ROMÂNĂ"	6.96
19.	R.A. "ADMINISTRAȚIA PORTULUI CONSTANȚA"	10.71
20.	R.A. "ROMTELECOM" București	5.26
21.	R.A. "POȘTA ROMÂNĂ" București	4.26
22.	R.A. RADIOCOMUNICAȚII București	5.27
23.	R.A. INSPECTORATUL GENERAL AL RADIOCOMUNICAȚIILOR	5.26
24.	R.A. a TUTUNULUI București	6.42
25.	R.A. a "IMPRIMERIILOR" București	5.36
26.	R.A. "MULTIPRODUCT" București	4.91
27.	R.A. "GRUPUL INDUSTRIAL AL ARMATEI" București	3.30
28.	R.A. "RAMI DACIA" București	3.07

Sursa: MMPS

STRUCTURA COSTULUI FORȚEI DE MUNCĂ PE RAMURI
ALE ECONOMIEI NAȚIONALE ÎN ANUL 1993

- % -

RAMURI	Salarii	Sume plătite ptr. timpul necreat	Premii și alte stimulente	Drepturi în natură	Sume ptr. prot. socială	Chelt. ptr. form. prof.	Contrib. ptr. aj. șomaj	Contrib. ptr. asig. sociale
TOTAL	61.3	8.6	4.2	0.4	2.3	0.1	3.7	15.1
Agricultură	65.8	6.2	2.9	0.2	1.6	x	3.8	15.7
Silv. expl. forest. și ee. vânatului	65.8	7.2	4.4	0.2	2.3	0.2	4.0	13.9
Industria	59.1	9.6	4.8	0.7	2.9	0.2	3.6	15.1
Construcții	63.0	7.7	3.8	0.2	1.8	0.1	3.4	16.0
Comerț	63.6	6.6	4.8	0.1	2.2	0.1	3.8	13.3
Hoteluri și restaurante	58.5	6.5	3.4	x	2.2	0.1	3.4	13.1
Transporturi	62.2	7.8	3.5	0.1	1.6	0.1	3.6	16.3
Poșta și telecomunicații	62.8	8.7	5.2	0.2	2.0	0.1	3.7	14.8
Activ. finan. bancare și de asig.	43.3	4.8	11.0	0.5	1.2	0.4	2.6	11.1
Tranzacț. imobiliare și alte servicii	63.3	8.8	3.9	0.7	2.0	0.1	3.5	13.3
Administrație publ. și apărare, asig. soc. obligatorie	64.7	6.4	4.6	x	1.4	0.1	3.5	14.6
Învățământ	66.0	10.4	1.7	x	1.1	x	3.7	16.3
Sănătate și asig. socială	70.2	6.8	0.9	x	1.8	x	4.1	14.9

Notă: x = sub 0,1

Anexa nr.29

**Evoluția productivității muncii și a costului salarial unitar în industrie
în perioada 1991 - 1993**

octombrie 1990 = 100%

	1991		1992		1993	
	W	cost salarial	W	cost salarial	W	cost salarial
ianuarie	92.4	83.0	85.6	88.1	75.9	74.3
februarie	92.3	75.3	94.0	68.5	87.5	62.6
martie	102.2	68.6	89.6	81.5	86.4	76.5
aprilie	102.0	82.5	82.3	85.7	91.1	67.3
mai	103.1	93.7	84.7	83.5	91.0	67.7
iunie	106.1	87.3	77.4	97.4	92.9	76.7
iulie	93.0	98.9	68.7	107.4	83.9	83.8
august	92.0	88.9	70.9	98.2	84.2	82.7
septembrie	93.1	90.8	75.2	99.3	88.5	70.6
octombrie	80.6	92.7	78.1	90.3	91.6	63.5
noiembrie	83.4	97.6	84.1	86.6	91.3	64.5
decembrie	79.9	97.4	74.2	100.4	84.7	70.0

Anexa nr.30

**Evoluția productivității muncii (W) și a costului salarial în industrie
(modificări față de luna precedentă)**

	1991		1992		1993	
	W	cost salarial	W	cost salarial	W	cost salarial
ianuarie	-	-	+7.1	-9.5	+2.3	-26.0
februarie	-0.1	-9.3	+9.8	-22.2	+15.3	-15.7
martie	+10.5	-8.9	-4.7	-19.0	-1.3	+22.2
aprilie	-	+20.3	-8.1	+5.2	+5.4	-12.0
mai	+1.1	+13.6	+2.9	-2.6	-0.1	+0.6
iunie	+2.9	-6.8	-8.6	+16.6	+2.1	+13.3
iulie	-12.3	+13.3	-11.2	+10.3	-9.7	+9.3
august	-1.1	-10.1	+3.2	-8.6	+0.4	-1.3
septembrie	+1.2	+2.1	+6.1	+1.1	+5.1	-14.6
octombrie	-3.8	+2.1	+3.9	-9.1	+3.5	-10.1
noiembrie	-6.9	+5.3	+7.7	-4.1	-0.3	+1.6
decembrie	-4.2	-0.2	-11.8	+15.9	-7.2	+8.5

Anexa nr.31
Structura cheltuielilor pentru politici active de ocupare în țări din Europa Centrală și de Est în 1991 și 1992

- % din total -

	Bulgaria		Cehoslovacia		Ungaria		Polonia		România	
	1991	1992	1991	1992	1991	1992	1991	1992	1991	1992
Formare profesională	41.6	32.3	6.9	7.0	17.8	22.3	58.7	69.2	5.2	3.8
Crearea de locuri de muncă ^{x)}	36.6	6.9	61.6	76.2	24.9	33.5	20.4	22.5	-	-
Din care: - sect. public	-	0.6	14.4	11.3	8.2	12.8	-	6.1	-	-
- sect. comunal și soc.	-	-	47.2	64.9	-	12.8	20.4	16.4	-	-
Subvenții pt. ocupare	-	26.6	-	-	2.2	6.8	-	-	87.1	87.1
Asistență pt. noi afaceri ^{x)}	0.8	4.1	17.1	4.5	41.2	18.5	18.2	8.3	0.5	0.1
Măsuri pt. ocuparea tinerilor în afara celor de formare	0.6	0.6	4.8	7.7	-	0.1	-	-	2.3	3.2
Ajutoare pt. șomeri de lungă durată	-	-	-	-	0.3	2.5	-	-	-	-
Măsuri pentru handicapați	0.1	0.4	0.5	1.4	-	-	2.7	-	1.8	3.3
Asistență regională	-	0.1	-	-	4.3	8.1	-	-	-	-
Granturi pt. mobilitate	-	0.3	-	-	-	-	-	2.8	4.9	-
Servicii de ocupare	20.5	28.8	-	-	-	-	-	-	-	-
Pensionare anticipată	-	-	-	-	5.4	5.8	-	-	-	-
Red. duratei săptămânii de lucru	-	-	7.3	2.9	-	-	-	-	-	-
Alte măsuri	-	-	1.8	0.3	4.1	2.7	-	-	0.2	1.9

^{x)} Include locațiile de gestiune în Bulgaria și Ungaria

Sursa: Employment Observatory Central and Eastern Europe, No 4, May 1993

**GRUPUL CONSULTATIV PE PROBLEME
ECONOMICO-SOCIALE AL PREȘEDINTELUI ROMÂNIEI**

**POLITICI MONETARE
ȘI FISCALE**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Autori:

Politica monetară - Eugen RĂDULESCU, Cezar BOȚEL, Ion DRĂGULIN,
Valentin LAZEA

Politica fiscală – Lucian CROITORU

SUMAR

POLITICA MONETARĂ	117
I. OBIECTIVELE ȘI INSTRUMENTELE POLITICII MONETARE	117
1. Obiectivele generale ale politicii monetare	117
1.1. Stabilitatea prețurilor	117
1.2. Ocuparea forței de muncă.....	119
1.3. Creșterea economică.....	120
1.4. Stabilizarea balanței de plăți	121
2. Probleme fundamentale ale politicii monetare.....	121
2.1. Divergențe/incompatibilități între obiective.....	121
2.2. Dilema regulii fixe sau politici discreționare	123
3. Obiectivele intermediare ale politicii monetare	123
3.1. Oferta de bani din economie	124
3.2. Creditul	126
3.3. Rata dobânzii	126
3.4. Cursul de schimb al monedei naționale	127
4. Instrumentele politicii monetare	127
4.1. Operațiunile pe piața monetară.....	128
4.2. Mecanismul scontării.....	132
4.3. Rezervele obligatorii.....	136
4.4. Alte instrumente de politică monetară.....	137
II. MECANISMUL DE TRANSMISIE AL POLITICILOR MONETARE: CE RELEVĂ EXPERIENȚA POSTBELICĂ MONDIALĂ	140
1. Contextul istoric	140
2. Evoluția politicii monetare în ultimele două decenii	142
3. Uniunea Europeană: principalele trăsături și implicații pentru politica monetară.....	146
III. POLITICA MONETARĂ ÎN ROMÂNIA POSTCOMUNISTĂ: O PRIVIRE CRITICĂ	148
1. Politica monetară	148
2. Politica valutară.....	153
3. Corelații între politica monetară și a cursului de schimb	163
IV. ORIENTĂRI DE PERSPECTIVĂ PRIVIND POLITICA MONETARĂ	170
1. Interdependența dintre reformă, restructurarea economică și politica monetară	170
2. Proiecții privind principalele variabile monetare	178

POLITICA FISCALĂ.....	180
1. Obiectivele reformei impozitelor	180
2. Reforma impozitului pe venitul personal și a impozitului pe veniturile corporațiilor	185
2.1. Impozitul pe venitul personal.....	186
2.2. impozitul pe venitul corporațiilor.....	187
3.1. Efectele asupra prețurilor	193
3.2. Efecte asupra forței de muncă	194
3.3. Efectele asupra economisirii	195
3.4. Efecte în alocarea resurselor	196
3.5. Efecte asupra inovării.....	196
3.6. Unele cerințe pentru ca ratele scăzute de impozitare să determine creșterea economică.....	197
4. Structura cheltuielilor guvernamentale	198
4.1. Cheltuielile de capital	201
4.2. Ajustarea cheltuielilor pentru bunuri și servicii	202
4.3. Cheltuielile cu transferurile și subvențiile	203
5. Răspunsul politicii fiscale la șocuri	204
5.1. Răspunsurile politicii fiscale la o creștere a veniturilor	204
5.2. Răspunsurile politicii fiscale la o scădere a veniturilor.....	205

POLITICA MONETARĂ

I. OBIECTIVELE ȘI INSTRUMENTELE POLITICII MONETARE

1. Obiectivele generale ale politicii monetare

Experiența istorică a dezvoltării economice în toate țările lumii, de la cele puternic industrializate până la cele mai puțin dezvoltate, a demonstrat necesitatea intervenției statului în economie, în scopul prevenirii și eliminării dezechilibrelor structurale și al atenuării efectelor potențiale ale unei ciclicități economice puternic fluctuante. Fundamentarea teoretică a acestei necesități a fost făcută de celebra lucrare a economistului englez John Maynard Keynes, "Teoria generală a ocupării forței de muncă, a dobânzii și a banilor", apărută în anul 1936.

În sistemele economice de esență comunistă, bazate pe o planificare centralizată, autoritățile intervin direct, prin mijloace administrative, în influențarea proceselor economice, consecința fiind, de regulă, crearea de noi dezechilibre și agravarea celor existente. Prin contrast, în economiile libere, intervenția statului se face prin mijloace indirecte, de aceeași natură cu a sistemului în interiorul căruia operează. Totalitatea acestor mijloace precum și scopurile cărora le servesc definesc politica economică a guvernului fiecărei țări.

O componentă esențială a politicii economice o reprezintă politica monetară, denumire care semnifică un set de măsuri prin care autoritățile monetare încearcă să regleze nivelul cererii agregate din economie, prin influențarea nivelului lichidității precum și a condițiilor de acordare și disponibilității creditului în economia națională. Obiectivele politicii monetare sunt organic integrate în cadrul mai larg al politicii economice naționale, astfel încât prezentarea în continuare a obiectivelor politicii economice trebuie înțeleasă, implicit, ca o tratare a obiectivelor finale ale politicii monetare.

Concretizate diferit în diferitele etape de dezvoltare prin care trece fiecare economie națională, obiectivele de moment, tactice ale politicii economice se subsumează totdeauna unor obiective permanente, strategice. Aceste obiective generale ale politicii macroeconomice sunt: asigurarea stabilității prețurilor în economia națională, ocuparea în grad cât mai înalt a forței de muncă, stimularea unei creșteri economice sănătoase și echilibrarea, pe termen lung, a balanței de plăți externe.

1.1. Stabilitatea prețurilor

Trebuie făcută o distincție importantă între două tipuri de creșteri de prețuri care pot avea loc într-o economie.

Pe de o parte, au loc modificări ale prețurilor unor produse comparativ cu prețurile celorlalte produse. Astfel de modificări reprezintă o caracteristică de bază a funcționării unei economii de piață, concurențiale. Într-o astfel de economie, sistemul de prețuri asigură automat ajustarea ofertei pentru a răspunde în mod adecvat variațiilor cererii. Deși modificarea relativă a prețurilor are efecte divergente asupra unor categorii de agenți economici, ea nu afectează negativ economia în ansamblu. Dimpotrivă, prin alocarea mai eficientă a resurselor, dinamica de acest tip a prețurilor potențează eficientizarea economiei naționale.

Pe de altă parte, în economie se produc fenomene care antrenează modificarea, în aceeași direcție, a tuturor prețurilor. Creșterea prețurilor în bani ale tuturor mărfurilor reprezintă esența fenomenului inflaționist.

Dacă, în rândurile economiștilor, atitudinea față de inflație și efectele ei asupra stării de sănătate a economiei diferă, publicul, în general, consideră inflația unul din semnele cele mai nefavorabile ale situației economice. Argumentul real împotriva inflației este dat de redistribuirea arbitrară și inechitabilă a veniturilor și a averii pe care aceasta o provoacă, în general, inflația defavorizează creditorii și persoanele cu venituri fixe, în beneficiul debitorilor și al celor care, într-o formă sau alta, își ajustează veniturile în funcție de evoluția prețurilor. Literatura economică cuprinde numeroase studii dedicate impactului inflației asupra diferitelor grupe de venituri. Concluzia generală desprinsă din aceste cercetări este că grupurile mai bogate ale populației sunt capabile să se protejeze de efectele negative ale inflației și chiar să obțină câștiguri, realizate, într-un climat inflaționist, pe seama categoriilor mai sărace ale populației.

Datorită faptului că asupra nivelului prețurilor acționează în permanență factori precum creșterea calității și gradului de prelucrare a produselor, caracterul deficitar și epuizabil al unor resurse și inelasticitatea în jos a salariilor, stabilitatea prețurilor, în condițiile economiei contemporane, nu este privită ca o rigiditate a acestora, ci ca dezideratul unei creșteri moderate și constante a lor. Acest mod de definire a stabilității prețurilor prezintă însă un grad ridicat de relativitate, fiind greu de stabilit ce rata a inflației ar însemna o creștere "rezonabilă" a prețurilor. Stabilirea unei rate de referință, probabil nerealist a fi estimată la modul general, pentru toate țările, prezintă dificultăți mari chiar și în cazul unei singure țări. În orice caz, pare rațional ca, în perioade de timp caracterizate prin stadii evolutive și prin contexte conjuncturale diferite, pentru aceeași țară să poată fi considerate drept rezonabile rate diferite de creștere a prețurilor.

O ilustrare sugestivă a acestor dificultăți de ordin teoretic o oferă aprecierile asupra ratei acceptabile a inflației, făcută de laureatul premiului Nobel pentru economie, profesoral american Paul A. Samuelson, în edițiile succesive ale cunoscutului său tratat elementar de economie. Astfel, în ediția a II-a a cărții, el indica rata anuală de 5 la sută a inflației drept un obiectiv acceptabil. În ediția a III-a, afirma că "Dacă majorările de prețuri ar putea fi menținute la un nivel mediu de, spre exemplu, 3 la sută pe an, o astfel de inflație moderată și

constantă n-ar trebui să constituie un motiv de îngrijorare". În cea de-a IV-a ediție, nivelul de referință este coborât la 2 la sută, iar în ediția a V-a se menționează un nivel de inflație de "sub 2 la sută". În edițiile următoare ale cărții (cea mai recentă fiind a XIV-a), nu se mai face nici o apreciere cu privire la nivelul acceptabil al ratei inflației.

1.2. Ocuparea forței de muncă

Utilizarea în grad cât mai ridicat a forței de muncă reprezintă un obiectiv aflat permanent în atenția politicii economice a fiecărui stat, în numeroase țări el fiind instituționalizat prin lege ca sarcină obligatorie a guvernului. Spre exemplu, în Legea ocupării forței de muncă, din S.U.A., emisă în 1946, se prevăd următoarele: "Reprezintă o responsabilitate permanentă a Guvernului Federal aceea de a utiliza toate mijloacele posibile, în concordanță cu necesitățile, obligațiile și celelalte considerente esențiale ale politicii sale economice, precum și în colaborare cu industria, agricultura, forțe de muncă și guvernele locale, pentru a-și coordona și utiliza toate programele, funcțiile și resursele în scopul creării și menținerii, într-un mod conceput pentru a încuraja și a promova sistemul liberei concurențe și bunăstarea generală, a condițiilor în care să poată fi valorificate toate posibilitățile de ocupare a forței de muncă, inclusiv prin mijloace proprii, pentru toate persoanele care sunt apte de muncă, doresc și caută de lucru și pentru a asigura maximizarea ocupării forței de muncă, a producției și a puterii de cumpărare".

Din punct de vedere al definirii obiectivului, este mult mai semnificativă utilizarea ca indicator a ratei șomajului decât a nivelului, de ocupare deoarece, în condițiile în care populația activă sporește, rata șomajului poate crește în același timp cu nivelul forței de muncă ocupate.

Efectele negative ale șomajului asupra indivizilor afectați de acest fenomen sunt evidente. Pentru ansamblul economiei, șomajul reprezintă, pe de altă parte, risipii de resurse productive și imposibilitatea atingerii creșterii economice potențiale maxime.

În definirea șomajului apar numeroase dificultăți, deoarece nu orice persoană care nu muncește poate fi considerată șomer; apar ambiguități legate de clasificarea celor cu angajări parțiale, sezoniere, a femeilor casnice, de stabilirea vârstelor limită etc.

În plus, ca și în cazul inflației, este foarte complicată estimarea unei rate de referință a șomajului, datorită dificultății de a defini nivelul "ocupării depline" a forței de muncă. În orice caz, "ocuparea deplină" nu înseamnă o rată zero a șomajului. După natura cauzelor de ordin macroeconomic care îl determină, șomajul poate fi clasificat în:

- șomaj fricțional - determinat de funcționarea normală a pieței muncii, adică de perioadele în care indivizii își schimbă locul de muncă;
- șomaj structural - cauzat de restrângerea sau dispariția unor ocupații, determinate în special de automatizarea și informatizarea proceselor

productive și a activităților economico-sociale, de modificarea continuă a structurii nevoilor sociale;

- șomaj ciclic - provocat de perioadele de recesiune, ca urmare a alternanței ciclurilor economice.

În condițiile unui relativ echilibru economic, ocuparea deplină a forței de muncă ar presupune situarea ratei șomajului la nivelul dat de șomajul fricțional. De aceea, ca obiectiv orientativ, de referință, în fundamentarea măsurilor de politică monetară și fiscală, semnificând un nivel scăzut al șomajului, poate fi considerată acea situație a pieței forței de muncă în care numărul de locuri de muncă vacante disponibile este aproximativ egal cu cel al șomerilor.

1.3. Creșterea economică

Creșterea economică a fost întotdeauna considerată un obiectiv important al politicii economice. Evident, ea nu este privită drept o finalitate ca atare, ci pentru posibilitățile pe care le oferă: îmbunătățirea nivelului de trai în prezent și în perspectivele creșterii acestuia în viitor. De asemenea șocurile produse de modificările structurale din economie - cum sunt, spre exemplu, cele provocate de extinderea automatizării - pot fi mai ușor absorbite într-o economie aflată în creștere.

Luând în considerare dezideratul ridicării nivelului de trai, se impune măsurarea creșterii economice în termeni reali, nu numai în termeni nominali. Cea mai obișnuită cuantificare a creșterii economice este aceea a creșterii produsului intern brut real. Aproximarea de esență a conceptului impune însă căutarea unor indicatori mai fideli. Astfel, întrucât nu poate fi considerată satisfăcătoare o creștere a PIB doar în aceeași proporție cu sporirea populației, PIB pe locuitor reprezintă probabil o măsură mai bună. Nici aceasta nu este însă suficient de semnificativă, întrucât creșterea bunăstării poate fi măsurată și prin extinderea timpului liber (scurtarea săptămânii de lucru). Ca urmare, în numeroase țări, productivitatea muncii pe om/oră este considerată o cuantificare mai bună a creșterii economice,

În sfârșit, mai ales în ultima perioadă de timp, creșterea economică a început să fie contestată în calitate de obiectiv de bază al politicii economice, datorită accentului tot mai puternic pus pe problemele legate de protecția mediului și de protecția socială împotriva sărăciei. În final însă, abordarea cu succes a unor astfel de probleme nu poate fi făcută decât în condițiile unei creșteri a venitului național și a avuției naționale ca surse de redistribuire pentru atingerea scopurilor propuse.

Sugestive pentru modul în care trebuie abordată de politica economică problema creșterii sunt cuvintele celebrului economist american Milton Friedman: "Nu există nici o cale pentru o societate liberă de a stabili cu anticipație că un nivel sau altul al ratei de creștere este necesar sau dezirabil, sau ca o creștere mai mare este preferabilă uneia mai redusă... Oricare ar fi crește-

rea, reflectată în valorile numerice ale indicatorilor statistici agregați, dacă ea rezultă din eforturile unor oameni liberi de a-și promova propriile aspirații, ea poate fi considerată drept creșterea justă".

1.4. Stabilizarea balanței de plăți

Autoritățile monetare din toate țările lumii acordă permanent atenție situației balanței de plăți externe și rezervelor de mijloace de plată internaționale.

Dintr-un anumit punct de vedere, un deficit al balanței de plăți nu este, în mod necesar, un fenomen ce trebuie evitat. El semnifică faptul că țara poate obține din străinătate bunurile și serviciile pe care le dorește. O parte a acestor importuri este plătită de exporturile țării și de veniturile din investițiile făcute în străinătate. Diferența rămasă (deficitul) este finanțată prin datoria externă.

Problema care se pune este ca sporirea acestei datorii nu se poate face oricât de mult: la un moment dat, capacitatea oricărei țări de a susține deficite din ce în ce mai mari se epuizează și acesta este fenomenul ce trebuie evitat. Din acest motiv, administrarea prudentă a unei balanțe de plăți echilibrate și sustenabile reprezintă un obiectiv major al politicii economice.

Pe lângă cele patru mari obiective expuse mai sus, considerate de importanță primordială, politica economică are în vedere și alte scopuri, cum ar fi: realizarea unei repartiții mai echitabile a veniturilor în societate, conservarea resurselor naționale, reducerea datoriei externe. Ierarhia priorităților la un moment dat depinde, în fiecare țară, de contextul conjunctural economic existent.

2. Probleme fundamentale ale politicii monetare

2.1. Divergențe/incompatibilități între obiective

Principala dificultate în realizarea tuturor obiectivelor politicii economice constă în faptul că măsurile necesare pentru atingerea unora dintre obiective intră în conflict cu cele îndreptate către realizarea altor obiective.

Cazul cel mai reprezentativ este cel al relației dintre stabilitatea prețurilor și ocuparea forței de muncă. Încercările de a reduce rata șomajului prin stimularea cererii au, de regula, drept rezultat o creștere a nivelului general al prețurilor. Pe de altă parte, măsurile luate, prin intermediul politicii monetare și al celei fiscale, pentru reducerea cererii agregate, în scopul eliminării creșterii prețurilor, determină reducerea gradului de ocupare a forței de muncă.

Există și specialiști care consideră că relația dintre inflație și șomaj poate fi îmbunătățită, aceasta necesitând programe speciale de pregătire și recalificare a forței de muncă, îmbunătățirea sistemului informațional de pe piața muncii și măsuri de facilitare a mobilității ridicate a forței de muncă. Majoritatea experților sunt însă sceptici cu privire la succesul unor astfel de măsuri pentru rezolvarea problemei de fond.

Nu există nici un conflict între obiectivul accelerării creșterii economice și cel al menținerii unei rate scăzute a șomajului. Dimpotrivă, aceste obiective se află în relație de interdependență, de potențare reciprocă. Dacă șomajul se află la o cotă ridicată, atunci este imposibilă realizarea unei creșteri maxime, în timp ce un șomaj redus creează un climat în care firmele producătoare sunt încurajate să promoveze progresul tehnic, prin investirea în echipamente performante, care economisesc munca umană, îmbunătățind productivitatea.

Relația dintre creșterea economică și stabilitatea prețurilor este una intens controversată. Unii economiști consideră ca o creștere susținută pe termen lung nu poate fi obținută fără menținerea stabilității prețurilor, deoarece inflația poate frâna creșterea prin încurajarea în primul rând a activității speculative și nu a investițiilor productive. Alte puncte de vedere susțin că inflația reprezintă de fapt un stimul pentru creștere, ea făcând împrumuturile mai profitabile pentru debitori (ele fiind rambursate într-o monedă devalorizată) și reducând riscurile financiare ale Investițiilor. Există și opinii situate între aceste două extreme, conform cărora inflația, deși nu reprezintă un stimul pentru creșterea economică, este un fenomen ce o însoțește inevitabil pe aceasta: argumentul ar fi că o creștere consistentă presupune ca o condiție prealabilă ocuparea deplină a forței de muncă iar aceasta conduce la inflație.

Studiile empirice elaborate în multe țări occidentale n-au putut releva o relație certă între rata de creștere economică și rata inflației, în niciunul din sensurile menționate mai sus, ceea ce pare să indice că inflația nu este absolut necesară pentru stimularea creșterii economice.

În ultimii ani, din ce în ce mai multă atenție se acordă posibilei contradicții dintre dezideratul stabilității prețurilor și al ocupării în cât mai înalt grad a forței de muncă, pe de o parte, și cel al conservării mediului și al evitării poluării, pe de altă parte. Reducerea poluării este o problemă mai degrabă economică decât tehnică. Firmele ale căror procese de producție sunt poluante pot utiliza echipamente sau tehnologii care să reducă poluarea; dar aceasta are ca efect inevitabil creșterea costurilor. Dacă majorarea costurilor duce la o sporire a prețurilor care să elimine de pe piață firma producătoare, închiderea acesteia sau reducerea activității ei afectează negativ ocuparea forței de muncă.

Cu toată complexitatea și dificultatea aspectelor enumerate, numeroși specialiști afirmă că există posibilitatea ca, fără a urmări rezultate maxime pentru fiecare obiectiv în parte, creșterea economică, ocuparea forței de muncă și rata inflației să poată fi concomitent aduse și menținute la niveluri rezonabile, prin utilizarea unei combinații adecvate de măsuri de politică monetară.

O nota ceva mai pesimistă domină considerațiile referitoare la compatibilitatea dintre creșterea economică rapidă și ocuparea deplină a forței de muncă, pe de o parte, și stabilizarea la niveluri moderate a deficitului balanței de plăți externe, pe de altă parte. De regulă, niveluri ridicate ale creșterii economice și ale veniturilor duc la sporirea mai rapidă a importurilor în comparație cu exporturile, ceea ce provoacă deteriorarea balanței de plăți externe. Iar echili-

brarea acestora ar impune politici monetare și fiscale restrictive care afectează negativ celelalte obiective urmărite. De aceea, unii specialiști sugerează că soluțiile pentru îmbunătățirea balanței de plăți ar trebui, probabil, căutate în alte domenii decât cele ale politicii monetare și fiscale.

2.2. Dilema regulii fixe sau politici discreționare

În legătură cu politica monetară, cu o componentă principală a politicii economice, se află încă în dezbateră o problemă de o importanță deosebită: dacă măsurile de politică monetară trebuie să facă obiectul deciziilor autorităților monetare, decizii luate în funcție de situațiile concrete din fiecare perioadă, sau dacă este preferabilă luarea de măsuri în concordanță cu un set de reguli dinainte stabilite.

Argumentele celor care susțin superioritatea conformării unor reguli fixe se referă în primul rând la faptul că a conduce politica monetară după deciziile discreționare ale unui consiliu restrâns ar veni în contradicție cu libertatea economică. În al doilea rând, superioritatea regulilor fixe este bazată pe prezumția incapacității oricărei autorități de a lua exact decizia potrivită la un moment dat; mai mult, chiar dacă, în momentul luării ei, decizia ar fi cea adecvată, decalajul de timp datorat transpunerii ei în practică ar face ca efectele, în momentul producerii lor, să nu mai servească scopurilor urmărite, putând avea chiar influențe negative. În sfârșit, un alt argument în favoarea regulilor fixe este transparența politicii monetare. Predictibilitatea și stabilitatea măsurilor luate de autoritatea monetară sunt văzute drept o garanție a eliminării incertitudinii și a costurilor suplimentare implicate de aceasta pentru lumea afacerilor și pentru publicul larg.

Cea mai serioasă dificultate pentru aplicarea regulilor fixe o reprezintă găsirea acestor reguli, care trebuie concepute astfel încât să corespundă tuturor situațiilor care pot apărea. Pe lângă dificultatea unui astfel de demers, se pune chiar întrebarea dacă asemenea reguli universale valabile există într-adevăr.

Regula cea mai cunoscută, recomandată îndeobște de susținătorii unei astfel de abordări a politicii monetare, o reprezintă păstrarea unei rate constante și moderate de creștere a masei monetare din economie, indiferent de conjunctura economiei dintr-un moment sau altul. Oponenții acestei orientări arată însă că adoptarea acestei conduite ar însemna, de fapt, renunțarea la orice încercare de a atenua fluctuațiile sistemului economic prin intermediul politicii monetare. Or, speranța autorităților monetare este ca, în urma cunoașterii din ce în ce mai bune a fenomenelor monetare și a propagării efectelor acestora în economie, rezultatele obținute să justifice politica monetară activă ce poate fi promovată.

3. Obiectivele intermediare ale politicii monetare

Așa cum am arătat deja, politica monetară reprezintă un set de măsuri specifice luate în scopul atingerii *obiectivelor majore* ale politicii economice,

prin intermediul controlului exercitat de autoritatea monetară asupra cererii agregate din economie sau, altfel spus, a cheltuielilor totale făcute în economia națională pentru cumpărarea bunurilor și serviciilor care intră în componența venitului național (exprimat, de regulă, sub forma produsului intern brut).

Într-o economie de piață, principiul libertății economice impune ca banca centrală să nu poată utiliza politica monetară pentru a controla în mod direct cheltuielile totale; acest obiectiv se realizează prin metode indirecte, fixându-se anumite *obiective intermediare*, cum ar fi controlul ratei de creștere a masei monetare (sau a ofertei de monedă din economie). Realizarea obiectivelor intermediare se face prin stabilirea, în seama instituțiilor bancare și financiare a unor *obiective operaționale*, spre exemplu un anumit nivel al depozitelor bancare sau o anumită structură a activelor. În sfârșit, pentru aducerea la îndeplinire a obiectivelor operaționale, banca centrală utilizează o serie de instrumente, specifice de politică monetară, dintre care cele mai importante sunt: operațiunile pe piața monetară, modificarea nivelului rezervelor minime obligatorii și administrarea ratei "scontului" (rata de refinanțare de la banca centrală).

Pe filiera instrumente - obiective operaționale - obiective intermediare - obiective finale ale politicii monetare (și economice), banca centrală poate exercita un control complet asupra propriilor instrumente și, prin intermediul acestora, asupra obiectivelor operaționale, nivel dincolo de care controlul autorității monetare devine din ce în ce mai slab. Astfel, ea nu poate controla în întregime realizarea obiectivelor intermediare deoarece creșterea ofertei de bani, spre exemplu, depinde. Într-o economie liberă, de comportamentul băncilor și de cel al clienților acestora. De asemenea, legătura dintre obiectivele intermediare și cele generale este și ea influențată de comportamentul tuturor agenților economici.

În acest context, problema-cheie a politicii monetare o reprezintă măsura în care elementele asupra cărora banca centrală deține un control ferm pot influența obiectivele a căror realizare nu este supusă unui astfel de control. În consecință, autoritatea monetară va alege drept obiective intermediare acele variabile monetare a căror legătură cu cererea agregată din economie este mai strânsă și asupra cărora își poate exercita o influență mai puternică. Principalele variabile monetare utilizate, de regulă, în calitate de obiective intermediare sunt: oferta de bani (masa monetară), creditul, rata dobânzii și cursul de schimb.

3.1. Oferta de bani din economie

Stabilirea ofertei de bani drept obiectiv intermediar al politicii monetare implică unele probleme atât de ordin teoretic cât și practic:

- a) cheltuielile și veniturile totale din economie reprezintă o identitate, sintetizată în cunoscuta ecuație a schimbului $Mv = Y$, în care M reprezintă oferta (stocul) de bani existentă la un moment dat, v - viteza de cir-

culație a banilor, iar Y - venitul național (PIB, PNB etc.). Comportamentul vitezei de circulație are o importanță crucială în determinarea legăturii dintre oferta de bani și nivelul cheltuielilor totale (ale cererii agregate). După cum se cunoaște, nivelul vitezei de circulație depinde de cererea de bani din economie, cu care se află în relație de inversa proporționalitate. La rândul său, cererea de bani este influențată de nivelul veniturilor, modificându-se în același sens cu acesta și de rata dobânzii activelor financiare, modificându-se în sens invers acesteia;

- b) o importanță deosebită o are elasticitatea față de rata dobânzii a cererii de bani. Spre exemplu: o decizie a agenților economici de a spori investițiile, în condițiile unui stoc de bani staționar, va conduce la creșterea ratei dobânzii care, la rândul său, va determina scăderea cererii de bani și implicit, creșterea vitezei de circulație. În aceste condiții este posibilă creșterea atât a veniturilor cât și a cheltuielilor totale, fără o majorare a ofertei de bani. Măsura în care modificarea vitezei de rotație slăbește legătura directă dintre oferta de bani, pe de o parte, și venitul național și cererea agregată, pe de altă parte, depinde de elasticitatea cererii de bani față de nivelul dobânzii. În cazul în care cererea de bani este inelastică față de dobândă, dependența dintre variabilele menționate este semnificativă.

Considerentele prezentate mai sus impun ca dimensionarea ofertei de bani să fie făcută ținând cont de evoluția vitezei de circulație. Acest aspect pune băncii centrale două probleme extrem de dificile. În primul rând, estimarea cât mai aproape de exactitate a modificării cererii de bani (respectiv, a vitezei de circulație). În al doilea rând, specialiștii autorității monetare trebuie să aprecieze dacă modificarea este conjuncturală, pe termen scurt, sau dacă are perspective să se mențină pe termen lung; o apreciere eronată și luarea de măsuri în consecință pot duce, prin dimensionarea inadecvată a ofertei de bani, la fluctuații nedorite ale cererii agregate, cu efecte negative asupra stabilității economiei.

În concluzie, pentru ca oferta de bani din economie să reprezinte un obiectiv intermediar adecvat, este necesar ca viteza de circulație a banilor să fie relativ stabilă sau în mare măsură predictibilă.

Presupunând că autoritățile monetare își stabilesc ca obiectiv intermediar oferta de bani, există cel puțin trei alte decizii importante ce trebuie luate pentru conducerea politicii monetare:

- a) definirea agregatului monetar care va fi considerat drept obiectiv. Majoritatea băncilor centrale evidențiază și urmăresc o serie de agregate monetare (M_1 , M_2 etc.) mai restrânse sau mai cuprinzătoare, în funcție de activele financiare pe care le includ și de spectrul lichidității acestora. Fiecare autoritate monetară alege drept obiectiv acel agregat monetar pe care îl consideră ca având cea mai mare influență asupra cheltuielilor totale și pe care îl poate controla în cea mai mare măsură;

- b) o dată stabilit agregatul monetar de referință, se pune problema dacă acesta trebuie sau nu să fie făcut public. Avantajele transparenței apar în situațiile în care autoritatea monetară se bucură de încredere în fața publicului, reacțiile acestuia adaptându-se măsurilor de politică monetară. Un principal dezavantaj al acestei abordări îl reprezintă diminuarea, libertății autorității monetare de a urma o politică flexibilă: o frecventă modificare a nivelului-țintă al variabilei alese drept obiectiv intermediar poate diminua încrederea publicului în corectitudinea liniei urmate de banca centrală, chiar dacă schimbarea condițiilor economice impune variația obiectivelor politicii monetare;
- c) fixarea concret-cantitativă a obiectivului intermediar poate fi făcută ca nivel sau ca interval-țintă. Dacă stabilirea unui nivel fix reduce incertitudinile cu care se văd confrunțați agenții economici, atingerea lui efectivă este mult mai dificilă decât în cazul alegerii unui interval, mai ales într-un context economic fluctuant.

3.2. Creditul

În economiile moderne, creditul și masa monetară se află într-o strânsă relație. Modificarea masei creditului influențează cuantumul depozitelor din sistemul bancar și, deci, al ofertei de bani din economie. Pe măsură ce, în economia contemporană, numerarul este din ce în ce mai puțin utilizat, roiul creditului bancar în determinarea cererii agregate devine hotărâtor.

Și în cazul creditului se pune întrebarea în ce măsură acesta poate reprezenta un obiectiv intermediar adecvat al politicii monetare. Deși masa monetară și creditul bancar sunt strâns legate între ele, nu este absolut necesar ca, în aceeași perioadă de timp, ratele lor de creștere să fie aceleași. Dacă sistemul bancar majorează volumul creditului neguvernamental acordat agenților economici dar, în același timp, aceștia achiziționează active financiare de altă natură (spre exemplu, obligațiuni de stat), este posibil să nu se producă variații ale ofertei de bani, deși creditul crește.

Unii economiști susțin că volumul creditului reprezintă un obiectiv intermediar mai bun decât oferta de bani, din punct de vedere al controlului cererii agregate, pornind de la premisa că atât populația cât și firmele fac împrumuturi numai atunci când intenționează să-și majoreze cheltuielile. În orice caz, dacă politica monetară își alege drept obiectiv intermediar creditul, atunci banca centrală trebuie să ia în considerare toate tipurile de credite disponibile în economie, inclusiv cele oferite de instituțiile financiare nebancare.

3.3. Rata dobânzii

În cazul în care autoritatea monetară ar putea estima suficient de corect ce nivel al cererii agregate ar corespunde fiecărui nivel al ratei dobânzii, aceasta din urmă ar putea fi utilizată drept obiectiv intermediar. Cercetările empirice

făcute în numeroase țări occidentale au relevat că, în realitate, stimularea sau descurajarea investițiilor (element component al cererii agregate) depinde în primul rând de perspectivele afacerilor, care determină dinamica cheltuielilor agenților economici. Dacă perspectivele privind viitorul cererii și al profitului se îmbunătățesc, firmele își vor majora cererea de credite pentru investiții, fiind mai puțin influențate de nivelul existent al ratei dobânzii. La un nivel dat, stabil, al ratei dobânzii, nivelul cheltuielilor totale poate fluctua considerabil, odată cu modificările bruște ale perspectivelor economice, așa cum sunt ele percepute de investitori.

Din aceste motive, neputând fi decelată o influență a ratei dobânzii, pe intervale moderate de variație, asupra creditului și/sau ofertei de bani și, deci, asupra cererii agregate, influență suficient de semnificativă din punct de vedere al stabilității și regularității, numeroase autorități monetare consideră rata dobânzii inadecvată ca obiectiv intermediar prioritar.

3.4. Cursul de schimb al monedei naționale

În țările în care comerțul exterior are o pondere însemnată în totalul activității economice și în care cursul de schimb este flotant, fluctuațiile acestuia pot produce perturbații grave ale economiei naționale.

Pe de altă parte, dacă autoritatea monetară alege ca obiectiv intermediar un curs de schimb fix iar inflația internă o depășește pe cea din țările partenere de schimburi internaționale, competitivitatea exporturilor țării respective se deteriorează, exercitând presiuni puternice pentru o devalorizare a monedei naționale într-o asemenea măsură încât să compenseze diferența de inflație.

Deși banca centrală, prin intervenții directe pe piață (cumpărând sau vânzând moneda națională) sau prin administrarea ratei dobânzii interne, poate influența cursul de schimb, posibilitățile sale sunt inevitabil limitate. În primul rând, există restricții legate de rezervele de mijloace de plată internaționale și de capacitatea țării de a obține finanțare externă. În al doilea rând, modificarea ratei dobânzii dincolo de anumite limite se poate dovedi periculoasă pentru economia națională; acest lucru se produce atunci când presiunile externe conduc la majorarea ratei dobânzii interne până la niveluri ce nu pot fi garantate de condițiile interne.

4. Instrumentele politicii monetare

Banca centrală, prin politica monetară pe care o promovează, contribuie la atingerea obiectivelor generale ale politicii economice prin capacitatea pe care o are de a influența lichiditatea din economie (sau oferta de bani) precum și nivelul ratelor dobânzilor. Mai exact, pe termen lung, banca centrală încearcă să dimensioneze în așa fel creșterea masei bănești și a creditului, evitând atât excesul cât și insuficiența, încât să faciliteze desfășurarea în bune condiții a tranzacțiilor economice și financiare, în vederea unei creșteri economice sus-

ținute. Pe termen scurt, banca centrală își adaptează politica monetară în funcție de presiunile inflaționiste sau deflaționiste din economie și de amploarea dezechilibrului balanței de plăți externe, reacționând prin influențarea corespunzătoare ofertei de bani și de credite din economie și a costului acestor credite.

Capacitatea băncii centrale de a controla lichiditatea din economie depinde de structura financiară a economiei, de gradul de deschidere a acesteia, de coordonarea existentă între autoritățile monetară și fiscală precum și de instrumentele de politică monetară pe care le are la dispoziție.

Numărul și tipurile de instrumente pe care banca centrală le poate utiliza pentru a-și atinge obiectivele intermediare ale politicii sale monetare depind, în fiecare țară, de structura sistemului financiar-bancar, de complexitatea și modul de funcționare a piețelor financiare precum și de natura activelor financiare care circulă pe aceste piețe. În țările cu economie de piață dezvoltată, principalele instrumente ale politicii monetare sunt: operațiunile pe piața monetară, mecanismul scontării (taxa de scont) și rezervele minime obligatorii.

4.1. Operațiunile pe piața monetară

4.1.1. Principii de funcționare

Operațiunile pe piața monetară constau din acțiunile întreprinse de autoritatea monetară pentru a vinde sau cumpăra obligațiuni (în special sub forma titlurilor de stat) în cadrul piețelor financiare. De aceea, acest tip de operațiuni sunt utilizate intens de băncile centrale mai ales în țările în care datoria publică are un volum relativ ridicat și în care obligațiunile guvernamentale reprezintă o pondere însemnată a activelor băncii centrale.

Prin cumpărarea sau vinderea de obligațiuni pe piața monetară, banca centrală acționează asupra ratelor dobânzilor și a ofertei de bani din economie. O achiziție de titluri de stat de către banca centrală produce modificări în structura activelor și pasivelor atât în sistemul bancar cât și la populație în cazul în care titlurile provin din ambele surse. Publicul schimbă obligațiunile pentru bani, în timp ce în sistemul bancar are loc o creștere atât a depozitelor cât și a rezervelor băncilor comerciale. Majorarea rezervelor băncilor comerciale permite, la rândul său, sporirea creditului acordat în economie de sistemul bancar, ceea ce poate determina o creștere în continuare a masei bănești. De asemenea, în funcție de valoarea totală a titlurilor de stat, cumpărate sau vândute de banca centrală, ca pondere în totalul tranzacțiilor de pe piață, intervențiile autorității monetare pot influența semnificativ ratele dobânzilor. Astfel, dacă banca centrală intervine prin cumpărarea de obligațiuni, ea va contribui la creșterea cererii pentru aceste active, ceea ce va avea drept efect majorarea prețurilor lor și, corespunzător, diminuarea randamentului (dobânzilor) acestora. Rezervele suplimentare obținute de băncile comerciale în urma acestui proces vor

spori lichiditățile disponibile pentru acordarea de credite, accentuând și pe această cale presiunea în jos asupra dobânzilor. Evident, vânzarea de titluri de stat de către banca centrală produce efecte contrare în sistem.

Ca urmare, deciziile băncii centrale de a se angaja în intervenții pe piața monetară sunt motivate de obținerea efectelor dorite asupra rezervelor bancare, a bazei monetare, a condițiilor de creditare și a agregatelor monetare. Deși prin dobânzile încasate pentru stocul de titluri de stat deținute, banca centrală obține câștiguri, criteriul profitabilității nu joacă nici un rol în deciziile de cumpărare sau vîndere de obligațiuni, scopul final urmărit fiind asigurarea stabilității economice generale.

4.1.2. Efectele operațiunilor pe piața monetară

Intervențiile pe piața monetară ale băncii centrale influențează economia pe trei căi principale: variabilele monetare, randamentul (rata dobânzii) și prețurile obligațiunilor, anticipările publicului¹.

(i) Rezervele bancare, baza monetară și agregatele monetare

Așa cum am arătat, administrarea portofoliului de obligațiuni de către banca centrală permite acesteia un control relativ ferm asupra rezervelor băncilor comerciale și a bazei monetare. După cum se cunoaște, relația dintre baza monetară și masa monetară este mijlocită de multiplicatorul ofertei de bani, conform modelului:

$$M = MB \times m,$$

în care:

M = masa monetară ($M_1, M_2, \dots$ etc.)

MB = baza monetară (rezervele băncilor comerciale + numerarul în circulație și în casieriile băncilor)

m = multiplicatorul ofertei de bani

Multiplicatorul ofertei de bani este influențat de o serie de factori: raportul dintre rezervele obligatorii și depozite (r_0), raportul dintre rezervele suplimentare (excedentare) și depozite (r_e), raportul dintre depozitele pe termen și cele la vedere (t) și raportul dintre numerarul în circulație și depozitele la vedere (k). În cazul în care acești factori au un grad relativ ridicat de stabilitate în timp și reprezintă variabile independente de intervențiile băncii centrale pe piața monetară, atunci efectele acestor intervenții asupra agregatelor monetare ($M_1, M_2, \dots$ etc.) pot fi prevăzute cu suficientă acuratețe. Modificarea masei monetare va antrena, la rândul său, efecte asupra activității economice.

(ii) Nivelul prețurilor obligațiunilor și al ratelor dobânzilor

Când banca centrală cumpără obligațiuni, creșterea cererii pentru acestea determina o creștere a prețurilor lor pe piață și o reducere corespunzătoare

¹ Prin termenul "public" desemnăm agenții economici neguvernamentali și nebancari, incluzând populația și firmele de orice mărime.

a randamentului oferit de aceste active¹, element de referință pentru ratele dobânzilor în economia de piață. De asemenea, creșterea rezervelor bancare rezultată în urma operațiunilor de cumpărare ale băncii centrale oferă posibilitatea băncilor comerciale de a-și mări, la rândul lor, achizițiile de obligațiuni; aceasta duce la o creștere în continuare a prețurilor și la o reducere a randamentului titlurilor negociate. Câștigurile de capital determinate de majorarea prețurilor obligațiunilor reprezintă o sporire a valorii activelor (și, deci, a averii) publicului, ceea ce poate exercita o influență asupra cheltuielilor populației, în sensul creșterii acestora în raport cu veniturile. Presiunea în jos asupra dobânzilor plătite de titlurile de stat se transmite, prin mecanismele pieței, dobânzilor oferite de celelalte tipuri de obligațiuni, emise de autoritățile locale sau de societățile comerciale.

Prin mecanismele pieței se produce, în paralel, reducerea dobânzilor la creditele ipotecare și la creditele acordate de băncile comerciale. Toți acești factori stimulează, în final, cererea de credite și cheltuielile, majorând cererea agregată din economie.

(iii) Efectul asupra anticipărilor publicului

Considerată o vreme drept un domeniu al demersurilor teoretice, problema anticipărilor publicului cu privire la politica economică a guvernului reprezintă din ce în ce mai mult, în ultimul timp, un element important de fundamentare a deciziilor cu caracter macroeconomic în țările cu economie de piață. Factorii de decizie din aceste țări au realizat importanța deosebită, din punctul de vedere al politicii economice, a modului în care se formează anticipările publicului cu privire la această politică precum și a felului în care comportamentul economic al publicului reacționează la modificările anticipărilor.

Pentru a ilustra importanța problemei, să presupunem că modificări ale rezervelor bancare, ale ofertei de bani, ale ratelor dobânzii și ale prețurilor obligațiunilor, determinate de o achiziție de titluri de stat de către banca centrală, se produc fără a fi fost anticipate de public. În acest caz, modificările menționate pot fi interpretate drept un semnal al trecerii de către banca centrală la o politică monetară mai expansionistă. Dacă publicul consideră că în viitor condițiile accesului la resurse bănești vor fi mai puțin restrictive, efectul acestei anticipări asupra activității economice poate fi puternic stimulat. Cu alte cuvinte, cererea agregată de bunuri și servicii va fi impulsionată mai mult în cazul în care publicul prevede că politica monetară va fi expansionistă sau "adaptabilă", decât în cazul în care se anticipează o politică restrictivă.

Pe de altă parte, modificările produse de intervențiile băncii centrale asupra condițiilor de creditare și a ofertei de bani pot fi percepute ca abateri temporare de la o linie politică "normală". În această situație, publicul antici-

¹ De regulă, obligațiunile aduc deținătorilor câștiguri în sumă fixă, stabilite în funcție de valoarea nominală a titlului. În funcție de variația prețului de piață al titlurilor, procentul acestui câștig (randamentul sau rata dobânzii), se modifică corespunzător.

pează acțiuni compensatorii ale băncii centrale, care să readucă în viitor, variabilele monetare la nivelurile "normale". În consecință, cererea de credite și cheltuielile publicului vor înregistra creșteri mult mai modeste.

Efectul operațiunilor pe piața monetară asupra anticipărilor publicului este dificil de estimat, însă ignorarea lui poate conduce la diminuarea considerabilă a eficacității măsurilor de politică monetară.

4.1.3. Tipuri de operațiuni pe piața monetară

Din punct de vedere conceptual, intervențiile băncii centrale pe piața monetară pot fi clasificate, în funcție de scopul lor, în două categorii: operațiuni defensive și operațiuni dinamice.

Operațiunile defensive întreprinse de banca centrală au drept obiectiv "apărarea" rezervelor bancare și a bazei monetare împotriva influențelor nedorite produse de fluctuațiile unor variabile asupra cărora autoritatea monetară nu-și poate exercita controlul direct în condițiile unei economii de piață.

Această categorie de variabile include; cuantumul creditelor de refinanțare, soldul operațiunilor în tranzit, stocul de rezerve oficiale (aur, DST), emisiunea de numerar a Trezoreriei (când este cazul), depozitele guvernamentale păstrate la banca centrală, depozitele în valută ale băncilor centrale și guvernelor străine păstrate la banca centrală, și alte elemente mai puțin importante.

Intervențiile defensive ale băncii centrale urmăresc anihilarea efectelor modificărilor acestor elemente asupra variabilelor monetare stabilite drept obiective intermediare ale politicii monetare, prin producerea unor efecte echivalente și de semn contrar.

Operațiunile dinamice ale băncii centrale se încadrează în eforturile acesteia de a influența desfășurarea proceselor economice în concordanță cu obiectivele stabilite ale politicii monetare. În cazul existenței unui șomaj ridicat, intervențiile dinamice pot avea drept obiectiv majorarea ratei de creștere a bazei monetare și, prin aceasta, a ofertei de bani din economie. În cazul unei inflații excesiv de înalte, banca centrală intervine pentru a încetini creșterea agregatelor monetare și a diminua oferta de credite.

De regulă, în practică, este dificil de făcut o departajare a operațiunilor băncii centrale pe piața monetară după criteriul arătat, mai ales datorită simultaneității în urmărirea unor obiective.

4.1.4. Avantajele operațiunilor pe piața monetară față de alte instrumente de politică monetară

(i) Precizia

Utilizarea intervențiilor pe piața monetară permite băncii centrale un control direct și precis asupra rezervelor băncilor comerciale și a bazei monetare, mărimea efectului asupra acestor variabile fiind egală cu valoarea tranzacției întreprinse. Instrument de "reglaj fin", operațiunile pe piață contrastează din

acest punct de vedere cu manevrarea atât a ratei scontului cât și a ratei rezervelor obligatorii. Dacă banca centrală urmărește reducerea rezervelor bancare prin intermediul taxei scontului, ea poate majora această dobândă și, fa același timp, se poate adresa băncilor comerciale solicitându-le reducerea apelurilor la refinanțare. Dar efectul acestor măsuri este imposibil de calculat sau chiar de estimat cu anticipație. De asemenea, modificarea ratei rezervelor obligatorii ale băncilor comerciale reprezintă o măsură care afectează brusc variabilele monetare, piuând determina fluctuații nedorite în economie.

(ii) Flexibilitatea

Operațiunile pe piață reprezintă o activitate zilnică a băncii centrale. Din acest motiv, autoritatea monetară poate modifica rapid "tonalitatea" politicii monetare și chiar inversa orientarea acesteia, ceea ce, pe de o parte, permite corectarea promptă a unor eventuale erori și contracararea unor influențe exogene neprevăzute; pe de altă parte, modificările de accent fiind mai greu deceptabile de către nespecialiști decât în cazul celorlalte instrumente, se evită fluctuațiile mult prea frecvente ale anticipărilor publicului asupra politicii monetare, care ar submina nejustificat încrederea în politica monetară și, în ultimă instanță, eficiența acesteia.

4.2. Mecanismul scontării

4.2.1. Principii de funcționare

Mecanismul scontării reprezintă un instrument de control monetar care înglobează o serie de condiții destinate a influența nivelul creditului acordat de banca centrală sistemului bancar. Cea mai importantă condiție o reprezintă rata dobânzii percepute pentru aceste credite, denumită de regulă rata scontului. Alte elemente de condiționare pot fi: selectarea instituțiilor bancare ce pot accede la scontare (refinanțare), selectarea tipurilor de activa financiare pe care banca centrală le acceptă în vederea scontării precum și volumul total de credite ce poate fi alocat fiecărei bănci comerciale. Modul în care banca centrală poate utiliza mecanismul scontării ca instrument de politică monetară depinde de tipul de acces pe care băncile comerciale îl au la creditele de refinanțare: automat sau condiționat. În țările cu un sistem financiar de o complexitate mai scăzută, refinanțarea de la banca centrală reprezintă principala cale prin care băncile comerciale își pot majora resursele de creditare. În aceste condiții, băncile comerciale achiziționează active financiare pe care le rescontează ulterior la banca centrală, cu dobânzi de regulă mai scăzute decât cele pe care le percep clienților lor. De fapt, prin acest mecanism, banca centrală plătește băncilor comerciale serviciul de colectare a activelor financiare (efecte comerciale eligibile, obligațiuni) care intră în portofoliul băncii centrale.

În măsura în care refinanțarea de la banca centrală este profitabilă pentru băncile comerciale, acest mecanism tinde să devină automat. În acest caz,

pentru a păstra controlul asupra expansiunii creditului în economie, banca centrală fie majorează taxa scontului, reducând astfel stimulentele băncilor comerciale de a apela la resurse de refinanțare, fie limitează creditul ce poate fi acordat băncilor comerciale. Astfel, în caz de penurie de lichiditate în sistemul bancar, banca centrală devine un "creditor de ultimă instanță" și nu o sursă permanentă de creditare pentru băncile comerciale.

Deoarece activele pieței monetare reprezintă într-o anumită măsură substituite pentru alte active financiare, modificările aduse de banca centrală taxei scontului în vederea afectării rezervelor sistemului bancar își transmit influența în cadrul întregului sistem financiar. Evident, când băncile comerciale apelează în mod frecvent la credite de la banca centrală, influența taxei scontului asupra dobânzilor celorlalte active financiare se face mai puternic simțită. Când însă banca centrală acționează mai ales drept "creditor de ultimă instanță", efectul modificării taxei scontului este mult mai diluat. Taxa scontului devine deci un instrument eficace al politicii monetare numai atunci când oferta de credite din economie se află în deficit față de cerere, astfel încât dobânzile de pe piața monetară cresc în raport cu dobânda de refinanțare, creând stimulente pentru băncile comerciale de a apela la resurse de la banca centrală.

Politica taxei scontului poate fi utilizată și drept instrument complementar operațiunilor pe piața monetară. Spre exemplu, promovarea unei politici monetare restrictive într-o perioadă cu inflație accelerată presupune intervenția pe piața monetară prin vânzarea de obligațiuni, pentru a împiedica creșterea rezervelor bancare pe măsura sporirii puternice a cererii de credite. Ca urmare, ratele dobânzilor vor crește iar presiunile exercitate asupra rezervelor băncilor comerciale le vor determina pe acestea să apeleze la credite de la banca centrală. Pentru a descuraja crearea de rezerve suplimentare prin refinanțare, banca centrală poate majora taxa scontului corespunzător creșterii dobânzilor pieței.

4.2.2. Efectele modificărilor taxei scontului

(i) Efectele asupra rezervelor, bazei monetare și ofertei de bani

Modificarea taxei scontului poate influența nivelul variabilelor monetare. Spre exemplu, reducerea taxei scontului reprezintă un stimulent pentru băncile comerciale de a apela în mai mare măsură la credite de la banca centrală, ceea ce are drept rezultat creșterea rezervelor bancare, a bazei monetare și a ofertei de bani din economie. Trebuie însă arătat că relația dintre nivelul taxei scontului, pe de o parte, și nivelurile creditelor de refinanțare și ale creditelor acordate de bănci, pe de altă parte, nu poate fi cuantificată cu anticipație, deoarece există numeroși alți factori care influențează cererea de credite" a băncilor comerciale către banca centrală.

(ii) Efectul asupra randamentelor și preturilor obligațiunilor și asupra dobânzilor la credite

În cazul în care banca centrală majorează rata scontului, băncile se pot vedea nevoite să apeleze la alte surse de lichidități, participând la tranzacții pe

piața interbancară sau renunțând la reînnoirea, unor credite către clienți. O dată cu creșterea costului refinanțării, băncile comerciale își vor majora rezervele excedentare, pentru a evita apelul, în caz de nevoie, la credite de la banca centrală. Rezultatul va fi o presiune de jos în sus asupra tuturor dobânzilor din economie, prin mecanismele piețelor financiare.

Vinderea de obligațiuni de către bănci (pentru creșterea lichidităților), va conduce la reducerea prețurilor acestora și, deci, la creșterea randamentelor. Creșterea cererii de resurse pe piața interbancară va majora dobânzile pieței, iar creșterea costului resurselor va determina o ascensiune a dobânzilor percepute de bănci pentru creditele acordate.

Creșterea generală a dobânzilor va influența negativ cheltuielile totale din economie, reducând astfel cererea agregată și relaxând presiunile inflaționiste.

(iii) Efectul asupra anticipărilor publicului

O modificare a taxei scontului poate constitui un semnal, pentru public, al unei schimbări de orientare în politica monetară. Spre exemplu, dacă, după o perioadă de stabilitate a nivelului taxei scontului, acesta este majorat, publicul se poate aștepta ca în viitor să urmeze și alte măsuri de politică monetară restrictivă. Corespunzător, vor fi anticipate creșteri ale ratelor dobânzilor; deoarece acest lucru conduce inevitabil la reducerea prețurilor obligațiunilor, speculatorii și alți deținători ai acestor active financiare se vor grăbi să le vândă, efectele așteptate devenind reale.

În practică, modificările taxei scontului pot fi determinate nu de o reorientare a politicii monetare, ci de costul refinanțării la schimbările induse de factori exogeni băncii centrale în dobânzile pieței, autoritatea monetară urmărind tocmai conservarea politicii monetare promovate până atunci. Din acest motiv, scopul variației taxei scontului poate fi perceput eronat de către public, iar reacțiile acestuia pot determina efecte necontrolate ale măsurii luate de banca centrală.

4.2.3. Dificultăți legate de mecanismul scontării

Numeroase critici au fost aduse, în țările cu economie de piață, mecanismului scontării din punctul de vedere al eficienței utilizării taxei scontului ca instrument al politicii monetare.

(i) Efectul neutralizator al scontării (refinanțării)

Așa cum am menționat în secțiunea 4.2.1., taxa scontului poate fi privită drept un instrument complementar operațiunilor pe piața monetară în promovarea politicii monetare a băncii centrale. O serie de specialiști occidentali consideră însă că acest instrument poate neutraliza, de fapt, efectele intervențiilor pe piața monetară.

Astfel, dacă, într-o perioadă de avânt economic, banca centrală întreprinde o vânzare de active financiare pentru a reduce rezervele bancare și ba-

za monetară, băncile comerciale își pot reîntregi rezervele prin apel la refinanțare, anulând astfel efectele urmările de autoritatea monetară. Acest fenomen este posibil deoarece în perioadele de avânt economic taxa scontului se situează, de regulă, substanțial sub nivelul randamentelor (ratelor dobânzilor) activelor financiare cu scadențe pe termen scurt, ceea ce face profitabilă obținerea de resurse de creditare prin refinanțare.

În caz de recesiune, taxa scontului, datorită rigidității sale mult mai mari decât a dobânzilor de pe piața monetară, se situează de obicei la nivel ridicat față de acestea. Acest fenomen determină băncile comerciale să ramburseze cât mai rapid creditele obținute de la banca centrală. Dacă aceasta din urmă, prin cumpărarea de obligațiuni pe piața monetară, majorează rezervele bancare în încercarea de a impulsiona cererea agregată din economie, băncile comerciale pot utiliza rezervele astfel obținute pentru rambursarea creditelor de refinanțare, neutralizând efectele intervenției băncii centrale.

(ii) Comportamentul pro-ciclic al refinanțării

Pentru a asigura stabilitatea economică, politica monetară trebuie să acționeze în sensul reducerii ratelor de creștere a variabilelor monetare în perioadele de avânt economic și în sensul creșterii acestor rate în perioadele de recesiune. Cu alte cuvinte, politica monetară trebuie să fie, de regulă, contraciclică, pentru a contracara fluctuațiile activității economice. Sarcina politicii monetare este îngreunată de faptul că tendința variabilelor monetare este de a evolua pro-ciclic¹, ca urmare a tendinței pro-ciclice a apelului la mecanismul scontării.

În general, volumul creditelor obținute de băncile comerciale de la banca centrală, este mare când taxa scontului este ridicată și mic atunci când taxa scontului este redusă. Aparent paradoxal, acest fenomen se produce datorită mișcării mai lente a taxei scontului față de celelalte dobânzi, aspect deja semnalat.

Explicația constă în faptul că decizia băncilor comerciale de a se împrumuta la banca centrală nu depinde de nivelul în sine al taxei scontului, ci de diferența dintre acesta și nivelurile dobânzilor pieței monetare. În perioada de recesiune, spre exemplu, dobânzile pieței scad mult mai rapid decât taxa scontului, astfel că, în termeni relativi, aceasta este ridicată, deși ca nivel absolut s-a redus. În consecință, băncile își vor reduce împrumuturile de la banca centrală, scăzând astfel rezervele, baza monetară, agregatele monetare și efectele asupra cererii agregate vor fi depresive tocmai într-o perioadă de recesiune.

(iii) Ambiguitatea semnalului dat publicului de modificarea taxei scontului

Aceeași mișcare lentă a taxei scontului relativ la dobânzile pieței determină ambiguitatea semnalului dat de modificarea dobânzii băncii centrale, din punctul de vedere al percepției lui de către public și al formării anticipărilor acestuia. În funcție de factorii luați în considerație de fiecare observator ace-

¹ Crescând în perioadele de avânt economic și scăzând în cele de recesiune.

eași modificare a taxei scontului poate fi interpretată atât drept o schimbare a liniei de politică monetară anterioare, cât și o continuare a acesteia. Rezultanta interpretărilor la nivelul de ansamblu al publicului și reacțiile acestuia sunt dificil de anticipat.

Mai multe propuneri de îmbunătățire a mecanismului scontării au fost lansate în țările unde acesta este utilizat. Printre propuneri s-au numărat: stabilirea taxei scontului în funcție de alte dobânzi ale pieței monetare, plata de către banca centrală a unor dobânzi pentru rezervele suplimentare ale băncilor comerciale și chiar eliminarea totală a mecanismului scontării.

De altfel, începând cu anii '70, operațiunile de scont și reescont și-au pierdut din importanță, fiind din ce în ce mai mult înlocuite de intervențiile pe piața monetară în țările dezvoltate.

4.3. Rezervele obligatorii

Existența unui nivel optim al lichidității în sistemul bancar reprezintă unul din obiectivele permanent aflate în atenția băncii centrale. În multe țări, au fost instituite măsuri de protecție a depozitelor bancare împotriva posibilităților de reducere neașteptată a activelor lichide ale băncilor față de pasivele acestora pe termen scurt, situație ce ar putea conduce la o criză a sistemului bancar. Promovarea de către băncile comerciale a unei politici imprudente de creditare poate fi sursa unui astfel de fenomen.

Măsurile de protecție menționate se prezintă de obicei sub forma unor restricții impuse portofoliului de active ale băncilor, în special ca raport minim obligatoriu al rezervelor acestora (depozite în cont la banca centrală + rezerva de numerar) față de quantumul depozitelor. În unele țări, pentru calculul raportului menționat, în rezerve sunt incluse și alte active cu lichiditate foarte ridicată.

Rata rezervelor minime obligatorii este deseori fixată și modificată prin lege. Această rata devine un instrument al politicii monetare numai atunci când banca centrală are autoritatea de a decide modificarea ratei și, prin aceasta, de a afecta lichiditatea deținută de băncile comerciale, influențând politica de credite a acestora. Când o bancă ajunge în situația în care rezervele sale au scăzut până la nivelul minim permis, este nevoită fie să limiteze creșterea activelor care nu sunt cuprinse în rezerve, fie să încerce să atragă mai multe depozite. Indiferent de alternativa aleasă, efectul va fi o majorare a ratelor dobânzilor, reducerea creditului și, prin aceasta, limitarea creșterii ofertei de bani din economie.

Dacă banca centrală decide creșterea ratei rezervelor obligatorii, băncile comerciale în ansamblul lor vor trebui să păstreze un nivel mai mare de rezerve pentru același nivel al depozitelor. Dacă rezervele excedentare existente până în acel moment nu sunt suficiente pentru a acoperi creșterea rezervelor obligatorii, băncile sunt nevoite să obțină rezervele suplimentare necesare fie prin vânzarea pe piața monetară a unor active lichide, fie prin împrumuturi de la banca centrală.

Vânzarea de active pe piață va determina reducerea prețurilor acestora, creșterea randamentelor (ratelor dobânzilor) și diminuarea depozitelor din sistemul bancar. De asemenea, apelul la refinanțare va conduce și el la majorarea ratelor dobânzilor, dacă taxa scontului este ridicată, ca măsură complementară.

Modificarea ratei rezervelor obligatorii acționează în același mod ca și intervențiile băncii centrale pe piața monetară.

Vânzarea de obligațiuni de către banca centrală sau vânzarea de către bănci a activelor lor (credite, obligațiuni) au același efect de majorare a ratelor dobânzilor, determinându-i pe investitori să înlocuiască în portofoliul lor de active depozitele bancare cu obligațiuni și cu alte instrumente de creditare.

În orice caz, modificarea rezervelor obligatorii este un instrument mult mai puțin flexibil decât operațiunile pe piața monetară. Fie și o minoră modificare a ratei rezervelor obligatorii poate influența substanțial politica de creditare a băncilor. Multe din acestea pot fi puse în dificultate de necesitatea restructurării rapide a portofoliului lor de active. Din acest motiv, banca centrală nu va proceda la o modificare a ratei rezervelor obligatorii în cazul în care anticipează necesitatea unei alte modificări, de semn contrar, în scurt timp.

În consecință, modificarea ratei rezervelor obligatorii trebuie utilizată cu multă rezervă ca instrument de politică monetară pentru a evita producerea unor perturbații majore ale sistemului financiar.

4.4. Alte instrumente de politică monetară

4.4.1. Instrumente de control direct

(i) Plafoane globale

În vederea exercitării unui control direct asupra creșterii lichidității din sistemul bancar/banca centrală poate impune plafoane globale asupra creditului bancar. Acest tip de control al creditului se poate utiliza în cadrul programelor de stabilizare economică, dar el implică o serie de dezavantaje. În unele cazuri, plafoanele iau forma unor limite impuse creditării sectorului privat, avântând astfel sectorul public. De asemenea, în cazul în care ratele dobânzilor nu sunt la rândul lor limitate, plafonarea creditului poate conduce la o majorare substanțială a dobânzilor. Pe de altă parte, stabilirea de limite maxime atât pentru credite cât și pentru dobânzi conduce inevitabil la o alocare inefficientă a resurselor financiare, în măsura în care băncile sunt nevoite să aloce credite, în cadrul plafonului, în funcție de factori exogeni pieței.

De asemenea, imobilizarea unei părți din lichiditățile sistemului bancar ca urmare a plafonării creditelor duce la slăbirea concurenței între bănci, precum și a celei dintre bănci și alte instituții financiare. Deoarece profiturile băncilor sunt limitate de restricționarea volumului de credite pe care le pot acorda, capacitatea lor de a atrage noi depozite se diminuează. Ca urmare, ponderea

băncilor pe piețele financiare scade în favoarea celei a instituțiilor financiare nebankare.

(ii) Controlul selectiv al creditelor

Controlul selectiv al creditelor ia de obicei forma plafoanelor de credite pentru anumite destinații. Principalul obiectiv al acestui tip de control este cel de a influența alocarea creditului, favorizând direcționarea resurselor către domenii considerate prioritare. Modalitățile concrete de exercitare a controlului alocării creditelor pot fi: stabilirea de limite maxime volumului și termenelor de acordare a creditelor pentru anumite utilizări, limitarea volumului creditelor pentru unele categorii de debitori, interzicerea creditării unor tipuri de obiective.

Politica unor controale selective, ale creditelor creează o serie de dificultăți de administrare. În plus, dacă, în primă instanță, controlul selectiv se poate dovedi eficace, pe termen mai lung beneficiarii acestui sistem au tendința de a reorienta fondurile proprii de la activitățile prioritare pentru care pot obține credite către alte utilizări devenite profitabile datorită penuriei de resurse create în aceste domenii de discriminare în acordarea creditelor. Există, de asemenea, și posibilitatea ca beneficiarii priorităților în creditare să devină ei înșiși sub o formă sau alta, intermediari financieri, transferând creditul altor utilizatori. Controlul selectiv al creditelor bancare implică totdeauna existența unor categorii de solicitanți de resurse din sectoarele considerate neprioritare, creând astfel stimulente pentru apariția unor intermediari financieri nebankari care pot oferi resurse de creditare cu dobânzi ridicate.

(iii) Controlul ratei dobânzii

Stabilirea de limite maxime pentru dobânzile la depozitele și fa creditele bancare precum și pentru cele ale obligațiunilor guvernamentale reprezintă forma obișnuită de exercitare a controlului ratei dobânzii. Scopul acestui control poate fi acela de a reglementa diferența dintre dobânzile active și cele pasive ale băncilor sau a reduce concurența dintre bănci pentru atragerea de depozite, diminuând astfel stimulentele existente pentru bănci de a se angaja în creditări cu caracter speculativ. De obicei, plafonarea dobânzilor se constituie într-un mijloc de reglementare a costului creditului în special pentru anumite categorii de debitori, spre exemplu întreprinderile din sectorul de stat.

Unele din dezavantajele plafoanelor de credite sunt valabile și în cazul plafonării dobânzilor: este distorsionată concurența dintre bănci precum și aceea dintre bănci și alte instituții financiare. În plus, o structură a ratelor dobânzilor impusă la niveluri mai scăzute decât cele ce ar fi fost stabilite de piața afectează negativ procesul de intermediere financiară realizat de către bănci și alte instituții autorizate, prin descurajarea sectorului privat de a-și păstra economiile acumulate sub forma activelor financiare. Acest fenomen încurajează apariția unor intermediari financieri neautorizați, care oferă resurse alternative deținătorilor de depozite sau alte active financiare la costuri mai mari, în final, pentru economia națională.

În sfârșit, controlul ratelor dobânzilor duce la redistribuirea arbitrară a veniturilor între debitori și deponenții sistemului bancar - dobânzile scăzute avantajează debitorii iar dobânzile ridicate avantajează deținătorii de depozite.

Dezavantajul principal al oricărei forme de control direct constă în aceea că, în cazul în care este exercitat o perioadă mai lungă de timp, conduce la alterarea alocării eficiente a resurselor. Plafonarea creditului bancar determină solicitanții de credite să ocolească sistemul bancar și să împrumute direct de la creditorii nefinanciari și de la instituții financiare nebancare. Acest fenomen de "dezintermediere" neutralizează efectele urmărite prin instituirea controlului. Controalele selective nu numai că reduc eficiența sistemului bancar, dar conduc la situația în care indicatori consacrați ai activității economice, precum creditul bancar și masa monetară, nu mai pot reflecta fidel realitatea economică. În plus, controalele directe presupun, de obicei, costuri administrative ridicate.

4.4.2. Acțiuni persuasive ("moral suasion")

Pe lângă formele de control cantitativ prezentate mai sus, un important instrument de politică monetară îl reprezintă acțiunile persuasive ale băncii centrale față de băncile comerciale. Avantajul acestui tip de control, calitativ constă în flexibilitatea sa ridicată și în faptul că nu necesită instituționalizare prin lege. Acțiunile persuasive se concretizează în influența pe care banca centrală o exercită pentru a determina instituțiile financiare să-și conducă activitățile în concordanță cu orientarea politicii monetare promovate de autoritatea monetară. În utilizarea acestui instrument banca centrală încearcă să-și utilizeze autoritatea și prestigiul pentru a convinge băncile și celelalte instituții financiare de necesitatea de a-și restrânge creditele sau de a le aloca într-un mod care poate contraveni obiectivului acestora de a-și maximiza profiturile pe termen scurt. Concret, acțiunile persuasive iau forma sugestiilor băncii centrale ca instituțiile financiare să-și restrângă voluntar volumul de credite acordat sau să le îndrepte cu prioritate către anumite sectoare ale economiei.

Acțiunile persuasive ale băncii centrale sunt întreprinse în situațiile în care se anticipează că mecanismele pieței nu vor acționa într-o anumită perioadă în deplină concordanță cu interesul public. În astfel de condiții, se apreciază că alocarea resurselor către solicitanții care oferă prețurile cele mai mari nu ar conduce în mod necesar la o repartizare dezirabilă a acestor resurse. Dacă alocarea resurselor este îmbunătățită prin acțiunile persuasive ale băncii centrale, utilizarea acestui instrument se dovedește a fi eficace.

II. MECANISMUL DE TRANSMISIE AL POLITICILOR MONETARE: CE RELEVĂ EXPERIENȚA POSTBELICĂ MONDIALĂ¹

1. Contextul istoric

Pentru a înțelege ce ne rezervă viitorul - cel puțin, viitorul "previzibil", de 25-30 de ani - este întotdeauna util să rememorăm lecțiile trecutului. Perioada postbelică prezintă un interes aparte în acest sens, întrucât în intervalul respectiv s-au petrecut mutații majore atât în ceea ce privește obiectivele băncilor centrale, cât și în ce privește instrumentele utilizate de ele. În esență, aceste modificări constau în:

- trecerea de la controlul direct la controlul indirect al variabilelor monetare, fie ele indicatori de volum sau rate ale dobânzii;
- trecerea de la preponderența acordată echilibrului intern spre cea acordată echilibrului extern, în condițiile accentuării tendințelor de integrare regională și a apariției pieței financiare mondiale;
- coordonarea supranațională a schimbărilor instituționale, a politicilor și a obiectivelor monetare.

Toate aceste evoluții au fost cauzate de două tipuri de factori:

- factori ce țin de ciclurile istorice lungi;
- factori accidentali.

Explicația legată de ciclurile istorice lungi susține, în esență, că în ultimele două secole, teoria și practica economică au cunoscut două inflexiuni majore. Astfel, de la înfrângerea Franței napoleoniene și până la începutul primului război mondial, a prevalat o perioadă de *laissez-faire*, în care virtuțile pieței libere, susținute de principala putere mondială, Anglia, au fost copiate de majoritatea țărilor globului. În perioada respectivă (1815-1914), intervenția statului în economie a fost, în general, limitată. Ca atare, independența băncilor centrale față de deciziile guvernelor era, de regulă, apreciabilă. Existența etalonului - aur făcea ca politica valutară să aibă un caracter automat: dezechilibrele balanțelor de plăți nu rezultau în aprecieri sau deprecieri ale monedelor naționale, ci în fluxuri ale rezervelor de aur. Politica monetară internă nu constituia o preocupare de primă mărime, în condițiile în care agenții economici acceptau re-

¹ Printre principalele surse bibliografice amintim:

- a) Forrest Capie, Charles Goodhart, Norbert Schnadt - *The Development of Central Banking*, London, 1994
- b) Andrew Graham, Anthony Seidon - *Government and economics in the postwar world*, Routledge, London and New York, 1991
- c) Mervin King - *Monetary Policy Instruments: the U.K. experience*, Frankfurt/Main, 1994

ducerea veniturilor în perioadele de deflație. Clasa muncitoare era puțin numeroasă și slab organizată, iar inexistența votului universal făcea ca politicile economice să urmărească mai puțin captarea sprijinului electoral.

Izbucnirea primului război mondial și asumarea de către guverne a unui rol mai activ în conducerea politicilor monetare marchează debutul celei de a doua etape, *dirijiste*, în istoria băncilor centrale (1914-1971). Un complex de factori istorici, precum desfășurarea în această perioadă a două războaie mondiale și a revoluției bolșevice, crizele economice din anii '20-'30 și dezvoltarea ca răspuns la acestea a doctrinei keynesiste, au făcut ca rolul băncilor centrale să se diminueze mult. Practic, în primele trei decenii după 1945, keynesismul a fost doctrina oficială în majoritatea lumii industrializate.

După cel de al doilea război mondial, obiectivele băncilor centrale au fost lărgite, astfel încât, pe lângă stabilitatea monedei, acestea cuprindeau stimularea creșterii economice și a ocupării forței de muncă. Managementul cererii, incluzând politicile monetare, fiscale și de venit, urma să se facă coordonat; în practică, băncile centrale au devenit subordonate ministerelor de finanțe. Instrumentul macroeconomic predilect au devenit politicile fiscale (variația deficitului bugetar, a investițiilor de stat etc.). Când privește politicile monetare, acestea făceau apei, în principal, la instrumentele de *control direct* (plafoane de credit, fixarea de dobânzi maxime etc.). În unele țări occidentale, băncile centrale supravegheau de asemenea respectarea de către băncile comerciale a rezervelor obligatorii și/sau a deținerilor (minime) de obligațiuni guvernamentale.

Faptul că țara industrială cu cel mai înalt grad de centralizare (Franța) a cunoscut o creștere economică spectaculoasă în anii '50-'60, precum și succesele notabile obținute în respectivele decade de economiile țărilor comuniste au făcut ca o mare parte a mediilor academice și politice occidentale să înceapă să pună sub semnul întrebării presupusa eficiență superioară a pieței libere. Până și în țări tradițional antidirijiste, precum Anglia, s-a pus, la mijlocul anilor '60, problema adoptării unui Plan Național, după modelul planurilor indicative franceze. Astfel încât, atunci când revenirea la sistemul pieței libere a început să-și recâștige adeptii, a existat temerea, în cadrul sistemului bancar, că o liberalizare a acestuia va rezulta într-un exces de cerere, care anterior fusese reprimată.

Fluctuațiile dirijismului și ale *laissez-faire*-ului au tot atât de mult de a face cu ciclurile istorice (războaie, descoperiri, colonizări), cât și cu istoria ideilor. Astfel, sub influența unor Milton Friedman sau Edmund Phelps, spre începutul anilor '70 "moda" în științele economice s-a modificat din nou în favoarea *liberei inițiative și a dezangajării statului*. Aceasta nouă eră, simbolizată în politică de conducerile conservatoare ale lui Reagan (în Statele Unite ale Americii) și ale lui Thatcher (în Marea Britanic), continuă și acum și este probabil să constituie "ortodoxia" dominantă în științele economice pentru încă o generație, în afara ipotezei unui nou război sau altor cataclisme de natură a readuce din nou statul în centrul vieții economice.

Acesta este, aşadar, contextul istoric şi ideatic în care a debutat tranziţia în România. Este evident că, nolens-volens, o ţară trebuie să urmeze curentele istorice şi de idei predominante în epocă, alternativa constituind-o izolarea ei şi, implicit, stagnarea.

La începutul acestui capitol am menţionat rolul pa care factorii accidentali îl pot avea în stabilirea sau în destrămarea consensului existent la un moment dat în comunităţile politică, financiară şi ştiinţifică. După cel de al doilea război mondial, astfel de factori accidentali au fost: politica Statelor Unite în deceniul şapte, cele două crize petroliere, politica Germaniei după reunificare.

Sistemul Bretton Woods (1944-1971), bazat pe dubla convertibilitate aur-dolar şi dolar-celelalte valute, a fost viabil atâta timp cât statul-lider al sistemului a practicat politici neinflaţioniste. Dar, în timpul administraţiei Johnson (1963 - 1968), SUA au adoptat o finanţare inflaţionistă a ambiţioaselor programe interne ("Great Society Program") şi externe (războiul din Vietnam). Pentru a menţine cursurile valutare fixe faţă de dolar, celelalte ţări (Germania, Japonia, Franţa) trebuiau să cumpere în cantităţi masive dolarii excedentari existenţi pe piaţă. La un moment dat, capacitatea lor de a proceda astfel a atins o limită, iar sistemul a cunoscut un colaps.

Povestea s-a repetat, aproape identic, cu Sistemul Monetar European, care timp de treisprezece ani (1979 - 1992) îl uimise pe toţi observatorii prin rezilienţa şi adaptabilitatea sa (învăţând din greşelile sistemelor anterioare, fluctuaţii ale cursurilor de schimb erau permise între anumite limite strânse). Şi totuşi, a fost suficient ca statul - lider al sistemului (Germania) să înceapă politici de austeritate (pentru a contracara inflaţia înaltă rezultată din unificarea ţării), pentru ca celelalte ţări să considere insuportabilă imitarea unei politici asemănătoare.

Cele două crize petroliere au condus la rate nebănuite de mari ale inflaţiei, readucând în centrul discuţiei rolul şi obiectivele băncii centrale. Aceasta trebuia să-şi concentreze, din nou, politicile monetare asupra obiectivului reducerii inflaţiei, lăsând celelalte obiective (şomaj, creştere economică) pe seama politicilor fiscale şi politicilor dinspre partea ofertei (microeconomice).

2. Evoluţia politicii monetare în ultimele două decenii

Dacă în privinţa obiectivului reafirmat al politicii monetare - combaterea inflaţiei — consensul era aproape unanim, lucrurile erau mai puţin clare în privinţa instrumentelor necesare pentru atingerea acestui obiectiv. Odată cu căderea în desuetudine a dirijismului, mijloacele de control direct (plafoane de credit, dobânzi maxime) au trebuit să fie înlocuite cu alte mijloace, indirecte, de control monetar. Dezvoltarea în anii '70 a ştiinţei econometriei şi studiile efectuate (printre alţii de Laidler şi Goldfeld) asupra determinantilor cererii de bani au condus la credinţa fermă că agregatele monetare pot fi atinse cu un grad înalt de precizie, cu condiţia stabilităţii vitezei de rotaţie a banilor. Astfel, bănci-

le centrale au început să utilizeze variația ratei dobânzii pe termen scurt în scopul atingerii agregatelor monetare celor mai cuprinzătoare (M_2 sau M_3). Prima care a procedat de maniera aceasta a fost Germania (1974), urmată de SUA, Elveția, Canada (1975) și de Marea Britanie (1976).

Rezultatele au fost dezamăgitoare, în sensul că abaterile de la obiectivele-țintă ale agregatelor monetare au fost semnificative. Printre posibilele cauze ale acestui fenomen pot fi amintite slaba apetență a guvernelor laburiste (Callaghan în Marea Britanie, Trudeau în Canada, democrații lui Carter în SUA) pentru politicile monetariste; acceptarea unor trenduri mai înalte decât cele dorite inițial, din frica de a reveni la trendul de bază prin politici prea austerre, dar - mai ales - divergența de opinie între cercetătorii monetariști și bancherii centrali. Astfel, monetariștii propuneau controlul în primul rând al bazei monetare, lăsând rata dobânzii să se stabilească pe piață, în timp ce autoritățile monetare, în fapt, au procedat invers, stabilind rata dobânzii și lăsând masa monetară să-și găsească punctul de echilibru.

Într-un anumit sens, politica Băncii Naționale a României în anul 1994 a fost mai aproape de dorințele inițiale ale teoreticienilor monetariști, iar rezultatele au fost spectaculoase: inflația a fost adusă de la 12 procente lunar în 1993 la mai puțin de 3 procente lunar în a doua jumătate a lui 1994, printr-un control strict al bazei monetare (refinanțării).

Având în vedere performanțele mai slabe ale modificării ratei dobânzii asupra agregatelor monetare (și, în final, asupra inflației), se poate pune întrebaarea de ce, totuși, autoritățile monetare din țările dezvoltate continuă să favorizeze acest instrument, în detrimentul controlului bazei monetare. Un posibil răspuns îl constituie mai marea apropiere a ratei dobânzii de un alt indicator-cheie, și anume cursul de schimb. Acesta din urmă a devenit un indicator fundamental, îndeosebi pentru țările care fac parte din Sistemul Monetar European (S.M.E.).

În principiu, autoritățile monetare dintr-o țară pot favoriza fie echilibrul monetar intern (atunci când inflația constituie problema principală, când țara este relativ slab integrată în structurile financiare și comerciale internaționale - cum este cazul României la momentul de față), fie echilibrul monetar extern (atunci când inflația este stabilă și la un nivel comparabil cu al țărilor competitoră și când integrarea financiar-economică este avansată - cum este cazul țărilor occidentale).

În primul caz, se poate spune că rata dobânzii este variabila determinată, iar rata de schimb este variabila determinată (rezultantă), conform funcției:

$$(1) \quad E = f(i, i^*, e)$$

unde: E = rata de schimb nominală

i = rata dobânzii la activele denominate în moneda națională

i^* = rata dobânzii la activele denominate în moneda străină

e = rata așteptată a deprecierii

Acesta este exact cazul României, în care cursul de schimb rezultă ca urmare a unor anumite rate ale dobânzii interne. Dar, pentru o țară membră a S.M.E., cursul de schimb apare ca o variabilă exogenă (dată), de care trebuie să țină neapărat seama dacă nu vrea să sufere pierderi de competitivitate. În acest caz, se aplică funcția:

$$(2) \quad i = f(E, i^*, e)$$

unde notațiile au aceeași semnificație ca mai sus.

Rezultă clar că pentru aceste state, discreția privind politica monetară internă este limitată, rata dobânzii fiindu-le - într-o mare măsură - impusă din afară.

Concluziile pentru România sunt acelea că, atâta timp cât inflația internă va fi sensibil superioară celei din Uniunea Europeană, echilibrul, monetar intern trebuie să prevaleze asupra celui extern. Și întrucât controlul masei monetare este mai eficace decât controlul ratei dobânzii în atingerea acestui echilibru, intern, este de dorit, ca pe parcursul următorilor ani politica monetară românească să continue linia începută în 1994, de control indirect al bazei monetare.

Cu cât inflația va fi adusă sub control și cu cât integrarea europeană se va intensifica, cu atât beneficiile controlului ratei dobânzii vor prevala asupra costurilor acestui indicator (în termeni de neatingere a agregatelor monetare), făcând posibilă schimbarea instrumentului de politica monetară.

În afara argumentului integrării, există și o altă împrejurare care face, în Occident, ca ținerea agregatelor monetare să nu mai fie la modă (în fapt, cu excepția Germaniei, ea a fost abandonată la mijlocul anilor '80). Este vorba de imposibilitatea prezicerii vitezei de rotație a banilor, cauzată de inovațiile tehnologice (cardurile magnetice) și de competiția financiară, precum și de modificările în comportamentul agenților economici produse de acestea. Momentan, în România aceste fenomene au un impact extrem de limitat, dar influența lor va crește cu timpul, făcând tot mai dificilă coordonarea și previzionarea politicii monetare.

În realitate, dihotomia dintre controlul ofertei monetare și controlul ratei dobânzii nu este atât de acută pe cât pare în teorie. Studii întreprinse de W. Poole au arătat că un control combinat al bazei monetare și al ratelor dobânzii este strict superior controlului separat al acestor variabile. Ceea ce contează este orizontul de timp. Astfel, pe termen scurt, de exemplu o săptămână (iar refinanțarea efectuată de Banca Națională a României are exact acest orizont de timp), oferta de bază monetară este complet orizontală, consistentă cu un control al ratei dobânzii (fig. 1).

Dacă însă considerăm o perioadă mai lungă (de exemplu un an), atunci oferta de bază monetară M^s devine aproape verticală, consistentă cu un control al volumului monetar de către autorități (fig. 2).

În acest context, experiența Băncii Naționale a României, care a încercat să controleze simultan rata dobânzii și masa monetară pe orizonturi scurte de timp, se dovedește a fi salutară.

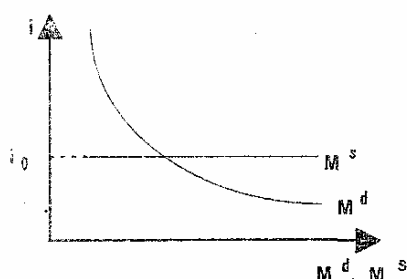

Fig.1. Relația dintre dobândă (i) și oferta monetară (M^s) pe termen scurt

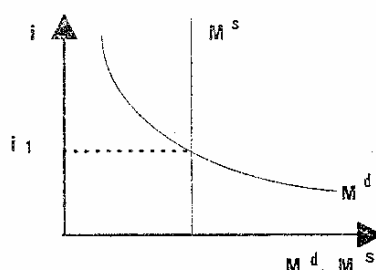

Fig.2. Relația dintre dobândă (i) și oferta monetară (M^s) pe termen lung

Un alt domeniu în care schimbările din ultimele două decenii au fost majore îl constituie cerințele băncilor centrale față de băncile comerciale. Inițial, accentul se punea pe respectarea ratei rezervelor obligatorii și a ratei lichidității, diferit de la o țară la alta; acum, atenția se concentrează asupra ratei adecvării capitalului, determinată de organisme precum Banca Reglementelor Internaționale.

Înainte de 1970, serviciile bancare din fiecare țară erau izolate de concurența externă și puternic cartelizate: câteva bănci aflate în poziție de oligopol asigurau sistemului în ansamblu o remarcabilă stabilitate, fără a fi nevoie prea mult ca banca centrală să-și exercite funcția de supraveghere. Odată cu apariția eurodolarilor și în legătură cu politica marilor corporații de a-și stabili filiale în țări străine pentru a evita impunerea vamală, competiția în sistemul bancar a început să se ascutească, subminând cluburile oligopoliste ale băncilor autohtone.

De regulă, marile firme producătoare, odată implantate într-o nouă țară, tindeau să aducă după ele instituțiile financiare serioase. Acestea aveau un puternic avantaj comparativ față de băncile locale, nefiind supuse restricțiilor impuse de banca centrală în privința rezervelor obligatorii, a lichidității etc. Acest fapt a generat o puternică presiune din partea băncilor autohtone pentru dereglementare și pentru abolirea (sau cel puțin reducerea) cerințelor băncii centrale. Rezultatul a fost, în multe cazuri, un comportament extrem de riscant, hazardat al băncilor, căutând să compenseze prin risc înalt un randament relativ mai scăzut. Acest fapt a dus la o serie de crahuri financiare (exemplul asociațiilor Savings and Loans din Statele Unite fiind celebru), fapt care, la rândul său, a repus pe tapet problema supravegherii din partea băncii centrale. S-a ales soluția cerinței unor rate mai înalte a capitalurilor băncilor comerciale vis-à-vis de activele lor riscante. Dar competiția pe piețele financiare devenise de acum internațională, însemnând că impunerea unor reglementări mai dure de către autoritățile unei țări i-ar fi creat sistemului bancar respectiv un dezavantaj relativ. De aceea, s-a acceptat de către băncile centrale ca reglementările pri-

vind ratele adecvării capitalului să fie stabilite de un organism parastatal, Banca Reglementelor Internaționale.

Pentru România, aceste reglementări sunt în vigoare, în virtutea afilierii Băncii Naționale la organizația de la Basel. Prin îndeplinirea lor de către băncile comerciale românești se vor crea condițiile unei competiții fair-play în domeniul financiar-bancar cu firmele străine. Pentru ca aceasta să înceapă este însă nevoie, așa cum am arătat, ca un număr suficient de mare de corporații transnaționale să devină interesate în a-și deschide filiale în țara noastră.

3. Uniunea Europeană: principalele trăsături și implicații pentru politica monetară

După dispariția (?) antagonismului Est-Vest caracteristică pentru întreaga perioadă postbelică, liniile de torță economico-politice par să se reazeze pe coordonate regionale: Uniunea Europeană, NAFTA, APEC etc. Totuși, ipotezele macroeconomice pe care se bazează aceste uniuni sunt, uneori, fundamental diferite.

În Uniunea Europeană, un aranjament monetar este perceput ca o precondiție a integrării ulterioare, pentru a nu permite statelor membre obținerea unor avantaje nemeritate prin simple devalorizări competitive. În schimb, în cadrul NAFTA nu s-a pus deloc problema armonizării politicilor monetare în vederea sprijinirii uniunii comerciale. Aceste țări (SUA, Canada, Mexic) par să favorizeze ipoteza că manipularea cursului de schimb în vederea obținerii de avantaje nu intră în preocupările partenerilor lor.

În orice caz, dacă România dorește să se alăture, într-un anumit orizont de timp. Uniunii Europene, atunci politicile sale (inclusiv cele monetar-fiscale) trebuie să convergă spre cele stabilite ca ținte de respectivul organism. Principalii indicatori urmăriți sunt inflația, ratele dobânzii și pozițiile fiscale. Dar, așa cum au demonstrat ultimii ani, convergența în aceste domenii nu se poate fixa *ex ante*, conform unui calendar rigid, caz în care o serie de ajustări sunt fie prea dureroase, fie prea nepopulare spre a fi adoptate. Mai degrabă, consensul pare să se îndrepte acum spre un calendar mai flexibil, lăsând fiecărei țări libertatea alegerii ritmului, care-i convine cel mai bine.

Inițial, tratatul de la Maastricht prevedea trei faze ale Uniunii Monetare: o primă fază între 1992 - 1993, cuprinzând libertatea deplină de mișcare a capitalului; a doua fază între 1994-1997, incluzând crearea unui Institut Monetar European, interzicerea finanțării monetare a deficitului public, câștigarea independenței băncilor centrale naționale față de guvernele respective; o a treia fază între 1997 — 1999, ale cărei principale caracteristici sunt crearea unei Bănci Centrale Europene și introducerea Ecu-ului ca monedă unică.

Deși o bună parte din aceste criterii au fost îndeplinite (de exemplu, Institutul Monetar European ființează din ianuarie 1994 la Frankfurt/Main), dificultă-

țile prin care a trecut în ultima perioadă Uniunea Europeană fac puțin probabilă respectarea calendarului în întregime.

În perioada 1981-1991, în privința *inflației*, a existat un grup de țări care s-a mișcat concertat (Franța, Germania, Benelux), cu inflații anuale sub 5 la sută; un grup de țări "corigente", cu inflații anuale între 5 și 10 procente (Marea Britanic, Italia, Spania), precum și un grup de țări "repetente" (Portugalia, Grecia) cu inflații de 15-20 la sută anual. Mai mult decât atât, aceste ultime două țări au avut, o bună parte a deceniului trecut, dobânzi negative în termeni reali, demonstrând o politică monetară laxă.

Convingerea noastră este că România își poate pune economia în ordine și, cu condiția ca privatizarea să se facă în ritm alert, spre orizontul anului 2000 inflația poate fi adusă la niveluri inferioare nivelurilor atinse în cele mai "slabe" state membre ale Uniunii Europene.

Rata dobânzii a suferit o convergență notabilă în deceniul trecut (excepția constituind-o din nou Grecia), la fel ca și randamentul obligațiunilor de stat. Practic, aceasta a convers într-o bandă cuprinsă între 7 și 12 la sută pe an (date pentru anul 1990). Din rațiuni de disciplină a pieței, diferențialele la randamentul obligațiunilor ar trebui să se mențină, pentru a reflecta riscul diferit atașat capacității de plată a diverselor guverne: eliminarea diferențialelor ar sugera că guvernele mai cheluitoare vor fi "salvate" de intervenția guvernelor mai austere, care vor interveni spre a le echilibra bugetul.

Cât privește *datoria publică cumulată* (reflectată ca procent din produsul intern brut), situația cea mai rea o prezintă Belgia și Italia, cu datorii publice cumulate depășind PIB pe un an. Cauza pentru această stare de lucruri a fost imputabilă, potrivit unor analiști economici, cabinetelor de coaliție (formate din 5-6 formațiuni politice) care au guvernat, tradițional, aceste țări și cărora le-a fost greu să convină asupra unei politici fiscale austere, precum și politicilor de întrajutorare regională (principalii beneficiari fiind Sudul Italiei și Valonia), care s-au făcut printr-o cheltuie excesivă a banului public.

Și în acest domeniu, performantele "la zi" ale României sunt mult mai bune, astfel încât criteriile de convergență economică nu par imposibil de atins, cu condiția ca economia să-și reia creșterea pe baze sănătoase și autosustenabile.

III. POLITICA MONETARĂ ÎN ROMÂNIA POSTCOMUNISTĂ: O PRIVIRE CRITICĂ

1. Politica monetară

Așa după cum transpare din judecățile formulate mai sus, în orice economie de piață, politica monetară constituie una din componentele cele mai importante ale politicii economice. În cazul României, în mod paradoxal, după căderea regimului comunist și declararea opțiunii pentru mecanismele de piață, politica monetară a rămas, o bună perioadă, într-un straniu con de umbră. Practic, pentru întregul an 1990, nici cel mai îngăduitor analist nu ar găsi nici măcar rudimentele vreunei politici în evoluțiile monetare.

Abia în luna decembrie 1990, prin înființarea Băncii Comerciale Române, care a preluat în întregime funcția sa de bancă comercială, Banca Națională a României și-a asumat *de facto* rolul de autoritate monetară, consfințit ulterior în luna martie 1991 prin legile bancare. S-au constituit, astfel, bazele unui sistem bancar cu două nivele, în care răspunderea pentru conducerea politicii monetare și supravegherii sistemului bancar este asumată în întregime de banca centrală.

Pentru anul 1991 au fost stabilite *obiective cantitative*, în planul creșterii masei monetare și creditului în economic, îndeplinirea lor urmând a fi urmărită prin intermediul clasicele plafoane de credite, reglării prin mecanisme de piață rămânându-i o marjă de acțiune nesemnificativă. În anul 1991 poate fi consemnată doar intrarea în funcțiune a primelor noi bănci comerciale, alături de preexistentele bănci de stat. Acestea din urmă s-au constituit pe structura funcțională a băncilor specializate în vechiul regim acționând, în noul cadru organizatoric, ca bănci universale.

Într-un mediu economic în care structurile de proprietate au rămas practic neschimbate, evoluțiile produse în direcția eliminării controlului monetar administrativ, deși deloc neglijabile, au trecut practic neobservate pentru că impactul lor în mediul economiei reale a rămas marginal. Principalele repere ale noii orientări a politicii monetare merită însă a fi consemnate succint, întrucât ele formează germenii construirii unei politici monetare bazată pe principiile general valabile în economia de piață.

Astfel, Banca Națională a renunțat la *monopolul intermediarii financiare*, solicitând băncilor comerciale ca lichiditățile suplimentare să fie plasate pe piața interbancară. Efectul practic imediat nu a fost decât retragerea depozitelor CEC de la Banca Națională și plasarea lor pe incipienta piața interbancară. Aproape concomitent, Banca Națională a procedat la abolirea vechiului mecanism de refinanțare descentralizată în teritoriu, bazat pe plafoane de refinanțare acordate trimestrial fiecărei sucursale a băncilor comerciale. Centralizarea

refinanțării a produs inițial doar modificări operaționale, rămânând în vigoare atât mecanismul de principiu (linii de credit ca singur instrument), cât și durata pe care acestea erau acordate (3 luni). Din octombrie 1991, durata a fost coborâtă la o lună. De asemenea, creditele pe termen mijlociu și lung au fost retrase.

Din luna octombrie 1991 *au fost abolite plafoanele de credit*, băncile fiind abilitate să acorde credite în măsura capacității de a atrage resurse monetare.

Dobânzile practicate de Banca Națională au crescut treptat, de la 3% în 1990, la 18% în ultimul trimestru al anului 1991. În mod formal, Banca Națională a renunțat la orice prerogative în stabilirea nivelului și structurii dobânzilor băncilor comerciale. Având în vedere amploarea procesului inflaționist declanșat o dată cu începutul liberalizării prețurilor, aceste din urmă măsuri apar derizorii și fără impact notabil.

La începutul anului 1992 a intrat în funcțiune *noul mecanism de finanțare al Băncii Naționale, bazat pe trei instrumente: linii de credit, creditul de licitație și creditul pe termen fie*. În intenția autorităților, cele trei mecanisme ar trebui să prefigureze reescontul, operațiunile de open-market și creditul lombard.

Din luna martie 1992 a fost introdus *mechanismul rezervelor obligatorii* pentru a completa instrumentele de control indirect al multiplicării depozitelor în economie. Într-o primă etapă, în baza de calcul au fost cuprinse doar depozitele în monedă națională ale agenților economici. Spre sfârșitul anului, baza de calcul a fost lărgită prin includerea depozitelor în monedă națională ale populației, iar din februarie 1994 s-a extins și asupra depozitelor în valută ale rezidenților.

În cursul anului 1992 s-a manifestat prima tentativă a Băncii Naționale de a conferi dobânzilor rolul normal în economia de piață. Corelarea ratelor dobânzii practicate de Banca Națională cu acelea ale inflației a fost considerată primul pas în această direcție. Astfel, rata dobânzii de referință a Băncii Naționale (la linii de credit) a crescut treptat, de la 18% pe an, la 80% începând cu 25 mai - nivel care ar fi trebuit să fie pozitiv în termeni reali, dacă inflația s-ar fi înscris în limitele anticipate.

În ultimele luni ale anului 1992 și-au făcut apariția, în forță și ocupând o pondere din ce în ce mai mare, creditele acordate de Banca Națională în condiții preferențiale, care au fost justificate de autorități prin nevoia imperioasă de a sprijini anumite sectoare ale economiei, în special agricultura.

Cea mai mare parte a anului 1993 s-a scurs fără inițiative notabile în domeniul politicii monetare. Abia în luna august. Consiliul de Administrație al Băncii Naționale a luat hotărârea de a nu mai reînnoi creditele preferențiale ce expirau la finele anului. Acalmia a fost întreruptă doar de finalizarea acordului dintre Banca Națională și Ministerul Finanțelor prin care s-a pus practic capăt *finanțării gratuite, nelimitate și automate* de către Banca Națională a deficitului bugetului de stat. Efectul practic imediat a fost sterilizarea unui volum de lichiditate de circa 300 miliarde lei (echivalentul a 11% din masa monetară din acel moment).

În ultima parte a anului 1993, s-a declanșat procesul de înscriere a politicii monetare în coordonatele normale. În mod formal, a fost luată o singură măsură: conturile deschise băncilor comerciale la sucursalele Băncii Naționale se consolidează zilnic într-un singur cont deschis la Centrala Băncii Naționale. Acest cont, ce putea înregistra doar disponibilități pe baza cărora se calculau rezervele obligatorii, poate înregistra în noile condiții și sold debitor (overdraft), pentru care se percepe o dobândă specială. Practic însă, Banca Națională a optat pentru două direcții de acțiune consistente: *escaladarea rapidă a ratei dobânzii* și *reducerea drastică a lichidității*. Rata dobânzii la linia de credit a rămas la 70%, dar celelalte dobânzi au cunoscut creșteri de neimaginat cu câteva luni înainte: 106%, 150% și în final 250% pentru creditul overdraft; 360% și apoi 260% pentru neîndeplinirea rezervelor obligatorii. Creditul de licitație, cu durată de o săptămână, acordat pentru sume din ce în ce mai mari, pe măsura reducerii liniilor de credit, a ajuns, la sfârșitul lunii decembrie, să înregistreze o dobândă medie de peste 230%.

În privința lichidității din sistemul bancar, trebuie precizat de la bun început că, în întreaga perioadă de după 1990, dar mai ales după eliminarea plafoanelor de credit, băncile comerciale au înregistrat fără încetare un semnificativ exces de lichiditate, ce s-a prelungit până către sfârșitul anului 1993, ceea ce a condus la un întreg cortegiu de neajunsuri.

În primul rând, creația monetară excesivă a băncii centrale a *întârziat procesul de atragere și redistribuire a resurselor bănești temporar disponibile* la populație și în economie. Atât de pronunțat a fost dezinteresul băncilor pentru atragerea economiilor populației, încât nu s-a confirmat regula - întâlnită pe scară largă în țări care înregistrează represiune financiară - ca băncile să prolifereze pentru a atrage bani ieftini de la populație. În al doilea rând, *piața inter-bancară a întârziat să se dezvolte*, ca urmare a accesului facil la emisiunea băncii centrase. În al treilea rând, a fost alimentat un comportament al băncilor comerciale lipsit de perspectivă pe termen lung. Convingerea acestora că prin credite ieftine se asigură eficiența investițiilor și se minimizează riscul apariției creditelor neperformante este o iluzie care se risipește în momentul - inevitabil - în care condițiile de pe piața monetară se normalizează și dobânzile devin pozitive în termeni reali.

Principală cauză a excesului de lichiditate din sistem a fost *acceptarea creditelor preferențiale*, născute în toamna anului 1992, la foarte scurt timp după ce Banca Națională încercase să aducă dobânda la niveluri pozitive în termeni reali. Este îndoielnic dacă scopul declarat pentru care au fost acordate a fost atins ca urmare a acestor credite sau pur și simplu pentru că se creaseră condiții materiale adecvate. Certe sunt însă *efectele secundare*:

- rata medie a dobânzii practică de Banca Națională a coborât vertiginos, de la peste 50% pe an în luna iunie 1992, la numai 20% pe an în aprilie 1993, anihilând practic politica de dobânzi a Băncii Naționale;

- băncile comerciale au fost asaltate de bani ieftini până într-o asemenea măsură, încât nici măcar creditele preferențiale nu mai erau trase în totalitate;
- s-a întărit impresia că nivelul dobânzilor ar fi o chestiune legară de bunăvoința sau bunul plac ai Băncii Naționale, de unde presiunile pentru a deschide tot mai larg cutia Pandorei. O dată acceptat compromisul, tot mai multe s-au arătat a fi domenii de activitate care se considerau îndreptățite la accesul la credite preferențiale;
- creditele preferențiale au indus distorsiuni suplimentare în alocarea resurselor, beneficiarii de credite dovedind, în mod rațional de altfel, dezinteres în drămuirea consumurilor și în utilizarea propriilor lichidități;
- cum domeniul principal de creditare preferențială a fost producția agricolă vegetală, în anul 1992 a apărut o situație absolut paradoxală: producătorii agricoli își păstrau recolta în hambare, reluându-și producția pe seama creditelor ieftine, în timp ce consumul de cereale pentru populație era asigurat prin import.

Este puțin probabil că Banca Națională ar fi putut refuza, în totalitate. În condițiile date, creditele preferențiale, dar termenii în care acestea au fost acordate au frizat absurdul. Volumul uriaș (peste 360 miliarde lei, reprezentând la apogeu 96,6% din totalul refinanțării), diferențialul ultra-generos al dobânzii (față de o dobândă curentă de 70% pe an, creditele preferențiale au fost acordate, în mare parte, cu 13% pe an, acoperind inflația pe o singură lună) și controlul ineficient asupra utilizării creditului pentru destinațiile stabilite au transformat acest mecanism într-o mostră a minimului de rezultate cu maximum de costuri. Această stare de fapt a condus la o poziție tranșantă, exprimată public de banca centrală, în vara anului 1994:

"Decizia sprijinirii prin dobânzi puternic subvenționate a unor sectoare "sensibile" apărea logică în contextul general al politicii economice a statului, în perioada analizată. O serie de prețuri nu fuseseră liberalizate, autoritățile urmărind pe această cale să evite șocurile asupra categoriilor celor mai defavorizate ale populației. În aceste condiții, creditarea preferențială a fost asigurată cu precădere pentru ramurile ale căror prețuri erau controlate de stat (agricultură, energie). Liberalizarea deplină a dobânzilor ar fi fost inoportună și s-ar fi putut întoarce împotriva obiectivelor strategice ale unei politici monetare raționale.

Totuși, deteriorarea condițiilor de producție nu poate fi contracarată prin pârghii monetare decât cu totul vremelnice. Printre alte dezavantaje, acestea din urmă introduc un nou element de distorsiune, care face mai dificilă evaluarea corectă a performanțelor economiei. S-a ajuns la situația în care, exact în momentele în care agenții economici refuzau să utilizeze chiar și creditele preferențiale, se înteteau criticile la adresa Băncii Naționale, considerându-se că o politică monetară pretins restrictivă ar fi cauza reducerii activității în sectorul real. În realitate, explicația principală a căderii producției rezidă în dificultățile

de adaptare sie ofertei interne la volumul și structura cererii agregate. De asemenea, sectorul real a fost afectat de incertitudinile pe care le genera accelerarea procesului inflaționist, pe de o parte, și accesul limitat ia resurse valutare, pe de altă parte. În plus, menținerea sub control a anumitor prețuri cu ridicata la niveluri departe de cele reale introducea distorsiuni suplimentare și inhiba producția. S-a dovedit astfel, mai clar decât oricând până atunci, că emisiunea monetară fără acoperire, pentru creditarea preferențială a unor sectoare de activitate, nu este de natură să stimuleze creșterea reală, ci doar menține distorsiunile în alocarea resurselor și inhibă creșterea în sectoarele potențial viabile.

Un alt efect negativ a fost excesul relativ de lichiditate din economia, antrenai de abundența creditării preferențiale, care a atras majorarea artificială a cererii de valută. Aceasta se datora nu numai migrației naturale către valută - pentru valorificarea reală a disponibilităților bănești, ce se putea realiza prin majorarea importurilor - ci și cererii de valută pentru motive speculative. Ambele fenomene au majorat de echilibrul de pe piața valutară, contribuind suplimentar la deprecierea cursului leului¹.

Politica de reducere a lichidității din sistemul bancar s-a materializat, începând din a doua parte a anului 1993, prin abolirea finanțării automate a deficitului public, utilizând mecanismul contului trezoreriei statului deschis la Banca Națională. Faptul că, ulterior, poziția conturilor guvernamentale s-a ameliorat nu a făcut decât să evite presiunile politice pentru revenirea la practicile anterioare.

O dată cu înăsprirea politicii de dobânzi, controlul lichidității s-a făcut mult mai riguros. Pentru a se asigura că va crea într-adevăr o "foame" de lei, autoritatea monetară a decis, oarecum mai puțin ortodox, sa solicite rezerve obligatorii pentru depozitele în valută, constituibile în lei. Eficacitatea măsurii a devenit evidentă atunci când băncile s-au oferit, ele însele, să constituie rezervele în dolari, propunere pe care Banca Națională a respins-o.

Pentru a evita orice posibilă "scurgere", Banca Națională a completat aceste măsuri dure cu un set de reguli prudențiale, care cuprinde *limitarea poziției valutare deschise, adecvarea capitalului și limitarea accesului la descope-rind de cont*.

De această dată, măsurile și-au găsit rapid ecou în sistemul bancar. Băncile comerciale au început o autentică competiție pentru atragerea de depozite, în special de la populație, dobânzile oferite urcând în prima jumătate a anului 1994 până ia 32,5 la sută pentru un singur trimestru. S-au diversificat instrumentele de economisire oferite (certificate de depozit pe diferite termene, carnete de economii la vedere și pe termen, acțiuni). Pentru creditele acordate, rata lunară a dobânzilor a ajuns până la 14-15 la sută.

Primele rezultate care se pot măsura până în prezent au fost spectaculoase. Rata inflației (CPI) a scăzut abrupt, depășind previziunile - oricum opti-

¹ Banca Națională a României: Raport anual 1993.

miste - din Memorandum-ul adresat de guvernul român pentru un nou acord stand-by cu Fondul Monetar Internațional. În aceste condiții, *pentru prima oară, dobânzile oferite la depozite au întrecut substanțial rata inflației*. După mai mulți ani, s-a produs și "minunea" unor scăderi de prețuri pe piață, fără caracter sezonier. Probabil cel mai important preț de pe piața liberă (neoficială) care a scăzut puternic a fost cel al dolarului: după ce a atins un vârf, din motive speculative, de aproape 2.100 lei/dolar la începutul lunii ianuarie 1994, el a scăzut într-o lună și jumătate, la mai puțin de 1.700 lei/dolar - nivel echivalent cu cel de la sfârșitul lunii octombrie 1993 - care s-a menținut practic stabil până de curând.

Ar fi fost de așteptat ca restricțiile severe de pe piața creditului să antreneze o nouă contracție a producției, poate chiar *across the board*. Din motive care nu pot fi încă precizate cu certitudine, o asemenea tendință nu s-a produs. Dimpotrivă chiar: producția și exportul au continuat să crească, acoperirea cu comenzi pentru lunile următoare în industrie și construcții fiind mai bună decât oricând în ultimii ani. O explicație ar fi aceea că reducerea absorbției interne a putut fi compensată de cererea pentru export - cum s-a întâmplat, cu decenii în urmă, în Coreea de Sud. Posibil ca altă explicație să fie reducerea imobilizărilor de resurse în stocuri și o ameliorare a eficienței pe seama creșterii productivității muncii (întrucât relansarea în industrie s-a produs concomitent cu reducerea forței de muncă în această ramură). Nu este exclusă o anumită creștere în termeni nominali a arieratelor pentru acomodarea temporară a nevoii de lichiditate.

Indiferent care ar fi explicațiile acestui fenomen - multe urmând a fi studiate în continuare -, cert este că, în absența efectului advers clasic al politicii monetare restrictive, aceasta pare să fi devenit pilula amară înghițită mai ușor decât se sperase.

2. Politica valutară

O componentă inseparabilă a politicii monetare este politica valutară. În cele ce urmează vom prezenta pe larg evoluțiile acesteia de după 1990, din cel puțin două considerente:

- a reprezentat domeniul care a înregistrat *cele mai mari fluctuații și inconsistențe*, transmițând un mesaj nefavorabil în interior și în exterior. Trecerea în revistă a erorilor trecutului poate servi pentru evitarea lor în viitor;
- în perspectiva deschiderii tot mai accentuate spre exterior, *politica valutară tinde să ocupe locul central în politica monetară*, fapt care obligă la pragmatism și rigoare.

La începutul anului 1990, România nu înregistra datorii externe și dispunea de *rezerve valutare de circa 1,5 miliarde dolari*. Această situație reprezenta însă rezultatul unei politici economice voluntariste a vechiului regim, care, a

forțat exporturile până la secătuirea resurselor țării și a amputat importurile până la punerea în pericol a potențialului productiv al economiei. Poziția financiară externă favorabilă era susținută exclusiv prin pârgii administrative: consumul și producția erau strict controlate, exportul și importul erau dirijate centralizat, iar cursul valutar nu avea un rol practic în echilibrarea balanței de plăți.

Abandonarea mecanismelor administrative de reglare a comerțului exterior a condus rapid, încă din anul 1990, la *deteriorarea balanței de plăți și la consumarea rezervelor valutare*. Cauzele acestei evoluții sunt multiple:

- dezechilibrele structurale generate de modelul bazat pe conducerea centralizată a economiei;
- reorientarea fundamentală a economiei românești, respectiv trecerea de la modelul conducerii centralizate, la reglarea prin mecanismele pieței, situație care antrenează perioade mai lungi sau mai scurte de nesincronizări în politica economică;
- șocurile economice cauzate de o conjunctură internațională deosebit de nefavorabilă: prăbușirea comerțului cu țările membre CAER, implicațiile crizei din Golf și ale celei iugoslave etc.

Ca și alte mecanisme vitale ale economiei naționale, *regimul valutar* nu a putut fi reorientat dintr-o dată, etapele parcurse pe aceasta cale urmărind, în esență, evoluția reformei economice din țara noastră, în condițiile concrete determinate de schimbările politice de după decembrie 1989. Pe parcurs, o dată cu cristalizarea opțiunilor și strategiei de reformă economică, s-a putut contura regimul valutar, printr-un proces desfășurat în mai multe etape. Privită a posteriori, *evoluția a fost oscilantă, s-au înregistrat modificări abrupte și, nu de puține ori, măsurile adoptate s-au dovedit a fi contraproductive*.

Regimul cursului valutar și politica urmată de statul român în acest domeniu în perioada de după 1989 au avut evoluții ce pot fi încadrate în următoarele perioade distincte:

- ianuarie - septembrie 1990: curs (comercial) unic, fix, puternic supraevaluat;
- septembrie 1990 - noiembrie 1991: cursuri duale; supraevaluare *de facto*;
- noiembrie 1991 - mai 1992: curs unic, flotant controlat, menținut *de facto* supraapreciat. Cedare integrală a valutei din export;
- mai 1992 — aprilie 1994: aceleași trăsături principale, dar valuta este (integral) la dispoziția exportatorilor;
- aprilie 1994 — prezent: curs liber de piață, convertibilitatea de cont curent devine fapt.

A. Perioada ianuarie - septembrie 1990

Imediat după abolirea monopolului valutar și asupra comerțului exterior, perioada s-a caracterizat prin dolarizarea parțială a economiei și decomprirea bruscă a restricțiilor cu privire la import, care a condus la creșterea abruptă

a acestuia, încă din primele luni ale anului 1990. Concomitent, absența măsurilor de stimulare, ca și evoluțiile externe nefavorabile au antrenat scăderea semnificativă a exportului. Situația inițial favorabilă a rezervelor valutare a condus la *opțiunea de menținere a unui curs valutar fix și alocare administrativă a valutei*, în condițiile abolirii *de facto* a măsurilor administrative de reglare a exporturilor și importurilor. S-a procedat la *devalorizarea* monedei naționale, de la 16 lei/dolar la 21 lei/dolar iar noul curs a fost menținut fix, ca o pârgie pentru temperarea presiunilor inflaționiste.

Evoluțiile din economia națională care au urmat adoptării acestor opțiuni de politică valutară au fost net defavorabile. Distorsiunile și dezechilibrele au fost mai adânci decât se anticipase, iar fixitatea cursului valutar ca ancoră pentru combaterea inflației *s-a dovedit iluzorie și a avut efecte dezastruoase*. Practic, rezerva valutară oficială existentă la sfârșitul anului 1989 a fost epuizată în numai nouă luni, mai rapid decât în cele mai pesimiste scenarii.

Modificarea *balanței comerciale* a fost dramatică: exporturile au scăzut într-un singur an cu 44%, iar importurile au crescut cu 8,1%. Ca urmare, soldul balanței comerciale pe relația devize convertibile a trecut de la un excedent de 2,36 miliarde dolari în 1989, la un deficit de 1,96 miliarde dolari în anul 1990. Pe relația clearing în ruble transferabile, în aceeași perioadă, deficitul a crescut de la 0,76 miliarde ruble transferabile la 1,9 miliarde ruble transferabile.

Este semnificativ faptul că expansiunea importurilor s-a produs concomitent cu scăderea producției interne (PIB real a scăzut în 1990 cu 5,6%). În aceste condiții, importurile au ajuns să reprezinte 24,9% din PIB în 1990, față de 16,4% în anul precedent.

Deși aceste evoluții nefavorabile au fost determinate de un complex de factori economici, sociali și politici, *consumarea integrală a rezervelor valutare a fost favorizată de cadrul economic* constituit prin menținerea cursului fix stabilit administrativ și alocarea central-guvernamentală a resurselor valutare, în ciuda unor profunde schimbări instituționale (desființarea instrumentelor de planificare, a unei mari părți din balanțele materiale etc.). Singurul efect practic al acestei opțiuni de politică valutară a fost *subvenționarea indirectă, pe seama rezervei valutare, a unor importuri ieftine.*, amplificate de existenței unui exces de masă monetară în circulație.

Experiența anului 1990 a arătat că:

- inflația internă poate fi controlată pe seama unui curs supraevaluat al monedei naționale numai dacă există o rezervă valutară suficientă, iar o astfel de politică poate fi urmată numai o perioadă limitată de timp (până la epuizarea rezervei);
- menținerea echilibrului prețurilor interne pe seama dezechilibrării balanței de plăți și consumării rezervei valutare este un lux costisitor și fără orizont;
- echilibrul extern este vital pentru independența țării și din acest punct de vedere poate fi mai important decât evitarea inflației; el trebuie menținut chiar cu costul dureros al creșterii prețurilor interne.

B. Perioada septembrie 1990 - noiembrie 1991

Prin Legea nr. 15 (august 1990) a apărut prima reglementare valutară de după 1989: a fost stabilit dreptul regiilor autonome și al societăților comerciale cu capital de stat de a efectua direct operațiuni de comerț exterior și de a dispune de o parte din veniturile nete în valută (inițial, 30%, iar de la 1 februarie 1991, 50%). Această prevedere legală a creat premisele pentru o politică de *cursuri duale*.

A fost menținută opțiunea pentru un curs oficial fix, care să limiteze creșterea prețului intern al importurilor. Modificarea cursului oficial la *35 lei/dolar*, o dată cu liberalizarea prețurilor din noiembrie 1990, iar apoi la *60 lei/dolar*, în aprilie 1991, concomitent cu a doua etapă de liberalizare a prețurilor, au reprezentat tentative de ținere sub control a procesului de depreciere a monedei naționale, cursul oficial menținându-se însă de fiecare dată puternic supraevaluat. (De notat că imediat după prima etapă de liberalizare a prețurilor, cursul pe piața neoficială a ajuns la *180 lei/dolar*).

Având în vedere prevederile Legii nr. 15/1990, în februarie 1991 a fost deschisă piața valutară interbancară, unde s-a tranzacționat partea de 50% rămasă la dispoziția exportatorilor. S-a creat astfel regimul valutar bazat pe două cursuri ale monedei naționale, prin care o parte a tranzacțiilor externe se decontează la cursul oficial, iar cealaltă la cursul stabilit pe piața. În luna iulie, au fost deschise *casele de schimb valutar*, ceea ce a permis accesul legal al persoanelor fizice la piața valutară și a limitat drastic proporțiile "pieței negre" și ale "dolarizării" economiei naționale.

În esență, sistemul valutar dual a reprezentat *a doua încercare de a idiliza cursul ca o ancoră pentru stabilitatea prețurilor* - în special cele pentru energie - în intenția de a sprijini ajustarea fără perturbații majore a întreprinderilor consumatoare de materii prime din import. De remarcat că România a fost singura dintre țările central și est-europene unde Fondul Monetar Internațional a acceptat o asemenea abordare gradualistă.

În practică, cursul oficial al leului a rămas supraevaluat și a menținut presiunea pentru creșterea în continuare a importurilor, ajustarea dorită a consumurilor producându-se pe o scară foarte modestă. Mecanismul a stimulat importurile și a descurajat exporturile, în condițiile în care exportatorii aveau obligația să schimbe jumătate din încasările valutare la un curs neacoperitor. De altfel, exportatorii au adoptat diverse subterfugii pentru a nu repatria. Încasările valutare, promovând pe o scară largă operațiuni de barter sau întârziind voluntar încasările.

În aceste condiții și în absența unei strategii de stimulare a exporturilor, a crescut *dependența echilibrării balanței de plăți curente de finanțarea externă*. Dar creditele externe au fost utilizate, în cea mai mare parte, nu pentru restruc-turarea producției și re tehnologizare, ci pentru continuarea unor consumuri ne-raționale și de multe ori lipsite de finalitate (producția pe stoc).

Presiunile pentru decontarea importurilor la cursul oficial mai avantajos au crescut, pe măsură ce decalajul între acesta și cursul pieței interbancare s-a amplificat. Ținerea sub control a prețurilor materiilor prime de bază s-a făcut pe seama consumării unor resurse valutare însemnate, acumulate prin împrumuturi externe. În perioada aprilie-octombrie 1991, intrările efective la fondul valutar al statului din schimbul la cursul oficial a 50% din încasările la export au fost de 611 milioane dolari, în timp ce plățile pentru importuri la acest curs au fost de 1269 milioane dolari.

Mecanismul cursului dual a limitat, pentru o perioadă scurtă de timp, presiunile inflaționiste, întrucât cea mai mare parte a importurilor energetice și de materii prime s-a realizat la cursul oficial. Aceasta a reprezentat, *practic, finanțarea prin credite externe a unei relative stabilități a prețurilor interne*. Pe lângă faptul că o asemenea opțiune este nesustenabilă pe termen mediu, menținerea decalajului între prețurile interne și cele externe (de fapt o subvenționare mascată a consumului intern) a stimulat risipa și întârzierea restructurării economice.

C. Perioada noiembrie 1991 - mai 1992

În luna noiembrie 1991, cursul interbancar, ajuns la circa 300 lei/dolar, a fost unificat cu cel oficial de 60 lei/dolar, noul curs unic fiind stabilit la *180 lei/dolar*. La acest nivel au fost aliniate prețurile materiilor prime și ale tuturor celorlalte importuri, fapt care a reprezentat un pas decisiv pe calea armonizării prețurilor interne cu cele internaționale.

A fost introdus un *nou regim valutar*, prin care toate încasările din exporturi ale agenților economici sunt automat decontate în lei la cursul unic (*cedarea valutei către sistemul bancar*), iar importurile se realizează pe seama cumpărărilor de devize pe piața valutară.

Având în vedere experiența anterioară nefavorabilă, în domeniul politicii de fixitate a cursului, prin noul regim valutar s-a declarat opțiunea pentru *flotarea controlată a cursului monedei naționale*.

În primele două luni de la instituire, nou), regimul a funcționat bine. Deprecierea leului cu numai 5 % până la sfârșitul anului - mult mai lentă decât creșterea din aceeași perioadă a prețurilor interne - are două explicații majore:

- impactul inițial al majorării prețurilor energiei și altor materii prime fusese luat în considerare la stabilirea cursului unic, care era relativ subapreciat față de prețurile interne din luna octombrie;
- Banca Națională a sprijinit prin vânzări de valută pe piață stabilizarea cursului de schimb la un nivel care să nu inducă presiuni inflaționiste nejustificate.

Începând cu primele luni din 1992 s-a intrat însă pe o evoluție general nefavorabilă. Pe plan intern, *s-a accentuat presiunea inflaționistă*, având la bază cel puțin două cauze principale:

- *impactul unificării cursurilor asupra prețurilor interne*. Practic, s-a produs majorarea cvasiautomată, în lanț, a prețurilor, eforturile de re-

structurare a producției și consumurilor fiind modeste. Or, în absența ajustării consumului, deprecierea monetară nu conduce decât la intrarea pe o spirală inflaționistă;

- *excesul de lichiditate de pe piața monetară internă, determinat de efectuarea compensării globale, a arieratelor agenților economici.* Această măsură a fost adoptată de Parlamentul României în decembrie 1991, într-un moment în care blocajul plăților amenința să prejudicieze grav activitatea din economie. Întrucât măsura a atacat nu cauzele, ci efectele blocajului financiar, rezultatul imediat a fost creșterea creditului cu circa 490 miliarde lei și un spor de peste 200 miliarde lei al masei monetare. Această din urmă cifră a echivalat cu aceea a creșterii depozitelor în lei constituite pentru cumpărarea de valută la începutul anului 1992. Transpare astfel relația dintre expansiunea monetară internă - neacoperită în producție suplimentară - și presiunea asupra balanței de plăți externe și a cursului valutar.

Pe plan extern, *întârzierea finanțării* negociate cu instituții internaționale (Grupul 24 și Banca Mondială) a scăzut capacitatea de plată și a pus în dificultate Banca Națională în asigurarea și menținerea rezervelor valutare. S-a creat un decalaj însemnat între cererea și oferta de valută, producându-se perturbații în derularea importurilor și a producției interne.

Condițiilor interne și externe convergent nefavorabile li s-a adăugat *decizia politică de blocare a cursului valutar* în perioada februarie - mai 1992. Pentru a treia oară de la începutul anului 1990, pentru temperarea inflației interne a fost aleasă calea menținerii leului la un nivel fix - din ce în ce mai supraevaluat în termeni reali. În consecință, s-au produs aceleași efecte: stimularea importurilor și penalizarea exporturilor; dezechilibrul valutar în creștere, acoperit prin majorarea datoriilor externe; influență cu totul marginală asupra evoluției prețurilor interne, ancora cursului valutar fiind prea slabă pentru controlul unui proces inflaționist cu rădăcini adânci.

Mecanismul de cedare integrală a valutei, instituit în noiembrie 1991, și-a putut dovedi viabilitatea numai în primele două luni, *când au fost respectate regulile pieței*. Ulterior, *credibilitatea mecanismului a fost în totalitate compromisă*, amplificând distorsiunile și dezechilibrele deja existente pe piața internă. De menționat că regimul cedării în totalitate a valutei funcționează bine în Ungaria, Polonia, Cehia și Slovacia.

Cursul caselor de schimb, care rămăsese constant în perioada septembrie - decembrie 1991 - întrucât noul mecanism valutar se dovedea viabil și conducea la atenuarea anticipațiilor inflaționiste - a cunoscut un proces rapid de eroziune în primele cinci luni ale anului 1992. În aceeași perioadă de timp, încasările efective din exporturi s-au diminuat îngrijorător, ca urmare a întârzierii voluntare a repatrierii acestora.

Condițiile adverse prezentate anterior au îndepărtat momentul în care rezervele valutare ale României ar putea atinge un nivel asigurător. Rezervele

valutare oficiale au fost folosite în cea mai mare parte pentru achitarea unor importuri de importanță deosebită și pentru vânzări pe piață pentru sprijinirea cursului valutar. Altfel spus, dezechilibrele au fost acoperite prin consumarea rezervelor valutare și prin împrumuturi externe.

Privită prin această prismă, îndatorarea țării produsă după anul 1990 a servit, în cea mai mare parte, alimentării cu resurse pentru atenuarea temporară a gravelor probleme din unele sectoare ale economiei; de exemplu, importurile de produse agro-alimentare au fost de 3-4 miliarde dolari, mai mari decât toate creditele externe primite până acum de România.

Pe de altă parte, a reieșit încă o dată că înghețarea administrativă la un nivel supraevaluat a cursului leului nu este de natură să conducă la creșterea încrederii populației și a agenților economici în politica economică, în general, și în aceea valutară, în special. Dacă se mențin anticipațiile inflaționiste, se antrenează inevitabil deprecierea suplimentară a monedei pe piața liberă. Agenții economici, la rândul lor, sunt tentați să-și constituie rezerve în prețuri pentru a acoperi previzibila deteriorare a leului.

D. Perioada mai 1992 - aprilie 1994

Inițiativele anterioare de stabilizare a cursului leului la un nivel nerealist au condus la eșecuri, materializate în continuarea inflației, menținerea dezechilibrului extern, întârzierea restructurării interne, imposibilitatea constituirii rezervelor valutare adecvate. Un nou mecanism valutar, însoțit de un pachet de măsuri de politică monetară a fost adoptat în mai 1992: astfel, *s-a permis agenților economici menținerea integrală a încasărilor din exporturi*, în conturi deschise la bănci din România, iar *cursul de schimb a fost lăsat, treptat, să își regăsească echilibrul la nivelul stabilit de piață*. Totodată, ratele dobânzii au fost majorate la 50-80%, în vederea reprimării inflației și stabilizării cursului prin mărirea atractivității activelor în lei.

Rezultatele obținute în primele luni de aplicare a acestui mecanism au fost spectaculoase:

- ca urmare a stimulării exportatorilor, volumul mediu lunar al exporturilor a crescut în perioada iunie-septembrie 1992 cu 25% față de primele 5 luni ale anului și cu aproape 30% față de perioada corespunzătoare din anul 1991;
- pentru prima oară, după 1989, timp de trei luni consecutiv (iulie - septembrie 1992), balanța comercială a fost excedentară;
- la casele de schimb valutar s-a înregistrat o întărire a leului; de la 450 lei/dolar în mai, la circa 400 lei/dolar în perioada iunie - august (la sfârșitul lunii august, marja dintre cele două cursuri ajunsese la un nivel insignifiant, asemănător celui din alte țări cu moneda convertibilă).

Cu toate acestea începând cu luna septembrie 1992 a primat decizia politică de temperare a deprecierei monedei, care, în condițiile menținerii unei mie înalte a inflației ("cu două cifre" lunar) și ale unor dobânzi bancare neacoperitoare, a condus, din nou, la efectele nefavorabile cunoscute: supraaprecierea

artificială a monedei, incapacitatea autorităților de a da caracter efectiv convertibilității de cont curent declarate formal, menținerea dezechilibrului valutar și toate celelalte.

E. Perioada aprilie 1994 - prezent

Politica de austeritate, antiinflaționistă, promovată de autoritățile române începând cu ultima parte a anului 1993 a fost confirmată și de evoluțiile de pe piața valutară. Cursul pieței libere s-a apropiat până la identificare cu cel interbancar. Obiectivul "aterizării line" (respectiv, al unificării cursurilor și convertibilității *de facto*) s-a realizat într-o perioadă mai scurtă și cu efecte adverse, practic, inexistente.

Condițiile mult ameliorate ale mediului economic au permis și trecerea formală, începând cu 1 august 1994, la o *pieță valutară interbancară* - scoasă de sub controlul administrativ al Băncii Naționale - ceea ce a contribuit suplimentar la creșterea încrederii operatorilor de pe piață.

Ceea ce nu s-a putut realiza prin metode administrative, specifice mai degrabă vechiului regim, a devenit fapt prin "simpla" *orientare rațională și consistentă a politicilor economice*, aproape exclusiv prin mijloace indirecte, specifice pieței.

O analiză obiectivă și detaliată a politicii valutare este realizată în Raportul anual 1993 al Băncii Naționale:

"Segmentul cel mai sensibil al politicii monetare 1-a reprezentat, în întreaga perioadă de tranziție, politica valutară. Aceasta, și în mod special cursul leului, s-a aflat neîncetat în atenția opiniei publice și a forjelor politice, întrucât impactul asupra vieții de zi cu zi este mai lesne sesizabil. În plus, politica valutara este considerată, îndeobște, ca o trăsătură definitorie a suveranității naționale. Acești factori atrag însă un risc implicit: ca politica valutară să fie abordată mai degrabă emoțional decât pragmatic, atașându-se unor obiective cantitative, fără semnificație reală, o importanță disproporționat de mare. Astfel, nu de puține ori, opinia publică a acordat nivelului cursului valutar un statut cu totul aparte, fără a ține seama de corelațiile obiectiv necesare ce trebuie să existe între nivelul cursului, pe de o parte, și diferențialul de inflație, costul creditului, situația balanței comerciale și a rezervei valutare, pe de altă parte.

În afara factorilor de natură emoțională, stabilirea cursului leului a fost afectată și de preocuparea pentru utilizarea acestuia ca pârghie antiinflaționistă. Această abordare este, de altfel, până la un anumit punct, justificată atât teoretic, cât și de experiența altor țări: cursul valutar poate fi, într-adevăr, o ancoră nominală antiinflaționistă, chiar dacă utilizarea ei generează pericolul unei anumite deteriorări a balanței de plăți externe. În cazul unei țări cu un grad scăzut de îndatorare externă, cum este România, acest pericol poate fi, a perioadă de timp, ținut sub control.

Argumentele prezentate au fost suficient de puternice pentru ca în întreaga perioadă de după 1990, explicit sau implicit, cursul valutar să fie menținut la un nivel supraevaluat în raport cu condițiile existente pe piață. Banca Na-

țională a căutat să adopte o poziție echilibrată: pentru a evita agravarea tensiunilor interne, a limitat deprecierea, inclusiv prin pârghii administrative, dar a permis ca aceasta să se realizeze treptat, pentru a nu agrava dificultățile balanței de plăți. Se poate afirma că Banca Națională a urmărit o cale de mijloc între constrângerile de ordin intern (în special, spirala inflaționistă) și cele legate de sustenabilitatea balanței de plăți externe. Paradoxal este că, și atunci când cursul leului la licitația interbancară - controlat de Banca Națională - îl depășea pe cel de pe piața liberă cu 30 - 40 procente, nu au lipsit voci care acuzau Banca Națională că slăbește excesiv de mult moneda națională. Aceste critici se bazau pe un pretins calcul al parității puterii de cumpărare, calcul care, în lipsa unei metodologii extrem de riguroase, generează rezultate contradictorii, de multe ori iluzorii, cu o semnificație limitată pentru fluxurile comerciale și financiare dintre două țări. Fapt este însă că, de-a lungul întregului an 1993, cursul leului stabilit la licitație a fost controlat de către banca centrală pentru a nu crea șocuri excesive asupra prețurilor interne, dar nivelurile stabilite nu au permis echilibrarea cererii cu oferta de valută.

Dezechilibrul cerere-ofertă la licitația interbancară, deci caracterul supraevaluat al cursului interbancar, în cursul anului 1993, a rezultat și din următoarele semnale convergente:

- *menținerea dezechilibrului contului curent.* Deficitul de 1.170 milioane dolari a reprezentat, în anul 1993, 19,5 la sută din încasările valutare curente. Întrucât, în teoria economică, cursul de echilibru este prin definiție cel care asigură sustenabilitatea contului curent al balanței de plăți, este de neîgăduit faptul că țara noastră s-a aflat departe (le un asemenea punct, cu atât mai mult cu cât finanțarea externă a fost limitată;
- *decalajul permanent dintre cursul interbancar și cei determinat liber de piață.* De-a lungul întregului an 1993, pe piețele paralele (case de schimb valutar, piața "gri", piața "neagră", leul a fost cotelat mult mai slab decât pe piața interbancară. La începutul anului, când cursul oficial era de 460 lei/dolar, pe piețele paralele el atingea 700-800 lei/dolar; la sfârșitul lunii decembrie, când cursul interbancar a ajuns la 1.276 lei/dolar, pe piețele paralele el era de circa 2.000 lei/dolar. Se poate afirma, într-adevăr, că nici acestea din urmă nu au reflectat cu acuratețe nivelul indicatorilor fundamentali ai economiei, în funcție de care să se determine cursul valutar. Caracterul insuficient de reprezentativ al piețelor paralele, ca și influența, poate disproporționată, a factorilor ce țin de anticipări și da conjunctura de moment, nu pot fi trecuți cu vederea. Cu toate acestea, nivelul cursului valutar stabilit liber pe piață poate fi considerat ca deosebit de semnificativ pentru evaluarea de către operatori a politicii economice a statului;
- aceeași concluzie se degajă și dintr-un calcul, oricât de sumar, bazat pe evoluția prețurilor interne comparativ cu aceea a cursului valutar.

Astfel, în timp ce deflatorul PIB a înregistrat o valoare de 311,7 la sută în 1993, indicele mediu al cursului valutar s-a cifrat la 246,9 la sută. Aceasta înseamnă că în cursul anului 1993, în termeni reali, moneda națională s-a apreciat în raport cu dolarul SUA cu circa 23 la sută.

Experiența ultimilor ani arată că, în timp, supraevaluarea monedei naționale devine un lux costisitor și ineficient:

- supraevaluarea menține dependența de finanțarea externă și limitează orientarea către export a industriilor românești - singura șansă reală, pe termen lung, pentru o economie de talia celei a României;
- într-o economie deschisă, supraevaluarea monedei conduce la ieftinirea importurilor și, prin aceasta, sunt contracarate măsurile de protecție a producției interne. Dacă, într-o economie de piață matură, concurența externă poate avea un efect benefic asupra performanțelor producției naționale, nu același lucru se poate spune despre o economie în tranziție care a abandonat de curând controlul administrativ al importurilor. În cazul României, deschiderea economiei; în condițiile persistenței supraevaluării leului, ar conduce pe termen lung la periclitaarea gravă a întregii structuri productive;
- temperarea procesului inflaționist intern este limitată în timp, întrucât supraevaluarea puternică a monedei semnalizează operatorilor pe piață nesustenabilitatea unei asemenea politici. Ca urmare, comportamentul rațional al acestora este acela care determină includerea unor marje suplimentare în costuri, de natură să acopere riscurile deprecierii monetare. În felul acesta s-a menținut o rată accelerată a inflației, ce a fost alimentată, în mod paradoxal, chiar cu ajutorul instrumentelor desemnate să o limiteze".

Obstinația autorităților în menținerea unui curs supraevaluat apare cu atât mai de neînțeles cu cât cea mai mare parte a prețurilor interne, cu excepția notabilă a prețului energiei, sunt constituite în realitate pornind nu de la cursul oficial, ci de la cel perceput de piață ca fiind de echilibru. Supraevaluarea cursului oficial menține *de facto* segmentarea pieței și practica cursurilor multiple, cu tot cortegiul de inconveniente legate de acestea.

O analiză imparțială a evoluțiilor nu poate să ignore în totalitate argumentele autorităților pentru o asemenea politică. Apare însă evident că în domeniul politicii cursului de schimb, pentru o mișcare mai accelerată către cursul de echilibru Banca Națională ar fi găsit cu mai multă ușurință aliați în rândul opiniei publice. În definitiv, supraevaluarea cursului îi stimulează pe importatori dar penalizează pe exportatori, întârziind nu numai restabilirea echilibrului balanței de plăți, ci și reluarea creșterii economice orientate spre export. Politica ezitantă în domeniul valutar nu a reușit decât să nemulțumească pe toată lumea. Pe de o parte, pe conservatori, care calculau cursul de echilibru pe seama unei iluzorii parități a puterii de cumpărare, cu totul nerelevantă pentru operațiunile ce contează la determinarea echilibrului balanței de plăți. Acestora li s-

a oferit și nesperatul argument că, în ciuda deprecierii, deficitul comercial s-a menținut. Pe de altă parte, pe reformiști, care vedeau în jumătățile de măsură simptomul indeciziei pentru adresarea radicală a problemei și riscul compromiterii valențelor mecanismului.

În acest context indecizia autorităților românești apare cu atât mai stânjenitoare, cu cât toate celelalte țări est europene și-au depășit complexe, reușind cu rezultate destul de bune să asigure un curs de echilibru al monedelor lor. Îndoielile străinilor cu privire la opțiunea proreformistă a autorităților române au fost serios alimentate de acest domeniu aflat la interfața dintre România și restul lumii, ceea ce poate a generat o impresie nefavorabilă mai accentuată decât ar fi fost cazul. Nu trebuie însă pierdut din vedere că neîncrederea lumii occidentale în continuarea procesului reformist a determinat reticențele potențialilor investitori străini. S-a format astfel un cerc vicios: autoritățile nu liberalizau cursul în absența unor rezerve valutare care nu puteau fi constituite tocmai pentru că se menținea dirijarea arbitrară a cursului.

Pentru toate aceste motive, o mai mare hotărâre a autorităților era nu numai necesară, ci și posibilă. Faptul că ea a fost adoptată abia în primăvara anului 1994 a întârziat serios relansarea economiei și a amplificat costul social al reformei, adică tocmai cel în numele căruia măsurile decisive au fost mereu amânate.

3. Corelații între politica monetară și a cursului de schimb

Într-o accepțiune mai largă, politica monetară subsumează componenta valutară. Pierderea din vedere a acestui adevăr, cu atât mai mult într-o economie deschisă, poate conduce autoritățile la adoptarea unor decizii parțiale, cu posibile efecte conflictuale.

Această aserțiune ar trebui să determine *accelerarea și coordonarea reformei*, pentru a atinge cel puțin pragul minim al schimbărilor, de la care nu numai că întoarcerea devine imposibilă dar, mai important, efectele benefice încep să precumpănească în raport cu costurile. În mod paradoxal, nevoia coordonării diferitelor componente ale reformei a fost utilizată cu abilitate tocmai de adversarii acesteia, care puneau în lumină pericolele antrenate de fiecare mișcare parțială, fără a oferi alte alternative decât imobilismul.

În privința politicii monetare în general și a componentei valutare în special, teama că acțiunea (inițiativa susținută) ar putea atrage pe termen scurt costuri insuportabile, a lovit chiar și pe cei mai reformiști dintre factorii de decizie.

Dacă factorii exogeni, la care ne-am referii mai sus, au limitat substanțial marja reală a autorității monetare, au existat inconsistențe chiar în cadrul deciziilor care țineau strict de responsabilitățile băncii centrale.

În primul rând, s-au irosit câteva ocazii favorabile pentru adoptarea unor măsuri decisive de politică monetară. Probabil că cei mai bun exemplu îl oferă momentul septembrie 1992. Inflația coborâse, în lunile de vară, la niveluri care

prefigurau stăpânirea procesului. Cursul valutar se menținea de câteva săptămâni la același nivel pe piața interbancară și pe piața neoficială, arătând atingera nivelului de echilibru. Pe plan politic, derularea procesului electoral anihila în mare măsură potențiala opoziție a conservatorilor, lăsând practic mână liberă băncii centrale. Cu toate acestea, decizia adoptată a fost aceea de înghețare a cursului, în speranța iluzorie că echilibrul se va menține indiferent de evoluția inflației.

În al doilea rând, chiar dacă anumite compromisuri erau inevitabile, banca centrală ar fi trebuit să evite incoerențele proprii orientări, pentru a nu-și diminua singură șansele de izbândă. Două sunt corelațiile, binecunoscute de altfel, dar a căror respectare a fost, în mod straniu, pierdută din vedere:

Pe de o parte, este vorba despre *ratele interne ale dobânzii și deprecierea previzibilă a monedei*. Așa după cum s-a văzut, până spre sfârșitul anului 1993, dobânzile în lei s-au menținut negative, în termeni reali, atât în ceea ce privește creditele cât și, mult mai accentuat, la depozite. Nu trebuia ca operatorii economici să aibă cunoștințe economice universitare pentru a realiza că moneda națională și-a pierdut funcția de economisire și de conservare a valorii, refugiu cel mai la îndemână fiind valuta. În acest fel însă, s-au realizat concomitent mai multe contraperformanțe:

- scăderea încrederii în moneda națională accelera viteza de rotație și scădea cererea de bani, alimentând astfel procesul inflaționist intern;
- cererea suplimentară de valută, dincolo de nevoile tranzacționale firești, mărea disproporția între cerere și ofertă, accelerând deprecierea leului. Acest din urmă aspect a fost puternic alimentat prin întârzierea voluntară a decontărilor interne, indisciplinarea financiară creând pseudolichiditatea necesară pentru reducerea suplimentară a ofertei de valută pe piață;
- dincolo de implicațiile asupra cursului valutar, dolarizarea tot mai pregnantă a economiei naționale are, pe lângă alte efecte indezirabile, și pe acela al amplificării dificultăților băncii centrale în conducerea și stăpânirea fenomenelor monetare.

Pe de altă parte, este aproape de neînțeles cum, *exact în* perioadele în care adoptase decizia de temperare a deprecierei leului, banca centrală a acceptat *creșterea rapidă a lichidității*:

- la sfârșitul anului 1991, ca urmare a așa-numitei compensări globale a arieratelor, decisă de Parlament, masa monetară a crescut brusc cu peste 200 miliarde lei, *adică echivalentul a un miliard de dolari*. Nu este întâmplător că *acesta este și nivelul cererii nesatisfăcute pe piață*, care a compromis regimul valutar ce abia fusese introdus;
- în toamna anului 1992, când stabilizarea cursului la 430 lei/dolar - nivel de echilibru pe piață în acel moment - a fost subminată printr-o infuzie de lichidități pe calea creditelor preferențiale.

Pe cât de lipsite de semnificație sunt în economia condusă centralizat, pe atât de importante devin politica monetară și componenta ei valutară în economiile de piață. Dificultățile în abordarea rațională a problemei sunt legate de următoarele:

- rigidități structurale ale mecanismului economic și, în particular ale sectorului real, care fac ca, în deciziile adoptate, să nu fie pierdut din vedere *riscul sistemic*. În consecință, în preocuparea de a evita colapsul, acestea sunt adesea mai puțin radicale decât ar prescrie teoria economică și chiar decât ar suporta organismul economic;
- insuficienta structurare a pieței, pe de o parte și, pe de altă parte, inexistența unor modele care să inspire secvența, cadența și intensitatea celei mai potrivite obligă factorii de decizie să acționeze în orb, fără a avea măcar certitudinea unui *feed-back* suficient de prompt;
- preeminența proprietății de stat îngreunează și mai mult decizia, întrucât nu este exclusă o *reacție perversă* a organismului economic, al cărui comportament nu se modifică instantaneu;
- cunoașterea modestă a regulilor jocului, atât din partea factorilor de decizie, cât și din aceea a celorlalți actori ai pieței oferă într-o anumită măsură o marjă de manevră suplimentară autorităților, ale căror erori nu sunt penalizate imediat de piață.

Toate aceste trăsături arată că decizia nu se poate baza decât pe mecanismul "*încercare și eroare*", având însă ca obiectiv fundamental atingerea *pattern*-ului consacrat ai mecanismului economiei de piață. Cu cât însă, demontarea mecanismului de acționare a economiei centralizate este mai rapidă, cu atât succesul tranziției apare mai curând, iar costurile de ansamblu sunt mai scăzute.

Există, desigur, limite ale suportabilității sociale și psihologice ale schimbării. Este de la sine înțeles că marja de manevră a autorităților *cehe*, bunăoară, era mai mare întrucât sectorul real al economiei era mai puțin dezechilibrat. În cazul *Ungariei*, trecerea de la mecanismele economiei de piață se realiza deja de două decenii, astfel încât comportamentul social se adaptase în mod corespunzător.

Nu același lucru se poate spune despre *Bulgaria* și *România*, țări în care atât structura sectorului real, cât și mecanismele de funcționare ale economiei erau rigide și incompatibile cu o economie de piață. Ca urmare, autorităților li se impunea un mare număr de restricții, iar performanța pe linia reformei era, în mod obiectiv, diminuată.

Chiar dacă ținem seama de toate acestea, ezitățile și inconsecvența autorităților române în conducerea procesului de reformă în general și, în cazul analizei noastre, a politicii monetare și valutare au întârziat, la rândul lor, restabilirea echilibrului fundamental din economie. Cea mai bună măsură a acestei stări de fapt este dată de *menținerea la un nivel inacceptabil de înalt și pe o perioadă mult prea lungă, a inflației galopante*. Opțiunea pentru inflație a socie-

tății românești în ansamblul ei și a politicii economice în particular, dacă nu deschisă, în orice caz implicită, poate fi, într-o oarecare măsură, explicată și de absența acestui fenomen, ca amenințare majoră, din memoria istoriei economice a României.

Totuși, în prezent s-ar părea că societatea românească a conștientizat pericolele legate de perpetuarea pe termen lung a unei politici inflaționiste. Pe lângă măsurile consistente adoptate în toamna anului 1993 și aplicate consecvent până în prezent, au fost publicate: documente care exprimă tranșant opțiunea antiinflaționistă pe termen lung. Unul din aceste documente este Raportul anual 1993 al Băncii Naționale, în care regăsim următoarea analiză a fenomenului inflaționist:

"Evoluția către economia de piață, chiar dacă lentă și uneori fără adoptarea unor măsuri specifice din partea autorităților, atrage după sine modificări comportamentale dintre cele mai însemnate. Practic, operatorii de pe piață - agenți economici și persoane fizice - se adaptează tot mai rapid mediului, anticipațiile lor naționale fiind tot mai exacte. În aceste condiții, erorile de politică economică ale autorităților suni speculate mai prompt și au efecte mai severe decât ie aveau cu un an sau doi înainte. În plus, tocmai pentru a încerca să obțină avantaje relative mai mari, grupuri de interese din diferite segmente social-economice încearcă prin presiuni asupra factorilor de decizie politică să-și preserveze privilegiile, inclusiv reclamând măsuri care numai aparent sunt în interesul întregii societăți (cum ar fi dobânzile puternic subvenționate sau supraevaluarea administrativă, artificială, a monedei naționale).

Domeniul monetar se numără între cele care ilustrează cei mai bine adaptarea operatorilor la condițiile noi ale economiei de piață, în anul 1981 și parțial în 1992 s-a menținut relativ puternică "iluzia monetară", reprezentată de atenția acordată de cetățean mai degrabă nivelului nominal al însemnelor bănești decât valorilor reale, dată de puterea de cumpărare. Menținerea iluziei monetare a defavorizat puternic pe deținătorii de economii bănești, care au fost erodate de inflație în condițiile ratelor negative în termeni reali ale dobânzilor. Ar fi fost de așteptat ca deținătorii de active bănești să se preocupe mai mult de schimbarea acestora în active reale, care să le protejeze puterea de cumpărare. Faptul că în 1991 și 1992 acest fenomen nu s-a produs decât în relativ mică măsură a evitat amplificarea procesului inflaționist, permițând o politică monetară mai laxă. În cursul anului 1993, însă, pierderea iluziei monetare a fost un fenomen tot mai evident. Reducerea relativă a depozitelor în sistemul bancar, ca și preferința accentuată pentru păstrarea activelor în valută, au reprezentat semne caracteristice ale acestui proces. Scăderea cererii reale de bani s-a măsurat prin accelerarea vitezei de rotație a banilor, care a fost evidentă începând cu luna mai și s-a menținut până către sfârșitul anului.

Fenomenul descris mai sus are implicații deosebit de severe. Într-un mediu deja puternic inflaționist, scăderea în continuare a cererii reale de bani se manifesta practic prin creșterea rapidă a cererii de mărfuri, ceea ce contri-

buie în mod suplimentar ia accelerarea procesului inflaționist. Este cazul cel mai tipic al autoalimentării acestui proces: chiar dacă masa monetară nominală nu crește, sau crește foarte lent, scăderea cererii de bani, măsurată prin accelerarea vitezei de rotație a banilor, atrage după sine - *ceteris paribus* - creșterea suplimentară a prețurilor, deci adevărarea anticipațiilor raționale ale operatorilor de pe piață. Implicațiile asupra alimentării procesului inflaționist sunt cu atât mai nefavorabile în cazul producătorilor care au și probleme de desfacere a producției, dar continuă să acumuleze stocuri de materii prime.

Privită prin această prismă, creșterea masei monetare în medie cu 7,6 la sută lunar. În cursul anului 1993, deși mai lentă decât creșterea prețurilor {mai cu seamă dacă aceasta se măsoară prin prețuri la consumator}, nu a fost de natură să atenueze procesul inflaționist, ci a reprezentat o acomodare monetară a acestuia. Efectul cuantificabil l-a constituit înrăutățirea raportului dintre masa monetară și PIB, de la 0,31 nivel nominal înregistrat la sfârșitul anului 1992, până la 0,24 la sfârșitul anului 1993. La acest nivel, continuarea unei politici monetare laxă și pomparea de lichiditate în economie nu mai pot atrage după sine decât deteriorarea în continuare a mediului financiar și accelerarea inflației, cu pericolul transformării acesteia în hiperinflație.

Fenomenul inflaționist a însoțit evoluția economiei mondiale de-a lungul timpului, dar a devenit mai pregnant în special după ce legătura între cantitatea de monedă de pe piață și stocul de metale prețioase a încetat. Până la un punct, existența unei rate moderate a inflației apare nu numai justificată, ci și dezirabilă: într-o lume în transformare rapidă, raporturile dintre prețurile relative cunosc și ele modificări mult mai frecvente și mai ample. S-a putut constata că ajustarea în jos a prețurilor este mai dificil de realizat și ea poate avea efecte traumatizante asupra economiei. Deflația, care a însoțit marea depresiune din anii 1929 - 1933, este cel mai edificator exemplu în materie.

Atunci când depășește însă nivelul generai de însăși schimbarea prețurilor relative - ceea ce ar putea reprezenta 1-2 procente pe an - inflația este semnul unor disfuncționalități și dezechilibre din economie. Faptul că inflația a însoțit, cu o intensitate diferită, tranziția la economia de piață în practic toate țările din Europa Centrală și de Răsărit nu reprezintă decât confirmarea acestui adevăr.

Țara noastră s-a confruntat cu un proces inflaționist de durată și amploare mai ridicată decât majoritatea celorlalte țări în tranziție ca urmare a unei multitudini de cauze, ce țin atât de condițiile obiective ale mediului economic, cât și de configurația politicii economice:

- sistemul de prețuri moștenit de la vechiul regim era rigid și total rupt de realitățile economiei, incapabil să transmită vreun semnal pentru corectarea alocării resurselor reale. Față de celelalte țări cu economie planificată, România înregistra până la sfârșitul anului 1989 cel mai centralizat regim de formare a prețurilor;

- prețurile controlate administrativ coexistau cu un excedent de masă monetară generat de structura necorespunzătoare a ofertei de mărfuri, într-un mediu în care inflația era reprimată administrativ;
- dezechilibrele structurale majore ale sectorului real al economiei se pot corecta numai de-a lungul unui proces, ai cărui ritm depinde nu numai de consistența politicilor macroeconomice, ci și de capacitatea de reacție a sectorului real. G manifestare a vitezei diferite de restruc-turare în diferite segmente ale economiei a generat și apariția unor in-strumente pentru atenuarea constrângerilor induse de procesul de transformare. Proliferarea indisciplinei financiare și creșterea pe o scară fără precedent a arieratelor agenților economici au reprezentat, în ultimă analiză, forma prin care aceștia au urmărit acomodarea pse-udo-monetară a nevoii excesive de resurse;
- șocurile externe, prin multiplele lor fațete, au contribuit la amplificarea presiunilor inflaționiste. Astfel, limitarea declinului producției în ramuri-le pentru care piața externă se îngustase sau dispăruse s-a putut rea-liza practic numai prin acomodarea inflaționistă a acumulării de sto-curi generată în acest context. De asemenea, întârzierea finanțării ex-terne, ca și imposibilitatea recuperării creanțelor externe scadente au reprezentat, în ultimă analiză, diminuări ale fluxului scontat de resurse reale pentru aprovizionarea pieței interne. Întrutățirea raportului dintre cerere și ofertă s-a regăsit în creșterea suplimentară a prețurilor.
- un factor ce nu poate fi trecut cu vederea îl constituie și fragilitatea politică și socială internă în perioada imediat următoare înlăturării re-gimului comunist. Împrejurările critice au limitat capacitatea de adop-tare a unor soluții radicale de stabilizare macroeconomică, chiar dacă acestea ar fi fost, probabil, mai eficace pe termen lung. Astfel, autori-tățile au optat pentru liberalizarea prudentă și graduală a prețurilor. Această opțiune a fost mai avantajoasă pentru primele etape ale re-formei - atunci când și constrângerile respective erau mai acute. To-tuși, pe măsura desfășurării procesului de liberalizare s-a dovedit că sporesc tot mai mult costurile și dezavantajele asociate cu această abordare.

Procesul inflaționist declanșat o dată cu prima etapă de liberalizare a prețurilor în noiembrie 1990 a facilitat corectarea raporturilor dintre prețurile relative. Totodată, el a permis eliminarea excesului de masă monetară și redu-cerea valorii reale a stocului de credite neperformante din economie. Practic, inflația a constituit o cale de atenuare pe termen scurt a șocurilor în perioadele cele mai sensibile ale procesului de restruc-turare. Însăși limitarea declinului economic și a proporțiilor șomajului pot fi realizate, o anumită perioadă de timp, pe seama accelerării inflației.

Mici cauzele obiective ale fenomenului inflaționist și nici efectele favora-bile pe termen scurt antrenate de acesta nu trebuie să conducă la concluzia că

disfuncționalitățile economiei pot fi rezolvate prin simpla injecție monetară. Această soluție nu aduce decât amânarea deciziilor radicale, care pot deveni tot mai costisitoare și mai dificile. În mod particular, pentru economiile aflate în tranziție, inflația reprezintă o pârgă de perpetuare a vechilor structuri și de menținere a risipei și ineficienței. Dacă menționăm, în același timp, faptul că una din trăsăturile acestei adevărate maladii economice o constituie capacitatea de autoalimentare încercarea de a trata efectele (cum este, de exemplu, indexarea prețurilor și a veniturilor) și nu cauzele fenomenului nu face decât să amplifice presiunile inflaționiste și să majoreze costul măsurilor antiinflaționiste.

Efectele pe termen lung ale inflației sunt dintre cele mai grave:

- comportamentele economice sunt grav viciate, agenții fiind mai degrabă preocupați de conservarea patrimoniului material și financiar decât de activitatea productivă propriu-zisă;
- prețurile își pierd tot mai mult corelarea și capacitatea de a transmite semnale coerente cu privire la eficiența economică pentru fundamentarea deciziilor, deopotrivă la nivel micro și macroeconomic;
- incertitudinile privind evoluție viitoare inhibă investitorii, ceea ce afectează potențialul creșterii economice;
- inflația ridicată conduce la redistribuirea inechitabilă a veniturilor și la polarizarea bogăției. Categoriile populației cu venituri mai scăzute sunt puternic defavorizate, ceea ce alimentează tensiunile sociale".

IV. ORIENTĂRI DE PERSPECTIVĂ PRIVIND POLITICA MONETARĂ

1. Interdependența dintre reformă, restructurarea economică și politica monetară

Reforma economică în care România s-a angajat, în paralel cu alte țări ex-comuniste, are ca obiectiv relansarea unei creșteri economice sustenabile pe termen lung. Precizarea caracterului și orizontului creșterii economice vizate este departe de a fi superfluă; dimpotrivă, ea scoate în evidență diferența specifică a acestei creșteri-obiectiv în comparație cu aceea realizată în cadrul sistemului economic al planificării centralizate. Și în anii "socialismului real", în țările care au fost integrate acestui sistem s-au înregistrat creșteri economice semnificative, la un moment dat chiar spectaculoase. Avântul inițial s-a diminuat însă treptat, astfel încât, la sfârșitul anilor '80, economiile țărilor socialiste își epuizaseră resursele de creștere, pe fondul unor dezechilibre structurale în continuă agravare. În România, scăderea produsului intern brut a început în 1988, deși pe fondul unei suprasolicitări a factorilor de producție.

Generalizarea acestui fenomen la scara ansamblului țărilor cu economii planificate a relevat limitele sistemului economic adoptat. O comparație cu țările integrate sistemului economic capitalist arată că rezultatele economice ale acestor țări sunt net superioare, pe ansamblu și pe termen lung, celor din țările socialiste, chiar dacă există diferențieri, uneori substanțiale, în interiorul grupului țărilor capitaliste. Explicația acestei stări de fapt constă în natura sistemului economic adoptat.

Funcționând pe principiul planificării centralizate, sistemul socialist a realizat temporar creșteri economice bazate în principal pe industrializare, proces cu efecte notabile ținând cont de structura preindustrială a majorității economiilor din țările intrate în "lagărul socialist".

Când potențialul de creștere generat de diferența de productivitate dintre sectorul industriei și cel agricol a fost exploatat la maximum, eficiența medie a economiei nu ar mai fi putut fi îmbunătățită decât prin ajustări succesive ale structurii economiei, implicând realocarea permanentă a resurselor între diferitele sectoare, activități și agenți ai economiei. Această permanentă realocare reclamă existent unor semnale care s-o întrețină și s-o direcționeze, îndreptând resursele către cele mai eficiente utilizări. În economiile capitaliste, bazate pe sistemul pieței, semnalele sunt date de prețuri, al căror dinamism este efectul interacțiunii continue dintre ofertă și cerere. Prin caracterul planificat și rigid al prețurilor în economiile socialiste, rezultat al centralizării și voluntarismului deciziei economice, semnalele pieței lipseau; ca atare, mecanismul de promovare a eficienței în economie nu avea cum să funcționeze. În astfel de economii,

factorii legați de eficiența economică au efecte negative asupra creșterii economice.

Limitele creșterii fiind atinse, în economiile socialiste s-a instalat treptat criza de sistem, generalizată la sfârșitul anilor '80. Încercările mai timpurii sau mai târzii de introducere limitată a mecanismelor de piață pentru dinamizarea economiei și creșterea eficienței, făcute de unele din țările comuniste (Iugoslavia, Ungaria, Polonia) s-au dovedit, în final, simple paleative. Simbioza dintre descentralizarea marginală a deciziei microeconomice și centralismul de esență - economic și politic - al sistemului s-a dovedit nesustenabilă pe termen lung și chiar mediu. Singurul hibrid încă în viață îi reprezintă China, experiență cu mult prea multe elemente particulare pentru a putea servi drept model; în plus, evoluția Chinei este încă impredictibilă.

Metastaza economică a sistemului comunist a activat în deceniul al IX-lea tensiunile sociale și politice latente, proces finalizat la sfârșitul decadei printr-o reacție în lanț, care a dus la căderea, pe rând, a regimurilor comuniste din țările Europei Centrale și de Est și ale Uniunii Sovietice. În decembrie 1989, unda de șoc a atins România.

Pentru ieșirea din criza de sistem, țările ex-comuniste nu au decât soluția reformei economice radicale. Pe termen lung, radicalitatea reformei nu constă în ritmul ei, în mijloacele concrete utilizate, în metodele folosite, care diferă sensibil de la o țară la alta; ea constă în schimbarea esenței sistemului, în cele trei probleme fundamentale ale economiei: (i) *ce să se producă (cantitativ și structural)*; (ii) *cum să se producă (de cine, cu ce resurse și cu ce tehnologii)* și (iii) *pentru cine se produce (cui se distribuie rezultatele activității)*, deciziile vor fi luate nu de un organism central de planificare, ci de piață.

Superioritatea pieței față de planificarea centralizată în domeniul deciziei economice constă în alocarea resurselor conform criteriului eficienței utilizării acestora. Resursele societății fiind limitate, cu cât sunt folosite mai eficient, cu atât producția totală este mai mare, putând satisface în mai mare măsură nevoile sociale. Dezavantajul planificării centralizate față de piață nu decurge din premisa unei rele voințe a planificatorilor ci din faptul că, fiind concentrată la nivelul unui grup restrâns de persoane, decizia lor este limitată din două puncte de vedere: (i) *al imposibilității practice a culegerii și prelucrării tuturor informațiilor necesare deciziei* și (ii) *al subiectivității acestor persoane*. Prin contrast, piața apare ca: (i) *însuși cadrul de colectare și prelucrare a cvasitotalității informațiilor necesare* (așa-numita "cutie neagră" a pieței reprezentând, de fapt, un imens "calculator" care ordonează informațiile) și (ii) *ca obiectivă în luarea deciziilor*, tocmai pentru că este rezultanta subiectivității tuturor operatorilor care acționează în cadrul ei.

Evident, tranziția către economia de piață nu înseamnă nimic altceva decât deblocarea mecanismelor pieței și instituționalizarea acestora. Dificultatea întreprinderii constă în faptul că deblocarea noilor mecanisme economice presupune, în prealabil și/sau în paralel, demolarea celor vechi. Inerția acestora,

precum și cea a structurii sociale și a sferelor de interese pe care le-au generat, reprezintă obstacole serioase, care prelungesc perioada de modificare a structurilor reale ale economiei. Pentru ca, în final, economia să funcționeze după criterii de eficiență, *este necesar ca producția să fie structurată în conformitate cu principiul avantajelor comparative*. Într-o economie angrenată în schimburile economice internaționale, este eficientă concentrarea producției în acele sectoare ale economiei care au avantaje comparative față de celelalte sectoare, în comparație cu țările partenere de schimburi. Or, politica industrială a regimului comunist din România, de substituie a importurilor și de forțare a exporturilor, a creat o structură a economiei reale incompatibilă cu principiul menționat. Funcționarea pieței are tocmai rolul de a așeza, treptat, economia pe structurile eficiente. Acesta este conținutul restructurării sectorului real al economiei sau, utilizând un termen consacrat în literatura economică, *al ajustării structurale a economiei*.

Așa cum am menționat, condiția fundamentală a funcționării pieței o reprezintă existența semnalelor care stau la baza deciziei economice de alocare a resurselor iar semnalele economiei de piață sunt prețurile. Pentru a avea coerență internă, este necesar ca sistemul economiei de piață să integreze totalitatea componentelor economiei. Din acest motiv, *piața în ansamblul său cuprinde nu numai piața mărfurilor și serviciilor ci și piața forței de muncă și piața capitalului*. Ca urmare, conceptul de prețuri integrează, la rândul său totalitatea semnalelor cu care operează ansamblul piețelor din economie.

În economiile moderne, alocarea resurselor materiale și umane ale societății se realizează prin intermediul mișcării resurselor financiare. Acestea din urmă sunt alocate, pe piața financiară, pe baza semnalelor oferite de dobânzi. Dobânda reprezintă prețul capitalului sau, mai exact, prețul utilizării capitalului.

În cadrul schimburilor internaționale, prețurile sunt exprimate în câteva valute de largă circulație pe piața mondială. Legătura între prețurile interne și cele externe, este dată, pentru o țară, de cursul de schimb al monedei naționale, curs care se stabilește pe piața valutară.

Dobânda și cursul de schimb sunt, deci, prețuri formate pe piața financiară și pe cea valutară, sub influența cererii și ofertei. Oferta de monedă națională din economie este, pe ambele aceste piețe, un element fundamental de influență asupra dobânzii și, respectiv, cursului de schimb, iar oferta de bani din economie este o rezultată a măsurilor luate de autoritatea monetară a statului, măsuri al căror ansamblu constituie politica monetară.

Politica monetară, deci, joacă un rol important în economia de piață și, inevitabil, și în procesul de tranziție către acest tip de economie, ea acționând asupra factorilor ce condiționează alocarea resurselor financiare, care, la rândul său, direcționează alocarea resurselor materiale și umane ale societății. Cantitatea de bani din economie este un factor fundamental de influență asupra prețurilor. În economiile cu planificare centralizată, planul înlocuind piața, prețurile reprezentau mărimi convenționale, rigiditatea lor scoțându-le de sub

influența modificării ofertei de bani; ca atare, o politică monetară autentică nu-și avea locul într-o astfel de economie. Din acest motiv, declanșarea reformei economice în România a impus și crearea cadrului instituțional prin care autoritățile monetare (Banca Națională a României) i-au fost conferite atribuțiunile elaborării și conducerii politicii monetar-valutare a statului.

Deși programele de tranziție din țările ex-comuniste, în perioada 1989 - 1994, au prezentat diferențe semnificative (de ritm, mijloace utilizate, secvențialitate a măsurilor etc.), există trăsături comune date de însăși natura reformei. Și dacă este încă devreme pentru apariția unei teorii a tranziției, atât logica economiei cât și experiența de până acum impun o traiectorie pare-se de neocolit în strategia reformei, în succesiunea fazelor ce trebuie parcurse: (i) *deblocarea și instituționalizarea mecanismelor pieței*; (ii) *stabilizarea macroeconomică*; (iii) *ajustarea structurală*.

Prima fază a fost deja, în mare parte, depășită de economiile în tranziție. În toate aceste economii, declanșarea forțelor pieței a presupus ca element esențial *liberalizarea prețurilor, a tuturor prețurilor din economie*. De asemenea, s-a produs *descentralizarea deciziei economice*, o descentralizare ale cărei efecte sunt deocamdată obturate de ponderea încă importantă a proprietății de stat în totalul capitalului din economie. De altfel, privatizarea reprezintă unul dintre punctele cele mai critice din programul reformei, datorită implicațiilor sale nu numai economice ci și sociale și politice.

Deblocarea mecanismelor pieței, în contextul prăbușirii relațiilor economice din CAER și al destructurării organizatorice inevitabile începutului tranziției, au fost urmate, în toate țările ex-comuniste, de puternice scăderi ale producției și de rate înalte ale inflației. În România, șocul unor evenimente externe (războiul din Golf, embargoul asupra Iugoslaviei), resimțit mai puternic decât în alte economii în tranziție datorită orientării de până în 1990 a relațiilor economice internaționale ale țării, a afectat suplimentar oferta agregată din economie; ca rezultat al tuturor acestor factori, scăderea PIB s-a accelerat continuu în perioada 1990 - 1993. De asemenea, gradualitatea prelungită a liberalizării prețurilor, pe fondul unui exces de masă monetară în circulație, existent la sfârșitul anului 1989 și agravat în cursul anului 1990, a cauzat o creștere permanentă a ratei inflației, în 1993 pericolul hiperinflației devenind deosebit de acut.

În această fază a reformei, politica monetară, despre care se poate vorbi de-abia cu începere din 1991, a cunoscut numeroase oscilații, între eforturile de a atinge obiectivele asumate (limitarea creșterii prețurilor și eliminarea treptată a supraevaluării leului pentru asigurarea sustenabilității balanței de plăți externe) și compromisurile impuse atât de rigiditățile economiei reale, cât și de constrângerile de naturi socială și politică. Ca urmare, perioade de control relativ ferm asupra masei monetare și de echilibrare a pieței valutare au alternat cu perioade de masive injecții monetare și de blocare a cursului valutar.

Acuitatea atinsă de criza economică în 1993 impunea o schimbare radicală a conduitei politicilor financiare de până atunci, angajarea într-un program

hotărât de stabilizare macroeconomică pentru a crea condițiile stopării căderii producției și ale relansării creșterii economice. În această a doua fază a reformei, alături de politica fiscală, politicii monetare i-a revenit un rol primordial. Banca Națională a României a inițiat, cu începere din ultimul trimestru al anului 1993, un set de măsuri de politică monetară extrem de severe, urmând aducerea, în scurt timp, a inflației sub control și a cursului de schimb al leului la un nivel stabil de echilibru pe piața valutară. În esență, măsurile concepute se concentrau în direcția limitării ofertei de bani din economie, prin controlul strict al creației monetare și în cea a stimulării procesului de economisire și inducerii încrederii în moneda națională, prin aducerea dobânzilor din economie la niveluri real pozitive. Din punct de vedere operațional, Banca Națională a acționat asupra volumului refinanțării și asupra dobânzilor de refinanțare. Fermitatea în implementarea politicii stabilite precum și coordonarea benefică cu politica fiscală promovată de guvern — ambele fără precedent până la sfârșitul anului 1993 — au permis Băncii Naționale atingerea obiectivelor propuse. În primăvara anului 1994, reducerea semnificativă a inflației era deja un bun câștigat, dobânzile din economie deveniseră pozitive în termeni reali, iar liberalizarea totală a cursului de schimb al leului (devenită realitate cu începere din 8 aprilie 1994) s-a produs în condițiile unei remarcabile stabilizări a acestuia. Menținerea acestor efecte pe toată perioada scursă până acum din anul 1994 demonstrează succesul programului de stabilizare și deci, al celei de-a doua etape a reformei.

Conform atât teoriei cât și practicii economice contemporane, efectele unui program de stabilizare macroeconomică se manifestă și pot fi menționate numai pe termen scurt (6 -9 luni) dacă programul respectiv se bazează exclusiv pe utilizarea politicilor financiare. De altfel, așa cum am arătat, însuși scopul stabilizării îl constituie doar crearea unui cadru propice unor evoluții favorabile ale sectorului real al economiei. Dacă aceste evoluții nu se materializează, efectele stabilizării se pierd, conduita severă a politicilor financiare nu poate fi menținută și, ca urmare, evoluțiile variabilelor macroeconomice devin nefavorabile. De obicei, datorită pierderii încrederii publicului în viabilitatea politicii economice, acest tip de involuție aduce, în final, cadrul macroeconomic într-o situație și mai gravă decât cea de dinaintea aplicării programului de stabilizare.

În acest context, se impune concluzia că *etapa a treia a reformei — ajustarea structurală a economiei — trebuie declanșată înainte ca efectele celei de-a doua etape să-și piardă consistența. Acesta este punctul critic al tranziției, în care se situează reforma economiei românești la sfârșitul celui de-al treilea trimestru al anului 1994. Concret, este necesar ca resursele materiale și umane, și, ca urmare, cele financiare ale societății să fie treptat retrase din activitățile și sectoarele ineficiente, pentru a fi alocate celor eficiente, cu avantaje comparative sustenabile pe termen lung. Procesul este complex și presupune acceptarea unor costuri sociale semnificative, determinate de creșterea temporară, inevitabilă, a șomajului structural. Pentru limitarea acestor costuri, ajustarea*

structurală reclamă existența, în paralel, a unui program coerent de asistență socială și de recalificare a forței de muncă.

În acord cu modificarea obiectivelor concrete ale reformei în a treia fază a tranziției, are loc și reformularea rolului politicii monetare în ansamblul politicii economice. În primele două faze, politica monetară a fost forțată să urmărească simultan mai multe obiective, în mare măsură aflate în conflict, ceea ce a avut drept consecință oscilațiile conduitei și rezultatelor acestei politici. După reușita politicii de stabilizare macroeconomică, declanșarea cu fermitate și susținerea cu consecvență a restructurării economiei ar crea condițiile necesare ca politica monetară să fie eliberată de handicapul contradicției interne, urmând să se concentreze asupra realizării singurului obiectiv sustenabil pe termen lung din punctul de vedere al autorității monetare: stabilitatea pe plan intern și extern a monedei naționale. În esență, asigurarea acestei stabilități presupune *concentrarea permanentă a băncii centrale asupra controlului ferm al inflației*

Deși există puncte de controversă între cele câteva curente de gândire din cadrul Științei economice contemporane, acestea converg, sprijinite și de studii empirice solide, în numeroase alte puncte. Unul dintre acestea este cel conform căruia *pe termen lung nu există posibilitate de opțiune între șomaj și inflație*. Pe orizonturi lungi de timp forțele autoreglatoare ale pieței aduc permanent șomajul la nivelul său natural, astfel încât *încercările de a stimula creșterea economică prin majorarea discreționară a cererii agregate conduc, în final, numai la o creștere a inflației*.

Pe de altă parte, în condițiile specifice ale tranziției, este inevitabilă, așa cum am arătat, creșterea temporară a șomajului structural, datorită însăși naturii ajustării structurale, încercările de majorare discreționară a cererii agregate prin care importante resurse financiare să fie în continuare alocate ramurilor și activităților pentru care restructurarea dictează o restrângere ar însemna de fapt blocarea acestei restructurări. Ca atare, politica monetară, în faza actuală a tranziției și pe termen lung, urmează să se concentreze asupra dimensionării ofertei de bani din economie astfel încât majorarea acesteia, peste creșterea permisă de nivelul-obiectiv al inflației, să fie limitată de creșterea PIB real.

Atingerea acestui obiectiv depinde în mod esențial de eficacitatea politicii monetare, mai precis de modul în care măsurile de politică, monetară se transmit, pe filiera bancă centrală - sistem financiar-bancar - nivel microeconomic, pentru a afecta deciziile la nivelul sectorului real. În legătură cu eficacitatea politicii monetare se pun două tipuri de probleme. În primul rând, mecanismul de transmitere al politicii monetare este funcțional numai dacă fiecare verigă reacționează la semnalele inițiale conform așteptărilor autorității monetare. Aceasta presupune existența unor "reguli ale jocului" bine stabilite, cunoscute și respectate de toți participanții la circuitul resurselor financiare. În al doilea rând, în economia de piață, politica monetară acționează asupra economiei cu mijloace indirecte, ceea ce înseamnă că *"regulile jocului" sunt aceleași pentru toți participanții*, că măsurile luate de autoritatea monetară acțio-

nează nediscriminatoriu asupra agenților economici, din punctul de vedere al identității acestora.

În domeniul politicii monetare, regulile menționate se concretizează în constrângerile de ordin financiar care condiționează reacția sistemului financiar-bancar și a agenților economici la măsurile de politică monetară. În prima și, mai ales, în a doua fază a tranziției, datorită influenței directe și relativ puternice a autorității monetare asupra băncilor comerciale, reacțiile acestora la măsurile de politică monetară s-au ordonat treptat, în sensul dorit.

La nivel microeconomic, în schimb, lipsa unor constrângeri ferme de natură financiară a dus la eludarea efectelor intenționate ale politicii monetare, concretizată în principal sub forma arieratelor de plăți, formă *sui-generis* de acces la (pseudo)lichiditate a agenților economici. Ca urmare, resursele financiare limitate prin demersurile băncii centrale au fost suplimentate de resursele pseudofinanciare (arierate), ceea ce a împiedicat modificarea de substanță a circuitelor de alocare a resurselor reale.

În concluzie, pentru ca politica monetară să-și poată atinge obiectivul pe termen lung, de asigurare a stabilității prețurilor, precum și orice obiectiv pe termen scurt, se impune ca faza a treia a tranziției să debuteze cu o *fermă instituire a disciplinei financiare la nivel microeconomic*, proces în care apariția unei legi a falimentului reprezintă un punct esențial. În plus, accelerarea *marii privatizări* constituie și ea o altă condiție necesară creșterii eficacității politicii monetare: transferai responsabilității finale a deciziei microeconomice de la statul — patron la nivelul fiecărui agent economic va constitui în sine o modalitate de impunere a disciplinei financiare.

În paralel cu îmbunătățirea funcționării mecanismului de transmisie al politicii monetare va fi posibilă și finalizarea procesului de înlocuire a instrumentelor de control direct asupra variabilelor monetare, utilizate de banca centrală, cu instrumente de control indirect, specifice economiei de piață. Cea mai mare parte a etapelor acestui proces au fost deja parcurse în primele două faze ale tranziției. În ansamblul instrumentelor de politică monetară ale Băncii Naționale a României există încă două elemente care interferează acțiunea mecanismelor pieței:

(i) *Ponderea încă substanțială (peste 50 la sută) a liniilor de credit în totalul refinanțării acordate de Banca Națională a României băncilor comerciale.* Această formă de refinanțare reprezintă un mod de alocare direcționată a resurselor. Ea este întrucâtva similară reescontului practicat de băncile centrale din țările cu economii de piață dezvoltate și, de altfel, în scurt timp, liniile de credit vor căpăta forma clasică a reescontului. În țările amintite însă, reescontul ocupă o pondere foarte scăzută în ansamblul operațiunilor băncii centrale (în general sub 2 la sută), astfel încât alocarea pe principii de piață a resurselor financiare nu este semnificativ afectată. Dacă atingerea unei astfel de ponderi este încă prematură în etapa actuală a reformei în România — liniile de credit reprezentând o formă de armonizare a politicii monetare cu politica industrială

a guvernului -, o reducere semnificativă, treptată, a acestei ponderi este însă strict necesară pentru îmbunătățirea eficienței alocării resurselor, condiție esențială a succesului ajustării structurale a economiei.

(ii) Existența limitei minime stabilite de Banca Națională pentru dobânda la creditul de refinanțare prin licitație. O dată cu normalizarea structurii dobânzilor din economie, în mare parte deja realizată, această restricție va putea fi eliminată.

Trecerea de la linii de credit la reescont, inițierea operațiunilor de open-market ale Băncii Naționale și creșterea treptată a ponderii acestora în structura operațiunilor băncii centrale, precum și trecerea la refinanțarea pe bază de garanții vor constitui ultimele elemente prin care instrumentele de politică monetară ale Băncii Naționale se vor integra într-un sistem compatibil cu cerințele economiei de piață.

O problemă importantă în conceperea politicii monetare o constituie alegerea obiectivului intermediar al acesteia. Specificul evoluției economiei românești în perioada tranziției impune superioritatea agregatelor monetare, ea obiectiv intermediar, asupra alternativelor posibile. Obiectivul strategic principal al Băncii Naționale a României fiind controlul ferm al inflației, masa monetară reprezintă variabila monetară aflată în cea mai strânsă corelație cu inflația. Utilizarea ratei dobânzii ca obiectiv intermediar este, în prezent și în perspectivă (cel puțin pe termen mediu), inadecvată: structura încă necristalizată a dobânzilor din economie și lipsa unor serii lungi de date care să releve eventualele regularități în comportamentul elasticității producției față de rata dobânzii sunt obstacole care ar face din dobândă un instrument prea puțin precis pentru a putea fi utilizat cu succes. Singurul obiectiv al Băncii Naționale, legat de rata dobânzii, care trebuie urmat cu consecvență, este situarea acesteia în permanență la niveluri real pozitive, pe de o parte suficiente pentru a stimula economisirea și alocarea eficientă a resurselor, iar pe de altă parte suficient de scăzute pentru a nu descuraja producția și investițiile.

În fine, necesitatea protejării rezervelor internaționale ale țării face inadecvată adoptarea ca obiectiv intermediar al politicii monetare a cursului de schimb al leului.

Pentru a concluziona, începând cu a treia fază a reformei economice, principalele obiective strategice ale politicii monetare vor fi:

- reducerea treptată și menținerea sub control a inflației, prin dimensionarea adecvată ofertei de bani din economie;
- dezvoltarea și rafinarea instrumentelor indirecte de politică monetară.

Pentru atingerea cu succes a acestor obiective, statutul autorității monetare are o importanță deosebită. Numeroase studii empirice efectuate în țări cu economie de piață au demonstrat că există o semnificativă corelație pozitivă între gradul de independență al băncii centrale și performanțele economiei în direcția stăpânirii inflației. În același timp, independența autorității monetare nu afectează negativ creșterea economică. Mai ales în situația unei economii și a

unei societăți în tranziție, independența conferită băncii centrale îi dă acesteia posibilitatea de a se concentra cu consecvență asupra obiectivelor a căror realizare poate contribui la crearea unui cadru economic favorabil pe termen lung, în timp ce, prin natura activității lor, deciziile unui guvern sunt afectate de o ierarhizare a priorităților în care deseori obiectivele pe termen scurt devin primordiale.

Strategia urmată de Banca Națională a României în cadrul procesului de reformă și statutul pe care este necesar ca aceasta să și-l conserve în scopul respectării acestei strategii sunt, de altfel, în deplină concordanță cu obiectivul integrării României în comunitatea economică și politică europeană. În toate statele care urmăresc această integrare are loc un proces de orientare a politicii monetare cu precădere asupra obiectivului reducerii și controlului inflației. Numai o nivelare treptată a ratei inflației în țările Europene poate permite funcționarea pieței integrate, ceea ce face ca accesul unei țări pe această piață să fie puternic condiționat de succesul politicii antiinflaționiste a autorității monetare din acea țară.

2. Proiecții privind principalele variabile monetare

Într-un domeniu atât de "fluid" precum politica monetară, supus influenței unei multitudini de factori exogeni, orice prognoză are atașat un grad înalt de incertitudine. Totuși, autoritatea monetară își poate propune anumite "ținte" și să își modeleze politicile de o manieră care să permită atingerea acestora.

Prin politica sa monetară, Banca Națională a României va acorda o atenție permanentă *ratei dobânzii*, care pe de o parte trebuie să fie pozitivă în termeni reali (adică să fie mai mare decât rata inflației), pentru a încuraja economisirea (și, pe această cale, investițiile), iar pe de altă parte nu trebuie să fie descurajantă pentru sectorul real al economiei. Totuși, această din urmă afirmație necesită o precizare: într-un studiu publicat sub egida Fondului Monetar Internațional¹ se arată că dintr-un eșantion de 17 țări în care a avut loc liberalizarea ratei dobânzii, în 12 din acestea produsul intern brut a continuat să crească chiar și după respectiva măsură. Acest fapt, aparent contraintuitiv, se explică prin redistribuirea creditelor în interiorul economiei către sectoarele cele mai profitabile, care prin creșterea lor au contrabalansat declinul din alte domenii. Măsurători econometrice întreprinse la Banca Națională a României au arătat că, în primul semestru al anului 1994, când ratele dobânzilor din economia românească erau puternic pozitive, PIB *real* nu numai că nu a scăzut, dar chiar a crescut.

Ratele puternic pozitive în termeni reali ale dobânzilor mai au un efect important, și anume influențarea *pe termen scurt* a cursului de schimb valutar. Cu cât o rată a dobânzii e percepută a fi mai mare (în raport cu inflația), cu atât

¹ Vicente Galbis - *High Real Interest Rates Under Financial Liberalization: Is There a Problem?* - IMF Working Papers, WP/93/7, January 1993.

moneda acelei țări este mai căutată, ducând la aprecierea ei temporară. Este exact efectul constatat în cazul leului în lunile mai-august a.c. când cursul valutar a fost practic stabil, în primul rând datorită faptului că populația și agenții economici au preferat moneda națională pentru rata înaltă a dobânzii (în termeni reali) pe care o oferea.

Pentru sfârșitul anului 1994 se prognozează o rată anuală a inflației de 60-70 la sută, urmând ca în anul 1995, această valoare să scadă până la 30-35 procente. În orizontul de timp mediu (1998 - 1999), se va încerca aducerea ratei inflației la circa 10 la sută anual, măsură ce urmărește convergența politicii monetare românești cu cea a Uniunii Europene. Acesta reprezintă un obiectiv ambițios (țări mai avansate pe calea reformei, precum Polonia sau Ungaria, se confruntă încă cu rate anuale ale inflației de 25-35 la sută), dar nu imposibil de realizat dacă politica economică va avea consistență internă și consecvență. În ceea ce privește *volumul masei monetare* (exprimat prin agregatul monetar M_2), acesta se previzionează a crește mai rapid decât rata inflației, ducând - *ceteris paribus* - la o scădere a vitezei de rotație a banilor, până la un nivel considerat "normal", de 3-4 rotații pe an.

POLITICA FISCALĂ

Măsurile de politică fiscală joacă un rol integral în programele economice ale unei țări, atât pe termen scurt, cât și pe termen mediu și lung. În cadrul programelor de stabilizare, realizate pe termen scurt, în care sunt avute în vedere obiective privind performanțe legate de balanța de plăți și inflație prin controlarea creditului intern și a ratei de schimb, măsurile de politică fiscală sunt, în primul rând direcționate către menținerea creditului intern sub un anumit plafon (așa cum a fost cazul și în România până în octombrie 1991) sau pentru menținerea masei monetare în limite stabilite.

Pe termen lung, programele de reformă trebuie concepute să promoveze alocarea eficientă a resurselor și creșterea economică. În cadrul acestor programe, măsurile tradiționale de stabilizare pe termen scurt - în esență corectarea dezechilibrelor extern și intern prin managementul cererii agregate -, sunt integrate cu măsuri de ajustare structurală, ținând la stimularea ofertei.

Politica fiscală capătă o semnificație mai mare în programele de ajustare orientate spre creșterea economică.

Nu numai că măsurile de politică fiscală trebuie să contribuie la creșterea economiilor interne necesare finanțării investițiilor asociate cu obiectivele creșterii economice, dar de asemenea, o atenție specială trebuie acordată modurilor în care politica fiscală influențează alocarea resurselor și creșterea.

Din această perspectivă, pe termen lung problematica politicii fiscale include restructurarea impozitării (raportul dintre impozitele directe și indirecte, completarea structurii impozitelor cu noi impozite, în acord cu modificările instituționale din economie etc.), impactul măririi ratelor marginale de impozitare asupra economiilor și investițiilor, modificările în structura cheltuielilor, rîsul finanțării deficitului bugetar.

1. Obiectivele reformei impozitelor

În ultimii ani, reforma sistemului de impozite în diferite țări a avut ca scop, pe termen lung, stimularea economiilor, a investițiilor, a comportamentelor pentru munca și, în final, a creșterii economice. Ideea generală care a căpătat răspândire printre politicieni și a ghidat reformele, în special în țările dezvoltate a fost aceea că forțele pieței pot fi un mai bun ghid către o politică de impozite eficientă, decât este intervenția guvernamentală. În acord cu aceasta idee, o serie de măsuri au fost luate pentru a genera deplasarea dinspre intervenționismul prin impozite către neutralitatea impozitelor, care permite reducerea distorsiunilor generate de impozite.

În mod obiectiv, sensul reformei impozitelor în fostele țări socialiste nu a fost similar celor derulate în țările dezvoltate, dar va trebui în mod inevitabil, să urmeze același sens din moment ce obiectivul reformelor este ca forțele pieței să joace un rol mai mare în alocarea resurselor.

În România reforma impozitelor a vizat, în fazele de început, ca în timp ce vechile structuri economice sunt demontate, un nou sistem de impozite să fie dezvoltat pentru a asigura, în noile condiții venituri bugetare adecvate, într-un mod echitabil și cu distorsiuni minime asupra prețurilor.

Datorită dificultății de a schimba în termen scurt administrarea impozitelor pe termen scurt, s-a considerat mai utilă ajustarea temporară a unor instrumente fiscale astfel încât să sprijine, în primul rând stabilizarea economiei. Instrumentele temporare au permis câștigarea timpului necesar pentru proiectarea unei restructurări fiscale mai adecvate pe termen lung.

Principalele măsuri și scopuri parțiale au fost: a) reforma impozitului pe circulația mărfurilor și utilizarea lui ca stadiu preliminar pentru introducerea (iulie 1992) a impozitului pe valoarea adăugată; b) introducerea impozitului pe profit cu 77 clase de impozitare, reducerea acestor clase la două și adoptarea prin ordonanță guvernamentală a noii legi a impozitului, cu o cotă mică de impozitare de 38%; c) introducerea impozitului pe salarii; d) introducerea impozitelor pe dividende și pe vânzarea de active; e) introducerea unui nou sistem de taxe vamale.

În tabelul 1 noua structură a impozitelor este prezentată în comparație cu aceea existentă în unele țări dezvoltate. Comparațiile arată că în România, raportul dintre impozitele directe și

Tabelul 1

**Ponderea impozitelor directe și indirecte în totalul veniturilor fiscale
în România (1990 și 1993) și unele țări dezvoltate (1988)**

Țara	Impozitul* pe venit	Impozitul pe venitul corporațiilor	Contribuții la asigurări sociale	Impozite pe bunuri și servicii	Alte impozite
România					
1990	19,3	18,8	22,5	36,0	3,4
1993	21,1	12,0	29,6	27,7	9,6
Belgia	32,0	7,0	34,0	25,0	2,0
Canada	38,7	8,0	13,9	28,9	11,2
Franța	12,7	5,2	39,5	29,3	13,4
Germania	29,0	5,0	35,2	25,4	5,4
Grecia	14,0	4,0	33,0	45,0	4,0
Italia	26,3	10,5	30,8	26,4	6,0
Japonia	24,0	22,9	25,0	12,9	15,1
Marea Britanie	26,6	10,6	16,7	31,4	13,8
Statele Unite ale Americii	36,2	8,1	27,7	16,7	11,3

%

Țara	Impozitul* pe venit	Impozitul pe venitul corporațiilor	Contribuții la asigurări sociale	Impozite pe bunuri și servicii	Alte impozite
Suedia	39,0	5,0	29	24	3,0
Spania	22	7,0	36	31	4,0
OECD - Total	31	8	24	30	7,0
OECD - Europa	29	7	27	32	5,0
Comunitatea Eco- nomică Europeană	27	7	29	33	4,0

*Notă: Pentru România - impozitul pe salarii.

Sursa: Ministerul Finanțelor pentru România. Pentru celelalte țări: Review Statistics of OECD Member Countries 1965-1988, OECD, Paris, 1989; The Tax/Benefit Position of Production Workers, 1985-1988, Paris, 1989.

Principalele scopuri

Propunerile de măsuri de reformă trebuie să vizeze unul din următoarele scopuri:

1. Evitarea dependenței de un număr limitat de impozite aplicat la un număr limitat de plătitori;
2. Îmbunătățirea echității sistemului prin acordarea unei atenții mai mari echității orizontale în comparație cu echitatea verticală;
3. Înlăturarea distorsiunilor induse de impozite asupra deciziilor de investiții sau asupra mediului afacerilor,
4. Încurajarea economiilor și îmbunătățirea alocării economiilor între diferitele instrumente de economisire;
5. Îmbunătățirea stimulentei pentru muncă și pentru asumarea riscului;
6. Atragerea investițiilor străine sau, cel puțin evitarea "fugii" capitalului către țări cu impozite mai scăzute;
7. Descurajarea evaziunii fiscale și creșterii economiei subterane și simplificarea procedurilor de aplicare a legii impozitelor;
8. Reducerea complexității sistemului atât pentru plătitorii de impozite cât și pentru administrația impozitelor.

Aceste obiective, parțial sau integral sunt comune majorității programelor de reformă derulate în țările dezvoltate. Nici unul dintre aceste obiective-criterii nu este nou. Simplitatea, echitatea și eficiența sunt criteriile clasice folosite în ajustarea unui sistem de impozite. Noi sunt accentele pe care unele obiective (în formulările de mai sus) le aduc.

În primul rând, un mai mare accent se pune pe eficiența prin obiectivele 3,4 și 5. În al doilea rând, echitatea verticală trece pe un plan secund, ceea ce înseamnă că progresivitatea schemelor de impozitare trebuie atenuată. În al treilea rând, schema de impozitare practică nu se poate îndepărta cu mult de la tendința înregistrată de parteneri. În al patrulea rând, realizarea acestor obi-

ective conduce la ajustarea dimensiunii și calității guvernului prin mărirea transparenței acestuia (al treilea obiectiv țintește în mod implicit la înlăturarea subvențiilor încorporate în sistemul de impozite) prin introducerea unei onestități mărite (al doilea obiectiv țintește la reducerea progresivității ratelor de impozitare compensate de obicei prin diferite "portaje" mai avantajoase pentru clasele de venituri înalte), prin creșterea *încrederii plătitorilor* de impozite în noul sistem (ultimele două obiective), și nu în ultimul rând, prin reducerea mărimii sectorului guvernamental (impozitul din inflație primit de guvern scade când, pentru o rată a inflației dată, progresivitatea impozitelor scade).

Măsurile necesare

Evaluările empirice ale avantajelor supply-side economics-ului provenite din reducerea impozitelor au fost neconcludente. Cu toate acestea, pentru realizarea obiectivelor de mai sus, o serie de reguli pot fi urmate:

- Reducerea ratelor marginale ale impozitului pe venitul personal;
- Înlăturarea exceptărilor speciale;
- Indexarea la inflație a bazei de impozitare;
- Eliminarea dublei impozitări a dividendelor;
- Menținerea unor niveluri apropiate pentru rata impozitului pe profitul societăților corporatiste și rata marginală maximă prevăzută pentru impozitarea veniturii personale, astfel încât mișcările induse de impozite între venitul personal, societăți necorporatiste și societăți corporatiste să fie minimizate;
- Stabilirea ratei impozitului pe veniturile din capital la un nivel apropiat de rata impozitului pe venitul societăților corporatiste;
- Îmbunătățirea administrării impozitelor astfel încât coerența realizată prin măsurile enumerate mai sus să nu slăbească. În măsura în care administrarea are curențe, crește discrepanța dintre impozitele legiferați și cele administrate în practică. Dacă aceasta discrepanță este semnificativă, efectele anticipate ale politicii impozitelor nu se vor materializa, iar principala atenție ar trebui concentrată pe reforma administrării impozitelor.

Extinderea numărului de impozite percepute ca și creșterea numărului de plătitori presupune crearea unui suport instituțional pentru implementarea efectivă a noului sistem.

Îmbunătățirea aparatului de administrare a impozitelor este o componentă vitală a sistemului instituțional. Veniturile nu vor fi colectate conform planificării bugetare fără:

- O capacitate de administrare puternică;
- Un cod de impozite simplu;
- Un sistem efectiv (fezabil) de penalizare;
- O rețea de tehnologii moderne de informatică;

- Simplificări administrative, cum ar fi impozitarea prezumtivă a micilor plătitori de impozite, a fermierilor, comercianților și liber profesioniștilor profesioniștilor.

Adoptarea unei legi privind un nou impozit va crea un efect fiscal mic sau chiar unul negativ dacă sistemele enumerate mai sus nu sunt în funcțiune.

Reacții ulterioare

Evident, simplitatea, echitatea și eficiența sistemului de impozite nu sunt caracteristici ușor de atins, și probabil nu vor fi atinse în același timp. Multe țări nu au reușit să realizeze o mai mare simplitate a sistemului cel puțin pentru faptul că un sistem mai simplu pentru plătitori poate însemna o complexitate mai mare pentru administrația impozitelor.

O echitate sporită ar putea fi obținută prin reducerea abuzurilor determinată de o reducere a numărului de deduceri, sau prin eliminarea unor tratamente preferențiale. În același timp, efectele pozitive ale aplatizării progresivității s-ar putea să fie contrabalansate de o lărgire a bazelor de impozitare, introducerea unei rate minime de impozitare etc.

Efectele determinate de modificarea impozitelor asupra eficienței stimulentele pentru muncă, economisirii și investițiilor, sunt incerte, comportând o serie de măsurători empirice.

Toate aceste efecte, la care se vor adăuga tendințele de integrare crescândă a piețelor de bunuri și servicii vor determina ca noi factori să preseze pentru noi reforme:

- Grupurile de presiune vor face lobby pentru ca guvernul să reintroducă, pentru sectoarele lor, unele dintre stimulentele care au fost înlăturate prin reforma impozitelor.
- Evoluțiile economiei mondiale vor determina ca, la un moment dat, structura impozitelor, concepută în special pe baze interne, să necesite adaptări sau să se treacă de la competiția în domeniul impozitelor la coordonarea impozitelor, în funcție de gradul de integrare a piețelor. Va crește interdependența fiscală a țărilor determinată de natura internațională a reformelor impozitelor.
- Evoluția concepțiilor despre modernitatea și eficiența sistemului de impozite va determina noi reforme. De exemplu, deja exista țări care recunosc că un sistem modern de impozite depinde de "supunerea voluntară la impozite", care depinde, la rândul ei, de atitudinea plătitorilor față de sistemul de impozite. Aceasta atitudine poate fi influențată favorabil prin îmbunătățirea "serviciilor" oferite plătitorilor de impozite, care sunt priviți în calitate de clienți și nu ca "datornici".

Ciclicitatea reformelor parțiale

Reacțiile și atitudinile de mai sus sunt descrise din perspectiva termenului scurt și mediu. Totuși, privită pe termen lung, impozitarea pare să aibă caracteristici față de care atitudinile politicienilor se schimbă la intervale relativ

Îndelungate (5-10 ani). Cu alte cuvinte, ceea ce astăzi este larg răspândit, poate fi un caz rar în viitor.

Evoluția ciclică a problematicei impozitări pare să fie determinată de ciclul electoral și de evoluția ideilor științifice privind efectele în realocarea resurselor determinate de impozite.

De obicei caracteristicile supuse unei evidente evoluții ciclice sunt:

- *Progresivitatea*. Aceasta este utilizată ca instrument pentru menținerea echității sociale. În prezent țările dezvoltate au o progresivitate scăzută a impozitelor și se poate anticipa că alte instrumente vor fi folosite pentru redistribuire. În România progresivitatea impozitului pe salarii este ridicată și există necesitatea ca ea să fie atenuată o dată cu adoptarea impozitului pe venitul global.
- *Impozitele stimulative*. De obicei s-a oscilat între încrederea ca impozitarea stimulantă (prin utilizarea exceptărilor) reprezintă un mod real de a încuraja dezvoltarea industrială, și teama că, datorită acestor impozite, capitalul poate fi atras în activități cu potențiale implicații adverse pentru investitori. Au existat perioade când aceste impozite au fost acceptate sau respinse în mod necritic. De exemplu, în cinci ani România a trecut de la oferirea stimulentei pe scara largă prin scutirea de impozite pentru activitățile desfășurate, în anumite ramuri, la eliminarea lor completă odată cu adoptarea noii legi a impozitului pe profit (1994). Probabil că această evoluție va continua pe termen lung prin acceptarea ideii ca utilizarea selectivă a acestor impozite ar putea fi un instrument eficace de politică economică.
- *Indexarea*. Este caracteristica pe care diferite sisteme de impozitare au avut-o sau au pierdut-o în funcție de nivelul inflației. Probabil că această tendință va continua să rămână dependentă de nivelul inflației.
- *Descentralizarea*. Împărțirea puterii de a impozita între diferitele nivele ale administrației (locale și centrale) a fost și va rămâne o problemă controversată. În următoarea perioadă, în România, probabil că administrațiile locale vor câștiga o putere mai mare de impozitare, în funcție de capacitatea lor administrativă de a colecta veniturile.

2. Reforma impozitului pe venitul personal și a impozitului pe veniturile corporațiilor

În acest paragraf vor fi trecute în revistă o serie de principii de care trebuie ținut cont în atingerea primului obiectiv din lista prezentată în paragraful precedent, specific țărilor mai puțin dezvoltate sau țărilor în tranziție, și anume extinderea numărului de impozite. Vor fi avute în vedere impozitul pe venitul personal și impozitul pe venitul corporațiilor.

2.1. Impozitul pe venitul personal

Chiar dacă cerințele și obiectivele reformei impozitelor sunt formulate cu claritate, de proiectarea propriu-zisă a sistemului impozitelor pe venit se leagă o serie de probleme specifice, de a căror rezolvare depinde atingerea obiectivului pe termen lung a politicii fiscale: creșterea economică.

A. Rate de impozitare scăzute și o bază extinsă de impozitare

Scopul pe termen scurt al reformei ar fi acela ca același volum de venituri sau un volum sporit de venituri să fie realizat cu rate de impozitare cât mai scăzute. Pentru aceasta este nevoie de:

- Rate de impozitare a veniturilor relativ scăzute, în multe țări dezvoltate aceste rate variază între 30 și 55%, iar după 1986 au scăzut, în unele țări dezvoltate cu 1-30%. Fiind relativ scăzute, impozitele plătite și contribuțiile la asigurările sociale nu vor conduce la rate marginale efective înalte, care să elimine stimulentele pentru a munci mai mult sau pentru a căuta de lucru (în cazul șomerilor).
- Un număr de clase de venituri să fie relativ mic și cu o progresivitate aplatizată. În țările dezvoltate numărul de clase de venituri a scăzut, variind în 1990 de la 2 în SUA și Marea Britanie la 16 în Spania.
- O bază de impozitare extinsă. Tehnicile prin care baza poate fi extinsă ar putea lua formele:
 - Abolirea sau limitarea creditelor pentru impozite (cheltuieli ce pot fi scăzute din baza de impozitare);
 - Includerea de noi forme de venituri în definiția veniturilor impozabile (beneficiile în natură, câștigurile din capital etc.);
 - Menținerea în venitul impozabil a contribuțiilor la asigurările sociale
 - Introducerea unui impozit alternativ minim (ca cele practicate în Canada și SUA) care să asigure că impozitul efectiv pentru anumite clase de venituri nu scade sub un anumit procent din veniturile încasate.

B. Tratatamentul economiilor și împrumuturilor

Tratatamentul aplicat economiilor și împrumuturilor bancare îi poate determina pe plătitorii de impozite să economisească mai mult sau, dimpotrivă, să împrumute mai mult.

Dacă este necesar ca economisirea să fie stimulată, atunci, deductibilitatea cheltuielilor cu dobânda nu ar trebui permisă sau ar trebui limitată la împrumuturile ipotecare pentru construcția de locuințe.

Dacă înclinația spre economisire ajunge să fie considerată prea mare, exceptările de la plata impozitelor a veniturilor din dobânzi ar trebui eliminate sau reduse, cu excepția economiilor pentru perioada pensiei sau a economiilor handicapatilor (din motive de echitate orizontala).

Un tratament preferențial ar trebui acordat prin impozite pentru a încuraja populația să investească în acțiuni, ceea ce ar determina extinderea sectorului privat.

De asemenea, un tratament favorabil ar trebui acordat (așa cum fac cele mai multe țări dezvoltate) pentru impozitarea câștigurilor din capital, cu scopul de a stimula investirea în titluri de valoare și asumarea riscului.

C. Indexarea claselor de venituri la inflație

Această operațiune ar trebui menținută pentru a contracara efectul de drenare fiscală determinat de inflație.

D. Alegerea unității și perioadei de impozitare

În cazul în care venitul impozabil este calculat pe an, din cauza progresivității impozitelor, persoanele cu câștiguri medii fluctuante vor fi afectate negativ, în timp ce persoanele cu venituri înalte fluctuante, vor câștiga. În această situație, alegerea venitului mediu ca bază de impozitare elimină distorsiunile care apar când nu se permite impozitarea câștigului mediu declarat. Impozitarea la perioade mai scurte elimina o parte din distorsiunile produse de baza anuală de impozitare dar nu în întregime.

Unitatea plătitoare de impozit ar putea fi familia (așa cum cer unele sindicate) numai în cazul în care divorțurile ar reprezenta o amenințare serioasă la adresa educației și moralei (ceea ce nu este o problemă reală în România), sau în cazul în care numărul căsătoriilor ar scade dramatic, ducând la reducerea nașterilor.

2.2. impozitul pe venitul corporațiilor

Perfecționările ce pot fi aduse actualei legislații ar trebui să stimuleze economisirea, spiritul antreprenorial, investițiile și, în final, creșterea economică.

1. O creștere a ratelor impozitelor pe venitul din capital în sectorul corporatist trebuie evitată pentru a preveni următoarele două efecte:

- a) O descurajare pe termen lung a utilizării capitalului (relativ la forța de muncă) în sectorul corporatist;
- b) Descurajarea spiritului antreprenorial, prin reducerea investițiilor inițiale în noi firme care nu pot fi finanțate din împrumuturi (sau, cu alte cuvinte, evitarea discriminării între întreprinderile care finanțează investițiile marginale, în fapt, prin împrumut și cele care au restricții de credite);

În primul caz, datorită elasticității scăzute pe termen scurt a ofertei de capital, impozitele suplimentare sunt suportate de proprietari. Dar pe termen lung, elasticitatea ofertei de capital este nelimitată atât în economiile deschise, cât și în economiile închise, astfel încât, în cele din urmă, efectele impozitelor crescute sunt suportate de consumatorii produselor provenite din sectorul corporatist și de cei ocupați în acest sector. Pe măsură ce capitalul în sectorul corporatist va fi ajustat (prin scădere) astfel încât venitul din capital (după impozitare) să rămână constant, venitul pe locuitor va scădea. Lucrătorii în acest

sector vor fi afectați de scăderea capitalului deoarece va crește rata eliberării forței de muncă. În același timp, prețurile relative ale produselor realizate în sectorul corporatist vor crește, afectând puterea de cumpărare a celor ce le consuma.

Cel de-al doilea efect - descurajarea spiritului antreprenorial - este generat de o creștere a impozitului pe venitul din capital al sectorului corporatist datorită posibilităților oferite prin lege ca plata dobânzilor să fie dedusă atunci când se calculează venitul impozabil. Venitul net al firmelor din investirea suplimentară (peste investițiile din profit) a unui leu depinde de modul în care această investiție este finanțată. Firmele pot obține capital în două moduri: prin împrumut (sub formă de datorie), în care caz finanțatorul are asigurată o dobândă, și prin emisiunea de noi părți sociale sau acțiuni, în care caz noii proprietari nu au garantat nici un venit. În cazul finanțării prin împrumut, impozitul pe venitul din capital reduce venitul marginal al investiției firmei cu echivalentul ratei de impozitare, dar aceeași reducere acționează și pentru costul marginal al capitalului (datorită posibilității ca costurile cu dobânzile să fie deduse atunci când se determină venitul impozabil). Astfel, deciziile de investiții ale firmelor existente sunt neafectate de impozitul pe veniturile din capital.

Nu aceeași este situația în cazul firmelor nou înființate. Acestea vând acțiuni pentru a crește capitalul, băncile (sau publicul care ar putea cumpăra obligațiuni) găsind că acordarea de împrumuturi pe termen lung micilor firme nou înființate este inacceptabil de riscantă. Dacă se ține cont că de obicei antreprenorii își primesc veniturile mai degrabă sub forma titlurilor de proprietate (decât sub forma salariilor), atunci este evident că sistemul de impozitare a veniturilor corporațiilor, care permite deducerea cheltuielilor cu dobânzile, este un sistem care frânează spiritul antreprenorial.

Pe termen lung, efectele impozitării excesive (sau chiar a impozitării) par, așadar, să nu fie asociate atât de mult cu realocarea resurselor între sectorul corporatist și cel necorporatist, cât mai ales cu gradul de inovare în sectorul corporatist și cu rata progresului tehnic.

2. Stabilirea ratelor de impozitare a dividendelor în acord cu principiile eficienței astfel încât să se evite dezechilibrele între presiunile pentru distribuirea dividendelor și cele pentru reținerea veniturilor la nivelul corporațiilor.

Experiența pe plan mondial a arătat că există suficiente comportamente ale firmelor, care nu sunt în acord cu viziunea potrivit căreia acestea duc o politică pentru maximizarea veniturilor rămase după impozitare.

De exemplu, deși s-a legiferat posibilitatea amortizării rapide a capitalului fix, întreprinderile nu s-au grăbit să adopte amortizarea regresivă cu primele cote de amortizare la rate înalte. Dar amortizarea rapidă reduce venitul raportat și, de aici, impozitele în primii ani ai activelor respective. Deși este în interesul firmei să plătească un impozit cât mai mic în perioada curentă, acționarii sunt reticenți la a accepta ca acest lucru să se facă prin diminuarea bazei de impozitare (venitul din capital).

Un alt exemplu îl constituie evoluția prețurilor stocurilor atunci când prețurile cresc rapid în condiții de inflație, evaluarea stocurilor pe baza principiului "ultimul intrat - primul ieșit" (LIFO) prezintă un avantaj clar asupra principiului "primul intrat - primul ieșit" (FIFO), pentru că permite reducerea venitului supus impozitării, și în cele din urmă, a impozitului. Valoarea actualizată a impozitului arată în mod clar că amânarea plății impozitului sau plățirea unui impozit cât mai mic corespunde cerințelor eficienței întreprinderii. Cu toate acestea, multe firme continuă și azi să utilizeze sistemul FIFO.

Un alt exemplu îl constituie "paradoxul dividendelor". Deși există căi mai bune pentru a distribui fonduri de la o întreprindere corporatistă către sectorul gospodăriilor (prin recumpărarea acțiunilor), care permit plata unui impozit mai mic, totuși, distribuirea fondurilor are loc pe calea dividendelor.

Aceste comportamente, care par să arate că acționarii nu văd prin "corporate veil", reflectă, într-o anumită măsură raportul de interese între proprietari și conducere (X - eficiență).

Managementul este interesat în minimizarea obligațiilor cu plata impozitelor, dar această minimizare este condiționată de scăderea venitului impozabil, ceea ce nu este de natură să fie pe placul proprietarilor, care nu cunosc întotdeauna cum funcționează sistemul de impozitare. Când salariile managerilor depind parțial de valoarea de piață a întreprinderii, aceștia sunt dispuși să accepte paradoxurile impozitelor, descrise prin exemplele date. În același timp însă, managerii nu sunt dispuși să salute acele prevederi care le-ar scădea puterea discreționară pe care o pot dobândi atunci când cât mai multe venituri sunt reținute, și nu distribuite sub forma dividendelor.

Astfel, o prevedere legislativă care să permită o deducere parțială în procesul determinării veniturilor impozabile a dividendelor distribuite, ar avantaja pe proprietari, dar ar crește presiunile asupra managerilor pentru a distribui câștigurile. Cu mai puține profituri reținute, managerii au mai puțină putere discreționară. Același efect îl au și nivelul ratelor de impozitare. Ratele mai mari de impozitare a dividendelor vor fi agregate de manageri dar și vor slăbi presiunile pentru distribuire.

Stabilirea ratelor de impozitare și a deducerilor posibile vor trebui întemeiate pe analize empirice complexe.

3. Conceperea sistemului de amortizare astfel încât să fie realizată o impozitare neutră care să permită neutralitatea guvernului în alegerea proiectelor de investiții la nivelul firmelor (Guvernul partener silențios în întreprinderi).

Acest principiu pornește de la observația că diferența dintre amortizarea accelerată și deprecierea economică "adevărată" a unui activ, reprezintă, în fapt, o subvenție implicită acordată prin reducerea impozitului datorat (cu cât amortizarea permisă pentru un activ este mai mare, cu atât venitul impozabil al corporațiilor sau al întreprinzătorilor noncorporați, va fi mai mic, și deci impozitul va fi mai mic). Nu numai ca amortizarea accelerată favorizează subvenții mai mari pentru activele cu durate de funcționare mai mari, dar industriile care utilizează activele favorizate, câștigă pe seama celor care utilizează preponde-

rent active mai puțin favorizate. Ca urmare, pentru anumite categorii de investiții ratele de impozitare efective sunt, respectiv, mult mai mici decât pentru altele.

În timp ce aceste diferențieri pot fi văzute ca distorsiuni, care scad eficiența alocativă ele pot fi văzute și ca rezultate ale politicii economice. Impozitul pe venitul din capital poate fi văzut ca instrument de politică fiscală care țintește, din această perspectivă, la influențarea structurii pe industrii a investițiilor, conform cu ceea ce un guvern poate gândi a fi dezirabil în mod particular. Utilizând aceste politici, guvernul intervine în alegerea proiectelor de investiții (impozitarea nu este neutră față de alegerea proiectelor de investiții). Dar pe termen lung, ceea ce, în mod particular este dezirabil, poate fi indezirabil din punctul de vedere al eficienței economice.

Pentru a realiza neutralitatea în alegerea proiectelor de investiții, există două opțiuni. Una dintre acestea constă în dezvoltarea de reguli care să permită amortizarea în conformitate cu deprecierea economică "adevărată" a activelor fixe. O asemenea cale nu poate fi, totuși, acceptată atâta timp cât, cel puțin pentru industriile dinamice, cu progres tehnic rapid, aceasta ar fi o piedică pentru dezvoltarea tehnologică.

Cea de-a doua metodă ce ar putea fi adoptată constă în crearea reglementarilor, astfel încât costul investițiilor să poată fi dedus din venitul brut al întreprinderilor în procesul de determinare a venitului impozabil. Astfel, guvernul reduce costul proiectului de investiții cu exact aceeași sumă (corespunzător ratei de impozitare) cu care se reduc beneficiile (venitul pe care investitorul îi primește). În acest fel guvernul intră ca un partener silențios în întreprindere. În timp ce prima metodă (neindicată, după opinia noastră) corespunde unui impozit (din punct de vedere al deciziei de investiții) asupra venitului din capital, cea de-a doua metodă corespunde unui impozit neutru (după același criteriu) asupra profitului pur¹ (diferența dintre valoarea actualizată a veniturilor unui proiect de investiții și costurile proiectului de investiții, poate fi văzut ca profit pur, deși, în unele cazuri o parte a veniturilor proiectului pot fi atribuite eforturilor managerilor, astfel că diferența la care ne referim este un hibrid între profitul pur și veniturile datorate eforturilor managementului și antreprenorilor).

4. Conceperea de reglementări care să permită eliminarea distorsiunilor care afectează investițiile cu o situație curentă defavorabilă și ajută la perpetuarea poziției lor defavorabile (eliminarea distorsiunilor generate de existența întreprinderilor corporatiste fără venit impozabil).

Esența problemei constă în aceea că unele întreprinderi care nu pot realiza venitul impozabil nu se pot bucura de avantajele pe care sistemul de impozite le oferă prin permiterea unor amortizări accelerate sau prin scutirea parțială de la plata impozitelor. În această situație ajung, de obicei, firmele al căror venit impozabil este negativ, fie pentru că au finanțat o mare parte din investiții prin acumularea de datorii (credite bancare sau nebancare), fie pentru că are

¹ Este vorba de profitul economic determinat pe baza costurilor de oportunitate, și nu de profitul contabil determinat pe baza costurilor efective înregistrate.

pierderi economice la vechile investiții. Din moment ce venitul impozabil este negativ, amortizarea accelerată nu mai are valoare: când impozitul este deja zero, nu mai poate fi redus. Pe de altă parte, multe întreprinderi care nu merg în prezent bine (de exemplu, unele întreprinderi noi) investesc, anticipând o mai bună funcționare în viitor. Aceasta înseamnă că în timp ce aceste întreprinderi nu sunt în poziția de a beneficia de avantajele unui sistem de amortizare regresivă pentru investiții, ele vor trebui să plătească impozite în viitor pe veniturile din aceste investiții, ca orice altă întreprindere.

Problema care trebuie rezolvată prin reglementările la care ne referim este dacă întreprinderile care funcționează în mod deficitar astăzi, ar trebui să primească aceleași subvenții pentru investițiile lor, ca și întreprinderile care "merg bine".

În principiu, guvernul poate acorda subvenții pentru investiții (pe calea amortizării accelerate), sau poate să nu acorde. Dar este distorsionant ca, atunci când se acordă aceste subvenții să fie limitate la aria întreprinderilor care funcționează bine. Pentru a surmonta aceste posibile ineficiențe create de sistemul de impozitare, piața a condus la dezvoltarea, așa cum arată experiența pe plan mondial, fuziunilor induse de impozite. Dar aceste fuziuni, sunt nocive, dacă au loc exclusiv din motive fiscale.

O soluție mai bună o poate constitui, leasing-ul, reglementat în mod special pentru a permite întreprinderilor corporatiste fără venit impozabil să beneficieze de avantajele amortizării accelerate și a scutirilor (totale sau parțiale) de impozit pentru un volum dat al investițiilor. Reglementările trebuie să permită în mod clar unei firme cumpărarea deducerilor și scutirilor de impozite legate de investiții.

5. Schimbările în nivelurile latelor de impozitele și efectele lor asupra muncii, economisirii și alocării resurselor

Este relativ ușor să mărești ratele de impozitare pentru anumite sectoare sau tipuri de impozite. Dar aceasta nu înseamnă că o asemenea politică este dezirabilă din perspectiva dezvoltării pe termen lung. Dacă acest lucru poate fi benefic sau nu depinde în primul rând de impactul ratelor înalte de impozitare asupra impozitării și, în al doilea rând de eficiența cu care guvernul folosește veniturile adiționale.

În acest paragraf ne vom concentra asupra primului aspect.

Relațiile cauzale dintre ratele de impozitare și creșterea economică, ritmul investițiilor și rata economiilor nu pot fi analizate pentru economia României deoarece în perioada economiei planificate nu exista o legătură cauzală între nivelul ratelor de impozitare și comportamentele agenților economici. Seriile care ar putea fi constituite pentru perioada 1990-1994 sunt, pe de o parte scurte, iar pe de altă parte corespund unei perioade de profunde ajustări structurale, în care comportamentele nu sunt stabile.

Totuși rezultatele efectuate de organisme cu reputație în domeniu (OECD, WB) pe eșantioane reprezentative la nivelul mai multor țări permit

desprinderea unor tendințe. Concluziile noastre se bazează atât pe aceste rezultate cât și pe cele ce pot fi produse pe baze teoretice.

Una dintre concluziile teoriei keynesiste, larg îmbrățișată de economiști este aceea conform căreia inflația poate fi combătută prin creșterea impozitelor sau prin reducerea cheltuielilor. Creșterea impozitelor a fost valută ca o cale mai eficientă de stabilizare decât reducerea cheltuielilor, care adesea sunt asociate cu obiectivele sociale pe termen lung și nu ar trebui să fie schimbate în funcție de evoluțiile pe termen scurt sau ciclice.

Creșterea impozitelor, așa cum susțin mulți experți în finanțe publice, reduce venitul disponibil al indivizilor și, în final reduce consumul, care se presupune că depinde de venitul disponibil. Aceasta reduce determina" o scădere a venitului național, care, la rândul ei, generează presiunea în jos asupra prețurilor și salariilor prin efectul sau asupra ratei șomajului și asupra utilizării capacităților de producție.

Aceste efecte deflaționiste inevitabile ale creșterii ratelor de impozitare au reținut atenția analiștilor. În mod special s-a subliniat eficiența pe care creșterea ratelor de impozitare o are în stabilizarea pe termen scurt a economiei. Totuși, nivelul înalt al impozitării și un interes reînnoit pentru cercetările în economia ofertei, au relevat și alte două tipuri de efecte ale creșterii ratelor de impozitare: impactul asupra creșterii prețurilor și impactul asupra diminuării ofertei de factori de producție.

Un rezultat general obținut prin studii empirice a fost acela că există o corelație între nivelul ratelor medii de impozitare (măsurate ca raport între impozite și PIB) și creșterea economică: ritmurile mai înalte de creștere economică sunt asociate cu raporturi mai scăzute între impozite și PIB, și invers. Argumentele sunt bine cunoscute: impozitele mai scăzute (și cu atât mai mult ratele marginale mai scăzute) ar trebui să stimuleze o creștere a producției prin oferirea stimulentei de a economisi, a investi, a munci mai mult și a inova. Deși influențele cele mai puternice sunt determinate de ratele marginale de impozitare, la nivel agregat cuantificările se pot face numai prin niveluri medii.

Concluzia care pare să se contureze în ceea ce privește nivelul ratelor de impozitare este următoarea: în timp ce efectele pe termen scurt ale creșterii ratelor de impozitare asupra prețurilor par să fie indecise, depinzând de multe alte variabile nominale, efectele pe termen lung par să fie negative, restrângând oferta de factori de producție, diminuând economiile, investițiile și încetinind creșterea economică. Mai mult, așa cum am subliniat, pe termen scurt, efectele deflaționiste ale ratelor înalte de impozitare (în multe cazuri compensate de efectele inflaționiste ale impozitelor) sunt însoțite de o scădere pe termen scurt a producției.

Concluzia generală a acestui paragraf este aceea că dacă se analizează atât efectele asupra cererii (deflaționiste) cât și efectele asupra ofertei (inflaționiste), creșterea ratelor de impozitare nu mai apare ca un mijloc eficient de combatere a inflației. Aceasta nu înseamnă că acest instrument al politicii economice trebuie abandonat. Aceasta înseamnă în primul rând că trebuie acorda-

tă mai multă atenție reducerii cheltuielilor, care poate avea un impact antiinflaționist mai puternic (printr-un multiplicator mai mare) și un efect mai mic asupra reducerii producției decât impozitele. În al doilea rând trebuie evaluate acele condiții în care creșterea ratelor de impozitare nu va fi urmată de scăderea producției pe termen lung. Legătura pozitivă dintre ratele mai scăzute de impozitare și creșterea economică s-a stabilit pe baza ratei medii efective de impozitare. Ca atare, pot exista situații în care "calitatea" sistemului de impozite poate compensa efectele contracționiste ale creșterii ratelor de impozitare. Cel puțin doi factori (condiții) pot determina ca sporirea sarcinii fiscale efective (impozite/PIB) să poată fi asociată cu creșterea economică:

- a) presiunea anterioară a împrumuturilor guvernamentale. Dacă aceste împrumuturi anterioare (bancare sau nebancare) au împiedicat accesul multor întreprinderi private pe piața capitalului, atunci o reducere a cererilor sectorului public pentru creditul disponibil, (ca urmare a creșterii impozitelor), ar putea stimula pe termen lung investițiile sectorului privat.
- b) Structura impozitelor. O țară cu un raport impozite PIB/ridicat, dar cu o structură favorabilă poate întrece performanțele de creștere ale unei țări cu un raport impozite/GDP mai redus, dar care descurajează activitățile promotoare ale creșterii, sau impun rate înalte de impozitare asupra celor mai productive și inovative segmente ale populației.

Caracterul productiv al structurii depinde, de asemenea, de complexitatea sistemului, de eficiența și integritatea administrării acestuia și de gradele de echitate, orizontală și verticală.

Oricum, cele două situații în care creșterea ratelor de impozitare ar putea fi asociată cu creșterea economică, trebuie judecate și din perspectiva scopului inițial al creșterii ratelor de impozitare: stabilizarea prețurilor. În cadrul discuțiilor aprinse privind efectele impozitelor asupra prețurilor, ofertei forței de muncă, economisirilor și evaziunii, pare să existe un consens, formulat în termeni generali, că o creștere a ratelor de impozitare poate conduce la o creștere a veniturilor bugetului când nivelul impozitării și al ratelor de impozitare rămâne relativ scăzut. O creștere mai mare a ratelor de impozitare sporește rata evaziunii aducând venituri fiscale mai scăzute (datorită stimulării economiei subterane sau neraportării veniturilor) ceea ce pune în pericol scopul inițial al stabilizării prețurilor. În această situație veniturile fiscale necesare pentru a reduce deficitul bugetar nu pot fi crescute, presiunile inflaționiste exercitate de deficit rămânând active.

3.1. Efectele asupra prețurilor

Efectele impozitelor indirecte

Impozitele directe sunt sursa unei mari părți a veniturilor fiscale. În cadrul acestora, accizele și impozitul pe vânzări (TVA) ocupă un loc important. Creșterea acestor impozite ar avea un impact negativ asupra inflației.

O sporire a accizelor va reduce venitul real al consumatorilor prin creșterea prețurilor produselor impozitate. Aceasta se întâmplă în condițiile în care funcția ofertei nu este complet inelastică, situație care se întâlnește pentru o mare parte a produselor de consum. Dacă oferta nu este complet inelastică, atunci producția produselor impozitate va scădea. Chiar dacă masa monetară din economie nu a scăzut, pe termen scurt aceeași cantitate de bani va fi utilizată pentru a cumpăra o cantitate mai mică de bunuri ceea ce va determina presiuni inflaționiste. Dacă creșterea accizelor nu poate fi evitată, cel puțin două reguli pot fi avute în vedere pentru ca presiunile inflaționiste să fie minime:

- Creșterea accizelor să se refere la produse care afectează un segment mic al consumatorilor
- Creșterea să fie aplicată produselor la care elasticitatea ofertei în raport cu prețul este cât mai mică.

O sporire a impozitului pe valoarea adăugată (sau a oricărui impozit pe vânzări) va genera, mai întâi o creștere a prețurilor. Ceea ce va urma după creșterea inițială a prețurilor depinde de politica monetară, de elasticitatea salariilor și de rezultatul negocierilor pentru indexarea salariilor.

Creșterea inițială a prețurilor va reduce cantitatea de bani reali deținuți de populație. Reacția normală a consumatorilor va fi să crească cantitatea nominală de bani pentru a reveni la cantitatea reală dorită, astfel că volumul vânzărilor va scădea și șomajul va crește.

În acest context, trei condiții ar trebui îndeplinite pentru ca noul echilibru al prețurilor (stabilit după creșterea determinată de sporirea TVA) să rămână neschimbat (să nu se restabilească la niveluri mai înalte):

- Oferta de bani să se acomodeze la scăderea producției;
- Salariile să fie flexibile la scădere pe termen scurt;
- Salariile și pensiile să nu fie indexate sub o clauză de ajustări frecvente.

Este evident că aceste condiții sunt extrem de exigente și nu corespund realității. Ca urmare, creșterea impozitelor în scopul stabilizării este o măsură inefficientă.

3.2. Efecte asupra forței de muncă

Creșterea ratelor de impozitare influențează oferta și alocarea factorilor de producție în mod indirect prin intermediul comportamentelor pe care le determină. Sensurile în care se exercită influențele nu pot fi determinate fără ambiguitate.

Creșterea ratelor de impozitare afectează atât ratele medii cât și pe cele marginale. Așa cum se argumentează în diferite studii realizate începând cu anii 70, reacțiile față de cele două tipuri de rate sunt diferite. O creștere a ratelor medii este mai degrabă asociată cu un efort de muncă mai mare din moment ce forța de muncă lucrează mai mult pentru a compensa pierderile de

venit datorate impozitelor mărite. În schimb, o creștere a ratelor marginale va determina muncitorii să prefere mai mult timp liber din moment ce acesta devine mai ieftin, decât să intensifice eforturile pentru a compensa pierderea de venit. Un efect invers îi are reducerea ratelor impozitelor oamenii preferă să lucreze mai mult deoarece reducerea impozitelor ridică costul timpului liber. Efectul determinat de creșterea ratelor de impozitare a veniturilor pare să aibă, la rândul său, un efect nedeterminat asupra producției, efortul celor care sunt determinați să lucreze mai mult putând fi compensat de timpul liber suplimentar pentru care optează alții.

Alte două concluzii întemeiate statistic au adus un spor de determinare:

- Persoanele cu venituri mici sunt determinate să lucreze mai mult printr-o creștere a impozitelor, iar persoanele cu venituri mari sunt determinate să lucreze mai puțin;
- Elasticitatea veniturilor persoanelor de sex feminin tinere nemăritate în raport cu impozitele este mică, în timp ce elasticitatea în cazul femeilor măritate, al muncitorilor (bărbați) tineri și bătrâni este substanțială. Pe baza acestor observații se poate spune că producția este afectată de creșterea ratelor de impozitare a veniturilor. Evident, o reducere a impozitelor ar determina o creștere a producției. Dacă, totuși, o creștere a ratelor de impozitare a venitului este considerată inevitabilă pentru echilibrarea bugetului, atunci următoarele măsuri ar trebui avute în vedere pentru a atenua efectele negative:
- Conceperea modificării ratelor de impozitare astfel încât creșterea să afecteze mai mult ratele medii de impozitare decât pe ele marginale, pentru a beneficia de un declin minim în oferta de forță de muncă;
- Dezvoltarea de măsuri antiinflaționiste în alte zone ale politicii pentru a combate creșterea premiilor determinată de costurile suplimentare atrase de reducerea factorilor de producție sau de mai proasta lor alocare, induse de o creștere a ratelor de impozitare.

3.3. Efectele asupra economisirii

În România impozitul asupra economiilor (asupra veniturilor din dobânzi) nu a fost introdus probabil datorită faptului că însuși impozitul pe venitul global nu era legiferat încă în anul 1994. Efectele pe care impozitele (creșterea ratelor de impozitare) le determină asupra economiilor sunt relativ imprecizabile, datorită efectelor duale pe care acestea le implică asupra ratei veniturilor din economii. Dacă sporirea impozitelor reduce câștigul din economii, sunt posibile două comportamente. Unii oameni pot consuma mai mult și economisi mai puțin ca urmare a faptului că în urma impozitării (suplimentare) economiile devin mai scumpe decât consumul. Evident, aceasta reduce rata de creștere a produsului potențial. Situația este similară aceleia în care muncitorii optează pentru mai mult timp liber decât pentru muncă suplimentară care să compen-

seze pierderile. Totuși, dacă se dorește acumularea unui anumit nivel al activelor purtătoare de dobândă care să aducă profituri în perioada pensiei (sau, în general într-o perioadă viitoare), reducerea ratei veniturilor din economii poate determina economii și mai mari, care să compenseze scăderea ratei de revenire la economii.

În condițiile în care rata inflației este foarte scăzută, cele două tendințe s-ar putea compensa. Dar dacă rata inflației este relativ înaltă, lăsând ratele reale ale dobânzii la niveluri pozitive foarte mici, atunci creșterea ratelor de impozitare s-ar putea în cel mai bun caz să nu aibă nici un efect asupra ofertei de economii sau, în cel mai rău caz, să aibă efecte dezastruoase. Probabil că în România introducerea impozitului pe veniturile din economii nu va afecta oferta de economii datorită faptului că ratele dobânzii au fost negative înainte de reformă. Dar, pe măsură ce economia va deveni stabilă, o creștere a ratelor de impozitare va determina scăderea economiilor.

3.4. Efecte în alocarea resurselor

Nu numai nivelul ofertei de forță de muncă și de economii este afectat de impozite. Creșterea impozitelor poate avea efecte chiar mai importante prin realocarea resurselor pe care o determină. Efectele de realocare depind în primul rând de ratele marginale de impozitare și de durata aplicării unor rate înalte de impozitare.

Forța de muncă este elastică în raport cu impozitele. Fluxurile migratorii pot crește rapid dinspre sectoarele în care aranjamentele privind munca sunt puternic impozitate, către cele care sunt impozitate mai puțin. Când între sectoarele oficiale nu există asemenea discriminări, ratele înalte de impozitare determină migrarea către zonele subterane ale diferitelor sectoare.

Efectul de realocare ineficientă a economiilor poate fi și mai mare decât în cazul forței de muncă. Migrarea muncii este constrânsă de factori ca relațiile personale, costul migrării (realocării), schemele de pensionare etc. (factori care nu acționează în cazul economiilor). Economiiile pot fi realocate la costuri foarte scăzute și impersonal. Alocarea economiilor este în mod evident distorsionată de impozitele înalte asociate cu rate marginale mari, mai ales în cazurile în care veniturile sunt distorsionate de rate înalte ale inflației. În acest caz, economiile sunt retrase din circuitele productive și sunt realocate pentru activități sau active mai puțin impozitate (locuințe, bijuterii) dar și mai puțin productive.

3.5. Efecte asupra inovării

Diverse studii au arătat că schimbările tehnice au determinat, alături de capital și forța de muncă, creșterea economică. Schimbarea tehnică include îmbunătățirea tehnologiilor și a management-ului și inovarea de produs.

Impozitele mari restrâng resursele, în timp ce impozitele scăzute pe venitul corporațiilor și pe venitul personaj permite întreprinzătorilor să dispună de

resurse și stimulente pentru a lansa noi firme și produse, și să introducă sau să dezvolte tehnologiile noi. Aceasta se transformă, în cele din urmă în avantaj pentru bugetul public. Dacă creșterea economică apare în mod rapid ca răspuns la practicarea unor impozite scăzute, atunci veniturile cresc și noi oportunități sunt create pe piața internă, astfel stimulându-se creșterea producției. Aceasta, în schimb plasează plătorii de impozite în clase de impozitare mai înalte și permite guvernului să obțină mai multe venituri cu care să acopere creșterea cheltuielilor pentru servicii și investiții în timp ce mențin ratele de impozitare la niveluri relativ scăzute.

3.6. Unele cerințe pentru ca ratele scăzute de impozitare să determine creșterea economică

Din punctul de vedere al compatibilității dintre politica fiscală pe termen scurt (ținând la stabilizarea prețurilor) și cea pe termen lung (ținând la stimularea creșterii economice sustenabile), cel mai pesimist scenariu ar fi acela în care ratele înalte de impozitare nu ar putea asigura venituri suplimentare pentru diminuarea deficitului fiscal și, așa cum am arătat, ar conduce la frânarea creșterii economice. Cel mai optimist scenariu ar fi acela în care o reducere a ratelor de impozitare nu ar afecta veniturile bugetare, dar ar asigura relansarea imediată a creșterii economice.

Pentru ca veniturile bugetare să nu scadă pe termen scurt, diminuarea ratelor de impozitare ar trebui însoțită de o extindere a bazei de impozite (a numărului de impozite).

Creșterea economică nu ar putea fi însă stimulată de impozite mai scăzute dacă o serie de cerințe nu ar fi îndeplinite. Derularea în timp și contextul reformei sunt critice pentru reușita unui sistem de impozite stimulative.

Astfel, reducerea impozitelor trebuie însoțită de o serie de măsuri concomitente sau prealabile:

- a) Trecerea prealabilă de la monetizare la alte surse de finanțare a deficitului fiscal. În situația în care structurile financiare sunt precare iar ratele dobânzii sunt negative, deficitul bugetar va fi finanțat în mare parte prin monetizare. Dacă în cele din urmă, impozitele scăzute conduc la o inflație mai rapidă, datorită scăderii surselor de venit la buget, acest rezultat poate anula beneficiile pe care sectorul privat ar putea să le realizeze în cadrul unui program de impozite stimulative.
- b) Evitarea împrumuturilor guvernamentale excesive pentru finanțarea deficitului, pentru a nu determina eliminarea investițiilor private prin creșteri ale ratelor dobânzii pozitive.
- c) Utilizarea pentru implementarea ratelor scăzute de impozitare a unei perioade cu inflație scăzută, care să permită sesizarea semnalelor pozitive că direcțiile și schimbările în comportamente sunt cele dorite, într-un mediu inflaționist, în țări cu structuri financiare precare, pericolul percepțiilor greșite și pierderea informației despre rata reală a veni-

tului (supus impozitării) la diferite active fac aproape iluzoriu obiectivul ca reducerea impozitelor să determine schimbări majore de comportament în sensul dorit.

- d) Sincronizarea introducerii impozitelor scăzute cu măsurile de politică monetară și cu nivelul real al ratei de schimb. O reducere a ratelor de impozitare nu poate stimula suficient producția dacă politica monetară deflaționistă și rata de schimb reală supraevaluată exercită presiuni puternice în direcția opusă.
- e) Inițierea măsurilor de reducere a ratelor de impozitare în afara perioadelor de recesiune globală. Chiar și în condiții mai favorabile, răspunsurile investitorilor, muncitorilor, antreprenorilor și consumatorilor pot necesita ani până să fie generalizate și să-și manifeste efectele pozitive.
- f) Trecerea de la impozite înalte la impozite stimulatoare trebuie realizată în mod gradual, prin îmbunătățiri progresive în structura impozitelor.

4. Structura cheltuielilor guvernamentale

Cheltuielile guvernamentale sunt o parte a cererii agregate, și în condiții de exces al cererii, reducerea cheltuielilor guvernamentale ar putea reduce presiunile inflaționiste și restabili echilibrul economic. Mai multe studii economice au arătat că, pentru diferite eșantioane de țări, cheltuielile publice (la nivel agregat) nu au exercitat o influență majoră asupra creșterii economice.

Efecte apreciable asupra creșterii economice pot fi obținute însă prin realizarea de schimbări în cadrul cheltuielilor, în special prin restabilirea unor raporturi mai bune între cheltuielile de capital și cele curente, acolo unde criza economică a determinat reducerea acestora. Ca și în majoritatea țărilor afectate de criză, și în România structura cheltuielilor guvernamentale s-a modificat profund în defavorarea cheltuielilor de capital (tabelul 3), atrăgând atenția asupra necesității lansării unui program de restructurare a cheltuielilor guvernamentale. Având în vedere inerția mare a sectorului public, se poate anticipa că un asemenea program nu va putea fi realizat în practică pe termen scurt.

Restructurarea cheltuielilor guvernamentale trebuie făcută din perspectiva contribuției acestor cheltuieli la creșterea economică. În acord cu modele Solow-Denison, creșterea economică este determinată de patru surse: creșterea în capitalul fizic; creșterea în capitalul uman; îmbunătățirea tehnologiilor (progresul tehnic); și schimbarea în utilizarea resurselor. De asemenea, mai recent, analiștii au arătat că gradul de deschidere a economiei influențează creșterea, variabile cum ar fi exporturile și raportul de schimb trebuind să fie luate în considerare.

Tabelul 3
Structura cheltuielilor bugetare în perioada 1990 - 1994

	1990		1991		1992		1993		1994	
	Bugetul central	Bugetul public consolidat	Bugetul central	Bugetul public consolidat	Bugetul central	Bugetul public consolidat	Bugetul central	Bugetul public consolidat	Bugetul central	Bugetul public consolidat
Total cheltuieli	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Cheltuieli curente	76,2	79,8	85,4	84,0	90,7	87,6	88,9	85,5	84,4	82,8
Bunuri și servicii	32,5	30,5	47,3	36,6	41,4	32,9	42,4	34,9	39,3	34,0
- cheltuieli de personal	17,6	17,9	27,9	19,7	25,0	17,9	29,9	20,1	26,6	17,8
- cheltuieli materiale	14,9	12,6	19,4	16,9	16,4	15,0	12,5	14,8	12,7	16,1
Subvenții și transferuri	43,7	49,3	38,1	47,4	48,9	54,1	43,3	48,6	35,8	43,0
- subvenții	26,8	18,4	21,8	20,9	30,9	31,3	26,1	19,7	15,7	11,0
- transferuri	16,9	30,9	16,2	26,4	18,0	22,0	17,2	28,9	20,1	31,6
Dobânzi	-	-	-	-	0,4	0,6	3,2	2,1	8,9	5,6
Rezerve	-	-	-	0,1	-	-	-	-	3,5	0,2
Cheltuieli de capital	23,8	20,2	14,6	16,0	9,3	9,3	10,6	13,1	14,2	15,9
Împrumuturi	-	-	-	-	-	-	0,5	0,5	0,8	0,7
Rambursări de credite externe	-	-	-	-	-	-	-	-	0,6	0,6

NOTĂ: S-au eliminat la consolidare transferurile de la bugetul central către bugetele locale

Fiecare element al creșterii economice poate fi influențat de cheltuielile guvernamentale; aceste efecte pot fi mai bine observate pe termen lung. Totuși, efectele pozitive asupra creșterii economice nu apar dacă anumite cerințe privind cheltuielile guvernamentale nu sunt satisfăcute. Printre aceste cerințe se număra:

- Includerea cheltuielilor de capital în buget exclusiv pe baza criteriilor de eficiență, astfel încât rezultatul cheltuielilor să poată fi observat atât în creșterea capitalului fizic cât și în creșterea productivității medii a acestuia;
- limitarea cheltuielilor publice de capital astfel încât finanțarea lor să nu necesite măsuri de creștere a veniturilor bugetare care să reducă surplusul investibil al sectorului privat, de obicei mai productiv,
- Tratarea cheltuielilor curente pentru serviciile de sănătate și educație ca investiții în capitalul uman, care conduc, pe termen lung, la creșterea productivității muncii. Din această perspectivă distincția dintre cheltuielile guvernamentale curente și cele de capital apare estompată. Deși sectoarele sănătății și educației beneficiază de cheltuieli de capital propriu-zise, impactul asupra capitalului uman vine de la cheltuielile curente, în particular pe termen scurt. Deși acest impact asupra capitalului uman este realizat pe termen scurt, datorită perioadei de gestație impactul asupra creșterii nu apare imediat
- Finanțarea cheltuielilor cu cercetarea-dezvoltarea în funcție de efectul de antrenare asupra economiei, determinat prin externalitățile anticipate.
- Îmbunătățirea eficienței utilizării resurselor pe care guvernul le folosește în intervențiile sale menite să corecteze unele slăbiciuni ale pieței. Cazul clasic de intervenție este acela orientat pentru a contracara subinvestirea în bunuri publice. Multe dintre aceste bunuri publice pot fi privite ca inputuri esențiale, deși necuantificabile pentru procesele productive din sectorul privat

Satisfacerea acestor cerințe necesită, pe plan operațional, o serie de măsuri:

- Elaborarea de programe de investiții pe baza analizei cost-beneficiu;
- Ajustarea salariilor care să garanteze că sectorul public poate reține mâna de lucru cu calificarea necesară creșterii eficienței și calității serviciilor și furnizării unei administrații publice efective. Materialele și alte dotări trebuie să fie suficiente pentru a asigura eficiența funcționării funcționarilor publici.
- Analiza obiectivelor programelor de cheltuieli astfel încât acestea să poată fi atât justificabile cât și realizabile în mod eficient. O atenție deosebită trebuie acordată cheltuielilor pentru subvenții avându-se în vedere că, deși în multe cazuri acestea pot fi ușor justificate, există

numeroase exemple de cheltuieli pentru subvenții în care se puteau realiza obiectivele acestora la costuri mult mai scăzute (printr-o mai atentă targetizare).

- Crearea și consolidarea unui sistem puternic de planificare bugetară și control al cheltuielilor, prin introducerea transparenței obiectivelor bugetare și prin îmbunătățirea mecanismului de raportări fiscale.

4.1. Cheltuielile de capital

Deși corpul de cunoștințe privind direcțiile dezirabile pentru reforma cheltuielilor publice în general - și deci și a cheltuielilor de capital - nu a produs un pachet coerent de măsuri structurale similar cu cel dezvoltat în cazul politicii impozitelor, experiența sugerează dezirabilitatea anumitor reforme.

În domeniul reformei cheltuielilor de capital, realizarea unui program bun de investiții publice poate încuraja creșterea economică. Realizarea unui astfel de program trebuie să pornească, pe de o parte, de la efectele pe care diferite tipuri de cheltuieli le au asupra creșterii economice, pe de altă parte de la cerințele de eficiență pe care investițiile trebuie să le îndeplinească.

Analiza cheltuielilor de capital pe plan mondial arată că:

- În timp ce cheltuielile publice totale nu exercită influențe majore asupra creșterii economice, cheltuielile de capital exercită;
- Cheltuielile de capital pentru sănătate, construcții de locuințe și bunăstare, pot determina creșterea economică pe termen scurt;
- Cheltuielile de capital pentru infrastructură nu au o mare influență asupra creșterii economice;
- Cheltuielile publice de capital în sectoarele direct productive (agricultură, minerit, construcții, industrie) au influențat în mod negativ creșterea economică. În același timp, cheltuielile curente destinate bunei funcționări a proiectelor realizate a avut o influență pozitivă asupra creșterii în sectoarele productive.

Evident, aceste tendințe trebuie interpretate cu atenție în funcție de specificul fiecărei țări. De exemplu, în România modernizarea infrastructurilor comunicațiilor și transporturilor este esențială pentru atragerea investitorilor străini. Evident, asemenea investiții vor conduce la o stimulare a creșterii. Privit din perspectiva cerințelor de eficiență, un program de investiții publice și cheltuieli poate fi considerat ca bun atunci când:

- Se depun eforturi pentru a asigura includerea în program a proiectelor de calitate, care sunt justificabile pe baze economice (sunt supuse analizei cost-beneficiu);
- Există un raport optim între cheltuielile pentru formarea capitalului (pentru noi proiecte) și cheltuielile pentru menținerea capitalului. Există numeroase exemple de proiecte de investiții care nu au nici un merit din punctul de vedere al creșterii economice. În același timp, există

exemple că unele investiții realizate nu au fost susținute de fonduri suficiente pentru funcționarea adecvată și pentru menținerea capitalului, ceea ce a condus la scăderea productivității și longevității stocului existent de capital.

4.2. Ajustarea cheltuielilor pentru bunuri și servicii

În conformitate cu una dintre cerințele ce trebuie așezate la baza restructurării cheltuielilor guvernamentale, o creștere a cheltuielilor publice de capital nu trebuie să conducă la eliminarea investițiilor private. O parte a surselor necesare finanțării unor cheltuieli de capital sporite ar putea proveni de la ajustarea altor cheltuieli guvernamentale.

Cea mai mare parte a cheltuielilor guvernamentale o constituie cheltuielile pentru bunuri și servicii. În cadrul acestora din urmă, cheltuielile cu salariile reprezintă partea cea mai importantă. Majoritatea analiștilor sunt de acord că reducerea cheltuielilor cu salariile se poate face prin reducerea ocupării în organismele și agențiile guvernamentale.

Autoritățile subscriu, de asemenea, la ideea că preferă un serviciu civil de dimensiuni reduse, cu personal bine educat, puternic motivat, eficient și bine plătit. Alternativa mai puțin dezirabilă este un serviciu extins ca număr de personal, mai puțin calificat, ineficient și plătit cu salarii relativ mici.

Experiența multor țări în curs de dezvoltare, și chiar experiența României., relevă că, în mod frecvent formula serviciului civil tinde mai degrabă către cea de-a doua alternativă.

Probabil această tendință se datorează mai multor cauze, a căror combatere va conduce și la schimbarea formulei serviciului civil:

- Ocuparea personalului în administrație sub patronaj politic;
- Utilizarea serviciului civil ca soluție (parțială) de reducere a șomajului atât în rândul celor cu studii medii cât și al celor care au absolvit facultatea;
- Abilitatea și oportunitatea opoziției politice de a denigra funcționarii publici și salariile acestora;
- Lipsa statutului (adoptat de Parlament) al funcționarului public (inclusiv pentru polițiști).

Una dintre cele mai importante căi de a îmbunătăți eficiența economică; în general, este aceea a îmbunătățirii eficienței serviciului civil (administrației). Aceasta este mai probabil să se realizeze atunci când mai puțini oameni ar lucra în serviciul civil la salarii competitive cu cele din sectorul privat decât atunci când, din motivele enunțate, mai mulți funcționari publici sunt angajați pentru salarii mai mici. Această soluție ar trebui văzută în mod clar nu ca una care implică reducerea standardului de viață al funcționarului public, ci creșterea calității serviciului civil în timp ce dimensiunea acestuia se reduce iar eficiența sa

crește. Această soluție nu este însă posibilă atâta timp cât reglementările privind statutul funcționarului public nu vor fi legiferate.

4.3. Cheltuielile cu transferurile și subvențiile

Din tabelul 3 rezultă că în România după cinci ani de reformă, cheltuielile cu transferurile și subvențiile nu și-au modificat poziția relativă la totalul cheltuielilor guvernamentale. O mare parte din cheltuielile cu transferuri și subvenții o reprezintă transferurile de la bugetul central către bugetele locale. Odată cu reforma administrației publice, și pe măsura creșterii capacității administrațiilor locale de a colecta venituri, o serie de responsabilități vor fi transferate la nivel local. Autonomia financiară a autorităților publice locale va permite reducerea transferurilor de la bugetul central. Noi reglementări privind delimitarea mai clară a veniturilor între administrația centrală și administrațiile locale vor consolida această tendință.

Cheltuielile cu subvențiile și transferurile, indiferent dacă sunt fetite din bugetul central sau descentralizat, reprezintă poate, problema cea mai sensibilă din punct de vedere politic. Evoluția pe cinci ani în România confirmă că subvențiile nu și-au modificat aproape deloc poziția relativă la cheltuielile totale. Un fapt pozitiv i-a constituit însă, modificarea, în structura subvențiilor, și anume eliminarea unor subvenții de consum și de producție care afectau pe scara largă alocarea resurselor. Este în folosul reformei ca în cadrul concepției generale a reformei cheltuielilor publice să fie incorporată ideea că nu mărirea absolută a acestor subvenții și transferuri este importantă ci sustenabilitatea și folosirea lor adecvată. Astfel, în timp ce se țintește la reducerea distorsiunilor în alocarea resurselor generate de subvenții, guvernul menține subvențiile ce nu pot fi temporar reduse, dar sunt sustenabile și utilizate în mod adecvat însăși utilizarea criteriilor sustenabilității și folosirii adecvate va conduce la ajustarea (prin scădere) a subvențiilor. Pentru a se asigura că subvențiile sunt sustenabile și folosite adecvat, guvernul ar trebui să conceapă proceduri care să asigure:

- Caracterul explicit al subvențiilor, pentru a putea fi urmărită utilizarea lor adecvată (conform scopurilor pentru care au fost concepute și cu eficiență economică);
- Evaluarea anuală, prin dezbateri asupra rezultatelor și mărimii subvențiilor și direcțiilor de schimbare (Se poate, de exemplu, evalua dacă produsele alimentare subvenționate ajung la cele mai sărace categorii de populație, sau nu);

Pe termen lung, pe măsură ce structurile pieței se consolidează, în cadrul transferurilor și subvențiilor, subvențiile pentru exploatare și produse vor fi eliminate, iar transferurile din fondurile de securitate socială vor rămâne partea principală a acestei categorii de cheltuieli.

5. Răspunsul politicii fiscale la șocuri

Una dintre problemele importante ale politicii fiscale o reprezintă mixul măsurilor de politică ce poate fi efectiv utilizate pentru a fi oferite ca răspuns la șocuri. Mixul de măsuri depinde, în general, de nivelul de dezvoltare al țării și deci de nivelul de dezvoltare fiscală. În țările cu o structură a impozitelor bazată pe un număr restrâns de impozite, percepute asupra unui număr mic de plătitori, la rate înalte, posibilitățile de răspuns sunt reduse și soluția de fond (pe termen lung) o constituie diversificarea bazei fiscale și menținerea ratelor de impozitare la niveluri, scăzute care să permită eventuale creșteri acceptabile ale ratelor de impozitare ca măsuri de răspuns la creșterile șocante ale cererii.

În țările cu o structură fiscală relativ *modernii*, dar care sunt confruntate cu valuri de instabilitate, deși posibilitățile de a combina măsurile fiscale sunt mai largi, scopurile de stabilizare pe termen scurt pot contraveni scopurilor pe termen lung ale politicii fiscale.

5.1. Răspunsurile politicii fiscale la o creștere a veniturilor

Perioada care urmează ar putea fi, conform aprecierilor economiștilor, o perioadă a relansării economiei mondiale. Ca urmare, o creștere a veniturilor din export ar putea fi anticipată, și de aici, o creștere apreciabilă a cererii agregate.

În această situație, politica fiscală contracționistă ar putea fi utilizată pentru a frâna creșterea cererii agregate, fie prin creșterea impozitelor (prin sporirea veniturilor fiscale), fie prin reducerea cheltuielilor guvernamentale.

Adoptarea unei asemenea politici fiscale prudente ar putea avea ca rezultate pozitive:

- Îmbunătățirea echilibrului bugetar.
- Reducerea finanțării bancare a datoriei guvernului.
- Reducerea datoriei publice.
- Acumularea de active interne și externe pentru a fi utilizate în fazele subsecvente de declin ale ciclului comerțului și de creștere a deficitului bugetar.

Totuși, aceste efecte pozitive, dezirabile pentru stabilitatea economiei, nu ar putea să se manifeste dacă presiunile pentru extinderea cheltuielilor guvernamentale pentru servicii în perioada de creștere a veniturilor nu vor putea fi atenuate. Dacă această cerere nu poate fi adusă sub control, în mod paradoxal, creșterea veniturilor bugetare ar putea fi urmată de o creștere și mai mare a cheltuielilor, degenerând în deficite crescânde. Experiența mai multor țări a arătat că reducerea deficitelor bugetare în perioada de creștere a veniturilor a fost de scurtă durată. Cheltuielile s-au extins rapid rezultând deficite bugetare largi. Pentru a preveni asemenea evoluții ar trebui generate măsuri ținând la:

- Creșterea abilității guvernului de a rezista la presiunile politice și sociale de a extinde pe scară largă cheltuielile pentru servicii furnizate de guvern. Presiunea este în mod normal intensă datorită printre altele, creșterii cererii de servicii anterior nesatisfăcute. În mod particular, dacă percepțiile că sporirea veniturilor din export reprezintă un fenomen de durată, presiunea nu va scădea.
- Conceperea de mecanisme de restrângere a creșterii cheltuielilor guvernamentale în acord cu componenta cu elasticitatea cea mai mare în raport cu veniturile bugetare.

Pentru aceste mecanisme nu poate fi descrisă o regulă. Structura creșterii cheltuielilor nu a fost uniformă în diferite țări. În unele cazuri cheltuielile curente au explicat întreaga creștere a cheltuielilor guvernamentale, în timp ce în altele, ambele componente (cheltuieli curente și de capital) au crescut în ritmuri înalte.

5.2. Răspunsurile politicii fiscale la o scădere a veniturilor

În fazele recesioniste ale ciclului afacerilor, opțiunile de politică fiscală sunt mai limitate. Un șoc extern negativ, cum ar fi, de exemplu un declin al prețurilor externe poate determina atât creșterea deficitului sectorului extern cât și pe cea a deficitului fiscal. În această situație guvernul are două alternative:

- Menținerea echilibrului bugetar pe termen lung la zero. Aceasta presupune utilizarea activelor financiare acumulate în perioadele anterioare de boom ai veniturilor. Această varianta trebuie avută în vedere și pregătiți prin măsuri de constituire a rezervelor. Totuși varianta este dependentă de capacitatea guvernului de a acumula active în perioada de creștere a veniturilor. În practică, această acumulare depinde de întărirea disciplinei fiscale strict necesară pentru a contracara presiunile politice pentru creșterea cheltuielilor în perioada de sporire a veniturilor.
- Utilizarea, în absența activelor acumulate, a unui mix de măsuri a cărui viteză de răspuns și profil depind de o varietate de factori.

În cazul celei de-a doua alternative, pot fi avute în vedere următoarele măsuri:

- *Restrângerea cheltuielilor guvernamentale* în timp ce moneda se va devaloriza nominal și real pentru a îmbunătăți contul curent. Deprecierea monedei va exercita o serie de efecte pozitive și negative asupra veniturilor și cheltuielilor bugetare, al căror efect net asupra deficitului fiscal va depinde de ponderea taxelor vamale în venituri și de ponderea importurilor guvernamentale și a dobânzilor în cheltuieli, de structura sistemului de impozite etc.:
- deprecierea monedei va scădea veniturile bugetare dacă taxele vamale ar scădea odată cu scăderea importurilor;

- deprecierea monedei va crește cheltuielile nominale, legate de importurile guvernamentale, de plata dobânzilor, și, în mod indirect, pe cele legate de achiziția de bunuri și servicii (inclusiv salarii)

Utilizarea reducerii cheltuielilor ca instrument al politicii de stabilizare ridică unele probleme. În primul rând, unele componente ale cheltuielilor (de exemplu, plățile cu dobânzile) ies de sub controlul imediat al autorităților. În al doilea rând, reducerea cheltuielilor implică costuri economice și sociale. Din acest motiv, reducerea cheltuielilor este preferabil să se abordeze prin componenta achiziției de bunuri și servicii. Această abordare este indică în special dacă ratele de impozitare sunt deja mari și dacă ultimele înregistrări (date) privind eficiența administrării impozitelor arată semnele evaziunii fiscale.

- *Creșterea ratelor de impozitare.* Experiența sugerează că o asemenea politică este, adesea, dificil de implementat, cel puțin pe termen scurt. În primul rând, dacă administrarea impozitelor are slăbiciuni, o creștere a impozitelor va conduce la creșterea evaziunii fiscale, mai degrabă decât la creșterea veniturilor. Pentru sectorul exportatorilor, aceasta este cu atât mai valabil în cazul unui șoc extern. În al doilea rând, o creștere a ratelor de impozitare, chiar dacă este administrată cu succes slăbește competitivitatea externă a economiei în mod direct când taxe de export sunt impuse, sau indirect, când taxele vamale de import sunt percepute pentru input-urile industriilor exportatoare.

Atât formularea cât și implementarea răspunsurilor politicii fiscale sunt complicate de un număr de alte dificultăți.

Cea mai importantă dificultate este incertitudinea. Deși în teorie este ușor de definit un șoc, care conduce la dezechilibrul bugetar, în practică este dificil de recunoscut și mai dificil de anticipat. De exemplu, este foarte dificil de anticipat un șoc care scade veniturile sau care determină creșterea cheltuielilor bugetare.

Răspunsul politicii la șocuri depinde de *anticipațiile* privind viteza cu care șocul va fi contracarat. Dacă se anticipează că șocul va fi contracarat rapid, vor exista presiuni politice și sociale puternice pentru finanțarea deficitului determinat de șoc.

O altă problemă provine de la lag-ul necesar formulării politicii. Ajustările fiscale implică alegerea publică; iar aceasta la rândul ei presupune consens politic și social asupra alegerii. Timpul necesar căpătării consensului și incertitudinea prelungește lag-ul dintre recunoașterea problemei (șocului) și formularea și aplicarea măsurilor de politică fiscală.

Reducerea efectelor adverse de șocurilor

Șocurile care scad veniturile sau cresc cheltuielile sunt, așa cum s-a arătat, dificil de monitorizat.

Pe termen lung, politica fiscală trebuie concepută astfel încât să fie aptă pentru a reduce efectele adverse ale șocurilor, în special ale șocurilor externe.

În acest scop, este importată ca eforturile să fie făcute pentru:

- a) Diversificarea bazei de venituri și îmbunătățirea capacității administrative de colectare a veniturilor. Aceste măsuri ar reduce impactul advers al șocurilor externe asupra veniturilor (de exemplu reducerea încasărilor din impozitele percepute asupra industriilor exportatoare când acestea sunt în criză etc.) și ar da guvernului mai multe instrumente pentru a contracara șocul). Veniturile ar fi, în acest caz, mai stabile, chiar când șocuri externe au loc.
- b) Extinderea piețelor financiare interne și bazarea într-o mai mică măsură pe finanțarea bancară a cheltuielilor publice. Aceasta ar permite guvernului să absoarbă efectele adverse ale șocurilor fără a crește presiunea asupra sistemului bancar.
- c) Formularea de măsuri pornind de la evaluarea implicațiilor lor pentru întreaga fază a ciclului fiscal. În acest sens, managementul șocurilor externe pozitive este la fel de important ca și cel al șocurilor externe negative. Frânarea politicii fiscale expansioniste în perioada creșterii veniturilor este importantă. Pentru a crește eficiența măsurilor, politica fiscală trebuie să conțină stabilizatori încorporați).

REFORM ROUND TABLE REPORT NO. 7

**POVERTY PATTERN
AND ALTERNATIVES
FOR THE PROTECTION OF THE POOR
IN POST-COMMUNIST ROMANIA**

Dr. Constantin GRIGORESCU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

I. PRECARIOUS LIVING CONDITIONS IN THE ROMANIAN COMMUNIST REGIME	213
II. DRAMATIC FALL IN THE LIVING STANDARD DURING THE POST- COMMUNIST PERIOD. SIGNIFICANT INDICATORS.....	216
III. THE SIZE OF POVERTY. MAIN SOCIAL CATEGORIES AFFECTED BY THE SCOURGE OR POVERTY	219
IV. SOCIAL SAFETY NET. POSSIBLE OPTIONS AND GUIDELINES	223
REFERENCES AND FOOTNOTES	228

I. PRECARIOUS LIVING CONDITIONS IN THE ROMANIAN COMMUNIST REGIME

In Romania, an East-European country, 4 years since the December 1989 revolution, the living conditions of the majority of the population have considerably deteriorated and important segments of certain social categories live below the poverty line. The scourge of poverty especially affects families with many children, the unemployed, and the pensioners, respectively both gainfully employed people, as well as inactive persons.

The drop in the standard of living in Romania is due to the combined impact of some pre- and post-revolutionary influencing factors of an economic, political and social nature.

Out of ideological reasons, the communist regime in Romania did not acknowledge the existence of poverty as social phenomena although an important part of the population lived in precarious living conditions. The old regime had insistently proclaimed that the standard of living of the whole population was rising from one five-year period to another and even from one year to the next.

Data supplied by government-run statistical board did not reflect the real evolution of the standard of living and of its influencing factors, the population being equally misinformed as regards the dynamics of the overall price index, as well as to real incomes. The real wages index, for instance, in the year 1985 (December) was reported as 108% relative to 1980; actually, after a recalculation of data for the whole year, the index was only 95.9%, less by 4.1%. Another example, it was reported in 1988 that, relative to 1985, real wages index was 104%, but a recalculation of data found only 97.3%. (1)

On the backdrop of communist ideological propaganda, of misinformation, the problem of poverty in Romania was not considered by the state as a main preoccupation and no adequate instruments were used for measuring this phenomenon. Although some studies in this field were elaborated by research institutes, the state did not set an official poverty line and did not conduct surveys of population incomes in order to determine the poor and take the necessary measures for their protection. (2)

As known, the poverty line has a relative character and differs from one country to the next, being related to the growth of social wealth and the overall level of civilization. From this point of view, although during the period of totalitarian socialism, which lasted almost 45 years, the average standard of living registered a certain improvement, it was amongst the lowest in Europe. Practically speaking, this came about because the economy was mainly developed on extensive lines, had an inadequate structure, resources were used at a lower level of efficiency in comparison with market economies, and Romania during the '80 had been experiencing an acute system crisis.

A comparison of Romania's economic and social development - in an European context -for the year 1989, based on 10 economic and 10 social indicators shows that our country occupied a marginal place in a 24 country ranking (3). It was placed 20-th - 24-th in case of 16 indicators - among which the GNP per capita and the social labour productivity (place 20), 19-th as regards two indicators - the number of calories and the number of doctors - and 14-th - 15-th in the case of other two indicators - the proportion of pupils in secondary education and the number of hospital beds.

Very important in the above comparison are also the gaps between the relative value of indicators for Romania and those for European countries. Particularly large gaps appear especially in relation with developed market economies. For instance, GNP per capita value of 2,400 US dollars, calculated according with the World Bank methodology, was 3.5 times less than the average for the 24 countries (8,394 dollars) and 6.9 times less than the average for developed countries (16,592 dollars). Other example. The average life span in Romania, in 1988-1990, was 69.2 years as compared with 71 years, the average for the 24 countries and 76 years for the developed ones. The maximal difference is almost 7 years. Although the gap between Romania and the developed countries is only 1:1.1, considering that the average life span has a slow evolution, it is still significant.

The marginal place occupied by Romania in Europe from the point of view of development also results from the *evaluation of a synthetic aggregate indicator of socio-economic development* (calculated on the basis of factorial analysis of the 20 economic and social indicators). (4)

The synthetic aggregate indicator of socio-economic development for Romania was 21.1 in 1989, placing our country in the 23-rd position (the last but one place). (5) While we stress the marginal place occupied by Romania in European economy, we point out, at the same time, that the position of our country from an European perspective has deteriorated in 1980-1990. In 1982, besides Albania, Portugal too was situated behind Romania, and in 1984 Romania was placed before Portugal, former Yugoslavia and Albania. In 1989 only Albania was placed below Romania's socio- economic development.

In comparing living conditions in Romania with other European countries, *the indicator of human development* is relevant, a synthetic indicator, calculated on the basis of 4 sectorial indicators, respectively: real GDP/per capita, purchasing power adjusted, in dollars (1989); life expectancy at birth (1990); adults literacy rate (1990), and the average schooling years per adult.

According to this indicator, calculated by PNUD. Romania occupied the last place within 25 European countries, the indicator's value being 0.733 as against 0.978 for Norway which was situated on the first place. (6)

The above mentioned gaps mirror not only a state of inequality of living conditions in Romania relative to those in developed European countries, they witness, at the same time, the low standard of living of the Romanian people. (7)

During the years of totalitarian socialism, Romania has experienced a forced industrialization process, the industry being heavily dependent on imports of mineral raw materials and energy. This has called for a great investment effort, of gross capital formation and respectively, of limiting and, during certain periods, even of diminishing consumption. (8) Practically speaking, the increase of production has become a goal in itself, and foreign trade, including the import and export of consumer goods, was subordinated to it. Although the domestic production of such goods has attained much higher levels than in the past, a significant part of it was exported. As a consequence, after 1980, the supply of consumer goods, particularly of food products, on the domestic market, has considerably diminished relative to the demand required for a decent living. Under such conditions, large queues for meat, milk, cheese, butter or eggs have become a current feature in the daily life. Electric power consumption was rationed and the lack of proper heating during winter affected most of the population.

In communist Romania poverty assumed not only material forms but also spiritual ones; it was a trend towards a uniformization of concepts and opinions (based on a single doctrine), contrary to the necessity of their diversification and man's creative nature. In the same context, we also would like to mention a most aberrant fact, the length of TV programmes, during work days, has shrunk to only 2 hours.

II. DRAMATIC FALL IN THE LIVING STANDARD DURING THE POST-COMMUNIST PERIOD. SIGNIFICANT INDICATORS

During more than 4 years since the abolition of the totalitarian regime in Romania, great progress has been made in asserting human rights and liberties, in building a multiparty democratic society, and in the creation of free-market institutions and mechanisms. However, the respective achievements are, in spite of popular expectations, accompanied by high economic and social costs, further drops in the living standard, already quite low relative to that in developed European countries, and the appearance of a strong social stratification. Poverty, as the inability of providing a minimal decent living, has assumed significant proportions among the population.

The causes of the living standard decline are manifold. Among these, priority should be given to the catastrophical reverse of production and the runaway inflation spawned by the reform process. They are in the first place the result of some processes generated by the transition from an overcentralized command economy to a free market economy. Some external factors, among which the breaking-down of COMECON, the Gulf War, and the civil war in former Yugoslavia also played an important role in post-communist Romanian economy's crisis and, implicitly, in the spread of poverty. The following is an analysis of the decline in the domestic production and the evolution of inflation, together with its impact on the living conditions. (9)

1) *The GDP* has dropped by 5.6 per cent in 1990, by 12.9 per cent in 1991, and by 13.6 per cent in 1992. Industrial value added, which has the highest share in GDP, shrunk in those years by 13.5; 15.0; 16.0 per cent. The year 1993 marked the end of the fall in production. According to provisional data, in comparison with the previous year, the GDP has risen by 1.0 per cent and the industrial value added by 0.5 per cent. For 1994 it is envisaged a rise of 1.5 per cent and 1.1 percent, respectively.

2) *The inflation rate* has experienced an ever increasing rise each year. The impulse was given by the price liberalization, put into effect in November 1990. Together with the almost full liberalization of price formation, bringing into line of domestic energy prices with world prices, the policy of terminating producer and consumer price subsidization, the monopoly status of some economic agents on the domestic market and, therefore, in price-setting, as well as the non-correlation between supply and demand account for the annual 3 digit dynamics of inflation during 1991-1993. Thus, consumer prices were in comparison with the preceding year 105.1% in 1990; 274.5% in 1991; 310.9% in 1992 and 356% in 1993.

In December 1993, as against October 1990, consumer prices rose 58.2 times for food products, 51.9 times for non-food products and 40 times for services. For 1994 it is forecast a price increase of 70-80%.

3) *The unemployment.* The collapse of industrial production, as well as that from other sectors, due also as a consequence of losing some foreign markets, has brought about a drop in the number of employees; the unemployment rate varied as follows: 3.0% in 1991; 8.4% in 1992 and 10.2% in 1993. At the end of 1993 there were recorded 1,165,000 unemployed, 236,000 more than in 1992. Unemployment in Romania is the result of underutilization of existing production capacities. It is not a consequence of production restructuring to the new market requirements. To a great extent, it is also due to the industrial production fall off generated by imports of products which could be manufactured by the domestic industry.

4) *The reduction in the final consumption by households.*

With the exception of 1990, when some populist policies were pursued, including the use of foreign currency reserves, the fall in the GDP has also determined a shrinking of the final consumption by households. As against 1989 the evolution of the two indicators was the following (in comparable prices):

	1990	1991	1992	1993
- GDP	94.4	82.2	71.0	71.7
- Final households consumption	108.1	90.6	80.5	79.5

The reduction in the final households consumption materialized in the drop of retail goods sales (in 1993 as against 1989) by 46.4% for food products, by 35.3% for non-food products and by 47.6% for services. For almost all categories of food products, the actual consumption by the population is smaller than in 1989. For instance, the average consumption per capita in 1989 and 1992 was: for meat 50.2 kg and 45.8 kg, for vegetables 135.6 kg and 94.6 kg, and for fruit 53.9 and 42.5 kg. Expressed in calories, the average daily consumption per capita dropped from 2,949 in 1989 to 2,679 in 1992, and the protein consumption from 93.7 grams in 1989 to 85.8 grams in 1992. During the whole 1989-1992 period, the average animal protein consumption remained below that required by a rational nutrition: 38.3 grams in 1989, 42.8 in 1990, 42.7 in 1991, and 38.5 in 1992.

5) *The shrinking of real incomes*

Although during the postrevolutionary period net nominal incomes have risen, they have been overtaken by the run-away inflation. As in the case of the indicator of final consumption discussed at item 4, the real incomes dynamics in 1990 represents a deviation from a natural economic rule, it is not correlated with the fall-off in GDP. Using 1989 as a reference year, the indicators of main real incomes are as follows:

	1990	1991	1992	1993
- average wages	105.6	87.4	76.1	64.8
- average pension	108	85	73	64
- farmer incomes	108	99	77	...

After the price liberalization, a more pronounced reduction occurred for minimal wages and families incomes derived from social insurance budget or state budget transfers. Thus, according to calculations made by the Institute of National Economy, compared with October 1990, real incomes were in December 1993 as follows: average wages 56 per cent; minimal wages 34 per cent; average full length of service pension 51 per cent; family allowances: for two children 26 per cent, and for three children 18 per cent. Only the incomplete length of service pension and survivor's pension recorded a smaller drop; their relative level was 67 per cent (*) and 72 per cent (**), respectively.

The more pronounced decline in social transfer incomes is also accounted for by their diminution relative to average net wages for the economy. Thus, the same computations reveal that the relative level of some mentioned incomes and the average net wages for the economy in 1989 and 1993 were as follows: the average social insurance pension: 46.4 per cent and 43.3 per cent; average full length of service pension 65.8 per cent and 55 per cent; family allowances (2 children): 16.3 per cent and 8.9 per cent(**); minimal unemployment benefit: 36.6; per cent (1991) (**) and 25.3 per cent (**), and support allowance 15.3 (1992) (**) and 14 per cent (**)

The fall-off in production and inflation also had significant adverse effects on the evolution of some expenditures for basic necessities, such as: education, health care, culture and arts. Viewed as a whole, social expenditures (in comparable prices), which practically represent income transfers, in various forms, to the population, registered the following dynamics as against 1989: 119,2% in 1990; 90.8% in 1991 and 79.8% in 1992. (10).

* June; ** December.

III. THE SIZE OF POVERTY. MAIN SOCIAL CATEGORIES AFFECTED BY THE SCOURGE OF POVERTY

In the wake of a deep reduction in the real incomes of the main social categories, important segments do not succeed in meeting minimal consumption expenditures.

Studies on the living minimum, poverty line respectively, have been conducted, as was already mentioned, in the Institute of National Economy, as well as in other research institutes. (11)

In all these studies, poverty line is determined on the basis of the normative method which takes into consideration, in the main, the recommendations made by nutritional physicians for food consumption, as well as assessments made by experts for other fundamental needs. As there is no special survey of incomes, there is no possibility of determining with a high degree of accuracy, nationwide, the proportion of the population and its social categories living below poverty line. Such a survey is in preparation by the National Statistical Board, with the help of the World Bank. In this context, it is also necessary to establish an official poverty line by various types of families, as an operational instrument for the protection of the poor.

In the report Public Policy and Social Condition issued in 1993 under the aegis of UNICEF, regarding Central and Eastern Europe the relative method of poverty evaluation is used for Romania too, taking into consideration two poverty line variants during the period 1989- 1992. The first variant considers an income per capita representing 45 per cent of 1989 average wages, and the second variant takes into account 50% of the average wages for the same year.

According to this report, on the one hand, in the first variant the proportion of households below poverty line has been: 27.3% in 1989; 18.5% in 1990; 28.1% in 1991 and 51.1% in 1992. On the other hand, in the second variant, the proportion of poor households is significantly higher: 47.2%; 29.5%; 37.4% and 60.8%. (12) Although its authors mention some limits of the evaluations made, the data clearly shows the growth trend of poverty in Romania.

Further on, we enumerate the main categories affected by poverty.

a) *Employees' families with children.* According to estimates made by the Institute of National Economy the degree of covering minimal expenditures out of personal incomes dwindles commensurate with the number of children. We specify that for incomes it was taken into consideration minimal wages, respectively average wages, plus family allowances.

**The degree of covering minimal expenditures out of personal incomes
by employees families in October 1990 and October 1992**

Families composed of	Number of gainfully employed persons per family			
	one employee		two employees	
	Oct. 1990	Oct. 1992(*)	Oct. 1990	Oct. 1992(*)
	A. Minimal incomes (**)			
- one person	118	61	-	-
- two persons	70	36	139	71
- three persons	60	30	113	57
- four persons	53	26	94	47
- five persons	59	27	93	44
- six persons	58	26	87	41
	B. Average incomes			
- one person	184	103	-	-
- two persons	109	60	217	120
- three persons	90	49	174	95
- four persons	75	40	140	76
- five persons	74	37	129	67
- six persons	69	33	116	59

(*) evaluations.

(**) including other wages incomes (bonuses, profit-sharings, etc.).

Source: Maria Molnar, Maria Poenaru, *Minimul de trai (pragul de sărăcie) în România* (Minimum of living - poverty line-in Romania), Centrul de Informare și Documentare Economică, București, 1992, p. 31; Maria Poenaru, Maria Molnar, *Costul social al reformei în România* (Social Cost of Reform in Romania), Centrul de Informare și Documentare Economică, București, 1992, p. 103-108.

In the conditions of *minimal incomes* in October 1990 for one employee families, the expenditures were met only in case the family was composed of only one person and for two employee families, coverage of respective expenditures extends to families composed of 1 -3 persons. In October 1992, two years since price liberalization started, following a non-correlation of minimal wages and family allowances with prices, all categories of families with such incomes were situated below poverty line.

The data indicates an extension of poverty also among families with *average wages*. During the mentioned interval, in the case of one wage - earner, poverty also extended to families composed of 2 and more persons, and in the case of two wage- earners poverty included families composed of three and more persons.

b) *Pensioners' families*. In relation to the active population and respectively to the wage-earners, the number of pensioner is relatively high. In 1992,

there were 4,216,700 pensioners, out of which 3,126,400 coming under the state social insurance scheme (1 pensioner for 2.1 wage-earners) and 978,600 agricultural pensioners (former members of agricultural production cooperatives). This situation calls for a great effort, supported in the main by wage-earners through their contributions for social insurance.

The level of pensioners' minimal expenditures coverage varies depending on the size of family, number of pensioners in the family, type of pension and its amount.

The absolute majority of pensioners coming under the state social insurance system with *minimal pensions* and other modest incomes live below poverty line.

For two-person families with a single full-length of service pension, minimal expenditures were covered up to 41 %, and in the case when in the respective families there are two pensions, the proportion rises to 82% (data referring to October 1992).

Neither in the case when it is taken into consideration the *average pension*, the situation of pensioners families does not radically change; for one pension the degree of coverage is 50% and for two pensions incomes at least equal the level of minimal expenditures.

We mention that other categories of pensioners, former employees, i.e. those with incomplete length of service, with disability pensions or with survivor's pensions have completely insufficient incomes; respectively much lesser in comparison with those above mentioned.

Before 1990, *agricultural* pensioners had particularly low incomes, relative to other pensioners. Although subsequently these pensions were raised, the gaps between peasants' pensions and state social insurance pensions continue to be great. In June 1993, peasants full-length of service pensions represented 27% relative to state social insurance pensions. Although some peasants supplement, to a small degree, their pensions with incomes from agriculture, their living conditions are among the most precarious.

c) *The unemployed and their families.* The rapid growth in absolute numbers and the rate of unemployment during the last years had a great contribution to the spread of poverty in Romania. In all probability, following the deepening of economic restructuring, including the reengineering process, the unemployment rate will rise during the next years, with obvious negative effects for their living conditions. This prediction is based on the fact that the unemployed incomes are substantially less than the average wages for the economy and even than the minimal wages. (13) Thus, the unemployed receive for a period of 270 days *unemployment benefit* equal to 50% -60% of gross basic wages (minus legal tax) for those with more than one year length of service, or 75-85% of minimum basic wages, whichever is higher. For jobless persons with under one year length of service, the unemployment benefit represents 60% of minimum wages (out of which tax was deducted). Persons who remain

unemployed at the end of the unemployment benefit period and without other means of subsistence continue to receive a *support allowance*.

The allowance is granted for 18 months and is set at 40% of the minimal gross wages for the economy.

In view of the low level of unemployment benefit, respectively of the support allowance, usually far below minimal wages for the economy, it is fair to say that the majority of unemployed, including the members of their families live below poverty line. We also must take into consideration the fact that the number of persons receiving support allowances (far smaller than the unemployment benefit) is relatively high, almost half the overall recorded number of unemployed (on 3 January 1994 the respective numbers were 516,100 and 1,164,700 persons). At the same time, it should not be overlooked that the young persons, with a relatively small length of service, sometimes below one year (including the young graduates) and lower wages, have a large share in the overall number of the unemployed who receive allowances. On 19 July 1993, for instance, 40.4 per cent of the overall number of unemployed receiving support allowances or unemployment benefits were persons under 25 years of age. We also mention the large share of women - more than half - in the overall number of unemployed, which also contributes to the reduction in the average incomes per capita received from unemployment funds.(14)

IV. SOCIAL SAFETY NET. POSSIBLE OPTIONS AND GUIDELINES

1. Indispensable for population's social safety, including that of the poor, is *the establishment of a suitable relationship between economic efficiency and social equity*. In totalitarian Romania, this basic principle of any rational social policy was distorted due to a denial of human values and the prevalence of egalitarian tendencies in the formation of income, with obvious negative consequences both for the level of efficiency, as well as for the overall standard of living.

In socialist Romania, the right to work has been inscribed in the constitution. By exercising this natural right of each able-bodied person a surplus of employees was reached in almost every economic unit, especially of workers with low wages and little differentiation by skills and performance.

A rethink of the relationship between efficiency and equity will stimulate the contribution made by each worker in the achievement of professional assignments, contribute to an increased efficiency in the utilization of material and labour resources, to a rise in the incomes of gainfully employed persons and in the funds needed for supplementing the incomes of persons below poverty line. The implementation of this desideratum is not an easy task. Due to inertia and the pressure exercised by trade unions, a certain labour surplus continues to exist in some state enterprises; more workers and employees are preferred instead of unemployment, but with relatively lower wages.

Among numerous economic and social policy models, we consider that *social market economy* could play a priority part in the achievement of economic efficiency as well as of social justice. (15) This economic model postulates that economic agents function according to basic market rules, distribute and utilize labour and capital resources for maximizing economic efficiency, taking into account, of course, the requirements of a sustainable development, of environmental protection. It is obvious that in this economic model the "social" field is to be considered distinctly, becoming the responsibility of other institutions, not of economic agents. It doesn't mean, though, that the issue of an as full as possible employment should not have the attention of central bodies, which, through indirect means, could stimulate economic agents to create efficient workplaces. Enterprises can also contribute in various forms to the solving of some social problems of their own employees and their families.

Romania's economy offers large possibilities for the rational utilization of its resources and for increased efficiency. The speeding up of the privatization of state-owned commercial companies and moving on to their restructuring, including by assimilating up-to-date managerial techniques, represent basic processes of the formation of a modern, efficient economy and of increased

incomes for gainfully - employed persons. These processes have been already set in motion; and the political factors are fully committed. (16) Experience reveals that *direct foreign capital investments can play an important part*: to this effect, new facilities have been recently granted in order to attract foreign investors.

At the same time, *Romanian economy offers large opportunities for the creation of new jobs and for the reduction of unemployment*. Most important in this respect is, of course, the relaunching of the investment process in industry and in other non-agricultural sectors. We particularly refer to the development of branches in the tertiary sector too, which in Romania occupies only 30% of the overall employed workforce, while in western countries this percentage has reached 60-70 per cent. We have in mind, in the first place, the expansion of production-related sectors, such as technical and economic consulting services, informational services, and R/D activities.

The large size of the farm land in Romania (0.65 hectares per capita, out of which 0.41 hectares arable land), as well as favourable climatic and soil conditions are essential factors for a modern and efficient agriculture, and, respectively, high incomes for peasantry, foundation of their social safety. Unfortunately, during the first years of transition, political factors prompted certain unproductive measures. The reinstatement of peasants property rights, a natural process, could have been done through a reorganization of the former agricultural production cooperatives, by maintaining some large sized agricultural farms like those in western countries which took long years to bring about. Overcoming the difficulties generated by the above - mentioned measures raises numerous problems. Among these we mention: granting of property deeds, according to legal regulations, to several millions of persons; acquisition by peasants of technical equipment in advantageous conditions; the development of a strong agricultural services sector; the formation of agricultural associations by land-owners who wish to do so; the appearance and extension of tenant farming and the formation of a farm land market. Doubtless, such measures, together with others which are under consideration by political factors, would be capable of boosting farm yields and of improving peasants living conditions.

2. *The translation into reality of possibilities to create new jobs calls for the promotion of an active policy in the field of labor market*. We refer in particular to: the limitation of jobs cutbacks in existing units with development prospects, through the liquidation of inter-enterprises credits and granting of advantageous credits; aids for the setting up of new enterprises, respectively for the creation of the new jobs, through credits and tax-exemptions; professional conversion of the active population and the unemployed, through the undertaking of the training and retraining courses for the acquisition of new skills, in line with economic restructuring; as well as adequate measures for the professional reintegration of the unemployed.

At present, active policies in the field of labor market are in the process of implementation. For instance, the newly created enterprises are tax-exempt for a duration which varies, depending on the respective branch of activity, between 6 months and 5 years. In this respect, the new joint ventures, respectively those with foreign capital, enjoy more advantages than enterprises with domestic capital only.

It is envisaged for the future that part of the unemployment fund to be utilized for granting of advantageous credits with the purpose of setting up or developing small and medium sized production enterprises, services and tourism (excluding trade) which pledge to create new jobs to be filled by unemployed in proportion of up to 60%.

Vocational courses for the unemployed, financed from the unemployment fund, have been initiated; these courses, however, have not yet assumed a suitable dimension and content. Practically, the reconversion of active population was given little consideration by economic agents.

Solving of this fundamental aspect of labor market policy is conditioned upon the clarification of the new profile to be assumed by enterprises in the process of their economic restructuring. It is intended for the next period the realization of some expenditures for the training, retraining and professional upgrading of some categories which do not have unemployment status and belong to enterprises subjected to restructuring according to existing programs.

Referring to the motivation of unemployed persons' professional reintegration, besides their qualification in new trades, an important part could be played by the size of unemployment benefit. Although at present, on the average, the size of unemployment benefit is small relative to the requirements of a decent standard of living, there are cases when it surpasses the average wages for the economy. In view of this occurrence, it is envisaged to bring about some corrections to the unemployment benefit's method of calculation. The main thrust is directed towards the limitation of unemployment benefit to an amount which cannot exceed the value of at most two basic minimum wages (minus the law stipulated tax.).

3. By its nature, the social market economy calls for a social policy aimed at helping persons facing the risk of losing their incomes or whose incomes place them below the poverty line. The range of possibilities for losing one's incomes is wide and in this respect we have in mind all the elements included in ILO regulations and recognized by European Union member states, as well as by other western countries under the generic term "social security".

At present, social safety net in Romania consists of both old regime regulations (especially state social insurance pensions) *and transition period regulations* (mainly unemployment benefit, family allowances and farmers pensions). In fact, the system of social insurance, which is quite comprehensive, is in essence that of the past. We also emphasize that, practically, *there is no all-embracing social assistance system for helping below poverty line persons and households.*

Social assistance covers especially problem children, resource less old persons, and the handicapped. Recently, with international help, the material base for abandoned and disabled children was enlarged and modernized and new institutions were created. At the same time, there are social canteens, old peoples' homes; quarterly social benefits (cash) are granted to incapacitated and destitute adults, a special monthly benefit for the handicapped; some categories of the handicapped are exempt from wage taxes. During the winter of 1993-1994, persons and families with lower incomes have received social assistance benefits (cash) for covering part of heating costs. These are unsatisfactory and do not cover the great majority of the poor.

A social reform, as integral part of Romania's changing over to a market economy, is only in the stage of elaboration. The White Books issued by the Ministry of Labour and Social Protection in 1993 comprise numerous suitable points of view in this connection. (17) We mention though that not all of the solutions put forward are substantiated enough. At the same time, some of the already adopted social policy measures are heavily flawed relative to domestic conditions and international practice.

As known, social protection depends on the funds available for this purpose. In turn, their amount is function of country's development level, as well as the ideological orientation of political power. *Without affecting economic efficiency, the adoption of the social market economy model calls for a more important role by the state in transferring incomes from rich to poor social categories.* The institutionalization under all aspects and the actual functioning of the welfare state is a sine-que-non condition of a civilized life of the whole people, of the fight against poverty.

From this aspect, it appears necessary for Romania to adopt a long-term social policy inspired by the principles of social market economy. In principal, *it should materialize in a series of normative acts concerning social insurance by various categories of risk.* Unlike the past, when insurance funding was made almost exclusively by economic agents and by the state, it would be necessary, in the future that the employees and the self-employed participate to the formation of these funds. At present, there is already a practice concerning the employees: the unemployment benefits fund (the employees contribute 1% out of their basic wages) and the additional pension obtained alongside basic pension (by paying 3% off wages).

At the same time, it is necessary for the future social policy *to reassess the traditional social values of the family:* namely, an increased role played by the family in the mutual assistance between generations. From all points of view, but especially psychically, the elderly feel much better in their own families than in an institution for the old.

In the short term, it appears the need for the introduction, as also shown in the White Book of social assistance, of a "*social maintenance benefit*" for families with incomes insufficient for a minimal living. Obviously, this presup-

poses the establishment of an official poverty line, the request of assistance by the respective persons and a checking of their incomes by special bodies which should be created. As regards the form under which the assistance should be granted, in view of the high rate of inflation, we consider as opportune that it should be mostly in kind, less in money.

A better utilization of existing funds is also imperative by allocating them with priority to persons in real need. We refer to the fact that, presently, children allowances are granted irrespective of parents' incomes or order of birth of the child. In most of the economically developed western countries, the "criterion income" and "criterion birth order of child" are definitive in granting children allowances.

It also appears as a necessity *an increased role played by local bodies* - communes, towns, counties - in ensuring social assistance for persons and families in special situations. To this effect a special regulation should be adopted.

The projections regarding living conditions for 1994 are relatively optimistic. It is estimated an increase in GDP (1.5%), in the final consumption of the population (1.3%), a marked reduction of the inflation rate (to 70-80%), a slight increase in the unemployment rate and a recovery of real wages (to reach 80% of the level attained in October 1990). (18)

There are some doubts regarding the above-mentioned projections (19); therefore the protection of the population in general, especially of the poor, represents a major problem of the reform during the present stage. A further fall in the standard of living would aggravate social and political tensions and prolong the transition period, respectively the full affirmation of democracy and market economy in Romania.

REFERENCES AND FOOTNOTES

1. Constantin Ionete. Criza de sistem a economiei de comandă și etapa sa explozivă (System Crisis of Command Economy and its Explosive Stage), Editura Expert, Bucuresti, 1993, p.22-27.
2. Grigore Vâlceanu s.a. Nivelul de trai minim în România (The Minimal Standard of Living in Romania), Caiet de studiu nr.88 (Working Paper No.88). Institutul de Economie Nationals, 1982.
3. Albania, Austria, Belgium, Bulgaria, Czechoslovakia, Denmark, Finland, France, W.Germany, Greece, Hungary, Italy, Irland, Nederland, Norway, Poland, Portugal, Romania, Spain, Sweden, Switzerland, United Kingdom, USSR, Yugoslavia.
4. The synthetic aggregate indicator of socio-economic development assumes values varying between 0 and 100. Zero corresponds to the country with the lowest level of socio/economic development and 100 to the country with the highest level.
5. Constantin Grigorescu ș.a. Nivelul dezvoltării economico-sociale a României în context european - 1989 - (The Level of Romania's socio-economic development in an European Context), Editura Expert, Bucuresti, 1993, p.13-27.
6. UNDP, Human Development Report, 1992, p. 127.
7. As regards inequality and poverty many opinious were put forwards i.e.: World Development Report 1990, Poverty, published for The World Bank, Oxford University Press; Paul A. Samuelson, Economics, eleventh edition, Mac Graw-Hill Book Company.
8. During the first stage of industrialization, the most affected social class has been the peasantry, agriculture being, at that time, the main source of capital accumulation for industrialization.
9. Wherever no other sources are indicated, main data is furnished by the National Statistical Board and is included in the following: Anuaruș Statistic al României 1993 (Statistical Yearbook of Romania 1993); Economia României în 1993 - Date provizorii - în Buletin Statistic de Informare Publică nr.12/93; Buletin Statistic de Prețuri, Anul IV, nr.12 (38), decembrie 1993.
10. Maria Poenaru, Politica socială și sistemul indicatorilor sociali (Social Policy and the System of Social Indicators) (doctoral thesis - manuscript), The Institute of National Economy, Bucuresti, 1994, p.47.
11. Maria Molnar, Maria Poenaru, Minimul de trai (pragul sărăciei) în România (Minimum of living - poverty line - in Romania), Centrul de Informare și Documentare Economică, București, 1992 (Institutul de Economie Națională); Maria Poenaru, Maria Molnar. Costul social al reformei în România (Social Cost of Reform in Romania), Centrul de Informare și Documentare

- Economica, Bucuresti, 1992 (Institutul de Economie Națională); dr. Gheorghe Răboacă, dr. Iosif Bati, Speranța Pîrciog, Irina Mirică - Coordonatele metodologiei de determinare și urmărire a minimului de trai (Methodological, coordinates of living minimum determination and monitoring), Revista Muncă și Progres Social nr. 4/1992 (Institutul de Cercetare Științifică în Domeniul Muncii și Protecției Sociale) dr. Gh. Barbu, dr. Andrei Novak, Minimul de trai (Minimum of Living), Probleme economice nr. 31-32/1993, Centrul de Informare și Documentare Economică (Institutul de Cercetare a Calității Vieții); Hildegard Puwak, The poverty size in Romania, Romanian Economic Digest 6/1993, Center for Economic Information and Documentation, Bucharest. (Institutul de Cercetare a Calității Vieții).
12. Public Policy and Social Conditions, Central and Eastern Europe in Transition, Regional Monitoring Report, No.1 - November 1993, United Nations Children's Fund, International Child Development Centre, Florence, Italy, p.8. Also see the national report. "Romania '89-'93 Dynamics of Well-Being and Social Protection", coordinated by Cătălin Zamfir, Marius Augustin Pop and Elena Zamfir, Editura Expert, București, January 1994. (Institutul de Cercetare a Calității Vieții - București, Centrul Internațional de Dezvoltare a Copilului - Florența).
 13. In December 1993 the average net wages for the national economy was 101, 331 lei and the minimal net wages 37,101 lei (minimal gross wages was 45,000 lei). Romanian currency = leu; average monthly exchange rate in December 1993: 1140.81 lei = 1 US dollar.
 14. Buletin Statistic în domeniul muncii și protecției sociale (Statistical Bulletin in the field of labour and social security) nr.3/1993, edited by the Ministry of Labour and Social Protection.
 15. Maria Poenaru, Politica socială și sistemul indicatorilor sociali (teză de doctorat), (Social Policy and the System of Social Indicators) makes a comprehensive analysis of post-war social policies models and typologies.
 16. Gheorghe Zaman, Privatizarea în România. Realizări, dileme, dificultăți, (The Privatization in Romania. Achievements, Dilemmas, Difficulties). Revista Română de Economie, no. 1-2/1993, București, 1993.
 17. Cartea Albă - Sistemul de asistență socială în România. Descriere, analiză și opțiuni pentru reformă; Cartea Albă a reformei asigurărilor sociale și pensiilor. (White Book-Social Assistance System in Romania. Description, analysis and options for reform; White Book of social insurance and pensions reform).
 18. Guvernul României, Activitatea desfășurată în perioada noiembrie 1992 - septembrie 1993. Principalele prevederi pentru trimestrul IV 1993 și anul 1994; octombrie 1993 (Romanian Government, The Activity carried out during November 1992 - September 1993. The main provisions for the 4-th quarter 1993 and the year 1994; October 1993).

19. Most up-to-date data projects a 12-14 per cent rate of unemployment. Guvernul României, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Realizări și perspective în domeniul protecției sociale, Departamentul Informații Publice, Buletin nr. 2 (16), București, februarie 1994. (Romanian Government. Ministry of Labour and Social Protection, Achievements and Perspectives in the Field of Social Protection).

REFORM ROUND TABLE REPORT REPORT NO. 8

**ROMANIA'S ASSOCIATION
WITH EUROPEAN UNION.
INTEGRATION PERSPECTIVES**

Dr. Gheorghe ZAMAN
Dr. George GEORGESCU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

1. INTRODUCTION.....	235
2. FOREIGN TRADE REFORM.....	237
3. THE MAIN TRADE PROVISIONS OF THE EUROPE AGREEMENT.....	240
4. OTHER PROVISIONS OF THE EUROPE AGREEMENT.....	242
5. THE TRADE BETWEEN ROMANIA AND THE EU	244
6. SOME POSSIBLE FUTURE ISSUES IN THE TRANSITION TOWARD ECONOMIC INTEGRATION OF ROMANIA INTO THE EU.....	248
7. CONCLUSIONS AND FINAL REMARKS.....	251

1. INTRODUCTION

The economy of command imposed a forced and inefficient development in Romania. Under the circumstances of central-administrative allocation of resources, the structure of the economy has been oriented without sufficiently having in view the international specialisation and selective development criteria, according to Romania's comparative advantages.

The inherited structural distortions connected with external economic relations were related to the low ratio of foreign trade in GDP, overdimensioning of energy and raw materials in the structure of imports, low share of agricultural exports, few exports and imports of invisible in the balance of payments. The former CMEA held about 40 percent in the total foreign trade flows of Romania. However it is worth mentioning that before 1990, among the CMEA countries, Romania had the lowest degree of dependence from the CMEA market¹.

Over the last four years, Romania has undergone profound economic and social changes. One of the key objectives of the reform program is to integrate Romania with European economy. In order to achieve a gradual integration, an European Agreement on Romania's Association with European Community was signed on February 1st 1993, in Brussels. Its commercial part entered into force on May 1st, 1993 under an Interim Agreement, based on reciprocal tariff concessions. By the end of June 1994 the process of ratification of this Agreement had been achieved by the European Parliament and by the Parliaments of eight European Union (EU) countries. By the second half of 1994, the ratification is expected to be completed and the Agreement will practically enter into force this year.

The Europe Agreement on Romanian Association with EU countries covers a wide area, including provisions on free movement of goods, economic and financial cooperation, payments, competition and other economic provisions. It also contains sections on political dialogue, cultural cooperation, movement of workers, establishment, supply of services, approximation of laws.

The main provisions refer to the gradual achievement of a free trade area, based on reciprocal tariff concessions. The Agreement provides a favourable international trade framework for Romanian producers and exporters. At the same time its implementation could create some adverse effects upon the Romanian economy. This is the reason why for Romania, a country in transition toward the market economy, all kinds of effects, both on medium and long terms, have to be considered in order to maximize the positive ones. The

¹ See Vasile Ghişa, George Georgescu, *Remedii posibile pentru relansarea comerţului exterior românesc* (Possible Remedies for the Relaunching of Romanian Foreign Trade), "Economistul", nr. 475, 22 iunie 1994.

main issue in the Romania's case is related to the attempt to identify the optimum combination between the transition to the market economy and the integration tendencies into European structures.

This Report is organised as follows: in its first part, after a short briefing of the new general framework of foreign trade activities, the main provisions on trade facilities are presented. This is followed by the examination of the changes in trade flows between Romania and EU in 1992-1993. Several possible future effects and trends are also discussed. Finally the main conclusions of the paper are pointed out.

2. FOREIGN TRADE REFORM

Since 1990 Romania has taken steps to carry out the reform of foreign trade in order to introduce instruments specific to the market economy.

The state monopoly on foreign trade and foreign exchange has been eliminated, all economic agents being allowed to engage themselves in export and import activities. About 50.000 firms with private capital are now operating in foreign trade activities. As a consequence of foreign trade demonopolisation, the private sector has come to play a major role in foreign trade. Its share has grown from 1% in 1990 to 20% in 1991 and to 30% in 1993.

Imports and exports have been liberalized and an appropriate licensing regime has been introduced. In order to meet the criteria of transparency all trade policy is published after its adoption and notified to the GATT, in strict compliance with the rules of General Agreement. The export and import goods from and into Romania's custom territory are liberalized, not being subject to licences. Exceptions are for goods subject to quantitative restrictions and control, the list being shorter year by year.

The custom tariff remained the main instrument of trade policy. Beginning with January 1st, 1992, a new import custom tariff has been implemented. This tariff was built on the basis of the Harmonized System and includes 5018 tariff lines. The global level of protection is about 17.8% calculated as a simple arithmetic average. According to GATT and IMF experts, the level of tariff protection is still high compared to that of the main partners of Romania. However, taking into account the reductions and exemptions of custom duties, including the trade with EU, the real level of protection is only about 10%.

By a special Law (no. 84 / 1992), Romania has several free trade zones (e.g. Sulina, Constanța-Sud, Brăila, Galați), extending trade facilities such as: unrestricted goods imports and reexports; custom duties and VAT exemption; exemption from profit tax for the duration of company's operations in a free trade zone. In these zones, real-estate long term lease or title transfers, up to 50 years, are also legal, irrespective of the party's nationality.

In a relatively short period, the legal framework concerning the general implementation of market economy principles was practically achieved in the foreign trade field. This framework provides a wide opening of the national economy towards Europe and the whole world. In achieving the international integration of Romania's economy, over 100 bilateral trade agreements have been concluded between 1990-1993 and negotiations have started for the conclusion of new bilateral agreements. The recent agreements with EU and EFTA countries are not contradicting Romania's commitment to the multilateral trading system. These agreements are in line with GATT provisions. Specific trade liberalization provisions, including asymmetry of implementation are included in order not to cause trade diversion. Despite the free access for sensitive goods

as steel products (CECO), Romania has taken measures to maintain at a reasonable level the exports of these items into EU in order to avoid distortions on this market.

A specificity of the future Romania's economic integration into EU is stemming from Romania's position as a signatory member of the conventions of the Preferential Trade among Developing Countries and Generalized System of Trade Preferences among developing countries

Free trade agreements with the other Central and East European Countries, also associated to the EU (Czech Republic, Slovakia, Poland, Hungary, Bulgaria) are subject to negotiations with the goal to use the advantages of Romanian Association Agreement and to improve the regional economic cooperation.

During the period 1990-1993 hard currency exports had a positive evolution, increasing from US\$ 3.5 billion in 1990 to US\$ 4.2 billion in 1992 and to US\$ 4.8 billion in 1993. However, due to the higher imports (US\$ 5.2 billion in 1990, US\$ 5.4 billion in 1992 and US\$ 5.8 billion in 1993) trade deficits were cumulated, even with a continuing reduction tendency. Obviously alike the domestic production, foreign trade and especially exports are in a deep crisis determined by the inappropriate industrial structure, the weak performances performances of the Romanian enterprises, the large distortions in the price system, the fragile stability of foreign exchange market.

The abolition of CMEA deprived Romania of many sources of raw materials and traditional market for the exports. At the same time it should be mentioned that the trade between the ex-CMEA countries favoured the tendency for the excess supply of the so-called "soft-goods" (machinery and production equipment), with a low quality level and therefore very difficult to sell on world markets for hard convertible currencies. It also gave rise to a tendency for excess demand for the so-called "hard-goods" (petroleum, mineral raw materials, agricultural products) easily marketable for free currencies¹. As a consequence, due to the slow rhythm in its production restructuring, Romania faces great difficulties in the reorientation of exports toward new markets, especially in Western Europe.

In these circumstances the trade and economic cooperation with EU countries represents a vital prerequisite for Romania's success on the way to a market economy, for its successful reform. The Europe Agreement on Romania's Association with EU is undoubtedly a chance offered to Romania for its integration in European structures, for adapting its economy to the international standards. This chance entails also risks. The economy's opening, even gradually, for foreign competition in the absence of appropriate qualitative transformations and structural changes, could lead to the worsening of the

¹ M. Jackson, *Issues in the Transition from Central Planning to Market Allocation Processes and the Role of Market Forces in the Transition Economy*, Sinaia, May 8-9, 1993.

economic situation, to the losing of the positions even on the internal market. The valorisation of favourable conditions offered by the Europe Agreement depends on the one hand, on Romania's own efforts toward structural adjustments of the national economy according to international specialisation principles and to its comparative advantages. On the other hand, the access to a more stable UE area is perceived to be essential for the survival of Romanian companies.

3. THE MAIN TRADE PROVISIONS OF THE EUROPE AGREEMENT

The Europe Agreement is set up with the intention of abolishing all restrictions on trade between Romania and EU countries. The Interim Agreement aimed at gradually establishing a free trade area over 10 years divided in two equal periods, each of 5 years. After the first 5 years, the Association Council will analyse the implementation of Agreement provisions and will decide upon the transition for the next 5 years. The Agreement is in line with GATT provisions and its implementation, as reflected in the calendar of liberalization, and offers an asymmetrical basis, in the advantage of Romania.

The main provisions of the Interim Agreement related to the improvement of the access in the EU of the products originating in Romania are the following:

1. For industrial products other than textile and metallurgical products the EU is abolishing all tariffs and quantitative restrictions by May 1, 1993. This is covering about 90 percent from combined nomenclature of these products. Exemptions are for some items (Annex I), or regarding the timetable of progressive abolishing: one year after May 1, 1993 (Annex IIa) and irrespectively four years after May 1, 1993 (Annex IIb). Some products (several chemical and petrochemical products, wood products, machinery including automobiles) benefit only from a suspension of custom duties within the limits of tariff quotas or ceilings at a zero rate of duty rising annually by 20 percent, while the duties levied on quantities exceeding these amounts will be reduced annually by 15 percent (Annex III).

- for textiles and clothes, the custom duties will be gradually abolished in 6 years after the entry into force of the Interim Agreement, except for outward processing trade (lohn operations) which was liberalized starting from May 1, 1993 (Protocol no. 1);

- for metallurgical products the quantitative restrictions have been eliminated and the custom duties will be gradually abolished in five years after the entry into force of the Interim Agreement. EU maintain however survey regime on imports of metallurgical products from non-EU countries, according to the Treaty establishing European Coal and Steel Community (Protocol no. 2).

At the same time, in order to insure a relative higher degree of protection during the economy restructuring Romania established tariff concessions on imports of industrial products from EU, including textiles and metallurgical products, which will be applied gradually in most of the cases in the second half of the transition period. One agreed upon the successive reductions by Romania of custom duties on imports of 70-75 percent from industrial products originating in EU countries during a period of 5-9 years. One agreed also upon

Romanian Government possibility for subsidizing several sensitive sectors of the economy (mining, metallurgy, infant industries) for a period of 5-10 years.

2. For agricultural products, which represents without any doubt the most sensitive point of the Agreement, both Romania and EU shall grant each other different concessions. On the one hand agricultural products originating in Romania shall benefit from the reduction of tariffs and/or levies within the limit of tariff quotas which are to be increased by 10 percent yearly on average over five years. For some items the custom duties shall be reduced under certain conditions. Mention should be made, view the dimension of the quotas, that Romanian Agriculture products have not significant chances on EU markets. On the other hand, Romania shall abolish quantitative restrictions of the most part of imports of agricultural products originating in EU and at the same time shall reduce the custom duties up to 25 percent over a period of five years, both for some products in shortage on the Romanian market and for products required in the food industry. In some cases this concessions are granted under the conditions of seasonal and/or quantitative limited quotas. According to Article 21 provisions, taking into account the volume of trade in agricultural product between Romania and EU, their particular sensitivity, the rules of the Common Agricultural Policy, the role of agriculture in Romania's economy and the consequences of the multilateral trade negotiations under GATT, the Parties shall examine in the Association Council, product by product, the possibilities of granting each other further concessions.

4. OTHER PROVISIONS OF THE EUROPE AGREEMENT

In accordance with existing GATT rules, the Europe Agreement includes provisions for the cases when uncontrolled import growth create major risks for the stability of domestic market. In these cases, the parties can apply the so-called safeguard clauses which allow to introduce trade limiting measures over a determined period of time. There are clauses which may be applied in justified cases by both Parties (for products imported in such increased quantities as to cause or threaten to cause serious injury to domestic producers or serious disturbances in any sector of the economy and also in order to protect against unfair competition, against balance of payments disturbances, against shortages in the domestic market) and also some clauses allowing only Romania to use for, taking into consideration its transition difficulties. The most important point is related to the exceptional measures concerning infant industries, or certain sectors undergoing restructuring or facing difficulties which could generate social problems, in the form of increased custom duties. These measures shall be applied for a period not exceeding five years, and, in any case, they will cease to apply at the latest at the expiration of the transition period. It is significant to notice that, despite its difficulties, Romania didn't applied so far any safeguard clause.

It is worth to stress out that the Europe Agreement not only allows tariff and quantitative restrictions reduction and/or abolition, but, it also has provisions for anti-dumping actions against unfair competition. The EU has indicated that starting with a date of entry into force of the Interim Agreement (May 1, 1993) Romania will be considered as a market economy country even if it is still in transition. That means Romania would receive a less unfair treatment at the hands of anti-dumping authorities. It still remains the issue of how one should apply the rules designed for market economies to an economy which is not yet a fully developed market economy. This involves a comparison between free trade and fair trade; the approach is quite innovative as against the previous one, which was basically a free trade as compared to the regulated trade. So far no anti-dumping investigation has been in force against Romanian exports on EU markets¹.

In the future, the creation of a single market of EU will lead to increase competition between EU companies but also between these companies and those coming from outside EU, including Romania. It is likely that the weaker

¹ See Antohi E., Georgescu G. and Oprescu Gh., *Analysis of the Particular Problems of Dumping During the Transition Period: Romania*, OECD, Trade Directorate Working Party of the Trade Committee East-West Trade, July, 1994.

EU companies will claim injuries mainly not from increased competition within EU, but rather from unfair practices of non-member countries¹.

The Europe Agreement also provides non-trade regulations which will enter into force when the full ratification is completed. As it was mentioned, this is expected by the end of 1994. These regulations regard movement of workers, establishment supply of services and also payments, capital and competition. Another important provision of the Agreement, which represents an essential condition for Romania's perspectives of integration, is the approximation of the Romania's existing and future legislation to that of EU.

The EU and Romania will also establish economic cooperation in industry, investment promotion and protection, agro and industrial standards and conformity assessment, and also in the field of science and technology, education and training, energy and environment.

The Agreement represents in fact an analytical international framework, covering practically all economic and social activities. It has to be pointed out that this framework is more important for Romania than for EU, due to its marginal position, not only in the figurative sense. Obviously, if one can say that actually for the EU the magnitude of economic relations with Romania is quasi-insignificant - for instance imports from Romania account for under 1 percent from total imports of EU -, on the other hand, for Romania the connection with EU has a vital importance and that at least for two reasons:

- one of them consists in the dimension of foreign trade with EU which accounts for about half of the total exports and imports of Romania;
- the second reason rests in the fact that Romania has to adapt its new institutional and economic structures, which are still in movement and therefore unstable, according to the rules of stable entities, i.e. of the EU economic system in which it follows anyway to integrate sooner or later. For this purpose Romania has to carefully analyse its comparative advantages and, as a consequence to gradually get its economy specialised. The full integration must be concluded in the right time, when the greatest discrepancies between Romania and EU countries have been eliminated.

Romania concluded also a free trade agreement also with EFTA based on bilateral implementation as it is ratified by individual EFTA member countries. Taking into account the recent pact on the integration into European Union of the majority of the EFTA's countries the former agreement between EFTA and Romania could be considered as a stimulating factor of European economic integration.

¹ Velmust E.A., Groofsma F., *European Community Anti-Dumping Law Applicable to Imports from Eastern Europe*, D. Smedt / Dassesse, Hammer and Feld, Brussels. UNCTAD, 1992.

5. THE TRADE BETWEEN ROMANIA AND THE EU

After a sharp decrease of foreign trade in 1990 and 1991 as against 1989 and the worsening of the trade balance, beginning with 1992 a recovery tendency has been registered, including the reorientation of commercial flows toward western countries, particularly EU countries. The evolution of Romania's foreign trade with the EU is presented in Table 1.

Table 1 - Romania's foreign trade with the EU

	million USD			
	1990	1991	1992	1993
Total trade	2,885.1	2,815.0	3,728.9	4,664.5
Exports (FOB)	1,669.9	1,434.6	1,399.5	1,924.0
Imports (CIF)	1,215.2	1,380.4	2,329.4	2,740.5
Trade balance	+454.7	+54.2	-929.9	-816.5

* - FOB prices.

Source: "Evoluția economică și socială a României în anul 1993", National Commission for Statistics, April, 1994, p. 6.

As a consequence of geographical shifts in Romania's foreign trade, the share of EU in Romanian exports increased from about 30 percent in 1990 to about 40 percent in 1993 (Table 2). The imports share of EU increased more than significantly, respectively from about 20 percent in 1990 to 42% in 1993.

Table 2 - The share of EU in Romania's exports and imports

	percentage			
	1990	1991	1992	1993
Exports	31.5	33.7	32.1	39.3
Imports	19.7	25.1	37.2	42.0

Source: "Evoluția economică și socială a României în anul 1993", National Commission for Statistics, April / 1994, p. 51.

Despite this positive tendency it has to be stressed however that in 1992 and also in 1993 a serious external trade imbalance was registered, amounting almost to USD 1 billion annually. This amount of the imbalance is due almost in totality to the trade deficit registered with Germany, France and Italy. Anyhow, the faster rate of imports growth than that of exports in the foreign trade with the EU, especially in 1993, when the Interim Agreement entered into force, raised the question of how fruitful the tariff concessions were for each part. The

point is while Romania faces an underproduction crisis, EU faces the problems of overproduction. So, even if Romania has a hypothetical advantage provided by the asymmetry of concessions, practically this opportunity cannot be covered due to a production crisis, both from the quantity and quality viewpoints. On the other hand, the EU countries turned into account the "weaker" concessions offered by Romania to their advantages, gaining in fact a new market, even if it was small, in the absence of domestic competitive producers. Perhaps in this vicious circle Romania's dilemma is to be seen and settled: trade liberalization has lead to growing imports against a domestic market unprepared for an open competition, and this has lead, in turn, to the deepening of internal crisis, including the fall of exports in 1990 and 1991.

Under these circumstances it is very difficult to evaluate the effects of the European Agreement on the evolution of foreign trade of Romania, primarily of the exports. The growth of trade volume in 1992 and 1993, especially of the exports, is due not only to the effects of trade liberalisation stipulated by the Interim Agreement, but also to partial recovery of several sectors of production and stabilization tendencies of convertible currencies market. The trade deficit was covered, year by year with the help of external financial assistance, which, in turn, lead to the arising of a foreign debt of 5 billion dollars in only a couple of years.

As regards the evolution of Romania's foreign trade with the EU in 1993, as compared with 1992, one can observe that the exports of several groups of products showed a significant increase (Table 3). Textiles and clothes for instance (section XI), which are sensitive products, registered an increase of 230 percent. However we mention that the intensification of the processing trade between Romania and the EU countries (lohn operations in the case of clothes) had a certain influence on this positive evolution. The limited gain of the Romanian producer in this case, which includes only the reimbursement of manpower expenses, has to be noticed.

Table 3 - Index of Romania's Exports and Imports from the EU in 1993

(1992 = 100)

CN	Description	Exports	Imports
I	Live animals and products thereof	58.7	59.6
II	Vegetable products	113.5	123.9
III	Fats and oils	211.3	48.1
IV	Prepared foodstuffs	93.1	101.7
V	Mineral products	128.5	63.7
VI	Chemical products	95.1	122.9
VII	Plastics, rubber	95.9	125.4
VIII	Skins, leather	166.2	164.0
IX	Wood and articles thereof	79.5	116.2
X	Paper, paperboard	98.3	109.7

CN	Description	Exports	Imports
XI	Textiles and clothes	229.9	11.6
XII	Footwear	293.6	111.2
XIII	Articles of stone, cement, glass	108.4	111.3
XIV	Pearls, precious stones	51.8	47.4
XV	Base metals	107.8	94.0
XVI	Machinery	113.4	149.1
XVII	Transport equipment	125.2	76.1
XVIII	Precision and optical instruments	134.0	200.8
XIX	Arms, ammunition	35.9	2.6
XX	Miscellaneous manufactures	108.4	167.3
XXI	Works of art	148.3	110.0
	Total	137.5	117.5

Source: SICOMEX.

The structure of Romania's exports (see Table 4) is rather unfavourable. Products with weak technical performances (mineral products, textiles and clothes, base metals, miscellaneous manufactures, especially furniture - all these accounting about two thirds of the total exports to the EU) are prevailing. On the import side, the most important group of products is represented by machinery, whose share in the total imports from the EU increased from 20.8 percent in 1992 to 26.5 percent in 1993.

Table 4 - The structure of Romania's Exports and Imports from the EU in 1992-1993

CN	Description	percentage			
		Exports		Imports	
		1992	1993	1992	1993
I	Live animals and products thereof	3.4	1.4	1.8	0.9
II	Vegetable products	1.8	1.4	9.3	9.8
III	Fats and oils	0.5	0.8	1.3	0.5
IV	Prepared foodstuffs	1.8	1.3	5.4	4.6
V	Mineral products	11.9	11.1	8.7	4.7
VI	Chemical products	5.1	3.6	8.7	9.1
VII	Plastics, rubber	2.6	1.8	3.2	3.4
VIII	Skins, leather	1.0	1.2	2.1	2.9
IX	Woods and articles thereof	3.4	2.0	0.6	0.6
X	Paper, paperboard	0.4	0.3	1.5	1.4
XI	Textiles and clothes	19.1	32.0	16.3	18.2
XII	Footwear	3.1	6.7	1.2	1.1
XIII	Articles of stone, cement, glass	3.7	2.9	1.1	1.0

CN	Description	Exports		Imports	
		1992	1993	1992	1993
XIV	Pearls, precious stones	0.2	0.0	0.3	0.1
XV	Base metals	13.4	10.5	5.3	4.2
XVI	Machinery	7.3	6.0	20.8	26.5
XVII	Transport equipment	2.8	2.6	9.5	6.2
XVIII	Precision and optical instruments	0.4	0.4	1.7	2.8
XIX	Arms, ammunition	0.4	0.1	0.0	0.0
XX	Miscellaneous manufactures	17.4	13.8	1.3	1.9
XXI	Works of art	0.0	0.0	0.0	0.0
	Products not classified	0.3	0.1	0.1	0.1
	Total	100	100	100	100

Source: SICOMEX.

Concluding this brief analysis of the evolution of Romania's foreign trade with EU one can say that this first year has not brought yet relevant results. Nevertheless, the increase of exports and imports is at least partly a result of the enter into force of Interim Agreement on May 1, 1993. The trade monthly average between Romania and EU in the last seven months of 1993 was 1.7 times higher than the same average of the first five months. In the first four months of 1994, the trade increased with 30 percent as against the same period of the previous year. Whether this increase has a positive effect on the Romanian economy and trade, this is a question which is very difficult to answer. But it is certain the beginning of the intensification of trade relations between Romania and EU which, in turn, reveals an essential step toward integration. As regards the type of integration, the advantages or disadvantages for Romania, it is too early to be estimated. To the extent to which one can think the modelling of the future / the EU and Romania must try to identify the most appropriate modalities to achieve this integration in their mutual interests, building up an effective complementarity between integrating economies with relatively different level of economic and social development.

6. SOME POSSIBLE FUTURE ISSUES IN THE TRANSITION TOWARD ECONOMIC INTEGRATION OF ROMANIA INTO THE EU

Even if it is not possible to find out some clear effects of the Europe Agreement after only one year of its being in force, it is obviously Romania is facing inherent sharp difficulties in this transitional period.

Besides its relatively low level of development, as a starting point in the transition race other problems have been generated by the transition itself. One of them, directly connected with the provisions of the Europe Agreement, is the approximation of Romania's legislation to that of the EU. It has to be pointed out that the transition process to the market economy imposes for Romania the change of almost the entire legislation. And this change will last several years not only because of the huge number of laws to be provided but also due to the slow Parliament procedures. Bearing in mind the regulation aspects, it is important to notice the problems that could arise for Romanian exporters as a consequence of certain non-tariff barriers of the EU market: quality and technical standards, health rules, environment restrictions. The observance of such requirements by Romania obviously depends on the increase of production technical level which, in turn, is determined by the growth of investment and technology transfer, including those from EU countries.

At the same time the competitiveness of Romanian exports on the EU markets depends on the own efforts of the enterprises to restructure their production. Obviously this is an overall issue concerning the whole Romanian economy and its performances. What it is particular to the relations with the EU rests in the extension of the access of Romanian products, including the sensitive products and in such cases one could valorise better their comparative advantages relying upon the fair competition.

It is useful to recognise that the production recovering depends on exports and simultaneously the growth of exports depends on the production increase and its specialisation according to the external opportunities and requirements both of the EU market and world exchanges.

The one desirable alternative for Romania in order to increase exports and foreign trade earnings is to improve competitiveness through the unit costs cutting, technological change and more efficient allocation and use of its available resources. A basic problem is to identify those branches having the greatest contribution to the national income valued at competitive i.e. market prices, relative to the inputs of domestic resources such as capital and labour required by them. This means that in the future the decision making process should be based on the economic value-added and profitability of each branch using the world market prices as a basis for valuation. It should be also necessary for

Romania to design a well articulated system based on viable incentives for exporters: the extension of "draw-back" system; adequate mechanism for export financing, insurance and guarantees for export credits in accordance with international rules; reduction in the profit tax due for exported goods and services; improvement of information at microeconomic level concerning the international conjuncture, the trade facilities, the usual prices on different markets.

The integration of Romania into European structures is not, in our opinion, a question of option but rather a matter of effective implementation. Romania belongs to Europe and as a consequence Europe should integrate Romania. The main issue is to restore the history which abusively separated Romania from market developed economies. This restoring has to be done taking into account the bi and multilateral advantage both for Romania and Europe. It is not a question of fight between the two parties to take the advantages of this integration. The real problem is to bring the weaker partner to the level of the stronger. Of course, Romania is the weaker partner. So, the EU has to have the commitment to help Romania easily integrate, in the benefit of a more powerful European continent. If Romania remains a less developed country, that will also mean a weak point for Europe.

According to its present level of development, Romania is liable rather to cooperate with other European countries, i.e. the ex-COMECON countries. One might point out that Romania's path toward Europe is passing through regional integration. Free trade agreement with other Central and East European countries, also associated to the EU (Czech Republic, Slovakia, Poland, Hungary, Bulgaria) are subject to negotiations in order to use the advantages of Europe Agreement. The economic relationship with the states from the former USSR, mainly with Russia, which represents an important source of energy and raw materials for Romania shouldn't be neglected. Anyhow, at least for Romania, the risk of maintaining a production structure inappropriate to the future integration in the EU starting from easily marketable products on Eastern market has to be minimised. Otherwise in the case when Romanian exporters are satisfied with the finding of markets for immediate purposes, only for survival reasons, without making efforts to improve the quality of their products, the horizon of European integration is moving away. Taking into account the wide opening of the national economy toward not only Europe but the whole world, an essential issue is related to the trade with USA. Before 1989 the general level of trade between Romania and USA registered yearly almost US\$ 1 billion. The abolition of MFN treatment and the anti-dumping procedures opened against Romanian exports determined the fall of exports in 1990 to only 10 percent as compared with 1989 and practically the loose of one of the most important markets of the world. It is obvious that Romanian exporters have to make great efforts for regaining their position on USA market¹.

¹ Bulletin no. 21, National Commission for Forecasting, Bucharest, 1994.

As regards the future external trade relations of Romania, another important issue is concerning the multilateral trading system. Both Romania and the EU countries are GATT members and they are likely to be members of the World Trade Organisation (WTO) which will be created in 1995. Concerning the quality of contracting parties to GATT as well as that of future members of the WTO, both Romania and the EU countries have national schedules of commitments regarding the custom duties level.

Although it is too early to appreciate the impact of the creation of World Trade Organisation, in our opinion the new agreements of Uruguay Round, signed also by Romania in Marrakech, on April 15, 1994, undoubtedly opens new opportunities for a larger participation of Romanian economy in the international division of labour, on the real basis of optimal combination of its production factors¹.

The Romania's integration in the EU rises two more questions. In the case of more protected items, the import custom duties will be reduced up to the EU levels, resulting in a more exposed position of Romanian products to the foreign competition. In the case of less protected items, the import tariff duties will be raised due to the EU levels which can produce requests from other contracting parties to GATT or from the future WTO members for equivalent compensation. This compensation is directly connected with the losses registered as compared with previous exports of such products in Romania. Certainly there are more other issues and unknowns concerning the future integration of Romania in the EU. The most important fact for Romania is that this process has been initiated and it will be achieved sooner or later. The costs and benefits of this integration cannot be judged only in economic terms. An eventual deficit from the economic viewpoint could be however minimised, taking into consideration the concrete situation of Romania.

¹ See Zaman Gh., *Elemente ale noului sistem al comerțului mondial - Runda Uruguay* (Elements of the New World Trade System - Uruguay Round) "Tribuna Economică" no. 19; 20; 22, May 1994.

7. CONCLUSIONS AND FINAL REMARKS

The greatest share of Romanian foreign trade relations' is oriented toward Europe and primarily toward the EU. The European Agreement represents an international framework which can contribute to the economic and social progress of Romania. In order to overcome the transition difficulties besides its own efforts, Romania had to benefit of more help including the increasing access of its products to EU markets. Although it is rather early to estimate the overall effects of trade liberalisation between Romania and the EU, we have to accept a general remark- in the sense that free trade is preferable. Despite the asymmetry in the tariff concessions to Romania's advantage, according to the big trade deficits registered, at least for the time being, these effects seem to be more or less negative. Even in the circumstances of the economic recovery, as far as the main Romanian export products are in the sensitive area, renegotiations of the access of these products on the EU market have to be considered.

As regards the integration perspectives, it is for the first time that the question of integration between countries with a significantly different level of development arose. This new challenge requires theoretical and practical solutions which would make possible such an integration diminishing economic and technological gaps and avoiding at the same time the eventual situation of hinterland for the relatively less developed countries under the new circumstances.

Ad infinitum accumulation of trade deficits as it has been until now the case not only for Romania but also for other Central and Eastern European Associated countries is conducive to a huge external debt on long term.

In the case of Romania, the relatively reduced size of the present external debt (about US\$ 6 billion at mid 1994) has at least a double representation. On the one hand this amount of foreign debt might be an advantage, in the sense that further credits for restructuring the national economy could be still secured. On the other hand it is preferable to increase the external debt at a slower pace and to encourage a partial inflow of direct foreign investment, with a more beneficial effect on the domestic environment, production of goods and services¹.

Obviously the integration into European and world structures constitutes a speed up incentive of the economic and social reform in Romania and also of the transition toward the market economy. In our opinion this integration tends to represent an economic growth factor, with a favourable results for all partici-

¹ See Zaman Gh., *Datoria externă - obsesia de care nu vom scăpa?* (The Foreign Debt - The obsession we' 11 never get rid off ?), "Capital", no. 23, June 1993 p. 11.

pants of the integration, according to the principles of the game theory with a positive sum.

The integration of Romania into EU should strengthen Romania's economic relations also with the most developed countries, especially with the United States and Japan. Thus, the trade flows with these countries will encourage the connecting of Romania to the most advanced products and technologies.

The integration into EU is in fact a part of the wide processes of globalization and internalization which combine the development through international transfer of technologies and foreign trade. In this context the essential role of multinational corporations for the endogenization of technical progress in the neo-classical model of economic growth is worth to be mentioned¹.

Romania is committed to the continuation of the reform program of its economy. The success of the reform clearly depends on Romania's ability to adapt to the fast changes in the world economy. Structural adjustments toward the market economy should entail, at the same time, changes to meet the requirements of the association to the EU and of the further integration. To this end, the free access to the Western markets and also to the performant technologies of the developed countries could represent basic prerequisites of a successful integration.

¹ See Zaman Gh., *Teorii ale creşterii economice endogene* (Theories of endogenous economic growth), mimeo, Institute of National Economy, Bucharest, 1994, 30 p.

INDEX DE AUTORI

BOȚEL, Cezar, 114 (XXXIV)
CONSTANTINESCU, N.N., 3 (XXXIV)
CROITORU, Lucian, 114 (XXXIV)
DRĂGULIN, Ion, 114 (XXXIV)
GEORGESCU, George, 231 (XXXIV)
GRIGORESCU, Constantin, 209
(XXXIV)

ION, Mihai, 79 (XXXIV)
LAZEA, Valentin, 114 (XXXIV)
RĂDULESCU, Eugen, 114 (XXXIV)
VĂCĂREL, Iulian, 3 (XXXIV)
ZAMAN, Gheorghe, 231 (XXXIV)